

“ความเป็นเด็ก” กับปฏิบัติการเด็ก: กรณีศึกษานักเรียนสัญญาติพม่า
ที่จังหวัดสมุทรสาคร

โดย

นางสาวอารีลักษณ์ ไพรัตน์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
สาขาวิชามานุษยวิทยา
คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ปีการศึกษา 2558
ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

“ความเป็นเด็ก” กับปฏิบัติการเด็ก: กรณีศึกษานักเรียนสัญชาติพม่า

ที่จังหวัดสมุทรสาคร

โดย

นางสาวอารีลักษณ์ ไพรัตน์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร

สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล

สาขาวิชามานุษยวิทยา

คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ปีการศึกษา 2558

ลิขสิทธิ์ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

DEFINING AND PRACTICING CHILDHOOD: BURMESE CHILDREN
IN A THAI SCHOOL, SAMUT SAKHON

BY

MISS AREELUCK PAIRAT

A THESIS SUBMITTED IN PARTIAL FULFILLMENT OF THE REQUIREMENTS
FOR THE DEGREE OF MASTER OF ARTS IN ANTHROPOLOGY
FACULTY OF SOCIOLOGY AND ANTHROPOLOGY
THAMMASAT UNIVERSITY
ACADEMIC YEAR 2015
COPYRIGHT OF THAMMASAT UNIVERSITY

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา

วิทยานิพนธ์

ของ

นางสาวอารีลักษณ์ ไพรัตน์

เรื่อง

“ความเป็นเด็ก” กับปฏิบัติการเด็ก: กรณีศึกษานักเรียนสัญชาติพม่า
ที่จังหวัดสมุทรสาคร

ได้รับการตรวจสอบและอนุมัติ ให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตร
สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตมหานาค

เมื่อวันที่ 11 สิงหาคม พ.ศ. 2559

ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

นลินี ก็นอนต์

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นลินี ตันจวนิตย์)

กรรมการและอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์

สายพิณ ศุภธรรมมงคล

(อาจารย์ ดร.สายพิณ ศุภธรรมมงคล)

กรรมการสอบวิทยานิพนธ์

ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ)

คณบดี

อนุสรณ์ อุดมโน

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อนุสรณ์ อุดมโน)

หัวข้อวิทยานิพนธ์	“ความเป็นเด็ก” กับปฏิบัติการเด็ก: กรณีศึกษานักเรียน สัญชาติพม่าที่จังหวัดสมุทรสาคร
ชื่อผู้เขียน	นางสาวอารีลักษณ์ ไพรัตน์
ชื่อปริญญา	สังคมวิทยาและมานุษยวิทยามหาบัณฑิต
สาขาวิชา/คณะ/มหาวิทยาลัย	สาขาวิชามานุษยวิทยา คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์	อาจารย์ ดร. สายพิณ ศุภุทธมงคล
ปีการศึกษา	2558

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้ศึกษาการนิยามความเป็นเด็กและปฏิบัติการของเด็กนักเรียนสัญชาติพม่าในโรงเรียนรัฐบาลแห่งหนึ่งในจังหวัดสมุทรสาคร โดยใช้แนวคิด “debrouiller” หรือ “making do” ซึ่งหมายถึงทักษะในการปรับตัว/เอาตัวรอดในสถานการณ์ที่ตกเป็นรองทางวัฒนธรรม ที่บ่อยครั้งเป็นไปอย่าง “ฉลาดแกมโกง” ของ Reed-Danahay ผู้ศึกษาพบว่าผู้จัดการศึกษาแก่เด็ก และพ่อแม่ของเด็กเอง นิยามความเป็นเด็กแตกต่างกัน คือ โรงเรียนรัฐบาลมองความเป็นเด็กต่างผ่านกรอบคิดเรื่องความเป็นไทย แต่รับเด็กเข้าเรียนผ่านการดำเนินงานขององค์กรพัฒนาเอกชนที่มองความเป็นเด็กต่างผ่านกรอบคิดเรื่องสิทธิเด็ก ซึ่งเป็นแนวคิดเกี่ยวกับเด็กในระดับสากล อย่างไรก็ตาม ล้วนแตกต่างจากมุมมองของพ่อแม่ที่มองว่าความเป็นเด็ก คือ ความเป็นเด็กของชาติพันธุ์ พ่อแม่จึงตอบโต้โรงเรียนของรัฐที่พยายามส่งอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตรูปแบบเดิม โดยเฉพาะการดำรงชีวิตในครอบครัว โดยใช้ “ยุทธวิธีของครอบครัว” เพื่อกำหนดลักษณะการเข้ารับการศึกษาของลูกหลาน การนิยามเด็กที่แตกต่างกันนี้ ยังส่งผลให้เกิดปฏิบัติการของเด็กที่ขัดแย้งกับความเป็นเด็กในสายตาของโรงเรียนและองค์กรพัฒนาเอกชนอีกด้วย การศึกษาครั้งนี้แสดงให้เห็นว่า “ความเป็นเด็ก” ถูกกำหนดจากผู้ใหญ่ที่มีแนวคิดแตกต่างกันไป ดังนั้น ความหมายของ “ความเป็นเด็ก” จึงอาจต่างกันไปตามวัฒนธรรมที่หลากหลาย ซึ่งสามารถเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาและเงื่อนไขทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง

คำสำคัญ: ความเป็นเด็ก, เด็กต่างด้าว, การเมืองของการได้รับการศึกษา, มานุษยวิทยาการศึกษา

Thesis Title	DEFINING AND PRACTICING CHILDHOOD: BURMESE CHILDREN IN A THAI SCHOOL, SAMUT SAKHON
Author	Miss Areeluck Pairat
Degree	Master of Arts
Major Field/Faculty/University	Anthropology Faculty of Sociology and Anthropology Thammasat University
Thesis Advisor	Saipin Suputtamongkol, Ph.D.
Academic Years	2015

Abstract

This thesis studies how childhood was defined by different agencies working to promote literacy among the children of Burmese migrant workers in Samut Sakhon. It also pays attention to the way in which students and their parents participated in this process. It is inspired by Reed-Danahay's study of how the French parents and their young "making-do" (*debrouiller*) in the French formal education system, that is how they cunningly subverted the national ideology while reinstating their local values and practice. In Samut Sakhon, three types of agencies were involved in educating young children of the Burmese migrants: public schools, learning centers organized by the NGOs, and Mon-Burmese ex-workers. The first two agencies were supported mainly by the Thai education ministry and the ILO while the third the Burmese community in Samut Sakhon. Despite the differences, both were to promote human rights and cultivate their future citizen. This, however, was subverted somehow by the family who considered childhood differently.

Keywords: Childhood, Migrant children, Politics of Education, Anthropology of Education

กิตติกรรมประกาศ

ย้อนไปเมื่อ พ.ศ. 2555 ผู้ศึกษาเลือกเรียนต่อสาขามานุษยวิทยาที่ธรรมศาสตร์เพราะเลือก พลิกดูวิทยานิพนธ์/ผลงานวิชาการที่คณะต่างๆ ในแต่ละสถาบันผลิออกมา ก็เห็นว่าเรียน มานุษยวิทยาที่น่าจะพัฒนาตนเองได้ดี หนังสือโลกของคนไร้บ้าน เป็นเล่มที่อ่านสนุกในตอนนั้น จะบอกว่าพอไปลงสนามเก็บข้อมูลเองแล้วไม่สนุก ก็พูดไม่ได้เต็มปาก ขอขอบคุณผู้อำนวยการ *อะโละตะมา ยง* ที่ให้โอกาสผู้ศึกษาได้เข้าไปอยู่ในโลกการทำงานเกี่ยวกับเด็กต่างด้าว แม้ไม่ใช่ “เด็กดี” แต่ก็ได้พัก อาศัยที่สำนักงานเนิ่นนาน ขอขอบคุณผู้จัดการ และเจ้าหน้าที่ทุกคนที่ช่วยให้ผู้ศึกษารู้จักใช้ชีวิตร่วมกับ ผู้อื่นมากขึ้น ประสบการณ์ในช่วงนี้เป็นสิ่งที่ทำให้ผู้ศึกษาเติบโต และฝึกหัดเป็นนักมานุษยวิทยา ซึ่งจะ จดจำตลอดไป ที่สำนักงาน ขอขอบคุณเพื่อนคนไทยใหญ่สองคนเป็นพิเศษ ขอขอบคุณที่บอกให้ยิ้ม และถาม เสมอว่าวันนี้เป็นอย่างไรบ้าง ขอโทษที่ผิดสัญญาของเราสามคน

ขอขอบคุณผู้อำนวยการโรงเรียนนานาชาติธาราทิพย์ที่อนุญาตให้เข้าไปเก็บข้อมูลในโรงเรียน ขอขอบคุณครู ภารโรง แม่ครัว แม่ค้าหน้าโรงเรียน ขอขอบคุณเด็กนักเรียน โดยเฉพาะเด็กนักเรียนห้อง อนุบาลนานาชาติ (และผู้ปกครอง) ที่เป็นเหมือนเพื่อน ช่วยทำให้ชีวิตของผู้ศึกษามีสีสัน และใน ขณะเดียวกันก็สอนให้ผู้ศึกษารู้จักการจากกันที่ไม่ต้องลา แต่ความรู้สึกคิดถึงคงอยู่เสมอ นอกจากนี้ ขอขอบคุณผู้อำนวยการ ครูและนักเรียนของโรงเรียนหลวงแพทยโกศลอุปถัมภ์ โรงเรียนวัดเกาะ โรงเรียนวัดศิริมงคล ศูนย์การเรียนรู้ไทยมอญวัดโคก ศูนย์การเรียนรู้พม่าและศูนย์การเรียนรู้ภายใน วัดเทพนรรัตน์ ศูนย์พัฒนาวัฒนธรรม การศึกษา ภาษา และศาสนา ศูนย์การเรียนรู้ตามอัยาศัยมูลนิธิ รัชชไทย ศูนย์การเรียนรู้ของวัดนักบุญอันนา ขอขอบคุณสำหรับการต้อนรับและให้โอกาสผู้ศึกษาได้เข้าไป เก็บข้อมูล

การใช้ชีวิตอยู่ใน “สนาม” ตั้งแต่ มกราคม พ.ศ. 2557 และออกมาเมื่อ กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2559 เป็นชีวิตที่ยากลำบากปนสนุก อยากรู้ก็ตาม ไม่อาจผ่านไปได้หากไม่มีอาจารย์ที่ปรึกษาอย่างอาจารย์ ดร.สายพิน ศุพุทธมงคล ขอขอบคุณอาจารย์ที่เสียสละและอุทิศตนเองเพื่อพัฒนาศักยภาพของนักศึกษา อาจารย์ไม่เพียงสอนให้คิดและสอนวิธีเขียนวิทยานิพนธ์ด้วยวิธีการหลากหลาย แต่อาจารย์ยังให้ กำลังใจ เอาใจใส่ชีวิตความเป็นอยู่ ทั้งยังเป็นห่วงความรู้สึกมาตลอดสองปีกว่า ขอขอบคุณอาจารย์ที่รับ ฟัง และช่วยหาทางแก้ไขปัญหาต่างๆ ทั้งในและนอกสนาม แม้ในวันที่ผู้ศึกษาทำให้เหนื่อย อาจารย์ก็ ยังอดทนให้คำแนะนำแบบตรงไปตรงมา ที่เต็มไปด้วยความจริงใจ และหวังดีไม่เคยเปลี่ยน

นอกจากการเชิญเชิญของอาจารย์ที่ปรึกษา วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสิ้นไปได้ (แม้ไม่สมบูรณ์) ด้วยคำแนะนำของ ผศ.ดร.ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ และ ผศ.ดร.นลินี ตันธูวณิช อาจารย์ทั้งสองช่วยให้ผู้ศึกษามองเห็นแง่มุมหลายอย่างที่มองข้ามไป ขอขอบคุณอาจารย์ฉวีวรรณที่เคยบอกให้ผู้ศึกษามั่นใจในตัวเอง ขอขอบคุณความเป็นห่วงที่อาจารย์มีต่อนักศึกษาตั้งแต่ที่ยังไม่ได้สอบหัวข้อวิทยานิพนธ์ แม้อาจารย์ได้ให้คำแนะนำไปแล้ว แต่เมื่อผู้ศึกษาเรียบหายไป อาจารย์ยังถามไถ่ว่าเป็นอย่างไรบ้าง/หมดกำลังใจไปแล้วหรือเปล่า นอกจากนี้คำแนะนำในการเขียนวิทยานิพนธ์ ขอขอบคุณอาจารย์นลินีที่เห็นความตั้งใจในการลงสนามไปเก็บข้อมูลในฐานะครูอาสาสมัคร ขอขอบคุณอาจารย์ที่เห็นใจว่าผู้ศึกษาทำมอเตอร์ไซด์หายในสนาม

ในห้องเรียน ขอขอบคุณ ผศ.ดร.อนุสรณ์ อุณโณ อาจารย์คนแรกที่สอนทฤษฎีทางมานุษยวิทยา รายงานปลายภาคที่ต้องส่งในวิชาของอาจารย์ เป็นการบ้านที่ทำให้ผู้ศึกษาเดินทางไปเก็บข้อมูลในโรงเรียนนานาชาติธาราทิพย์ จนสามารถพัฒนาเป็นหัวข้อวิทยานิพนธ์ ขอขอบคุณผู้สอนวิชาวัฒนธรรมศึกษา ผศ.ดร.ยุกติ มุกดาวิจิตร ที่ทำให้ผู้ศึกษาสนใจชีวิตประจำวันของเด็กในโรงเรียน การเรียนวิชานี้ทำให้ผู้ศึกษาได้ค้นหาหนังสือมาอ่านเองแบบที่ไม่เคยทำมาก่อน ซึ่งนับเป็นการทบทวนแนวคิดเกี่ยวกับเด็กครั้งแรก และทำให้รู้สึกภูมิใจในตัวเองเล็กๆ

เรื่องอื่นๆ ในคณะฯ ขอขอบคุณพี่วิชัย ที่ให้คำปรึกษาตั้งแต่วันแรกที่เจอกัน เมื่อครั้งที่ผู้ศึกษายังเป็นนิสิตปริญญาตรีมาติดต่อเรื่องสอบเข้า เมื่อเข้ามาเรียนแล้ว พี่วิชัยก็คอยกระตุ้นเรื่องการเขียนวิทยานิพนธ์ และร่วมเป็นพยานในการเปิดบัญชีของทุนสนับสนุนการวิจัย สกว. ซึ่งผู้ศึกษาคิดเอาเองว่าพี่วิชัยเป็นคนหนึ่งที่มั่นใจว่าผู้ศึกษาเรียนจบ ขอขอบคุณพี่น้องที่เอ็นดูผู้ศึกษา คอยถามไถ่เรื่องวิทยานิพนธ์ ขอขอบคุณพี่หนึ่งที่ให้คำแนะนำในการจัดรูปแบบวิทยานิพนธ์อย่างละเอียดและใจเย็น ทั้งยังให้กำลังใจและชวนพูดคุย ขอขอบคุณพี่สนที่ช่วยดูความเรียบร้อยของห้องสอบวิทยานิพนธ์

สำหรับ “เพื่อนร่วมรุ่น” นักเรียนมานุษยวิทยาฝึกหัด “รุ่นปี 2555” ขอขอบคุณที่ครั้งหนึ่งเมื่อ พ.ศ. 2557 เคยไปนัดกินข้าวกันที่สมุทรสาคร เพราะวันรุ่งขึ้นมีประชุมผู้ปกครองนักเรียนพม่า ซึ่งผู้ศึกษาบอกทุกคนว่าจะอยู่ในสนาม และไม่มากินข้าวที่คลองทวีวัฒนากับคนอื่น ขอขอบคุณพี่แคนที่ขับรถพาพี่แนน พี่ดา พี่โดม และพี่เอ็ม ไปรับผู้ศึกษาที่หมู่บ้านมหาชัยเมืองทอง แล้วพากันไปหาร้านอาหารทะเลอร่อยๆ กินกันที่หมู่บ้านประมงแทน วันนั้นเป็นวันที่อิมท้องและรู้สึกอบอุ่น พี่เดียวไม่ได้มาเพราะทำงาน แต่เชื่อว่าถ้าเลือกได้พี่เดียวจะมากินอาหารทะเลด้วยกัน

ขอบคุณเพื่อน “ส้มเน่า” ที่เป็นคนแนะนำให้รู้จัก *อะโละตะมายง* และเคยแวะมาเยี่ยมเยียนกันถึงสมุทรสาคร ขอบคุณหญิง แม้จะไม่ค่อยได้เจอกัน แต่คำพูดบางคำก็ทำให้รู้สึกเข้มแข็งขึ้น เมื่อเขียนวิทยานิพนธ์เสร็จแล้วก็หวังเสมอว่าเราจะได้ไปเชียงใหม่ด้วยกันทุกปี ขอบคุณกวางที่เป็นกำลังใจและรับฟัง โดยเฉพาะช่วงเร่งส่งเล่มจบที่อ่อนแอมากเป็นพิเศษ ขอบคุณที่มักบอกให้คิดในมุมของคนอื่นด้วยเสมอ ขอบคุณฝ่าย ดริม และใหม่ กรู๊ปไลน์ชื่อแจ่มแจ๋วช่วยตอบปัญหาสารพัดในชีวิตและทำให้ยิ้มได้ทุกครั้งทีอ่าน ขอบคุณพี่มันที่ไม่เคยทิ้งกัน ขอบคุณที่ทำเหมือนระยะทางระหว่างบางเขนกับท่าพระจันทร์ใกล้กันนิดเดียว

นอกจากนี้ ผู้ศึกษาขอขอบคุณอาจารย์ของภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และอาจารย์ที่สอนในโครงการเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษาในตอนนั้น ขอบคุณ ผศ.ดร.โสวัตรี ณ ถลาง ครูคนแรกที่สอนวิชาชาติพันธุ์ ขอบคุณอาจารย์ปรียาภรณ์ กันทะลา และอาจารย์อภินันท์ ธรรมเสนา ที่ช่วยให้คำแนะนำตั้งแต่ที่ผู้ศึกษาจะสอบเข้าคณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ขอบคุณอาจารย์ศรัญญา เทพสงเคราะห์ ที่เคยชวนไปเดินสำรวจย่านชุมชนเจริญไชย ขอบคุณ อ.ดร.เก่งกิจ กิติเรียงลาภ ที่เคยบอกว่ารออ่านวิทยานิพนธ์ขอบคุณอาจารย์ธนพงศ์ จิตต์สง่า สำหรับรอยยิ้มที่ให้กำลังใจเสมอ

ขอบคุณทุนวิจัยมหาบัณฑิต สกว. ด้านมนุษยศาสตร์-สังคมศาสตร์ที่ช่วยทำให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสิ้นไปได้โดยไม่ยากลำบากนัก การเป็นผู้รับทุนรุ่นที่ 11 ช่วยอำนวยความสะดวกกับการลงพื้นที่ในระยะเวลายาวนาน อีกทั้งยังช่วยให้ผู้ศึกษาได้รับคำแนะนำในการเขียนวิทยานิพนธ์เพิ่มเติมจาก ผศ.ดร.จักรกริช สังขมณี ในฐานะผู้ทรงคุณวุฒิของโครงการ

การศึกษาต่อในระดับปริญญาโททันทีที่เรียนจบปริญญาตรี เป็นเพราะความรักและหวังดีของพ่อกับแม่ แม้จะเห็นว่าเรียนยาวนานถึง 4 ปี แต่ก็ยังสนับสนุนทุกอย่าง และไม่เคยบ่นอะไรในการเรียน ผู้ศึกษาคิดว่าการเรียนมานุษยวิทยา การไปลงสนามแบบตั้งอกตั้งใจไปทำความเข้าใจคนอื่นกลับทำให้ผู้ศึกษารู้สึกเข้าใจตนเองมากขึ้น ขอบคุณทุกคนที่อ่านคำบ่น

นางสาวอารีลักษณ์ ไพรัตน์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(1)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(3)
กิตติกรรมประกาศ	(5)
สารบัญตาราง	(11)
สารบัญภาพ	(12)
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 โจทย์วิจัย	5
1.3 ทบทวนวรรณกรรม	5
1.4 กรอบแนวคิด	15
1.5 พื้นที่ศึกษา	21
1.6 วิธีการศึกษา	22
1.7 ข้อจำกัดในการศึกษา	27
บทที่ 2 ชุมชนแรงงานต่างด้าวในฐานะพื้นที่ “เสี่ยง”	28
2.1 เดินทางสู่จังหวัดสมุทรสาคร	29
2.2 บ้านของแรงงานพม่า	33
2.3 ย่านของแรงงานพม่า	37
2.4 ปัญหาสังคมของแรงงานพม่า	40
2.5 สรุปท้ายบท	42

บทที่ 3 การเมืองของการได้รับการศึกษา	44
3.1 การศึกษาที่ไม่ใช่ในโรงเรียนของรัฐ	44
3.2 การศึกษาในโรงเรียนของรัฐ	59
3.3 สรุปท้ายบท	64
บทที่ 4 เด็กสากล: เด็กในกรอบคิดเรื่องสิทธิของ <i>อะโละตะมายง</i>	67
4.1 อะโละตะมายง	68
4.2 การทำงานกับโรงเรียน	74
4.3 เด็กนักเรียนพม่าของ <i>อะโละตะมายง</i>	76
4.4 สรุปท้ายบท	82
บทที่ 5 ปฏิบัติการในโรงเรียนของรัฐ	84
5.1 โรงเรียนนานาชาติธาราทิพย์	84
5.2 ศูนย์เตรียมความพร้อม	91
5.3 การย้ายไปเรียนในระบบโรงเรียน	105
5.4 ชีวิตประจำวันของนักเรียนนานาชาติ	109
5.5 สรุปท้ายบท	118
บทที่ 6 ชีวิตของเด็กต่างด้าวในชุมชน	123
6.1 พ่อแม่	123
6.2 เด็กแต่ละช่วงวัย	127
6.3 สรุปท้ายบท	141

บทที่ 7 บทสรุป	144
7.1 การนิยามความเป็นเด็ก: ความขัดแย้งของแนวคิดเด็กสากล เด็กไทย และเด็กของชาติพันธุ์	145
7.2 ปฏิบัติการของเด็กต่างด้าว	152
รายการอ้างอิง	154
ประวัติผู้เขียน	162

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
5.1 ข้อมูลจำนวนนักเรียนที่ไม่มีหลักฐานทางทะเบียนราษฎรและเด็กที่ไม่มีสัญชาติไทย ของโรงเรียนนานาชาติธรรมาทิพย์	108

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
2.1 แผนที่ชุมชนแรงงานต่างด้าวและสถานศึกษาที่รับเด็กต่างด้าวเข้าเรียน	29
2.2 แผนผังอดีตลิ่งแกะกุ่ม	34
3.1 แบบสำรวจการเข้าร่วมกิจกรรมประจำเดือนของโรงเรียน	47
3.2 พยัญชนะมอญ	49
3.3 การสอนเด็กในศูนย์พหุวัฒนธรรม การศึกษา ภาษา และศาสนา	52
3.4 ป้ายประชาสัมพันธ์การฉีดวัคซีนป้องกันโรค	55
3.5 ห้องเรียนของศูนย์การเรียนอันนาลัย	58
3.6 การจับสมุดเขียนหนังสือของเด็กนักเรียนพม่า	58
4.1 ป้ายประชาสัมพันธ์เอกสารการสมัครเรียนภาษาไทยและภาษาพม่า	78
4.2 การจัดเตรียมสถานที่สำหรับกิจกรรมโมบายการศึกษา	78
5.1 แผงผังโรงเรียนนานาชาติ	88
5.2 แผงผังครูในศูนย์เตรียมความพร้อม ปีการศึกษา 2556	97
5.3 แผงผังตำแหน่งการยื่นเข้าแถว	110
6.1 การ์ดเชิญแขกมางานฉลองการตั้งชื่อเด็ก	131
6.2 เปลเด็กอ่อน	132
6.3 สมุดที่แรงงานผู้ขายสอนลูกเขียนหนังสือที่บ้าน	134
6.4 เด็กที่ไม่ได้ไปโรงเรียน	136

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

เด็กต่างด้าวกลุ่มที่พ่อแม่เป็นแรงงานต่างด้าว 3 สัญชาติ (พม่า ลาว และกัมพูชา) เริ่มปรากฏตัวในสังคมไทยอย่างเป็นรูปธรรมตั้งแต่รัฐบาลมีนโยบายจัดการข้อมูลแรงงานต่างด้าว โดยเปิดโอกาสให้แรงงานต่างด้าวนำผู้ติดตาม มาขึ้นทะเบียนรายงานตัวกับกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทยใน พ.ศ. 2547 ปรากฏว่ามีผู้มาขึ้นทะเบียนจำนวน 1,284,920 คน จังหวัดสมุทรสาครมีแรงงานพม่าจดทะเบียน 103,426 คน มากเป็นอันดับสามของประเทศ รองจากกรุงเทพมหานครและจังหวัดตาก ข้อมูลจากกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย ยังระบุว่ามียุติมาจดทะเบียนราษฎรต่างด้าว (ทร.38/1) กว่า 2,800 คน และในปีต่อๆ มา ในกรณีของจังหวัดสมุทรสาครพบว่า มีอัตราการเกิดอย่างน้อย 3,000 คนต่อปี โดยประมาณร้อยละ 50 มีโอกาสย้ายถิ่นและกลับบ้าน ปัจจุบันสมุทรสาครมีเด็กต่างด้าวอายุต่ำกว่า 15 ปี ราว 10,000-12,000 คน (สมพงศ์, สัมภาษณ์ 8 มกราคม 2557)

เดิมการมีสัญชาติมีความสัมพันธ์โดยตรงต่อการได้รับความคุ้มครองจากรัฐเจ้าของสัญชาติ และส่งผลโดยตรงต่อการใช้สิทธิประเภทต่างๆ การเป็นเด็กต่างด้าว จึงหมายความว่าถึงการถูกจำกัดสิทธิ เช่น การศึกษาในโรงเรียนรัฐบาล แต่เมื่อแรงงานต่างด้าวนำครอบครัวติดตามมาด้วย อีกทั้งเด็กที่เกิดในเมืองไทยกลายเป็นเด็กไร้สัญชาติ จึงถูกมองว่าก่อให้เกิดปัญหาทางการศึกษา การบริการทางสังคม และสาธารณสุข (ถวิล, 2539, น. 290-293 อ้างถึงใน จันทนา, 2542, น. 73; กรมการจัดหางาน, 2544, น. 107-108; ธนเดช, 2542, น. 12 อ้างถึงใน เฟื่องฟ้า, 2547, น. 43) การเปิดโอกาสด้านการศึกษาแก่บุตรแรงงานต่างด้าว แม้จะทำให้รัฐต้องเสียงบประมาณ แต่หน่วยงานของภาครัฐมองว่าจะเป็นโอกาสในการปลูกฝังความรู้เกี่ยวกับการวางแผนครอบครัว การป้องกันโรค เพื่อส่งผ่านความรู้ต่อไปยังกลุ่มของแรงงานต่างด้าว นอกจากนี้ยังเป็นการป้องกันไม่ให้เด็กเล็กกลายเป็นแรงงานไร้ฝีมือในตลาดแรงงาน ง่ายต่อการถูกกดขี่ เอารัดเอาเปรียบด้านค่าจ้างและสวัสดิการ (นัยน์ปพร, 2552)

อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติพบว่าเด็กต่างด้าวเข้าสู่ระบบโรงเรียนของรัฐน้อยมาก ในจังหวัดสมุทรสาคร ปัจจุบันมีโรงเรียนที่รับเด็กต่างด้าวเข้าเรียน 64 โรงเรียน จากโรงเรียนทั้งสิ้น 104 แห่งในจังหวัด เด็กต่างด้าวในพื้นที่ซึ่งคาดว่าจะมีทั้งหมดประมาณ 10,000-12,000 คน แต่มีเพียง 1,563 คน ที่เข้าสู่ระบบโรงเรียน (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรสาคร, 2558) โรงเรียนบางแห่งไม่รับเด็กต่างด้าวเข้าเรียนเพราะความไม่พร้อมของสถานศึกษา รวมทั้งตัวเด็กเองที่ไม่สามารถสื่อสารภาษาไทยได้ หรือถึงสื่อสารได้ก็ไม่รู้ว่าเมื่ออยู่ในโรงเรียนต้องปฏิบัติตัวอย่างไร ผู้ปกครองพม่าไม่ทราบข่าวสาร และไม่รู้ช่องทางติดต่อ ปัญหาเหล่านี้ *อะโละตะมายง*¹ ได้เข้ามาช่วยดำเนินการ เช่น ติดต่อกับโรงเรียนต่างๆ เพื่อให้รับเด็กพม่าเข้าเรียน ประชาสัมพันธ์สิทธิด้านการศึกษาในชุมชนแรงงานต่างด้าว จัดทำเอกสารการสมัครเรียน (ใช้ล่ามพม่าแปล) เพื่อส่งต่อให้โรงเรียน ทางงบประมาณสนับสนุนจากภาคธุรกิจเอกชนเพื่อเป็นงบจ้างครูเพิ่ม เป็นต้น เนื่องจากเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนที่เริ่มทำงานกับกลุ่มเด็กต่างด้าวในพื้นที่ตั้งแต่ พ.ศ. 2547 โดยรับเงินสนับสนุนจากองค์กรแรงงานระหว่างประเทศ เพื่อเก็บข้อมูลแรงงานเด็กต่างด้าวในอุตสาหกรรมประมงและสนับสนุนให้เด็กเข้าเรียนในโรงเรียนของรัฐ ปัจจุบัน (พ.ศ. 2558) *อะโละตะมายง* ทำงานร่วมกับโรงเรียนรัฐบาลในจังหวัดหลายแห่ง กรณีโรงเรียนนานาชาติธาราทิพย์ ได้เข้าไปเปิดศูนย์เตรียมความพร้อม สอนภาษาไทยให้เด็กต่างด้าวก่อนส่งเข้าเรียนในระบบโรงเรียน

การให้ความสำคัญกับสิทธิทางการศึกษาของเด็กต่างด้าวปะทุขึ้นอีกครั้งเมื่อปัญหาเรื่องการใช้แรงงานเด็กในอุตสาหกรรมประมงที่จังหวัดสมุทรสาครกลายเป็นปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนที่ทำให้ประเทศไทยถูกกล่าวถึงในระดับสากล ในรายงานสถานการณ์การค้ามนุษย์ (Trafficking in Person Report)² ที่กระทรวงการต่างประเทศสหรัฐอเมริกาจัดทำขึ้นใน ปี พ.ศ. 2555 จัดลำดับ

¹ แรงงานชาวพม่าใช้คำว่า *อะโละตะมายง* ในการเรียกองค์กรที่ทำงานเกี่ยวกับสิทธิแรงงานโดยทั่วไป วิทยานิพนธ์ฉบับนี้หยิบยืมคำดังกล่าวมาใช้เป็นชื่อสมมติขององค์กรเอกชนแห่งหนึ่งของผู้ศึกษาลงไปเก็บข้อมูล

² รายงานดังกล่าวจัดทำขึ้นตามกฎหมายสหรัฐอเมริกา (Trafficking Victims Protection Act of 2000: TVPA) ที่เกิดขึ้นตั้งแต่ ค.ศ. 2000 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อต่อต้านการค้ามนุษย์ ตรวจสอบการบังคับใช้กฎหมายและการให้ความสำคัญกับประเด็นเรื่องสิทธิมนุษยชนในประเทศต่างๆ โดยเฉพาะกับกลุ่มเด็กและผู้หญิงที่อพยพย้ายถิ่น (U.S. Department of state, 2001, p. 3) รัฐบาลสหรัฐอเมริกาประกาศให้ความช่วยเหลือประเทศต่างๆ ควบคุมสถานการณ์ โดยจัดทำรายงานประจำปีที่ให้ความสำคัญกับสิทธิเด็ก และปฏิบัติงานในแนวทางเดียวกับอนุสัญญาขององค์กรแรงงานระหว่างประเทศ โดยเฉพาะอนุสัญญาฉบับที่ 182, 29 และ 105 รายงานเก็บข้อมูลจากสถาน

ประเทศไทยถูกจัดอยู่ในระดับ Tier 2 Watch List หมายถึง มีเหตุของการค้ามนุษย์จำนวนมากหรือเพิ่มมากขึ้นหรือไม่มีหลักฐานชัดเจนว่าได้ใช้ความพยายามเพิ่มขึ้นในการต่อต้านการค้ามนุษย์ ในรายงานอ้างอิงงานวิจัยของ UN Inter-Agency Project on Human Trafficking (UNIAP) ที่ระบุว่า รายงานพม่าที่ทำงานในอุตสาหกรรมประมง โดยเฉพาะในจังหวัดสมุทรสาคร มากกว่าครึ่งหนึ่งเป็นแรงงานบังคับ และกล่าวถึงปัญหาการค้ามนุษย์ที่เกิดขึ้นกับลูกเรือประมงชาวไทย พม่า และกัมพูชา ที่ลงเรือหลายปี ไม่ได้รับค่าจ้าง ทำงาน 18-20 ชั่วโมง/วัน ถูกข่มขู่ ทำร้ายร่างกาย หากป่วยหรือไม่สามารถทำงานก็

เอกอัครราชทูตสหรัฐอเมริกาในประเทศต่างๆ รวบรวมข้อมูลจากรัฐบาล องค์กรพัฒนาเอกชนท้องถิ่น เจ้าหน้าที่ซึ่งทำงานด้านการย้ายถิ่นข้ามชาติ ตำรวจ นักข่าว และผู้เสียหาย โดยจัดอันดับตั้งแต่ Tier 1- Tier 3 โดย Tier 1 หมายถึง ประเทศที่ดำเนินการโดยสอดคล้องกับมาตรฐานขั้นต่ำในการจัดการค้ามนุษย์ตามกฎหมาย TVPA, Tier 2 หมายถึง ประเทศที่ไม่ดำเนินการสอดคล้องกับมาตรฐานขั้นต่ำในการจัดการค้ามนุษย์ตาม TVPA แต่ได้ใช้ความพยายามอย่างมีนัยสำคัญในการปรับปรุงแก้ไข และ Tier 3 หมายถึง ประเทศที่ดำเนินการไม่สอดคล้องกับมาตรฐานขั้นต่ำตาม TVPA และไม่ได้ใช้ความพยายามอย่างมีนัยสำคัญ

เริ่มมีรายงานสถานการณ์การค้ามนุษย์ฉบับแรกออกมาใน ค.ศ. 2001 ในรายงานปีแรก ประเทศไทยถูกจัดอันดับ Tier 2 ถูกระบุว่าประเทศต้นทาง ปลายทาง และทางผ่านของการค้ามนุษย์ โดยเฉพาะเหยื่อที่เป็นเด็กสาวที่ถูกค้ามนุษย์ในธุรกิจทางเพศ มีเหตุจากการค้ามนุษย์ทั้งหญิงและชาย ในภาคเกษตรกรรม และอุตสาหกรรมเหยื่อเหล่านี้มาจากประเทศเพื่อนบ้าน (ลาว กัมพูชา และพม่า) และเด็กสาวจากภาคเหนือและตะวันออกเฉียงเหนือของไทย ที่ถูกส่งมาทำงานในกรุงเทพฯ นอกจากนี้ ประเทศไทยเป็นพื้นที่ส่งต่อผู้หญิงไปขายบริการทางเพศและส่งไปใช้แรงงานอย่างหนัก ในประเทศอื่นๆ เช่น ยุโรป สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่นและไต้หวัน โดยปัญหาเหล่านี้รัฐบาลไม่สามารถแก้ปัญหาได้อย่างเป็นรูปธรรมเท่าที่ควร (U.S. Department of state, 2001, p. 71) การสำรวจของผู้ศึกษาพบว่าเริ่มมีการกล่าวถึงปัญหาในอุตสาหกรรมประมงไทยในรายงานฉบับ ค.ศ. 2005 ระบุว่าอุตสาหกรรมประมงของไทยใช้แรงงานลักลอบเข้าเมืองผิดกฎหมาย ซึ่งนำไปสู่การบังคับใช้แรงงาน (U.S. Department of state, 2005, p. 9) รายงานใน ค.ศ. 2007 กล่าวถึงสินค้ากุ้งไทยว่าเป็นหนึ่งในผลิตภัณฑ์ที่ใช้แรงงานทาส เนื่องจากบังคับใช้แรงงานในกระบวนการผลิตสินค้ากุ้งส่งออกไปสหรัฐอเมริกา ทั้งแรงงานบังคับและแรงงานเด็ก โดยมีการใช้ภาพถ่ายประกอบรายงาน ซึ่งเป็นภาพของผู้ชายคนหนึ่งในห้องทำงานที่มีโทรทัศน์วงจรมืด พร้อมอาวุธ ชายคนดังกล่าวถูกระบุว่าทำหน้าที่ควบคุมแรงงานพม่าให้ทำงาน ข้อมูลจากองค์กรพัฒนาเอกชนในประเทศไทยระบุว่า มีแรงงานผิดกฎหมายชาวพม่าทำงานในอุตสาหกรรมอาหารและอาหารทะเลมากกว่า 1 แสนคน สอดคล้องกับงานวิจัยใน ค.ศ. 2006 ขององค์กรแรงงานระหว่างประเทศที่ระบุว่า คนกลุ่มนี้ถูกแสวงหาประโยชน์ ถูกขูดรีดแรงงาน (U.S. Department of state, 2007, pp. 32-4) รายงานใน ค.ศ. 2008 มีการมอบรางวัลผู้ทำคุณประโยชน์ด้านการปราบปรามการค้ามนุษย์ (Hero Acting to End Modern-Day Slavery) สำหรับประเทศไทย ผู้ที่ได้รับรางวัล คือ ผู้อำนวยการองค์กรพัฒนาเอกชนในจังหวัดสมุทรสาครที่มุ่งทำงานช่วยเหลือแรงงาน/เด็กย้ายถิ่นที่ถูกบังคับใช้แรงงานในอุตสาหกรรมประมง และจัดการเรียนการสอนให้เด็กย้ายถิ่น ซึ่งเป็นกลุ่มเปราะบางในการได้รับสิทธิในการศึกษา (U.S. Department of state, 2008, p. 41)

อาจถูกไต่ถาม (หัวหน้าเรือ) ฆ่าตายในน่านน้ำไทยและน่านน้ำระหว่างประเทศ (U.S. Department of state, 2012, p. 338)

นอกจากนี้ ปี พ.ศ.2555 จังหวัดสมุทรสาครยังถูกโจมตีจากสื่อสาธารณะของสหรัฐอเมริกาอีก เช่น กรณีการเผยแพร่สารคดี Thai Shrimp Industry Exploits Workers to Whet Global Appetite for Cheap Shrimp (The Public Broadcasting Service, 2012) โดยสถานีโทรทัศน์สหรัฐฯ รายงานว่ามีการใช้แรงงานเด็ก แรงงานบังคับ แรงงานผิดกฎหมาย และการค้ามนุษย์ เกี่ยวข้องกับอุตสาหกรรมการส่งออกกุ้งของไทย ประเทศไทยเป็นแหล่งผลิตและส่งออกสินค้าอาหารทะเลที่ใหญ่เป็นอันดับสามของโลก แต่เป็นศูนย์กลางของการค้ามนุษย์ โดยเฉพาะพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร ดังนั้นหากสถานการณ์ยังเป็นเช่นนี้ การส่งออกกุ้งอาจได้รับผลกระทบรุนแรง อาจส่งผลไปถึงการเลิกสั่งซื้อสินค้ากุ้งจากประเทศไทย

จังหวัดสมุทรสาคร จึงเป็นพื้นที่เสี่ยงเพราะมีปัญหาการละเมิดสิทธิมนุษยชนในสายตาต่างชาติ ส่งผลให้หน่วยงานทั้งภาครัฐ และเอกชนร่วมมือกันเพื่อหาแนวทางในการแก้ปัญหาการใช้แรงงานเด็ก โดยจะใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือนำเด็กออกจากสภาพการทำงาน จึงมีการสนับสนุนการดำเนินงานของ *อะโละตะมายง* และโรงเรียนนานาชาติธาราทิพย์ นอกจากนี้ จังหวัดสมุทรสาครยังมีการจัดการศึกษาที่จัดสอนในรูปแบบของศูนย์การเรียนรู้โดยองค์กรพัฒนาเอกชนอื่นๆ ที่เข้ามาจัดตั้งในชุมชนแรงงานต่างด้าว เนื่องจากมองว่าเด็กต่างด้าวชาวพม่าเป็นกลุ่มที่มีปัญหาในการเข้าศึกษาในระบบโรงเรียนของรัฐ

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้ศึกษาเห็นว่าการจัดการศึกษาในปัจจุบันทวีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับการจัดการศึกษาสำหรับเด็กต่างด้าว เนื่องจากประเด็นเรื่องสิทธิทางการศึกษาของเด็กถูกหยิบยกขึ้นมาเป็นเครื่องมือดึงเด็กออกจากสภาพการทำงาน อย่างไรก็ตาม แต่ละสังคมย่อมมีแนวคิดเกี่ยวกับเด็ก/วิธีการเลี้ยงดูเด็ก/ความคาดหวังต่อเด็กที่แตกต่างกันไป แรงงานเองก็มีการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์อีกหลายแห่ง แนวคิดเกี่ยวกับเด็กในระดับสากลที่มุ่งปฏิบัติการเพื่อให้เด็กต่างด้าวได้รับการศึกษาโดยรัฐไทย อาจแตกต่างกับชีวิตเด็กต่างด้าวที่เชื่อมโยงกับพ่อแม่ หากสังคมของแรงงานไม่ได้ใช้เกณฑ์ทางการศึกษาในการนิยามเด็ก วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สนใจความเป็นเด็กของเด็กต่างด้าว ศึกษาการนิยามความเป็นเด็กต่างด้าวโดยองค์กรพัฒนาเอกชน โรงเรียน และพ่อแม่ของเด็ก ผู้ศึกษาให้ความสำคัญกับการศึกษาเด็กต่างด้าวที่เข้าเรียนในโรงเรียน

รัฐบาลที่ดำเนินการโดย *อะโละตะมายง* เนื่องจากโรงเรียนของรัฐเป็นพื้นที่ที่แสดงให้เห็นปฏิบัติการอำนาจรัฐที่กระทำกับเด็กอย่างเป็นรูปธรรม ในขณะที่เดียวกันก็ศึกษาปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของเด็กทั้งในและนอกพื้นที่โรงเรียน โดยให้ความสำคัญกับชีวิตความเป็นอยู่ของเด็กเมื่อใช้ชีวิตในพื้นที่ชุมชนแรงงานต่างด้าว การดำรงชีวิตกับครอบครัว ความสัมพันธ์ของเด็กกับพ่อแม่ และชุมชนชาติพันธุ์

1.2 โจทย์วิจัย

1. ปฏิบัติการและการทำงานของโรงเรียนและองค์กรพัฒนาเอกชนสะท้อนมุมมอง/แนวคิดต่อความเป็นเด็กต่างด้าวอย่างไร เหมือนหรือแตกต่างจากชีวิตของเด็กที่นิยามโดยพ่อแม่และชุมชนชาติพันธุ์อย่างไร

2. ภายใต้ปฏิบัติการอำนาจของโรงเรียน เด็กนักเรียนต่างด้าวสามารถกำหนดวิถีทางให้ชีวิตตนเอง โดยเป็นผู้กระทำการ (actor) ผ่านอาณาบริเวณที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาหรือไม่ อย่างไร

1.3 ทบทวนวรรณกรรม

จากการทบทวนวรรณกรรม ผู้ศึกษาพบว่างานศึกษาเกี่ยวกับเด็กต่างด้าวในสังคมไทยเริ่มต้นมาจากมุมมองขององค์กรด้านสิทธิมนุษยชนต่างชาติที่กล่าวถึงปัญหาการละเมิดสิทธิเด็กต่างด้าวในประเทศไทย ชิ้นแรกที่พบ คือ รายงานวิจัยเรื่อง รูปแบบใหม่ของการค้าทาส: การค้าหญิงและเด็กสาวพม่าในประเทศไทย (ฮิวแมน ไรท์ วอทช์, 2537) รายงานดังกล่าวเปิดเรื่องด้วยการแนะนำให้ผู้อ่านรู้จักหลินหลิน เด็กสาวอายุ 13 ปี เรื่องราวของเธอมือยู่่า พ่อรับเงินจากนายหน้า 12,000 บาท เข้าใจว่าพ่อลูกได้รับเงินจากการทำงานก็จะใช้เงินคืน หลินหลินถูกพาตัวไปที่สถานค้าประเวณีในกรุงเทพฯ เธอไม่รู้ล่วงหน้าว่าจะต้องทำงานอะไร จนกระทั่งชายคนหนึ่งเข้ามาในห้อง เริ่มจับต้องร่างกายของเธอ และบังคับให้เธอร่วมประเวณีด้วย เจ้าของห้องบอกว่าเธอจะต้องทำงานชดใช้หนี้ให้พ่อ บางครั้งที่ซัดขึ้นก็ถูกตบตี สองปีผ่านไป กองปราบปราม กรมตำรวจ ได้บุกเข้าทำลายช่องที่หลินหลินทำงานอยู่ ตรวจพบเชื้อเอชไอวี และเธอถูกส่งกลับไปประเทศพม่า รายงานชี้ว่ากระบวนการ

ส่งกลับของรัฐบาลไทยไม่ชัดเจนว่าคุ้มครองเหยื่อหรือไม่/อย่างไร การทำงานของรัฐบาลไม่สามารถบังคับให้เจ้าหน้าที่บังคับใช้กฎหมาย ตำรวจจะลุ่ม่อล่วยกับผู้กระทำความผิด ซ้ำยังจับเหยื่อในข้อหา โสเภณีและเข้าเมืองผิดกฎหมาย ทั้งนี้หลินหลินก็เป็นเพียงเด็กหนึ่งคนในเด็กสาวชาวพม่านับพันๆ คน ที่ถูกนำตัวมาขายเป็น “ทาสทางเพศ” ในประเทศไทย สาเหตุที่เด็กสาวตกเป็นเหยื่อก็เป็นเพราะหนี้สิน และเจ้าหน้าที่ของรัฐไทยมีส่วนเกี่ยวข้องกับการละเมิดสิทธิมนุษยชน หรือเกี่ยวข้องกับการค้าประเวณีเสียเอง ประเทศไทยไม่ปฏิบัติตามพันธะที่มีตามกฎหมายในประเทศและกฎหมายระหว่างประเทศ แม้ว่าตั้งแต่ พ.ศ. 2528 แล้วที่ประเทศไทยเป็นภาคีในอนุสัญญาว่าด้วยการจัดการเลือกปฏิบัติทุกรูปแบบต่อสตรี หรือที่เรียกว่า CEDAW ซึ่งต้องปราบปรามการค้าผู้หญิงทุกรูปแบบ

อิวแมน ไรท์ วอทช์ ในฐานะของประชาคมนานาชาติชี้ว่าผู้หญิงและเด็กในประเทศไทยกำลังถูกขายเหมือนสินค้าอื่นๆ ประเทศไทยมีปัญหาสำคัญสองประการ หนึ่งการค้ามนุษย์ และสองปัญหาเกี่ยวกับตัวบทกฎหมายในการจัดการกับเด็กสาวจากประเทศเพื่อนบ้านที่ตกเป็นเหยื่อ รายงานพยายามสร้างความชอบธรรมให้กับข้อมูลที่นำเสนอ ด้วยการระบุว่าเก็บข้อมูลโดยเจ้าหน้าที่ของอิวแมน ไรท์ วอทช์ ที่รู้ภาษาไทย และมีที่ปรึกษาที่คล่องภาษาพม่า เก็บข้อมูลรอบด้านเพราะสัมภาษณ์ทั้งเด็กในสถานพักพิงฉุกเฉินสำหรับผู้ตกเป็นเหยื่อของการค้าประเวณีที่บริหารโดยองค์กรพัฒนาเอกชน สัมภาษณ์เจ้าหน้าที่ตำรวจ และที่ปรึกษาของคณะรัฐบาล การพูดถึงเด็กในรายงานฉบับนี้เป็น การบรรยายให้เห็นภาพของการเป็นผู้ถูกระทำ เช่น เด็กสาวต้องเผชิญกับการละเมิดสิทธิรูปแบบต่างๆ ถูกกักกันอย่างผิดกฎหมาย บังคับแรงงาน ชมชื่น ทำร้ายร่างกาย ในตอนเริ่มแรกเด็กถูกกักอยู่ใน “ห้องเปิดบริสุทธิ์” ก่อนถูกย้ายไปสู่ “ห้องดู” หรือ “เลือก” กล่าวคือ เป็นห้องกระจก เด็กถูกตีตีหมายเลขให้เลือก ผู้ศึกษาเห็นว่าลักษณะการบรรยายให้เห็นภาพของเด็กที่ถูกละเมิดและไม่ได้ได้รับความคุ้มครองจากรัฐเป็นรูปแบบการเขียนงานศึกษาเกี่ยวกับเด็กต่างด้าวโดยองค์กรด้านสิทธิมนุษยชนต่างชาติ ที่ถูกผลิตซ้ำโดยองค์กรพัฒนาเอกชนไทย โดยใช้โครงเรื่องเดียวกัน อาทิ ครอบครัวยากจน ไม่มีทางเลือกในชีวิต ไม่ได้รับการศึกษา ถูกละเมิดสิทธิมนุษยชนจากรัฐบาลทหารพม่า เมื่อเดินทางมาประเทศไทยก็อยู่ในสภาวะยากลำบากเพราะไม่ได้รับสิทธิขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิต¹

1 เช่น โครงการวิจัยเพื่อปกป้องคุ้มครองเด็ก ของ คณะกรรมการองค์กรป้องกันดูแลสิทธิเด็กและเยาวชน (เพื่อพลเมืองพม่า) (CPPPCR) (2554) ศึกษาเรื่อง เด็กผู้อพยพกับความรู้สึกต่ำต้อยในประเทศของคนอื่น: สถานการณ์เด็กผู้อพยพชาวพม่าในอำเภอแม่สอด ประเทศไทย

ส่วนหนึ่งเพราะงานศึกษาในมุมมองของต่างชาติที่มุ่งโจมตีการไม่ทำงานช่วยเหลือเด็กต่างด้าวของรัฐบาล ตั้งแต่ช่วงต้นทศวรรษ 2540 ปรากฏว่ามีงานศึกษาของนักวิจัยไทยที่พยายามแสดงให้เห็นว่ากฎหมายไทยมีความยุติธรรม และสามารถคุ้มครองเด็กต่างด้าวตามหลักการของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ที่ยอมรับกันในระดับสากล เช่น กรณีการดำเนินมาตรการต่อเด็กและเยาวชนต่างด้าว ซึ่งกระทำความผิดต่อกฎหมายคนเข้าเมืองของประเทศไทย ก็มีการทบทวนมุมมองตามหลักกฎหมายที่จะนำมาใช้กับเด็ก แม้จะต้องให้ความสำคัญกับกฎระเบียบข้อบังคับของบุคคลที่เข้าเมืองผิดกฎหมาย แต่ก็ต้องคำนึงถึงสิทธิเด็กตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กด้วย (พันตำรวจโท ทະนงศักดิ์ ธนกาญจน์, 2540) งานศึกษาเกี่ยวกับเด็กต่างด้าวในมุมมองของรัฐไทยจึงมักเป็นงานด้านการคุ้มครองเด็ก เน้นศึกษาในระดับของตัวบทกฎหมายและนโยบายของภาครัฐ¹

อิทธิพลของกระแสสิทธิมนุษยชน โดยเฉพาะประเด็นเรื่องการพิทักษ์สิทธิเด็กตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กส่งผลกระทบต่องานศึกษาเด็กต่างด้าวในประเทศไทยไม่น้อย เดิมเด็กต่างด้าวถูกกล่าวถึงในฐานะของแรงงานเด็ก ก่อนถูกแยกออกมาวิเคราะห์ต่างหากจากแรงงานเด็กไทย (บุญชัย ชื่นสุขน, 2541) ต่อมานักวิจัยไทยก็พยายามประเมินสถานการณ์ตามกระแสความสนใจในระดับโลก ตามที่ประเทศไทยได้เข้าร่วมลงนามในอนุสัญญากับองค์กรแรงงานระหว่างประเทศ (ILO) เช่น อนุสัญญาฉบับที่ 182 เรื่องการป้องกันและจัดการใช้แรงงานเด็กในรูปแบบที่เลวร้าย เกิดงานศึกษาที่พยายามค้นหาแนวทางตรวจสอบสถานการณ์การใช้แรงงานเด็กต่างด้าวว่าเป็นไปตามเงื่อนไขที่กฎหมายกำหนดไว้หรือไม่ โดยดูจากประเภทของงาน สภาพความเป็นอยู่ และความต้องการด้านสวัสดิการของแรงงานเด็กว่าต้องตรงกับหลักการที่ยอมรับกันในระดับสากลอย่างไร ทั้งยังเป็นประเด็นเกี่ยวข้องกับปัญหาการค้ามนุษย์ในประเทศไทย² นอกจากศึกษาในเชิงนโยบาย/กฎหมายการใช้แรงงานเด็ก ยังมี

¹ สนใจโปรดดู เข้มพร, 2542; สุภาวิตา, 2547; มนทกานต์, 2548; อมรทิพย์ และจิราพร, 2544; ทรงวุฒิ, 2549

² พ.ศ. 2555 เมื่อประเด็นเรื่องการใช้แรงงานเด็กมีผลต่อการจัดระดับ Tier ของสหรัฐอเมริกา ก็เกิดงานศึกษาเพื่อยืนยันว่าไทยปฏิบัติตามแนวทางในการป้องกันปัญหาการใช้แรงงานเด็กและแรงงานบังคับ เพื่อที่สหรัฐอเมริกาจะได้พิจารณาปรับระดับ Tier ของประเทศไทยให้อยู่ในระดับที่ดีขึ้น (ชนิกานต์, 2555) พบว่าขนาดของบริษัทมีผลต่อมาตรฐานของสินค้า แม้บริษัทผู้ผลิตปลาทูน่ากระป๋องจะไม่รับซื้อวัตถุดิบทูน่า หรือใช้บริการที่มีการใช้แรงงานผิดกฎหมาย แต่ส่วนที่ควบคุมไม่ได้ คือ อุตสาหกรรมกุ้งที่มีปัญหาแล้ว ซึ่งเป็นปัญหาจากบริษัทขนาดเล็ก (ลิ่ง) งานศึกษามีข้อเสนอแนะ คือ หลายหน่วยงานต้องร่วมมือกันแก้ไขปัญหาอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งเอกชนและภาครัฐจะต้องผลักดันนโยบายในการดำเนินการแก้ไขปัญหา รวมถึงการบังคับใช้กฎหมายอย่างจริงจัง เพื่อที่สหรัฐอเมริกาจะได้พิจารณาปรับระดับ Tier ของประเทศไทยให้อยู่ในระดับที่ดีขึ้น

การศึกษาสถานการณ์การใช้แรงงานเด็กที่เกิดขึ้นจริงในพื้นที่ต่างๆ ของประเทศไทย เพื่อหาแนวทางป้องกันและแก้ไขปัญหาการบังคับใช้แรงงานเด็ก โดยมีเป้าหมายร่วมกันเพื่อหาทางป้องกันการขูดรีดแรงงานกับกลุ่มเด็กต่างด้าว รวมถึงปัญหาที่แรงงานเด็กอยู่ในสภาพเงื่อนไขการทำงานที่ไม่เหมาะสม (อาทิ กันต์ชนิต, 2548; เข้มพร, 2545) ทั้งนี้มีการศึกษากรณีการใช้แรงงานเด็กในพื้นที่จังหวัดสมุทรสาคร เพื่อหาแนวทางในการป้องกัน และเชื่อมโยงการศึกษาในฐานะเครื่องมือหนึ่งในการแก้ปัญหาการใช้แรงงานเด็ก (สุภางค์ และคนอื่นๆ, 2549; รุ่งนภา และ วรัญญา, 2553; วีรยุทธ, 2557)

ก่อนทศวรรษ 2550 แม้จะมีงานศึกษาเกี่ยวกับการคุ้มครองเด็กในสังคม แต่ยังไม่มีการแยกประเด็นอยู่ที่เรื่องการค้าประเวณีเด็กและการใช้แรงงานเด็ก โดยยังไม่มีมีการแยกประเด็นเรื่องสิทธิด้านการศึกษาของเด็กต่างด้าวออกมาศึกษาอย่างเฉพาะเจาะจง และไม่มีการศึกษาเด็กต่างด้าวในโรงเรียน จนกระทั่งมีการเปลี่ยนแปลงนโยบายของรัฐในปี พ.ศ. 2548 นั่นคือ การยกเลิกเงื่อนไขเกี่ยวกับเอกสารการรับสมัครที่ส่งผลให้เด็กต่างด้าวสามารถเข้าเรียนได้แม้จะไม่มีเอกสารระบุตัวตนใดๆ ก็ได้รับใบรับรองทางการศึกษา จึงส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในประเด็นงานศึกษาเกี่ยวกับเด็กต่างด้าว พบว่ามีผู้ศึกษาเกี่ยวกับการศึกษาสำหรับเด็กต่างด้าว ทั้งศึกษาการดำเนินงานในรูปแบบศูนย์การเรียนรู้โดยองค์กรพัฒนาเอกชน ศึกษาการจัดการศึกษาร่วมกันระหว่างองค์กรพัฒนาเอกชนกับโรงเรียนรัฐบาลไทย และศึกษาการจัดการศึกษา/การปรับตัวของเด็กนักเรียนต่างด้าวในโรงเรียนรัฐบาล

น่าสนใจว่าการจัดการศึกษาสำหรับเด็กต่างด้าวมักเกิดในพื้นที่ชายแดน โดยเฉพาะพื้นที่อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก และอำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี (วัลยา, 2551; เปรมใจ, 2553; สุรัญญา, 2556) ทั้งนี้เป็นการจัดการหรือเข้ามามีส่วนร่วมในโรงเรียนของรัฐโดยองค์กรพัฒนาเอกชน ที่มองว่าพื้นที่ชายแดนไทย-พม่า มีประชากรย้ายถิ่นที่หนีจากสถานการณ์ยากลำบากมาขอความช่วยเหลือ/พึ่งพิงประเทศไทย โดยเฉพาะกลุ่มเด็กต่างด้าวย่อมเสี่ยงต่อการถูกละเมิดสิทธิ และไม่ได้มีโอกาสทางการศึกษา องค์กรพัฒนาเอกชนจึงดำเนินการตามนโยบายเพื่อการคุ้มครองเด็กที่สอดคล้องกับหลักการทั่วไปของอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิของเด็ก ตระหนักถึงคุณค่าความเป็นมนุษย์ของเด็กโดยยึดหลัก “ประโยชน์สูงสุดของเด็ก” และ “ไม่เลือกปฏิบัติ” การจัดการศึกษาจะมอบโอกาสและความหวังให้กับเด็กที่ไม่มีทางเลือกในการดำรงชีวิตมากนัก เพื่อให้เด็กไม่ถูกแสวงหาประโยชน์ในสังคมไทย

การศึกษาสภาพความเป็นอยู่ของเด็กนักเรียนต่างด้าวในโรงเรียนของรัฐบาล เริ่มเกิดขึ้นที่จังหวัดสมุทรสาคร งานศึกษาที่น่าสนใจ คือ ความมั่นคงของมนุษย์ด้านการศึกษาของเด็กต่างด้าวจังหวัดสมุทรสาคร (นัยน์ปพร, 2552) ผู้เขียนเปิดเรื่องในบทแรกที่ชื่อ “ความมั่นคงของมนุษย์: ความมั่นคงสำหรับทุกคนบนแผ่นดินไทย” ด้วยคำถามว่า ทำไมถึงต้องทำเรื่องเกี่ยวกับคนต่างด้าว เขาว่าเป็นคำถามจากคนรอบข้างในขณะที่ทำวิทยานิพนธ์ นัยน์ปพรอธิบายว่าเป็นเพราะเด็กต่างด้าวเป็นเด็กจากประเทศเพื่อนบ้าน ที่ผู้ใหญ่จากประเทศเดียวกัน มักเป็นคนในข่าวอาชญากรรม อีกทั้งการเข้ามาอยู่ในประเทศไทยด้วยการลักลอบก็คือการไม่ทำตามกฎหมายไทย จึงเป็นเหตุผลที่ทำให้คนในสังคมมองว่า บุตรแรงงานต่างด้าวไม่สมควรที่จะได้รับสิทธิหรือการคุ้มครองที่เท่ากับลูกหลานคนไทย นัยน์ปพรนำแนวคิดเรื่องความมั่นคงของมนุษย์ด้านการศึกษา¹ มาตอบคำถามข้างต้น โดยเสนอว่าการศึกษาสัมพันธ์กับโอกาสในชีวิตของเด็ก

วิธีการศึกษาของนัยน์ปพร ทำโดยสังเกตการเรียนการสอนในชั้นเรียนเพื่อบรรยายภาพการเรียนการสอนที่เกิดขึ้น เช่น ในชั้นเรียนมีเพื่อนนักเรียนทั้งเด็กไทยและเด็กต่างด้าว เด็กไทยนั่งติดกันโดยแยกจากเด็กต่างด้าวเพราะครูต้องการจะดูการเรียนรู้นักเรียน แต่เด็กๆ ในห้องก็เรียนแบบ “เพื่อนช่วยเพื่อน” ดังนั้นจึงเป็นงานศึกษาที่ค่อนข้างมีรายละเอียดให้จินตนาการได้ว่าเด็กต่างด้าวเรียนร่วมในโรงเรียนไทยอย่างไร โดยภาพรวมผู้ศึกษาเห็นว่าช่วยให้เห็นภาพการจัดการศึกษาแก่เด็กต่างด้าวอย่างเป็นรูปธรรม อีกทั้งยังมีบทสัมภาษณ์ภูมิหลังชีวิต ครอบครัว ความเป็นมาของเด็ก รวมถึงขั้นตอนการเข้าสู่ระบบการศึกษาของประเทศไทย (ที่ได้รับความช่วยเหลือจากองค์กรพัฒนาเอกชน) นัยน์ปพรถามจากปากพ่อแม่ ครู และเด็ก (อายุราว 11-14 ปี) แล้วยกเอาข้อความจากการสัมภาษณ์บางส่วนมานำเสนอ อย่างไรก็ตาม ถึงแม้จะมีบทสัมภาษณ์ค่อนข้างมาก แต่ไม่ได้ลงลึกในรายละเอียดที่พ่อแม่และเด็กบอก ข้อมูลที่ถูกเลือกมานำเสนอมีความสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน คือ เด็กรู้สึกดีที่ตนเองมีโอกาสเข้าเรียน พ่อแม่ก็ปลื้มใจที่คนไทยไม่รังเกียจ ฯลฯ จะเห็นได้ว่านอกจากทิศทางงานศึกษาที่เปลี่ยนไป ยังเป็นการเปลี่ยนแปลงวิธีการศึกษาเด็กจากที่เดิมเน้นศึกษาในเชิงนโยบาย/ตัวบทกฎหมาย ก็เริ่มใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ สังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม สัมภาษณ์ผู้ปกครองและครู

¹ ประกอบด้วย 1. ความเสมอภาคด้านการศึกษา 2. อิสระในการเรียนรู้ 3. สภาพแวดล้อมในการเรียนรู้ที่ปลอดภัย และมั่นคง 4. โอกาสในการทำงาน

การวิเคราะห์มุมมองของครู ผู้อำนวยการโรงเรียน และเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนจากบทสัมภาษณ์พบได้ทั่วไปในงานศึกษาเด็กต่างด้าวในโรงเรียน แต่การรวบรวมข้อมูลจากเด็กเกิดขึ้นในลักษณะของการสัมภาษณ์เด็กโต อายุราว 11 ปีขึ้นไปเท่านั้น หากเด็กอายุน้อยกว่านั้นจะสัมภาษณ์พ่อแม่หรือครูแทน เพราะถือว่าเด็กยังไม่สามารถสื่อสารความต้องการของตนเอง อาจทำให้ความน่าเชื่อถือของข้อมูลลดน้อยลงไป การไม่เก็บข้อมูลกับเด็กยังสะท้อนวิธีคิดกับเด็กว่าเป็นผู้ใหญ่ที่ไม่สมบูรณ์ ไม่มีความสำคัญ และเป็นรองผู้ใหญ่อยู่เสมอ การสัมภาษณ์จากฝ่ายของการจัดการศึกษามักให้ข้อมูลไปในแนวทางที่ว่า การจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนมุ่งเน้นให้เด็กต่างด้าวสามารถอ่านออกเขียนได้ กิจกรรมการเรียนการสอนตอบสนองความต้องการของเด็ก เด็กสามารถปรับตัวในโรงเรียนไทยได้เร็ว มีความตั้งใจในการเรียน มีความสุขในการเรียน ทั้งนี้การเรียนการสอนปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของเด็กต่างด้าวให้ไปในทิศทางที่ดีขึ้น ครูส่วนใหญ่รู้สึกสงสารและเห็นใจในความด้อยโอกาสของเด็กต่างด้าว (รัตนพงศ์, 2553) ผู้ศึกษาเห็นว่าความรู้เกี่ยวกับการจัดการศึกษาสำหรับเด็กต่างด้าวถึงที่สุดแล้วก็มาจากฝ่ายที่จัดการศึกษาอยู่ฝ่ายเดียว (เช่น เล่าถึงวิธีการสอน หลักสูตร การปรับนโยบายของโรงเรียน) งานศึกษาส่วนใหญ่ไม่ได้นำเสนอให้เห็นการปรับตัวที่ทำให้เด็กต่างด้าว/ผู้ปกครองไม่ได้มีสถานะเป็นผู้รับ “ความรู้” จากครู ท้ายที่สุดก็เรียกร้องให้คนอ่านโปรดเข้าใจว่า มีการจัดการศึกษาที่ดีให้แก่เด็กต่างด้าวตามหลักหลักสิทธิมนุษยชนแล้ว

แม้จะมีงานศึกษาที่ดูจะให้ความสำคัญกับการใช้ชีวิต/การปรับตัวของเด็กนักเรียนต่างด้าวในโรงเรียนไทยอย่างเฉพาะเจาะจง แต่งานกลุ่มนี้ก็ยังคงผลิตซ้ำมุมมองที่เด็กเป็นผู้รับความช่วยเหลืออยู่เรื่อยไป เช่น งานศึกษาเรื่อง การเสริมพลังและคุณค่าในตนเองผ่านการสร้างสรรค์สื่อการ์ตูนดินน้ำมันของเด็กต่างชาติในโรงเรียนวัดศรีสุทธาราม จังหวัดสมุทรสาคร (รัชพร, 2557) งานชิ้นนี้ใช้กรอบคิดเรื่องการเสริมพลัง (empower) และคุณค่าในตนเอง ผ่านการสร้างสรรค์สื่อการ์ตูนดินน้ำมันของเด็กต่างด้าวในโรงเรียน ภายใต้โครงการเพาะเมล็ดพันธุ์ด้วยหัวใจของมูลนิธิเพื่อการพัฒนาเด็ก ประเด็นหลักของการสัมภาษณ์ คือ การเข้าสู่โรงเรียนไทยของเด็กต่างชาติและความรู้สึกเชิงลบที่เกิดขึ้นในโรงเรียน รัชพรพบว่าก่อนเข้าร่วมการผลิตสื่อ เด็กต่างด้าวกลุ่มกับเด็กไทยมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันในเชิงลบเนื่องจากเด็กไทยรังแกเด็กต่างด้าว เช่น การล้อเชิงดูถูกหรือพูดจาเสียดสีว่าเป็นต่างด้าว จนนำไปสู่การพยายามหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าของเด็กต่างด้าว ซึ่งรัชพรอธิบายว่าเป็นการลดทอนพลังและคุณค่าในตนเอง เธอจึงใช้กิจกรรมการผลิตสื่อดินน้ำมัน (clay animation) หรือการผลิตภาพยนตร์ที่

ใช้ตัวละครหุ่น ทำจากดินน้ำมันโดยใส่โครงลวดไว้ข้างในเพื่อให้ตัดท่าทางได้ แบ่งกลุ่มให้เด็กไทยและเด็กต่างด้าวช่วยกันระดมความคิดและแลกเปลี่ยนความเห็นว่าจะทำสื่อเรื่องอะไร แต่ละเรื่องจะต้องมุ่งเน้นไปสู่การอยู่ร่วมกันอย่างสันติ

เธอเสนอว่ากิจกรรมดังกล่าวก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกัน ทำให้เกิดปฏิสัมพันธ์ เด็กไทยยอมรับและมีทัศนคติเชิงบวกต่อเด็กต่างด้าวที่เป็นเจ้าของกิจกรรม ส่งผลให้เด็กต่างด้าวเกิดความเชื่อมั่นในตนเอง แต่ผู้ศึกษากลับเห็นว่าเธอกำหนดกรอบความคิดให้เด็ก เพราะหลังทำกิจกรรมเด็กต้องมีการเปลี่ยนแปลงว่ากิจกรรมดังกล่าวทำให้เด็กต่างด้าวรู้สึกว่ามีตัวตนในโรงเรียน ผู้ศึกษามองว่างานศึกษาเกี่ยวกับการปรับตัวของเด็กต่างด้าวในโรงเรียนของรัฐ แม้จะพยายามศึกษารายละเอียดการใช้ชีวิตของเด็ก แต่เพราะผู้วิจัยคิดกับเด็กบนฐานคิดเรื่องสิทธิเท่านั้น ส่งผลให้งานศึกษามีฐานคิดอยู่กับประเด็นการให้ความช่วยเหลือเด็ก ผลิตซ์ภาพของเด็กนักเรียนต่างด้าวในฐานะผู้ถูกระงับ โดยทำให้คล้ายๆ กับว่าเด็กอยู่ในฐานะของผู้พึ่งพิง ซึ่งผู้ศึกษาเห็นว่ามองข้ามแง่มุมอื่นๆ ในชีวิตของเด็กไป

งานศึกษาเด็กต่างด้าวในโรงเรียนไทยที่ค่อนข้างแตกต่างจากงานชิ้นอื่น คือ โรงเรียนชายแดน: ปฏิบัติการอำนาจอธิปไตยในสภาวะยกเว้นและการปรับใช้ของเด็กพม่าพลัดถิ่น (วรเชษฐ, 2555) เนื่องจากไม่ได้วิเคราะห์เด็กบนฐานคิดเรื่องการรับสิทธิทางการศึกษา อีกทั้งศึกษาเด็กในมิติผู้กระทำการ วรเชษฐศึกษากลุ่มเด็กพม่าพลัดถิ่นในโรงเรียนบ้านท่าอาจ อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก ใช้แนวคิดสภาวะยกเว้น (state of exception) และอำนาจอธิปไตยแบบแยกย่อย (graduated sovereignty) ของไอวา ออง (Aihwa Ong) เป็นกรอบในการทำความเข้าใจ โดยศึกษาเด็กในแง่ที่ว่ารัฐเข้าไปจัดการกับชีวิตเด็กอย่างไร เด็กปรับใช้อำนาจของโรงเรียนอย่างไร ข้อเสนอที่น่าสนใจ คือ รัฐไทยสร้างให้แม่สอดเป็นสภาวะยกเว้นด้วยการตั้งเขตเศรษฐกิจพิเศษ เพื่อปรับตัวให้สอดรับกับเสรีนิยมใหม่ และยินยอมให้องค์กรข้ามชาติเข้ามาทำงานในโรงเรียนของรัฐ เด็กพม่าพลัดถิ่นเลือกเข้าสู่ระบบการศึกษาของรัฐไทยเพราะต้องการความรู้ด้านภาษาไทย และต้องการบัตรประจำตัวบุคคลผู้ไม่มีสถานะทางทะเบียนเพื่อเอื้อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของตนในประเทศไทย

นอกจากแนวคิดที่นำมาใช้ วิธีการศึกษาก็ต่างออกไปจากนักวิจัยไทยคนอื่น เพราะไม่ใช่แค่ศึกษาเอกสาร พูดคุยกับเด็ก ผู้ปกครองและครูผู้สอน วรเชษฐศึกษาเด็กตามแนวทางมานุษยวิทยา บางครั้งก็ใช้ชีวิตอยู่ในโรงเรียน นอนพักอาศัยในโรงเรียนด้วย จึงเป็นงานศึกษาเด็กต่างด้าวที่มุ่งสังเกต

และอยู่ร่วมกับเด็กในโรงเรียน อย่างไรก็ตาม แม้จะใช้เวลาเก็บข้อมูลยาวนานกว่างานชิ้นอื่น แต่ก็ศึกษาเด็กในช่วงเวลาที่อยู่ในโรงเรียนเท่านั้น งานของวรเชษฐไม่ได้ศึกษาเด็กในอาณาบริเวณของครอบครัว และไม่ได้ศึกษาเด็กในบริบทชุมชน งานชิ้นนี้จึงไม่ได้แสดงให้เห็นภาพชีวิตของเด็กพม่าทั้งหมด แม้จะศึกษาเด็กในมิติของการเป็นผู้กระทำการ (เช่น เด็กเข้ามาเรียนเพื่อใช้ประโยชน์จากบัตรประจำตัวที่ได้ผ่านสถานะนักเรียน) แต่การที่ไม่ได้ศึกษาเด็กในฐานะที่เป็นสมาชิกของชาติพันธุ์ก็อาจเป็นการมองข้ามบริบทสำคัญในชีวิตของเด็ก

ข้อค้นพบอย่างหนึ่งจากการทบทวนวรรณกรรมของผู้ศึกษา คือ องค์กรด้านสิทธิมนุษยชนต่างชาติและองค์กรพัฒนาเอกชนไทยมีบทบาทต่องานเขียนเกี่ยวกับเด็กต่างด้าวไม่น้อย ตั้งแต่เมื่อราวปลายทศวรรษ 2530 จนปัจจุบัน ซึ่งสะท้อนว่ามุมมอง/วิธีคิดต่อ “ความเป็นเด็ก” ของเด็กต่างด้าว ในสังคมไทยรับอิทธิพลจากแนวคิดเกี่ยวกับเด็กในระดับสากลค่อนข้างมาก (จากอนุสัญญาฉบับต่างๆ ที่ไทยได้ลงนามกับนานาประเทศ) ส่งผลให้ผู้อ่านเห็นเฉพาะภาพชีวิตของเด็กที่อยู่ในสถานการณ์ยากลำบากจากการถูกละเมิดสิทธิ และกระบวนการช่วยเหลือเด็กที่ตกเป็นเหยื่อของขบวนการค้ามนุษย์ งานวิชาการของนักวิจัยไทยมักเป็นงานในสาขานิติศาสตร์และสังคมสงเคราะห์ ทั้งนี้ให้ความสำคัญกับข้อมูลจากเอกสารในเชิงนโยบาย และสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องกับเด็ก (นายจ้างเจ้าหน้าที่ของรัฐ/องค์กรพัฒนาเอกชน ผู้อำนวยการโรงเรียน และครู) นี่ย่อมหมายความว่าแรงงานและเด็กจะเป็นผู้ให้ข้อมูล ก็เป็นไปได้ว่าอาจไม่ใช่ข้อมูลที่ถูกต้อง สำหรับงานศึกษาเด็กในโรงเรียนจัดทำขึ้นเพื่อแสดงให้เห็นว่ารัฐคุ้มครองเด็กตามหลักสิทธิมนุษยชน/จัดการศึกษาให้เด็กต่างสัญชาติแล้ว ซึ่งผู้ศึกษาเห็นว่าเป็นการให้ความสำคัญกับแนวคิดในการจัดการศึกษา แต่ไม่ได้เน้นศึกษาเด็กในฐานะผู้ที่มีส่วนร่วมให้เกิดปรากฏการณ์ ไม่ศึกษาเด็กในฐานะผู้มีบทบาทที่ทำให้การจัดการศึกษาเกิดขึ้น ราวกับว่าเด็กไม่สามารถกระทำการใดๆ ภายใต้เงื่อนไขที่เผชิญได้เลย งานศึกษาในโลกวิชาการภาษาไทยจึงแทบยังไม่เคยแสดงให้เห็นภาพของเด็กที่มีศักยภาพในการกำหนดวิถีทางให้ชีวิตตนเอง ละเลย/ไม่สนใจว่าชีวิตของเด็กเป็นอย่างไร

นักมานุษยวิทยาจำนวนหนึ่งมุ่งศึกษาเด็กตามแนวทางที่เด็กเป็น พยายามศึกษาเด็กตามแนวทางของเด็ก ไม่ใช่ศึกษาเด็กในฐานะที่เด็กเป็นผู้ถูกกระทำ Hardman (1973) ยืนยันว่าชีวิตความเป็นอยู่ของเด็กมีคุณค่าต่อการศึกษา เธอเสนอว่าเด็กๆ ก็มีวัฒนธรรมของตนเอง พวกเด็กๆ สามารถคิดในแบบของตนเอง มีมุมมองต่อโลกของพวกเขาเอง ซึ่งเป็นนัยของการต่อต้านแนวคิดที่ว่าเด็กเป็น

ผู้ให้ข้อมูลที่ไม่น่าเชื่อถือ เด็กอาจโกหก มุมมองของเด็กจำกัดด้วยยังไม่เข้าใจโลก ทั้งๆ ที่ผู้ใหญ่ก็อาจกล่าวเท็จหรือสื่อสารผิดพลาดได้ (Montgomery, 2013, pp. 180-1)

เดิมสนามศึกษา “ความเป็นเด็ก” ของนักมานุษยวิทยาเริ่มปรากฏขึ้นเมื่อราวทศวรรษ 1920 ผ่านรายงานการท่องเที่ยว กิจกรรมของมิชชันนารี และการบริหารอาณานิคมที่บ่งชี้ว่าเด็กๆ ทั่วโลก ถูกเลี้ยงดูภายใต้เงื่อนไขที่แตกต่างกัน งานของนักมานุษยวิทยายุคแรกเป็นการสำรวจเด็กในพื้นที่ห่างไกลจากสังคมตะวันตก และสังคมเมือง โดยสนใจการก้าวออก/เปลี่ยนผ่านจากสถานะเด็ก การสำรวจของนักมานุษยวิทยาพบว่าเด็กในพื้นที่อื่นใช้ชีวิตแตกต่างจากเด็กในตะวันตก เช่น *Growing up in New Guinea* ของ Magaret Mead (1931) ที่พบว่าเด็ก Samoan แตกต่างจากเด็กในความรับรู้ของชนชั้นกลางอเมริกันมาก เช่น เด็กสามารถเปลี่ยนชื่อตัวเอง ทั้งพ่อแม่ไปอยู่กับญาติคนอื่น เด็กมีอิสระแตกต่างจากเด็กๆ ในอเมริกา Mead อธิบายว่าเด็กที่นี่ถูกเลี้ยงดูแบบ ผู้ใหญ่ตัวน้อย “little adults” เพราะทำงานหนักเหมือนผู้ใหญ่ (New & Levine, 2008)

งานศึกษาเด็กของนักมานุษยวิทยาในยุคแรกเป็นช่วงค้นหาความเป็นเด็กที่มีความแตกต่างหลากหลาย ศึกษาโดยแยกความเป็นเด็กออกจากผู้ใหญ่ด้วยช่วงอายุ ศึกษาการเปลี่ยนผ่านสถานะจากช่วงวัยหนึ่งไปสู่ช่วงวัยหนึ่งด้วยพิธีกรรม สนใจความสัมพันธ์ของเด็กกับแม่ พ่อ และพี่เลี้ยง ในแต่ละสังคม อาจกล่าวได้ว่าการเปลี่ยนแปลงทิศทางการศึกษาเด็กของนักมานุษยวิทยาเกิดขึ้นในช่วงศตวรรษที่ 20 ที่มีการผลิตซ้ำคำอธิบายผ่านงานเขียนว่าที่ผ่านมาเด็กไม่ได้ไปโรงเรียน ทำงาน และต้องแบกรับภาระที่หนักพอสมควร เมื่อเด็กทั่วโลกเริ่มเข้ารับการศึกษาในโรงเรียนแบบตะวันตก ปลายศตวรรษที่ 20 นักมานุษยวิทยาก็สนใจศึกษาเด็กในโรงเรียน/ชั้นเรียน

ปฏิบัติการของเด็กต่างวัฒนธรรมในโรงเรียนถูกนำเสนออย่างน่าสนใจใน *Learning to Labor: How Working Class Kids Get Working Class Jobs* (1997) ของ Paul E. Willis ที่เป็นการ ethnography ศึกษา “เด็กเกเรียน” หรือ “the lads” ซึ่งเป็นคำที่นักเรียนมัธยมกลุ่มหนึ่งเรียกกลุ่มของตนเอง โดยนิยามตนเองว่าเป็นเด็กไม่เคารพกฎเกณฑ์ ไม่สนใจเกรด ไม่มีมารยาทสังคม ก้าวร้าว แต่งกายผิดระเบียบ เติบโตมาจากครอบครัวผู้ใช้แรงงาน และไม่ได้เรียนเพื่อเรียนต่อในระดับอุดมศึกษา แต่เพื่อไปเป็นแรงงานไร้ทักษะในเขตอุตสาหกรรมของประเทศอังกฤษเพราะไม่มีทางเลือกที่จะทำงานอื่นๆ Willis สนใจว่าเด็กนักเรียนเหล่านี้เผชิญหน้ากับเงื่อนไขทางสังคมที่แวดล้อมพวกเขาอย่างไร การผลิตซ้ำทางสังคม (social reproduction) ในกรณีนี้คืออะไร เกิดขึ้นกับ

ปัจเจกชนอย่างไร Willis ชี้ให้เห็นว่าเด็กเหล่านี้ไม่ได้มาอยู่ในตำแหน่งแห่งที่เฉพาะเจาะจงของตลาดแรงงานด้วยตัวเอง แต่ตำแหน่งที่ของพวกเขาถือว่าเป็นความสำเร็จของชนชั้นกลางในสังคมเสรีประชาธิปไตยที่แม้จะไม่มีกำบังคับใช้ความรุนแรงที่เห็นได้ชัดเจน แต่กลับแฝงไว้ด้วยความรุนแรงเชิงโครงสร้าง ที่กำหนดตำแหน่งให้คนกลุ่มหนึ่งเป็นชนชั้นล่างของสังคม โดยเห็นได้จากการที่เด็กลูกหลานแรงงาน (working class kids) ซึ่งไม่มีทางเลือกที่จะทำงานอะไรมากมาย แต่เด็กนักเรียนกลุ่มนี้ได้แสดงให้เห็นรูปแบบของการปรับตัวเพื่อเผชิญหน้าทางวัฒนธรรม

Willis บรรยายกระบวนการสร้างระยะห่างระหว่างตนเองกับวัฒนธรรมของโรงเรียน โดยการไม่ปฏิบัติตามสิ่งที่โรงเรียนต้องการโดยตรงไปตรงมา นำไปสู่การพัฒนาวัฒนธรรมของตัวเองขึ้นมา ซึ่ง Willis เรียกว่า วัฒนธรรมต้านระบบโรงเรียน (counter-school culture) เช่น การส่งสัญญาณให้กันเวลาครุมา ทำทางเฉพาะเพื่อสื่อสารกันในกลุ่ม แหกกฎ ไม่เคารพครู พุดคุยระหว่างเรียน ทรงผม และแต่งกายผิดระเบียบ รวมไปถึงการดื่มสุราหรือการสร้างความสัมพันธ์กับเพศตรงข้าม ที่ไปเชื่อมโยงกับความเป็นผู้ใหญ่ หรืออาจเรียกได้ว่ามาจากความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมภายในกลุ่มของชนชั้นแรงงานเอง จึงเกิดการท้าทายกฎเกณฑ์และเรียกร้องให้ไม่มีการบังคับควบคุมอย่างเต็มสูบ ต่อต้านหรือปฏิเสธสิ่งที่โรงเรียนหยิบยื่นให้ ไม่ว่าจะจะเป็นความรู้ที่เป็นทางการ หรือทักษะที่พวกเขาคิดว่ามันไม่มีประโยชน์ ไม่สอดคล้องกับชีวิตของเขา เพราะพวกเขาตระหนักว่าสิ่งที่กำหนดชะตากรรมของพวกเขาไม่ใช่ทักษะที่ได้จากในห้องเรียน แต่เป็นความต้องการของตลาดแรงงาน

งานของ Willis แสดงให้เห็นว่าเด็กสามารถสร้างปฏิบัติการในโรงเรียนได้พอสมควร แต่งานของ Willis แสดงให้เห็นกระบวนการปรับตัวของนักเรียนซึ่งนำไปสู่การผลิตซ้ำทางชนชั้นผ่านพื้นที่โรงเรียน ผ่านการแบ่งแยกฝั่งของโรงเรียน (อำนาจรัฐ และกฎเกณฑ์) กับเด็กนักเรียน (ชนชั้นรอง) ให้อยู่ตรงข้ามอย่างเห็นได้ชัด ทำให้เกิดข้อกังขาว่าเด็กอยู่ฝั่งตรงกันข้ามกับโรงเรียนเสมอไปจริง ๆ หรือ เด็กเคลื่อนไปมาหรืออยู่ทั้งสองอาณาบริเวณในสถานการณ์บ้างได้หรือไม่ และการใช้คำ “ต่อต้านโรงเรียน” อาจเป็นการสรุปแบบเจาะจงมากเกินไป อีกทั้ง Willis ให้ความสำคัญกับชนชั้น แต่ไม่นำเสนอให้เห็นในมิติทางเพศ (gender) ไม่กล่าวถึงเด็กผู้หญิงในฐานะผู้มีบทบาทต่อโรงเรียนเหมือนที่ให้ความสำคัญกับเด็กผู้ชาย

จากการทบทวนวรรณกรรมในเบื้องต้น ผู้ศึกษาได้แย้งกับข้อเสนอของงานศึกษาเด็กต่างด้าวในไทย ที่มองเด็กบนฐานคิดเรื่องสิทธิและไม่ได้ให้ความสำคัญกับเด็ก ไม่ให้เด็กเป็นผู้ถ่ายทอดข้อมูล

เกี่ยวกับตนเอง อย่างไรก็ตาม ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าอิทธิพลความคิดขององค์กรพัฒนาเอกชน และโรงเรียนส่งผลกระทบต่อชีวิตของเด็กไม่น้อย ปัจจุบันดูเหมือนว่าการศึกษาของเด็กเป็นเรื่องธรรมชาติ และเป็นภาวะปกติที่เด็กต่างด้าวในสังคมไทยควรได้รับ วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สนใจว่าภายใต้ปฏิบัติการอำนาจรูปแบบต่างๆ ที่กระทำผ่านการนิยามความเป็นเด็กของเด็กต่างด้าว ตัวเด็กเองสามารถเป็นผู้กระทำการที่ส่งผลกระทบต่อโรงเรียนบ้างได้หรือไม่ อย่างไร

1.4 กรอบแนวคิด

ผู้ศึกษาใช้กรอบแนวคิด “ยุทธวิธีของครอบครัว” ของ Reed-Danahay (1996) ที่เสนอไว้ใน *Education and Identity in Rural France: The Politics of Schooling* แนวคิดดังกล่าวมาจากการศึกษาระบบการศึกษาของฝรั่งเศสที่ในตอนต้นเธอมีสมมติฐานว่าเป็นกลไกทางวัฒนธรรมรวมอำนาจมาสู่ศูนย์กลาง และทำให้โรงเรียนในชนบทเป็นพื้นที่ของการบ่มเพาะทางวัฒนธรรม (acculturation) เพื่อให้คนชนบทหลุดพ้นจากความป่าเถื่อน โรงเรียนประถมศึกษาที่เผยแพร่ภาษาและวัฒนธรรม ตามนโยบายของการศึกษาแห่งชาติจะค่อยๆ ทำลายความเป็นภูมิภาค/สำนึกของภูมิภาคแบบเดิม แต่จากการศึกษาภาคสนามที่ชุมชนชุมชน Laviolle (นามสมมุติ) ในภูมิภาค Auvergne ชนบทของฝรั่งเศส ชุมชนที่ยังคงทำการเกษตร แม้บริบททางเศรษฐกิจของประเทศจะเปลี่ยนแปลงไปสู่ยุคอุตสาหกรรม และคนในชุมชนอื่นๆ ละทิ้งการเกษตรไปทำงานในเมืองกันหมดแล้ว Reed-Danahay พบว่า โรงเรียนของฝรั่งเศส ไม่เคยเป็นกลไกการสร้างวัฒนธรรมฝรั่งเศสที่เป็นเนื้อเดียวกัน (unified) โดยเฉพาะในชนบทที่วัฒนธรรมท้องถิ่นไม่เคยสูญเสียตัวตนเดิมในบริบทของรัฐสมัยใหม่ เธอเสนอว่าในพื้นที่มี “ยุทธวิธีของครอบครัว” (family strategies) หรืออาจเรียกว่า ทักษะในการปรับตัว/เอาตัวรอด (manipulation) ในสถานการณ์ที่ตกเป็นรองทางวัฒนธรรม เช่น การที่พ่อแม่กลับเป็นฝ่ายสนับสนุนการจัดตั้งโรงเรียนของรัฐในชนบทเสียเอง เพื่อตามดูการทำงานของครู เพื่อควบคุมสิ่งที่ครูสอนเด็กไม่ให้มีบทบาทมากกว่าวัฒนธรรมท้องถิ่น เป็นกลวิธีของคนในชุมชนซึ่งมีบทบาทในการกำหนดรูปแบบของระบบการศึกษาหรือที่เธอเรียกว่า “debrouiller”¹

¹ Debrouiller ตามตัวอักษรหมายถึงการปลดปล่อยตัวเอง (ในภาษาฝรั่งเศส brouillard หมายถึงความคลุมเครือ หรือสิ่งที่พรมัวคล้ายหมอก)

“debruiller” หมายถึงการมีพฤติกรรมที่ฉลาดแกมโกง (“cunning”) หรือการที่คนต้องถนัดจัดวางตัวเองกับการกระทำที่ “making do” หรือ “making out” ในแต่ละสถานการณ์ ทั้งนี้เป็นแนวความคิดต่อต้านที่รวมการปรองดอง (accommodation) และการต่อต้าน (resistance) เข้าด้วยกัน¹ “debruiller” มีนัยทางบวกเมื่อใช้กับคนนอก แต่พฤติกรรมทำนองเดียวกันจะถูกมองเป็นทางลบ (ถูกตีความว่าเป็นเล่ห์กล) เมื่อนำมาใช้กับพวกเดียวกัน เช่น เมื่อเจ้าของฟาร์มแห่งหนึ่งเติมน้ำเปล่าลงในน้ำนมเพื่อให้ได้น้ำหนักมากขึ้น และขายได้เงินมากกว่ามูลค่าน้ำนม กรณีแบบนี้เรียกว่าเป็นการเล่นเล่ห์ (ruse) และไม่ซื่อสัตย์ เพราะเป็นการเอาเปรียบเจ้าของฟาร์มคนอื่น ๆ ที่ทำงานเท่ากันแต่ได้เงินน้อยกว่า จึงกล่าวได้ว่า พฤติกรรมเจ้าเล่ห์ควรใช้เมื่อต้องเข้าไปเกี่ยวข้องกับรัฐราชการหรือเมื่ออยู่ในสถานการณ์ที่ถูกแรงกดดันจากภายนอก ควรคงไว้ซึ่งความสัมพันธ์ที่ดีกับหมู่เครือญาติและเพื่อนบ้าน และทำให้อิทธิพลจากภายนอกมีผลกระทบต่อกลุ่มน้อยที่สุด

Reed-Danahay ตั้งคำถามเกี่ยวกับอำนาจของรัฐ โดยดูจากการที่คนต้องถนัดเข้าไปพัวพันกับระบบการศึกษา เธอแสดงให้เห็นว่าเด็ก ๆ เข้าสู่กระบวนการที่ทำให้จงรักภักดีต่อภูมิภาคของตนเองผ่านระบบเครือญาติ ซึ่งมีความหมายเป็นที่รู้กันว่า คือ ต่อต้านความเป็นฝรั่งเศส แต่ไม่ได้ทำอย่างโจ่งแจ้ง พวกเขาได้สร้าง “แบบจำลองของการเป็นผู้ถูกกระทำ” (เช่น การส่งลูกไปโรงเรียน) แต่การทำเช่นนั้นไม่ได้หมายความว่าวัฒนธรรมหลักมีอิทธิพลเหนือการปฏิบัติตัวแบบเดิมของพวกเขา เด็ก ๆ ในชนบทของฝรั่งเศสใช้ “debruiller” ออกแบบวิธีการรับมือเพื่อเปลี่ยนสถานการณ์ให้ตนเองกลายเป็นผู้ที่

---

¹ Reed-Danahay จัดแนวความคิดต่อต้านในชีวิตประจำวัน “everyday resistance” ของ James Scott (1989) และแนวคิดปฏิบัติการในชีวิตประจำวัน “everyday practices” (1984) ของ Certeau ว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของพฤติกรรมที่เธอเรียกว่า “cunning” เช่นกัน เพราะมโนทัศน์ “debruiller” ในแง่หนึ่งก็อธิบายได้แบบที่ Scott อธิบายแนวคิด “everyday resistance” ว่า หมายถึงพฤติกรรมอะไรก็ตามที่ทำอย่างไม่เป็นทางการในระดับบุคคล และผลของการกระทำได้ไปล้มล้าง/บ่อนเซาะอำนาจในระดับส่วนร่วม เช่น “การแก่งัดทำ, ไม่ซัดขึ้นแต่ทำแบบหลอกๆ, ทำเป็นไม่รู้, ละทิ้งหน้าที่...แก่งัดทำลายก่อวินาศกรรม” (Scott, 1985, p. 5 อ้างถึงใน Reed-Danahay, 1996, p. 38) หรือที่ Scott เรียกว่า “hidden transcripts” และคล้ายกับแนวคิด “ways of operating” และ “everyday practices” ของ Certeau ที่หมายถึง การใช้เทคนิคที่ฉลาด รู้ว่าทำอะไรเมื่อไรแล้วจะประสบความสำเร็จ ดังที่ Certeau อธิบายด้วยคำเฉพาะว่า “ways of operating” เป็นชัยชนะของผู้ที่อ่อนแอกว่า เพราะเป็นการพลิกแพลงอย่างฉลาด (แกมโกง) เป็นการการรู้ว่าจะจัดการสิ่งต่างๆ โดยใช้อุบายเข้าสู่ (Certeau, 1988, p. xix อ้างถึงใน Reed-Danahay, 1996, p. 38) อย่างไรก็ตาม การต่อต้านตามความหมายของ Reed-Danahay มีความแตกต่าง เนื่องจากผู้ใช้ “debruiller” จะไม่ต่อต้านทางตรงเช่นนั้น

ได้เปรียบ ส่งผลให้พวกเขาเป็นส่วนหนึ่งของชาติฝรั่งเศส แต่ในขณะเดียวกันก็ยังเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันตามวิถีของชุมชน เมื่ออยู่ที่โรงเรียนเด็กๆ ก็แสดงพฤติกรรมที่มีพื้นฐานมาจากแนวคิด “ยุทธวิธีของครอบครัว” เด็กปรับเปลี่ยนสถานการณ์ในห้องเรียนที่ครูเป็นผู้ควบคุมสถานการณ์ เช่น เมื่อต้องตอบคำถามครู เด็กจะใช้สรรพนามแทนตัวเองว่า “พวกเรา” เด็กไม่ตอบโต้ครูในนามตัวเอง หรือในนามใครคนใดคนหนึ่ง เป็นต้น

ในช่วง ค.ศ. 1980-1981 โรงเรียนในชนบทที่ Reed-Danahay เก็บข้อมูล จัดการเรียนการสอนเป็น 2 ห้องเรียน คือ ชั้นเตรียมประถมศึกษา Classe Préparatoire (CP) ซึ่งเป็นห้องเด็กเล็ก อายุ 3-5 ปี คล้ายสถานที่เลี้ยงเด็ก (nursery school) และโรงเรียนอนุบาล (kindergarten school) ยังไม่สอนเรื่องวิชาการ แต่เน้นให้เด็กมีพัฒนาการตามวัย และเล่นเป็นกลุ่ม เช่น ระบายสี เล่นของเล่น หรือเดินเล่นชมเมือง (game and fun) ส่วนอีกห้องหนึ่งสำหรับเด็กประถมอายุ 6-12 ปี แบ่งเด็กเป็น 4 กลุ่มย่อย คือ ชั้นประถมศึกษาตอนต้นปีที่ 1 หรือ Cours Élémentaire 1 (CE1), ชั้นประถมศึกษาตอนต้นปีที่ 2 หรือ Cours Élémentaire 2 (CE2), ชั้นประถมศึกษาตอนปลายปีที่ 1 หรือ Cours Moyen 1 (CM1) และ ชั้นประถมศึกษาตอนปลายปีที่ 2 หรือ Cours Moyen 2 (CM2) สอนโดยครู 1 คน ตารางเรียนเหมือนกัน แต่ให้แบบฝึกหัดต่างกัน คือ ช่วงเช้าจะเรียนวิชาภาษาฝรั่งเศส และ คณิตศาสตร์ ซึ่งเป็นวิชาที่ครูจะสอนอย่างเข้มข้นมากกว่าวิชาอื่นๆ ส่วนตอนบ่ายจะเรียน ประวัติศาสตร์ ศิลปะ สังคมศาสตร์ และพลศึกษา

แต่ละปีการศึกษา โรงเรียนจะจัดการประชุมผู้ปกครอง ผู้ปกครองที่เข้าร่วมส่วนใหญ่จะเป็นแม่ของเด็ก การประชุมมักเริ่มต้นด้วยการรายงานความประพฤติของเด็กนักเรียนแต่ละคนโดยครู ทุกครั้งครูมักพูดเรื่องเด็กลอกการบ้าน โกหก ลักขโมย และกล่าวโทษพ่อแม่เรื่องการช่วยลูกทำการบ้าน ผู้ปกครองที่มาเข้าประชุมมักจะเงิบ ไม่แสดงความคิดเห็น และดูไม่เคร่งเครียดเมื่อครูติเตียนและพยายามให้ผู้ปกครองเปลี่ยนพฤติกรรมของลูกหลาน พวกเขาหลีกเลี่ยงการโต้เถียง แต่ก็ทำแบบเดิมต่อไป เช่น ยังช่วยทำการบ้าน การไม่เผชิญหน้าถูกดึงไปเชื่อมโยงกับอัตลักษณ์ของภูมิภาคเรื่องการเคารพผู้อื่น จากค่านิยมของท้องถิ่นว่าคนเราควรจะประพฤติตัวให้อยู่ในร่องในรอย ไม่เสแสร้ง ไม่เอาหน้า ไม่ใจร้อน ไม่ทะเลาะกัน แต่ควรจะอยู่แบบถ่อมตัว สุขุม รอบคอบ ระมัดระวัง และมองการณ์ไกล Reed-Danahay เห็นว่าครูคาดหวังที่ผู้ปกครองไม่ให้ความร่วมมือ ไม่เข้าร่วมกิจกรรมพิเศษที่จัดโดยโรงเรียน (เช่น การเข้าค่ายในช่วงปิดเทอม) และไม่ตอบรับความพยายามของครูที่จะเป็นผู้นำ

เทคโนโลยีหรือเรื่องทันสมัยอื่นๆ เข้ามาในชุมชน (เช่น ภาพยนตร์สมัยใหม่) ทำให้ครูรู้สึกล้มเหลว อีกทั้งยังรู้สึกว่าถูกบ่อนทำลายอย่างลับๆ เพราะถูกวิจารณ์ว่ามีวิธีการสอนที่ล้าหลัง คุณครูโรงเรียนไม่

แต่เด็กจะไปโรงเรียน แต่เมื่อกลับมาบ้านเด็กก็ต้องเผชิญกับระบบคุณค่าที่ปะทะกับกฎและอุดมการณ์จากครู/คนนอก เช่น การพูดคุยกันบนโต๊ะอาหารของพ่อแม่ที่วิพากษ์วิจารณ์ครูที่ทำให้เด็กๆ รู้ว่าครูไม่ได้ถูกยอมรับจากคนในชุมชนโดยไม่มีข้อสงสัย ประสบการณ์ในโรงเรียนไม่ได้ถูกพูดถึงในฐานะเส้นทางเดินแสนสดใสเหมือนกับการเกษตร แม้ว่าคนจะยอมรับว่าทำการเกษตรมันยาก แต่เด็กที่ผ่านกระบวนการศึกษาล้วนเจริญรอยตามพ่อแม่ด้วยความสนใจ ในขณะที่พ่อแม่ต้องการให้เด็กอ่านออกเขียนได้ และพ่อแม่สนับสนุนให้เกิดโรงเรียนของรัฐในชุมชน แต่ในทางปฏิบัติพ่อแม่กลับไปเปลี่ยนทิศทางของโรงเรียน ด้วยการไม่ยกย่องค่านิยมของครู (เช่น การใช้มารยาทแบบชนชั้นกลาง) อีกทั้งไม่ได้ยกย่องว่าครูเป็นผู้มีฐานะสูงส่ง แต่เป็นแค่ผู้ให้บริการสาธารณะทั่วไป

อย่างไรก็ตาม การไปโรงเรียนจะทำให้เด็กๆ มีสถานะเป็นเป็น “เด็กโต” (big kids) สำหรับคนในหมู่บ้าน เพราะได้เรียนรู้การอ่าน/เขียนหนังสือ จึงไม่ได้หมายความว่า โรงเรียนไม่ใช่ส่วนประกอบของการก่อรูปประสบการณ์หรือโรงเรียนไม่มีความหมายกับชาวบ้าน ตรงกันข้ามในปัจจุบันโรงเรียนมีอิทธิพลกับวิถีชีวิตของเด็กมากขึ้นเรื่อยๆ ผู้ใหญ่ไม่สนับสนุนให้เด็กขัดขืนต่อต้านโรงเรียน พ่อแม่ (หรือปู่ย่าตายาย) ต่างก็รู้ว่าเด็กๆ จำเป็นต้องเรียนเรื่องบางอย่างจากโรงเรียน เช่น เรื่องมารยาท (manner) เพราะเป็นเรื่องที่ถูกคาดหวังในบริบทสังคมอื่น (outside of Lavielle) พ่อแม่คาดหวังให้ครูสอนเรื่องแบบนั้น ผู้ปกครองบางคนบอกว่ารู้สึกปลื้มใจที่เด็กๆ เรียนรู้ที่จะพูดอย่างสุภาพ เช่น พูดคำว่า “โปรด” (please) และ “ขอบคุณ” (thank you) เพราะมันแสดงถึงว่าเด็กๆ รับรู้เรื่องมารยาทของพวกเขาชนชั้นกลาง/คนในเมือง แต่พ่อแม่ก็เอาเป็นเอาตายกับการสร้างคุณค่าของความเป็นท้องถิ่น เช่น การที่เด็กทุกคนต้องมีหน้าที่กับครอบครัว หรือได้รับการยอมรับด้วยสถานะ “เด็กโต” (big kids)

Reed-Danahay เห็นว่าช่วงเวลาของความเป็นเด็ก คือ ช่วงที่กระบวนการขัดเกลาทางสังคมเกิดขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ เมื่อเด็กเห็นแม่เป็นคนเตรียมอาหาร พ่อกลับมาจากการทำไร่ทำนาด้วยเนื้อตัวสกปรกและมีเม็ดพริกประจำตัวในการกิน เด็กจะรู้ว่านั่นคือ วิถีชีวิตของพวกเขา (Auvergnat paysans) แม้ว่าเด็กที่ไปโรงเรียนจะต้องกินอาหารกลางวันที่โรงเรียน แต่ก็ต้องกลับมากินอาหารเย็น

กับครอบครัว ในอาหารมื้อสุดท้ายของวัน เด็กจะมีโอกาสพูดถึงประสบการณ์ที่โรงเรียนในแต่ละวัน บนโต๊ะอาหารจะไม่มีการใช้มารยาทแบบชนชั้นกลาง ไม่มีรูปแบบตายตัว เด็กๆ สามารถกินอย่าง ตะกละได้ เนื่องจากสิ่งสำคัญที่ต้องเรียนรู้มากกว่าเรื่องมารยาทบนโต๊ะอาหาร คือ ความจำเป็นที่ จะต้องมีความสุขกับอาหาร และรู้บทบาทของตัวเองที่ต้องมีต่อครอบครัว เช่น รู้ว่าใครสามารถกิน หรือใช้อุปกรณ์อะไรบนโต๊ะได้บ้าง

Reed-Danahay เห็นว่าที่ผ่านมามงานศึกษาพฤติกรรมของครอบครัวในชนบท และชนชั้น แร่งงานได้รับความสนใจน้อยกว่าพฤติกรรมของชนชั้นกลาง และพฤติกรรมของรัฐที่แสดงให้เห็นว่าเขาจัดการศึกษากันอย่างไร เธอเห็นว่าชาวบ้านไม่ได้แสดงออกทางวัฒนธรรมตามบทบาทที่ถูกกำหนดจาก ตำแหน่งแห่งที่ในโครงสร้างทางชนชั้นของตัวเอง แต่พวกเขาปรับสิ่งต่างๆ ให้เข้ากับตัวเอง และ ต้านทานอำนาจ เธอโต้แย้งว่าไม่เคยได้ยินเรื่องเล่าใดๆ จากเด็กที่เริ่มโตเป็นหนุ่มสาวที่จะดิ้นรนหาทาง ไปเรียนต่อ หรือไปทำงานในเมือง เพราะไม่ยอมรับช่วงกิจการของครอบครัว แม้การเกษตรจะอยู่ใน สภาวการณ์ที่ยากลำบากก็ตาม สำหรับครอบครัวที่ทำการเกษตร ถึงลูกจะไปโรงเรียนแต่เด็กทุกคนจะ ถูกฝึกให้ทำการเกษตรตั้งแต่ยังเล็กอยู่แล้ว พ่อแม่จะแสดงออกถึงความคาดหวังที่จะให้เด็กคนใดคน หนึ่งรับช่วงกิจการของครอบครัวต่อไป โดยกระตุ้นให้เด็กตระหนักถึงสิทธิ/หน้าที่กับสายตระกูลด้วย การใช้เวลาศิลปะ ไม่มีการบังคับแต่เปิดใจคุยกันได้ในระดับครอบครัว หรือแม้แต่ครอบครัวที่ไม่ได้ทำ การเกษตรก็ตาม ทุกคนในชนบทจะถูกกระตุ้นให้มีทัศนคติที่ดีต่องานลักษณะนี้

ในขณะที่แนวคิดกระแสหลักมองว่า การที่เด็กๆ ในชุมชนเข้าสู่ระบบการศึกษาของรัฐมากขึ้น เพราะเด็กและครอบครัวต้องการเปลี่ยนแปลงชนชั้นของตนเองให้เป็นเหมือนคนในเมือง แต่ Reed-Danahay โต้กลับว่าไม่ใช่เพราะพยายามเรียนรู้ที่จะเป็นนักเรียนมากขึ้น แต่ยังเกี่ยวข้องกับปัจจัยอื่นๆ เช่น นโยบายการเพิ่มจำนวนโรงเรียนในพื้นที่ชนบทและนโยบายขยายช่วงอายุของเด็กในโรงเรียน เป็นต้น ประเด็นที่เด็กผู้หญิงในชุมชนเข้าสู่ระบบการศึกษามากขึ้น และโดยเฉลี่ยมีระดับการศึกษาสูง กว่าผู้ชาย ก็เป็นเรื่องเกี่ยวกับทัศนคติของครอบครัวที่ส่งผลต่อการศึกษาของเด็ก ด้วยเหตุผล 2 ประการ คือ 1. การเรียนทักษะการทำบัญชี เป็นสิ่งสำคัญที่จะทำให้เด็กผู้หญิงได้เป็นภรรยาของ เจ้าของฟาร์ม เด็กผู้หญิงจึงเข้าเรียน 2. ในขณะที่เด็กผู้หญิงถูกสนับสนุนให้ทำงานนอกฟาร์ม/ฝึก อาชีพ/ไปโรงเรียน ก่อนแต่งงาน เด็กผู้ชายมีแนวโน้มที่จะใช้ชีวิตไปกับการทำงานเกษตรที่บ้าน (แม้ว่า จะเป็นลูกชายคนที่ไม่ได้รับสืบทอดกิจการ) ดังนั้นสิ่งที่ต้องพิจารณาเกี่ยวกับการเข้ารับการศึกษาที่

แตกต่างกันของชาย/หญิง มีพื้นฐานมาจากทัศนคติเกี่ยวกับบทบาททางเพศ เมื่อคนในชุมชนมอง การศึกษาว่าเป็นสิ่งที่ไปแยกเด็กออกไปจากชุมชน ประกอบกับอัตลักษณ์ของภูมิภาคที่เกี่ยวข้องกับ แนวคิดเรื่อง “ความเป็นชาย” (manhood) ความฉลาดแกมโกง (cunning) และพฤติกรรมลึกลับ (subversive behavior) ซึ่งลวนขัดแย้งกับการที่เด็กผู้ชายต้องไปอยู่ในห้องเรียน ดังนั้นบรรยากาศ การเรียนการสอนเป็นลักษณะที่เหมาะสมสำหรับผู้หญิงมากกว่าผู้ชาย การศึกษาของผู้หญิงจึงเป็นส่วน หนึ่งของยุทธวิธีครอบครัวที่ทำให้ชีวิตชาวไร่ชาวนาไม่สูญไป ส่วนปรากฏการณ์ที่เด็กๆ ไม่ศึกษาต่อใน ระดับชั้นที่สูงขึ้นไป (หรือไม่ไปเรียนต่อที่โรงเรียนในเมือง) ก็เป็นผลลัพธ์จาก ความไม่ต่อเนื่องทาง วัฒนธรรมระหว่างบ้านกับโรงเรียน อย่างไรก็ตาม เธอเห็นว่าเด็กๆ มีศักยภาพ เช่น เด็กมีลักษณะ 2 วัฒนธรรม (biculture) เนื่องจากเด็กมีความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมหลัก และมีสำนึกในวันธรรมของ ตนเอง เห็นได้ชัดในเบื้องต้นจากภาษาพูด แม้จะเป็นภาษาเดียวกัน แต่เด็กๆ ก็สามารถพูดได้ 2 สำเนียง และเปลี่ยนไปเปลี่ยนมาตามสถานการณ์

ผู้ศึกษานำแนวคิด “ยุทธวิธีของครอบครัว” มาใช้วิเคราะห์เด็กและแรงงานต่างด้าว ว่าพวกเขาสามารถเป็นผู้กระทำการหรือสามารถกำหนดวิถีทางให้ชีวิตของตนเองหรือไม่ อย่างไร แม้บริบท ของพื้นที่จะต่างกันในแง่ที่ว่า Reed-Danahay ศึกษาคนชนบทกับการต่อรองอำนาจรัฐฝรั่งเศส ซึ่งเป็นความแตกต่างทางชนชั้น แต่วิทยานิพนธ์นี้ ศึกษาผู้ที่เป็นแรงงานต่างด้าว และลูกหลานของพวกเขา ที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ซึ่งเป็นความแตกต่างของชาติพันธุ์/สัญชาติ อย่างไรก็ตาม ผู้ศึกษาเห็นว่าสามารถนำแนวคิดของ Reed-Danahay มาร่วมสนทนาได้ เนื่องจากมีลักษณะร่วมกัน คือ เป็น กลุ่มคนที่มีวิถีวัฒนธรรมของตนเองที่แตกต่างจากวัฒนธรรมหลักในสังคม คนเหล่านี้ล้วนเผชิญกับแรง กดดันจากภายนอกที่พยายามครอบงำทางวัฒนธรรมผ่านการจัดการศึกษาให้ลูกหลานของพวกเขา

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้นำเสนอเป็นงานเขียนเชิงชาติพันธุ์วรรณา มุ่งเน้นการบรรยายที่ให้ความสำคัญกับเด็กต่างด้าวในฐานะผู้กระทำการที่มีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบการเข้ารับ การศึกษาของตนเอง งานศึกษาไม่จำกัดขอบเขตอยู่เฉพาะอาณาบริเวณโรงเรียนของรัฐ แต่ยังให้ความสำคัญกับพื้นที่ชุมชนแรงงานต่างด้าว และศูนย์การเรียนรู้อื่นๆ ที่นอกเหนือจากการจัดการของ ภาครัฐด้วย โดยเฉพาะศูนย์การเรียนรู้ที่จัดตั้งโดยกลุ่มแรงงานเอง ผู้ศึกษาเชื่อว่าข้อมูลทางชาติพันธุ์ วรรณาที่ละเอียดจะสามารถให้ข้อมูลใหม่ที่แตกต่างไปจากมุมมองที่ศึกษาเด็กกับโรงเรียนโดย เชื่อมโยงกับอุดมการณ์ของรัฐ (ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์) หรือมองแค่ว่าการศึกษาจะเป็น

ทางออกของการแก้ปัญหาแรงงานเด็ก งานชิ้นนี้จะเพิ่มเติมมุมมองเรื่องเด็กที่ไม่ได้จำกัดขอบเขตอยู่ที่เรื่องสิทธิที่ควรได้รับ แต่เน้นศึกษาในเชิงผลของปฏิบัติการดังกล่าว เพราะเชื่อว่าการเรียนการสอนย่อมก่อรูปมาจากยุทธวิธีของครอบครัวและการปรับตัวของเด็กด้วย ผู้ศึกษาจึงชี้ชวนให้ผู้อ่านมอง “ยุทธวิธีของครอบครัว” ในชีวิตประจำวันของเด็กและพ่อแม่ที่เป็นแรงงานต่างด้าวที่เข้ามาทำงานรับจ้างในจังหวัดสมุทรสาคร

1.5 พื้นที่ศึกษา

1. โรงเรียนประถมศึกษาของรัฐ 4 แห่ง ในเขตพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร ที่รับนักเรียนต่างด้าวเข้าเรียน ซึ่งเป็นโรงเรียนที่องค์กรพัฒนาเอกชนเข้าไปดำเนินการ ประกอบด้วย โรงเรียนวัดเกาะ โรงเรียนวัดศิริมงคล โรงเรียนหลวงแพทยโกศลอุปลัมภ์ และโรงเรียนนานาชาติธาราทิพย์ (ชื่อสมมติ)

-ในกรณีโรงเรียนนานาชาติธาราทิพย์ ต้องใช้ชื่อสมมติเนื่องจากเป็นพื้นที่หลักในการเก็บข้อมูล

2. ศูนย์การเรียนรู้ที่จัดตั้งโดยแรงงาน 4 แห่ง คือ ศูนย์การเรียนรู้ไทยมอญวัดโคก (หลักสูตรมอญ) ศูนย์การเรียนรู้มอญวัดเทพนรรัตน์ (หลักสูตรมอญ) ศูนย์การเรียนรู้วัดเทพนรรัตน์ (หลักสูตรพม่า) และศูนย์การเรียนรู้พหุวัฒนธรรม การศึกษา ภาษา และศาสนา (หลักสูตรสอนศาสนา)

3. ศูนย์การเรียนรู้ที่จัดตั้งโดยองค์กรพัฒนาเอกชน คือ มูลนิธิรักษ์ไทย 4 แห่ง ตั้งอยู่ในชุมชนแรงงาน (โกรกกราก มหาชัยนิเวศน์ ท่าจีน และสะพานปลา) และศูนย์การเรียนรู้โดยวัดนักบุญอันนา 3 แห่ง (ซอยบ่อนไก่ข้างตลาดกุ่ม ท่าจีน และหมู่บ้านเอื้ออาทร)

4. ชุมชนแรงงานต่างด้าว ที่ชุมชนกำแพง โกธกราก สหกรณ์ ตลาดกุ่ม มหาชัยนิเวศน์ ไทยยูเนี่ยน ทวีสมุทรวัดหงส์ และล้งตาแบน ในบริเวณห้วงพักแรงงาน และพื้นที่ชุมชน เช่น ตลาด ร้านขายของชำ ร้านอินเทอร์เน็ต เป็นต้น

1.6 วิธีการศึกษา

พ.ศ. 2556 ผู้ศึกษาติดต่อ *อะโละตะมะมายง* เพื่อเป็นครูอาสาสมัครสอนภาษาไทยให้กับเด็กพม่า¹ เนื่องจากในตอนนั้นตัดสินใจว่าจะทำวิทยานิพนธ์เกี่ยวกับการปรับตัวของเด็กนักเรียนพม่าในโรงเรียนรัฐบาลที่ *อะโละตะมะมายง* ส่งเจ้าหน้าที่เข้าไปช่วยสอนภาษาไทย ผู้ศึกษาเข้าไปพักอาศัยที่สำนักงานตั้งตั้งแต่เดือนมกราคม พ.ศ. 2557 โดยพักอยู่ที่ชั้น 4 ของตึกหญิง (ห้องพักไม่มีเฟอร์นิเจอร์ ผับด้านหนึ่งมีรูปพระ กำกับภาษาพม่า) ผู้ศึกษาใช้ถุงนอนที่เตรียมมาเอง วางปูบนพื้นห้อง ต่อมาได้กวาดถูห้องเพราะรู้จักเด็กผู้หญิงชาวไทใหญ่ เธออายุ 13 ปี เรียนอยู่ชั้น ป.1 ที่โรงเรียนนานาชาติธาราทิพย์ เธอช่วยผู้ศึกษาทำความสะอาดห้องพักเพราะเราพักอยู่ห้องข้างกัน ในช่วงแรกผู้ศึกษาพักอยู่ในห้องคนเดียว ช่วงต่อมาบางวันมีเจ้าหน้าที่ฝ่ายการศึกษา นักศึกษาฝึกงาน แร่งงานหรือเด็กผู้หญิงที่ถูกละเมิดสิทธิมานานที่ห้องนี้ด้วย อย่างไรก็ตาม ผู้ศึกษาไม่ทราบรายละเอียดของ “เหยื่อ” ที่ *อะโละตะมะมายง* ช่วยเหลือและถูกส่งมานอนห้องเดียวกันจากปากของเจ้าหน้าที่ ครั้งหนึ่งเจ้าหน้าที่พาเด็กผู้หญิงชื่อ ดริม (นามสมมติ) มานอนที่ห้อง บอกว่าเด็กมีปัญหาครอบครัว ให้พาดริมไปช่วยดูแลเด็กเล็กที่โรงเรียนนานาชาติธาราทิพย์ เพราะเห็นว่าดริมอยู่ที่สำนักงานอาจจะไม่มีเพื่อน วันหนึ่งหลังเลิกเรียนเจ้าหน้าที่ไปรับพวกเรา (เด็กนักเรียนต่างดาวที่พักอยู่ที่สำนักงาน ล่าม ดริมและผู้ศึกษา) ที่โรงเรียน เธอพาพวกเราไปติดต่อหาสถานที่จัดกิจกรรมโอบายการศึกษาในชุมชนแร่งงานต่างดาว แจ้งว่าวันนี้ตอนเย็นจะจัดกิจกรรมในชุมชน ระหว่างทาง เจ้าหน้าที่ให้ผู้ศึกษาโทรศัพท์ไปถามเจ้าหน้าที่อีกคนที่สำนักงานว่า “เรียบร้อยแล้วหรือยัง” เสียงในสายตอบกลับมาว่า “เรียบร้อยแล้ว” เธอจึงขับรถกลับไปที่สำนักงาน ผู้ศึกษาและล่ามเข้าใจว่าเธอกลับไปเอาของที่จะใช้จัดกิจกรรม (เหมือนเช่นทุกครั้ง) จึงรีบไปเปลี่ยนเสื้อผ้าจากชุดกระโปรงเป็นกางเกง เพราะการลงไปทำกิจกรรมในชุมชนอาจจะ

---

¹ ผู้ศึกษารู้จัก *อะโละตะมะมายง* เนื่องจากเคยเป็นอาสาสมัครจัดกิจกรรมค่ายอบรมเรื่องสิทธิเด็กให้กับเด็กพม่าที่จัดโดย *อะโละตะมะมายง* ตั้งแต่ พ.ศ.2553 ค่ายดังกล่าวจัดให้กับเด็กพม่าที่อายุ 15-18 ปี และไม่ได้อยู่ในระบบการศึกษาของรัฐมีการประชาสัมพันธ์รับอาสาสมัครผ่านเว็บไซต์ <http://www.volunteerspirit.org/> กิจกรรมจัดขึ้นที่โรงเรียนสหกรณ์กสิกรรมชายทะเล อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร เป็นเวลา 2 วัน 1 คืน โดยมีกิจกรรม อาทิ การให้ความรู้เรื่องสิทธิที่เด็กควรได้รับตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก สิทธิเข้าเรียนในโรงเรียนของรัฐ ความรู้เกี่ยวกับการรักษาสุขภาพอนามัย การคุมกำเนิด ความรู้เรื่องความปลอดภัยในการทำงาน และแนะนำเบอร์โทรศัพท์ของหน่วยงานที่เด็กๆ สามารถติดต่อขอความช่วยเหลือเมื่อประสบปัญหา

ต้องนั่งทำยกระบะ สวมกางเกงจะสะดวกกว่า อย่างไรก็ตาม เมื่อเปลี่ยนชุด/เตรียมของใช้ส่วนตัวเสร็จ ก็ทราบว่าวันนี้ไม่มีจัดกิจกรรมลงชุมชน วันรุ่งขึ้นเจ้าหน้าที่คนเดิมพูดเรื่องการเตรียมตัวไปลงชุมชน ตอนเย็นอีก ผู้ศึกษาถามด้วยความสงสัยว่า “นี่จะไปตั้งแต่เมื่อวานแล้ว” เธอตอบ “อ้อ เมื่อวาน หลบ” ล่ามของ *อะโละตะมายง* บอกผู้ศึกษาเพิ่มเติมว่าเมื่อวานเจ้าหน้าที่ไม่ยอมให้เด็กเจอแม่ ที่แวะ มาให้ข้อมูลที่สำนักงาน จากเหตุการณ์ดังกล่าวจึงอาจมองได้ว่า ข้อมูลการช่วยเหลือผู้ถูกละเมิดสิทธิ ของ *อะโละตะมายง* ค่อนข้างเป็นความลับสำหรับผู้ศึกษาพอสมควร กระนั้นก็ดี ผู้ศึกษาได้ใช้เวลาอยู่กับ “ผู้ที่ได้รับความช่วยเหลือ” ที่สลับเปลี่ยนหน้าตากันไป โดยฟังเรื่องราวที่เขาหรือเธอเป็นผู้เล่าเอง

ที่สำนักงานอยู่กันแบบ “ครอบครัว” โดยมีผู้ก่อตั้ง *อะโละตะมายง* เป็นเสมือนพ่อ และ ภรรยาของเขา (ผู้จัดการ) ก็เป็นเสมือนแม่ ซึ่งทุกคนต้องให้ความเคารพ และหากมีปัญหาที่สามารถไปปรึกษาได้ ส่วนหัวหน้าฝ่ายการศึกษา และหัวหน้าฝ่ายสิทธิก็เป็นเสมือนพี่ใหญ่ที่คอยดูแลน้องๆ (เจ้าหน้าที่ และนักศึกษาฝึกงาน) คนในสำนักงานทำให้ผู้ศึกษารู้สึกว่าตนเองควรแสดงบทบาทเป็น “น้อง” ซึ่งอาจไม่ใช่เพราะผู้ศึกษาอายุน้อยกว่า แต่เป็นเพราะผู้ศึกษาเป็นคนที่เพิ่งเข้าไปอยู่ใหม่ และ ไม่มีบทบาทในฐานะคนทำงาน เพราะพวกเขาใช้สรรพนามเรียกผู้ศึกษาว่าน้อง ในขณะที่ใช้สรรพนาม เรียกเจ้าหน้าที่ (ซึ่งอายุเท่ากับผู้ศึกษา) ว่า “พี่”

ใน “บ้าน” หรือสำนักงานที่ชั้นล่างเป็นสถานที่ทำงาน ส่วนชั้นบนเป็นที่พักอาศัย ผู้ศึกษา ได้รับมอบหมายหน้าที่ดูแลห้องประชุมจาก “พ่อ” ทุกเช้าก่อนไปช่วยสอนที่โรงเรียน ต้องลงมากวาด ถู เก็บขยะไปทิ้ง จัดโต๊ะและเก้าอี้ให้อยู่ในตำแหน่งเดิม หากอยู่สำนักงาน ระหว่างวันหากมีแขกมาใช้ ห้องประชุม ผู้ศึกษาก็ควรนำกาแฟหรือน้ำดื่มมาบริการ เมื่อแขกกลับ ก็นำแก้วไปล้างเก็บเพื่อรักษา ความสะอาดเรียบร้อยของห้องประชุมให้พร้อมรับแขก บางวันตื่นเช้าก่อนเวลาไปโรงเรียนก็จะช่วย เด็กคนอื่นทำความสะอาดบริเวณที่พวกเขาได้รับมอบหมายให้กวาด/ถูก่อนไปโรงเรียนเช่นกัน เด็กไทใหญ่ที่อยู่ห้องติดกันมักบอกให้ผู้ศึกษาไปช่วยทำอาหารเช้าให้กินมากกว่า เพราะสำนักงานมีครัวที่ทุกคนสามารถทำอาหารกินเองได้ แต่ช่วงเช้ายังไม่มีใครมาใช้ครัว เจ้าหน้าที่คนหนึ่งเคยบอกผู้ศึกษาว่าพ่อ กับแม่ชอบให้สมาชิกในบ้านช่วยกันทำอาหาร และกินข้าวด้วยกัน แม้ในห้องครัวมีตู้เย็น 3 หลัง (หลัง หนึ่งสำหรับแช่น้ำดื่มกับขนม อีกหลังเป็นตู้แช่เนื้อสัตว์ อีกหลังหนึ่งเป็นตู้แช่ผัก) ซึ่งดูเหมือนสะดวก กระนั้นก็ดี ทุกคนในบ้านไม่ได้ช่วยกันทำอาหาร และไม่ได้กินข้าวพร้อมกัน ผู้ศึกษาทำกับข้าว/กินข้าว กับล่ามและเด็กๆ ชาวพม่า หรือไม่ก็ออกมากินข้าวข้างนอก

การอยู่ในสำนักงานของ *อะโละตะมะมายง* ทำให้ผู้ศึกษาเริ่มขบคิดเกี่ยวกับการทำงานเกี่ยวกับเด็กของ *อะโละตะมะมายง* มากขึ้น เช่น ตั้งคำถามว่าเพราะเหตุใด *อะโละตะมะมายง* จึงบอกว่าไม่ควรเรียกเด็กพม่าว่า “เด็กต่างด้าว” ซึ่งต่อมาพบว่า เป็นเพราะ *อะโละตะมะมายง* เห็นว่าเด็กต่างด้าวเป็นคำที่รัฐใช้เรียก¹ และเป็นคำเรียกที่แฝงอคติเชิงลบ เนื่องจากภาษาอังกฤษใช้คำว่า “alien” แปลว่า “คนแปลกหน้า” ซึ่งอาจสื่อไปถึง “สิ่งมีชีวิตที่มาจากนอกโลก” จึงให้เรียกว่า “เด็กต่างชาติ” หรือ “เด็กข้ามชาติ” แทน โดยเชื่อมโยงกับแนวคิดเรื่องความเท่าเทียมของมนุษย์ทุกคน แต่ผู้ศึกษากลับเห็นว่าทำให้ความสำคัญกับการเรียก (หรือไม่ให้เรียกว่าต่างด้าว) ของ *อะโละตะมะมายง* เป็นการผลิตซ้ำภาพของเด็กที่เป็นผู้ถูกระทำอยู่เรื่อยไป และในขณะเดียวกันก็เอื้อให้ *อะโละตะมะมายง* เป็นฝ่ายปกป้องคุ้มครองเด็ก ตลอดระยะเวลาที่ผู้ศึกษาลงพื้นที่เก็บข้อมูลในจังหวัดสมุทรสาคร ไม่เคยได้ยินเด็กต่างด้าวสัญชาติพม่าพูดว่าตนเองเป็น “คนข้ามชาติ” หรือ “คนต่างชาติ” หรือห้ามเรียกพวกเขาว่า “คนต่างด้าว” แต่ที่พบอยู่เสมอ คือ คนที่บอกให้ผู้ศึกษาเรียกชื่อกลุ่มชาติพันธุ์ของเขาอย่างเฉพาะเจาะจง

ในช่วงแรกผู้ศึกษาเข้าใจว่าตนเองเป็นอาสาสมัครเพราะจะไปช่วยสอนภาษาไทย/ทำกิจกรรมในชุมชน ในความหมายที่ว่าทำงานโดยไม่หวังผลตอบแทนที่มีมูลค่า แต่ *อะโละตะมะมายง* จัดผู้ศึกษาเป็นนักศึกษาฝึกงาน เพราะเป็นนักศึกษามาเก็บข้อมูลทำวิทยานิพนธ์ (อาสาสมัครหมายถึงคนที่มาช่วยทำงานแล้วได้เงิน แต่ไม่ใช่เจ้าหน้าที่) เมื่อผู้ศึกษาได้ไปช่วยสอนภาษาไทยให้กับเด็กพม่าที่ห้องเตรียมความพร้อมของ *อะโละตะมะมายง* ในโรงเรียนนานาชาติธรรมาธิปไตย ช่วงแรกของการไปเก็บข้อมูลที่โรงเรียน รองผู้อำนวยการโรงเรียนบอกผู้ศึกษาว่า “ทำวิทยานิพนธ์เรื่องเด็กต่างด้าว ทำไม่ไม่มาถามผม” การเก็บข้อมูลเกี่ยวกับหลักสูตร ระบบการจัดการสอนของโรงเรียนสามารถถามได้ แต่ข้อมูลหลายอย่างผู้ศึกษาต้องตรวจสอบรายละเอียด/ทำความเข้าใจผ่านการสังเกต และหาข้อมูลอื่นๆ มาประกอบเอง เช่น รองผู้อำนวยการให้ข้อมูลว่า เมื่อเด็กต่างด้าวเข้ามาเรียนในโรงเรียนก็จะสามารถปรับตัวด้านภาษาในห้องเตรียมความพร้อมได้ในช่วงเวลา 1 ปี แล้วย้ายไปเข้าเรียนในระบบ แต่เมื่อผู้ศึกษาเก็บข้อมูลในระยะเวลาที่ยาวนานมากกว่า 1 ปีการศึกษา ก็เห็นข้อมูลเชิงประจักษ์ว่า บางคนใช้เวลาเรียนอยู่ในห้องเตรียมความพร้อมนานกว่านั้น อีกทั้งบางคนเมื่อย้ายไปเรียนในระบบแล้วก็ยัง

¹ คนต่างด้าวเป็นคำที่ถูกบัญญัติไว้ในพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถานว่าให้ใช้เรียกชาวต่างประเทศที่มีถิ่นฐานอยู่ในอีกประเทศหนึ่ง ในทางกฎหมายสถานะคนต่างด้าวพิจารณาจากพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2522 มาตรา 4 ที่ระบุไว้ว่า “คนต่างด้าว หมายถึง บุคคลธรรมดาซึ่งไม่มีสัญชาติไทย”

ถูกส่งตัวกลับมาเรียนซ้ำชั้นในห้องเตรียมความพร้อมอีก 1 ปีการศึกษา หรือเรื่องความเข้าใจของชาวบ้านในชุมชน รองผู้อำนวยการมีมุมมองว่าชาวบ้านทุกคนเข้าใจ/ยอมรับ ไม่มีอคติกับเด็กต่างดาว เพราะเป็น “ชุมชนไทยรามัญ” มีคนไทยเชื้อสายมอญจำนวนมาก แต่เมื่อผู้ศึกษาเก็บข้อมูลโดยใช้ชีวิตอยู่ในชุมชน แม้จะในช่วงระยะเวลาสั้นๆ (เช่น การเดินเล่นกับเด็กหรือนั่งคุยกับพ่อแม่ของเด็กที่บ้าน) ก็ยังพบว่านอกจากคนไทยบางคนที่รองผู้อำนวยการบอกว่าไม่มีอคติกับเด็ก ก็ยังมีคนไทยบางคนที่มีอคติ เช่น ไม่เรียกชื่อของเด็ก แต่เรียกว่า “ต่างดาว”

นอกจากการไปโรงเรียนทุกวันจันทร์ถึงวันศุกร์ ตั้งแต่ 8.00 น. – 16.00 น. งานที่ผู้ศึกษาได้ช่วย *อะโละตะมายง* ทำเป็นประจำ คือ งานแปลภาษาที่ทำกับล่าม เช่น อธิบายความหมายภาษาไทย ให้ล่ามแปลเป็นภาษาพม่า หากล่ามไม่เข้าใจภาษาไทย ก็ช่วยเทียบบางคำเป็นภาษาอังกฤษ (อาทิ แปลคำศัพท์เฉพาะทางที่ใช้ในโรงงาน และเอกสารเงื่อนไขการรับสมัครแรงงานเข้าทำงาน) บางครั้งผู้ศึกษาก็ทำหน้าที่พิมพ์คำแปลภาษาไทย ที่ล่ามแปลจากเอกสารภาษาพม่า (อาทิ เอกสารประจำตัวของแรงงานที่ถูกละเมิดสิทธิ และแปลเอกสารที่ใช้ประกอบสำนวนคดีของแรงงานพม่า) บางครั้งก็ได้เดินทางไปต่างจังหวัดกับ “ทีมสอนภาษา” เนื่องจากหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนติดต่อ *อะโละตะมายง* เพื่อหาคนพม่ามาสอนภาษาพม่าเพื่อใช้สื่อสารเบื้องต้น

ขณะที่เก็บข้อมูลด้วยวิธีการที่กล่าวไปข้างต้น ผู้ศึกษาสร้างความสงสัยให้กับเจ้าหน้าที่ของ *อะโละตะมายง* รวมถึงครูในโรงเรียน ว่านักศึกษามานุษยวิทยาศึกษาเด็กอย่างไร พวกเขาแนะนำว่า หากศึกษาเด็กในโรงเรียนก็ให้ทำแบบสอบถามไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มเด็กโตหรือผู้ปกครอง โดยบอกว่าไม่มีใครมาเก็บข้อมูลนานแบบนี้ บางคนสงสัยว่าจะเรียนจบหรือไม่ เพราะเก็บข้อมูลนานแล้วแต่งานยังไม่เสร็จสักที เจ้าหน้าที่ฝ่ายการศึกษาของ *อะโละตะมายง* บอกว่าการเก็บข้อมูลกับเด็ก ต้องทำแบบสอบถามไปสัมภาษณ์ครู เด็กโต หรือผู้ปกครอง ถ้าเลือกกลุ่มเป้าหมายที่ไม่ได้เรียนหนังสือ (มีแนวโน้มว่าพูดภาษาไทยไม่ได้) ก็ต้องใช้ล่ามแปล และให้ผู้ศึกษาไปสัมภาษณ์หัวหน้าฝ่ายการศึกษา เพราะเขามีความรู้ ส่วนหัวหน้าฝ่ายการศึกษาบอกผู้ศึกษาไว้ว่า ไม่ว่าจะเก็บข้อมูลกับใคร/ด้วยวิธีการอย่างไร สุดท้ายแล้วก็ต้องไปสัมภาษณ์ผู้อำนวยการ *อะโละตะมายง* ซึ่งน่าสนใจว่า ความรู้เกี่ยวกับแรงงานและเด็กถูกกำกับโดยใคร

ในสายตาของเจ้าหน้าที่องค์กรพัฒนาเอกชนและครูในโรงเรียนดูเหมือนว่าผู้ศึกษาจะเก็บข้อมูลค่อนข้างนาน (ในแง่หนึ่งก็สะท้อนวิธีคิดที่คนเหล่านั้นมีต่อเด็ก เช่นว่า ต้องเก็บข้อมูลกับเด็กโตจึง

จะพูดคุยรู้เรื่อง หรือศึกษาได้โดยใช้เวลาไม่นาน สัมภาษณ์/ลงชุมชน วันเดียวก็เสร็จ) น่าสนใจว่า ในสายตาของแรงงาน พวกเขาอาจมองว่าผู้ศึกษาเก็บข้อมูลน้อย ต่วนสรุป ใจเร็วเกินไป เช่น การที่เพื่อนแรงงานคนหนึ่งตั้งชื่อภาษาพม่าให้ผู้ศึกษา เธอว่าให้ชื่อ Aye Sabael Phyu (คำอ่านภาษาอังกฤษสะกดแบบชาวพม่า อ่านว่า เอ-สะแบ-พิว) แปลว่า “ดอกมะลิสีขาวที่อยู่ในที่เย็นๆ” เพราะผู้ศึกษาเป็นคนใจร้อน ลักษณะใจร้อนอาจถูกนิยามมาจากลักษณะความกระหายในข้อมูล เมื่อไปลงชุมชนก็ถามโดยไม่รอคำตอบ บางครั้งพวกเขาที่ไปด้วยจะบอกว่าให้ใจเย็นๆ ถามช้าๆ คนถูกถามเขารู้คำตอบ แต่เขาตอบไม่ทัน

ช่วงกลางของการเก็บข้อมูล แรงงานคนหนึ่งนิยามผู้ศึกษาว่า นอกจากเรื่องเรียน (หมายถึงการนั่งอ่านหนังสือเรียนและการสอนหนังสือเด็ก) ก็ไม่รู้อะไรเลย หลังจากที่ผู้ศึกษาแสดงความไม่รู้ว่าแรงงานเสียเงินค่าทำบัตรกับนายหน้าราคาเท่าไร เขากรุณาบอกข้อมูล แต่ก็หัวเราะเยาะว่าไม่มีความรู้เกี่ยวกับพวกเขา อยู่นานก็เชื่อว่าอะไรจะรู้เรื่องอะไร ศึกษาเด็กในโรงเรียนแต่ไม่รู้จักสังคมแรงงาน ด้วยความที่ต้องการทำความเข้าใจชีวิตของเด็กและชุมชนแรงงานต่างด้าวมากกว่าเดิม ตั้งแต่ พ.ศ. 2558 ผู้ศึกษาออกจากสำนักงานของ *อะโละตะมายง* ไปเข้าห้องพักอยู่โดยลำพังเพื่อเป็นอิสระจากองค์กร แต่ยังคงรักษาความสัมพันธ์ด้วยการเข้าไปช่วยงานสอนภาษาไทยให้เด็กกลุ่มหนึ่งที่สำนักงาน การใช้เวลาอยู่ในชุมชนเป็นไปเพื่อเรียนรู้องค์ประกอบของชุมชน การแบ่งบทบาทหน้าที่ในครอบครัว และความสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับครอบครัว/ชุมชนชาติพันธุ์ ผู้ศึกษาลงชุมชนคนเดียว โดยเริ่มต้นจากเด็กที่เคยสอน ในเวลาต่อมาสามารถพัฒนาความสัมพันธ์กับเด็กคนอื่นๆ ที่ไม่เคยสอนได้บางคน รวมทั้งได้รู้จักแรงงานที่ไม่ได้ส่งลูกไปโรงเรียนและแรงงานที่ให้ลูกเรียนอยู่ที่พม่า อีกทั้งสามารถใช้เวลาอยู่กับเด็กและแรงงานได้ตามต้องการ ในช่วงเวลานี้ผู้ศึกษาคิดว่าได้เห็นมุมมองเกี่ยวกับการจัดการศึกษาที่หลากหลายขึ้นด้วย เพราะได้เดินทางไปศูนย์การเรียน และโรงเรียนอื่นๆ (ที่อยู่นอกเหนือจากดำเนินงานของ *อะโละตะมายง*) เพื่อมองภาพรวมของการจัดการศึกษาในพื้นที่จังหวัดสมุทรสาคร นอกจากการลงพื้นที่ วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ศึกษาจากเอกสาร เช่น งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับแรงงานและเด็กต่างด้าว เอกสารที่จัดทำโดยโรงเรียนนานาชาติธาราพิทย์ และองค์กรพัฒนาเอกชนในพื้นที่ เป็นต้น ท้ายที่สุดผู้ศึกษาหวังว่าการสังเกตและมีส่วนร่วมในหลายพื้นที่ จะช่วยให้ผู้ศึกษาเข้าใจชีวิตเด็กต่างด้าวมากขึ้น ไม่นำเสนอข้อมูลที่ผิดพลาดไปจากวัตถุประสงค์ของผู้ให้ข้อมูลมากเกินไป หรือตีความไปไกลเกินเพราะความไม่รู้ของตนเอง

1.7 ข้อจำกัดในการศึกษา

ผู้ศึกษาพบว่างานชิ้นนี้มีข้อจำกัดด้านภาษา เนื่องจากผู้ศึกษาไม่สามารถสื่อสารภาษาพม่า หรือภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ (เช่น มอญ/ทวาย) อย่างไรก็ตาม งานชิ้นนี้เลือกเก็บข้อมูลกับเด็กและแรงงานที่สื่อสารภาษาไทยได้ มากกว่าเก็บข้อมูลกับกลุ่ม นอกจากนี้ยังมีข้อจำกัดในการเก็บข้อมูลในชุมชนแรงงานต่างด้าว เพราะการจัดการพื้นที่ของแรงงานซึ่งมักถูกควบคุมเป็นพิเศษจากเจ้าของพื้นที่ ทำให้ต้องลงชุมชนพร้อมกับองค์กรพัฒนาเอกชน ข้อมูลที่ได้ส่วนมากจะเป็นเรื่องอาชีพ/การทำงานของพ่อแม่และเด็กในอุตสาหกรรมประมง การทำประกันสุขภาพ และการศึกษาของเด็ก แต่ขาดมิติของการใช้ชีวิตในแง่มุมอื่นๆ เช่น วิธีการเลี้ยงดูเด็กในชีวิตประจำวัน ความสัมพันธ์ของแรงงานกับคนกลุ่มอื่นในสังคม และการใช้เวลาว่างของเด็กในชุมชน เป็นต้น

เพราะความไม่รู้จักพื้นที่ ผู้ศึกษาเช่าห้องพักรายเดือนชื่อหอพักอยู่สบาย (คนในพื้นที่เรียกกันว่าหอพักหลุม ตามชื่อเจ้าของหอพัก) ตามที่องค์กรพัฒนาเอกชนแนะนำว่ามีนักศึกษาพักอยู่หลายคน อีกทั้งอยู่ในย่านชุมชนแรงงานต่างด้าว (กำแพง-สหกรณ์) แต่หลังจากผู้ศึกษานำมอเตอร์ไซค์มาใช้ได้ราว 3-4 เดือน มอเตอร์ไซค์ก็หายไปจากหอพักในคืนวันศุกร์ และพบว่ากล้องวงจรปิดที่หน้าหอพักเสีย ตำรวจที่สถานีตำรวจอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาครไม่สามารถสืบหาเบาะแสใดๆ ตำรวจมาถ่ายรูปที่เกิดเหตุ และแสดงความคิดเห็นว่า จังหวัดสมุทรสาครเป็นพื้นที่เสี่ยงเพราะมีตัวเลขอาชญากรรมสูง รวมถึงกรณีชิงทรัพย์รถมอเตอร์ไซค์จากหอพักเกิดขึ้นเป็นประจำ ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นเพราะมีคนต่างถิ่น (คนต่างจังหวัด) และคนผิดกฎหมาย (คนต่างด้าว) เข้ามาทำงานจำนวนมาก เหตุการณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ความไม่ปลอดภัยในการเก็บข้อมูลในชุมชนแรงงานต่างด้าวเป็นข้อจำกัดอีกอย่างหนึ่งในงานศึกษาชิ้นนี้

บทที่ 2

ชุมชนแรงงานต่างด้าวในฐานะพื้นที่ “เสี่ยง”

ชาติพันธุ์นิพนธ์นี้ เริ่มต้นด้วยการฉายภาพชุมชนแรงงานต่างด้าว ในแง่มุมของพื้นที่ที่สัมพันธ์กับชีวิตความเป็นอยู่ของแรงงานและลูกหลานของพวกเขา ดังกล่าวแล้วว่า ปัจจุบันแรงงานต่างด้าวในสังคมไทยมีจำนวนมาก นอกจากแรงงาน ยังมีเด็กที่เข้ามาในฐานะผู้ติดตาม รวมถึงเด็กที่เกิดในประเทศไทย จนทำให้องค์กรด้านสิทธิมนุษยชนต่างๆ เข้ามาทำงานช่วยเหลือเด็ก แต่งานศึกษาเกี่ยวกับแรงงานต่างด้าวโดยภาพรวมมักกล่าวถึงนโยบายรัฐและการแก้ปัญหาการหลบหนีเข้าเมือง งานศึกษาเกี่ยวกับเด็กต่างด้าวก็มักศึกษากันเฉพาะแนวทางการปฏิบัติงานคุ้มครองเด็กที่ให้ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับเรื่องสิทธิขั้นพื้นฐานของเด็ก กระบวนการให้ความช่วยเหลือ หรือขั้นตอนการดำเนินงานตามกฎหมาย โดยไม่ได้แสดงให้เห็นอย่างละเอียดว่าเด็กอยู่ในพื้นที่แบบใด เผชิญปัญหาใดจนเป็นสาเหตุของการต้องได้รับความคุ้มครอง อันเป็นกระแสสังคมในปัจจุบัน

ผู้ศึกษาอยากรู้ว่าเด็กมีชีวิตความเป็นอยู่แบบใดในชุมชนแรงงานต่างด้าวที่ดูเหมือนจะถูกนิยามว่าเป็นพื้นที่ “เสี่ยง” เนื่องจากเห็นว่ายังไม่มีการศึกษาพื้นที่ชุมชนเชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของแรงงานอย่างเป็นรูปธรรม ทั้งๆ ที่เป็นประเด็นพื้นฐาน มีความสำคัญกับสวัสดิภาพของเด็ก และส่งผลต่อการจัดการชีวิตเด็กในด้านอื่นๆ เช่น สวัสดิการด้านการศึกษาของเด็กต่างด้าว หากเป็นงานศึกษาชุมชนที่มีแรงงานต่างด้าวอยู่อาศัยก็จะนำเสนอในแง่มุมที่ว่า แรงงานมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นกว่าที่พม่า แต่แรงงานส่งผลกระทบต่อคนไทยในชุมชน เช่น ชาวบ้านวิตกกังวลเรื่องโรคติดต่อ ความไม่ปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน หวาดระแวงการลักขโมย (พระนิวัฒน์, 2553)

บทนี้ผู้ศึกษาสำรวจชุมชนแรงงานด้วยมุมมองที่แตกต่างออกไป โดยแสดงให้เห็นว่าวิถีชีวิตของแรงงานถูกกำหนดโดยพื้นที่อย่างไร ผู้ศึกษาวิเคราะห์จังหวัดสมุทรสาครในฐานะ “เมืองแรงงาน” ที่มีลักษณะเฉพาะของเมืองโดยอธิบายเชื่อมโยงชุมชนแรงงานต่างด้าวแต่ละแห่งในอำเภอเมืองจังหวัดสมุทรสาครเข้าด้วยกัน บทนี้นำเสนอข้อมูลเกี่ยวกับบ้าน และย่านที่พักอาศัยของแรงงานต่างด้าว เพื่อแสดงให้เห็นลักษณะพื้นที่ “เสี่ยง” ในความหมายที่งานศึกษาต่างๆ พูดถึง อีกทั้งนำเสนอข้อมูลทั่วไปของชุมชน อาทิ ที่ตั้ง สภาพบ้านเรือน การใช้ภาษา วิถีชีวิตทางเศรษฐกิจ ฯลฯ เพื่อเป็น

พื้นฐานในการทำความเข้าใจว่าแรงงานจัดวางที่ทางของตัวเองบนความสัมพันธ์กับคนต่างกลุ่มอื่นๆ ในพื้นที่อย่างไร

2.1 เดินทางสู่จังหวัดสมุทรสาคร

ภาพที่ 1.1 แผนที่ชุมชนแรงงานต่างด้าวและสถานศึกษาที่รับเด็กต่างด้าวเข้าเรียน ในพื้นที่อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร (จัดทำโดยปรับปรุงจากแผนที่รับส่งเด็กนักเรียนของ อะโละตะมะยง)

อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร เป็นเมืองเล็กๆ เมืองหนึ่งที่มีมักถูกพูดถึงในฐานะเมืองที่มีแรงงานพม่าอพยพเข้ามาทำงานเป็นจำนวนมาก ด้วยลักษณะทางภูมิศาสตร์ของเมืองที่เป็นทางผ่านของแม่น้ำท่าจีนไหลลงสู่อ่าวไทย พื้นที่อำเภอเมืองของจังหวัดมีอาณาเขตติดกับชายฝั่งทะเลเป็นแนว

ยาว และกลายเป็นพื้นที่ทำประมงที่สำคัญของประเทศ ปัจจุบันมีชุมชนแรงงานพม่าแทรกตัวอยู่ในชุมชนคนไทยหลายต่อหลายแห่ง ชุมชนเก่าแก่ถูกขนานนามว่าเป็น “เมียนมาร์ทาวน์” ของเมืองไทย

เมื่อเริ่มเดินทางเข้าสู่จังหวัดสมุทรสาคร ภาพผู้คนสวมใส่เครื่องแบบโรงงาน หิ้วปืนโต ใส่รองเท้าบู๊ต รวมถึงการมองเห็นโรงงานอุตสาหกรรมอาหารทะเลส่งออก โรงงานแปรรูปอาหารทะเล โรงงานห้องเย็น โรงงานน้ำแข็งที่กระจุกกระจายอยู่ในจุดต่างๆ ของเมือง ต่างก็เป็นประจักษ์พยานว่าเมืองเล็กๆ แห่งนี้เป็นเขตอุตสาหกรรม ตามท้องถนน หากไม่เห็นรถห้องเย็น (สำหรับบรรทุกสินค้าสัตว์ทะเลที่ต้องเก็บที่เย็น) ก็จะต้องมองเห็นรถกระบะ ที่ด้านหลังบรรทุกคนหรือ “ถังน็อคกุ้ง”¹ วิ่งอยู่บนถนนเสมอ หากมองไม่เห็นสิ่งที่ยังบอกถึงความเป็นเมืองอุตสาหกรรมใดๆ อย่างน้อยก็จะได้สัมผัสกับกลิ่นที่ไม่เหมือนเมืองอื่น เพราะเป็นเมืองที่มีกลิ่นคาวของสัตว์ทะเล แทบทุกสัปดาห์สะพานในเมืองจะถูกล้างทำความสะอาด เพราะน้ำเมือกของสัตว์ทะเลที่ไหลมาจากรถบรรทุกสินค้าทำให้ถนนลื่น

เมืองเล็กๆ แห่งนี้มีหลายย่านชุมชน จุดศูนย์กลาง คือ ย่านตลาดในตัวเมืองเรียกกันว่า “น้ำพุ” ตามชื่อของศูนย์การค้าน้ำพุพลาซ่า ห้างสรรพสินค้าแห่งแรกของจังหวัด (เปิดบริการครั้งแรกตั้งแต่ พ.ศ. 2536) ชั้น 1 ของห้างมีร้านบริการขาย พร้อมให้คำแนะนำเกี่ยวกับ “ชิมมิงกะละบา” ปัจจุบันค้ายมือถือชั้นนำหลายค่ายดังในประเทศต่างออกแบบซิมการ์ดที่มีคู่มือการใช้งานภาษาพม่า โปรโมชันค่าโทรราคาถูก ทั้งโทรภายในประเทศและโทรกลับพม่า มีอินเทอร์เน็ต สำหรับเล่นเฟซบุ๊กและไลน์ได้ไม่จำกัด รวมทั้งยังสามารถรับชมช่องทีวีพม่า ได้แก่ ช่อง MRTV และ MRTV4 ผ่านแอปพลิเคชัน ส่วนที่ชั้น 2 เมื่อไปเดินใกล้ร้านขายโทรศัพท์มือถือที่มีอยู่หลายร้าน ก็มักจะถูกคนขายทักทายเป็นภาษาพม่าว่า “วินจีโละยะแต่น้อ” หมายถึง เข้ามาดูใกล้ๆ ได้ จุดใดที่มีการเขียนข้อความอธิบาย เช่น ประตูทางเข้าออก ห้ามเหยียบซีกโครกห้องน้ำ ที่ทิ้งขยะ ฯลฯ นอกจากภาษาไทย จะมีภาษาพม่ากำกับไว้คู่กันเสมอ

ที่หน้าห้างมิงเวียนน้ำพุขนาดใหญ่ เป็นจุดสังเกตสำคัญของเมือง บริเวณโดยรอบเป็นย่านที่ตั้งของโรงเรียนประจำจังหวัด และหน่วยงานราชการหลายแห่ง (อาทิ สถานีตำรวจ ศาลจังหวัด ที่ว่าการอำเภอ และโรงพยาบาลประจำจังหวัด เป็นต้น) ช่วงเช้าจึงคลาคล่ำไปด้วยรถยนต์พาหนะถึงขั้นการจราจรติดขัด ใกล้กับวงเวียนมีท่าเรือข้ามฟากไปยังตำบลท่าฉลอม และมีสถานีรถไฟที่อยู่ใน

¹ ถังพลาสติกทรงกลม ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 147 เซนติเมตร สูง 85 เซนติเมตร นิยมใช้สีน้ำเงินและสีแดง เรียกว่า ถังน็อคกุ้ง เพราะใช้ใส่กุ้งเป็นลงในถังที่มีน้ำแข็ง เพื่อให้กุ้งตายทันทีด้วยความเย็น เพื่อรักษาความสด

บริเวณตลาดมหาชัย มีร้านแผงลอยขายผักตั้งอยู่รอบรางรถไฟ เมื่อมีเสียงสัญญาณวาร์รถไฟใกล้มาถึง คนที่เดินเลือกผัก ผลไม้อยู่บริเวณทางเดินตามรางรถไฟก็ต้องหาที่หลบเข้าไปในร้านแผงลอย พ่อค้าแม่ขาย (หรือแรงงานที่เป็นลูกจ้าง) จะหุบร่ม ยกกระจาดผัก ผัก ปลาหู หรือของอะไรต่อมิอะไรที่วางขวางรางรถไฟหลบ เมื่อรถไฟผ่านไปก็นำของกลับมาวางอยู่ที่เดิม ผู้คนก็เดินเลือกซื้อของต่อ

ตลาดแห่งนี้ขึ้นชื่อเรื่องอาหารทะเลสด ราคาถูก นอกจากนี้ยังมีอาหารทะเลแห้ง (อาทิ ปลาหมึกแห้ง ปลาหวาน) ปลาหูแม่กลอง และขนมลอดช่องวัดเจษฎา ร้านรวงต่างๆ เป็นแหล่งซื้อหาของกินของใช้ และเป็นแหล่งแวะซื้อของฝากสำหรับนักท่องเที่ยว ลูกจ้างคนพม่าจะพูดเชื้อเชิญ หรือแนะนำสินค้าเป็นภาษาไทย ด้วยสำเนียงที่แปลกออกไป เพราะออกเสียงพยัญชนะไม่ชัด (เช่น ก, ข, ง, จ, ต, ป, ผ, ฝ, พ, ร, ล) ไม่ออกเสียงตัวสะกด และใช้เสียงวรรณยุกต์เพี้ยน พูดเสียงหนึ่งแทนอีกเสียงหนึ่ง เช่น “ไป” ออกเสียงเป็น “ไป๋” หรือ “ไซ่” ออกเสียงเป็น “ไซ” เป็นต้น นอกจากนี้ร้านค้าในตลาดที่ขายปลิกหน้าร้านตั้งแต่เช้ามืดไปจนถึงค่ำ ตอนกลางคืนยังมีพ่อค้าแม่ค้าเข้ามาตั้งแผงขายส่ง สำหรับกลุ่มลูกค้าที่เป็นร้านอาหาร และพ่อค้าแม่ค้าต่างจังหวัด เริ่มขายตั้งแต่ประมาณ 21.00 น. ไปจนถึง 3.00 น. ที่ใจกลางเมืองแห่งนี้จึงคล้ายๆ มีกิจกรรมการซื้อขายอาหารทะเลเกิดขึ้นทั้งวันทั้งคืน นอกจากตลาดมหาชัย เมืองนี้ยังมีสถานที่ขายส่งสัตว์ทะเลอีกหลายแห่ง เช่น สะพานปลาสมุทรสาคร ตลาดกุ้ง และตลาดทะเลไทย เป็นต้น

แม้ทั่วทั้งเมืองจะมีแรงงานพม่า แต่การปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนไทยในพื้นที่กับแรงงานเกิดขึ้นเฉพาะในกิจกรรมที่ต้องเกี่ยวข้องกันทางเศรษฐกิจ (อาทิ การเป็นลูกจ้าง-นายจ้าง การซื้อ-ขายสินค้า) ส่วนในเรื่องความสัมพันธ์ส่วนตัว หรือการใช้ชีวิตประจำวันของแรงงานค่อนข้างจะแยกจากสังคมคนไทย (ทั้งคนไทยที่อยู่ที่นี่ และคนในเมืองอื่นๆ ของประเทศ) ซึ่งส่วนใหญ่มองว่าแรงงานพม่า น่ากลัว เป็นคนขี้ขโมย ไม่ซื่อสัตย์ และใจคอโหดเหี้ยม เหตุผลดังกล่าวเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้ แรงงานใช้ชีวิตอยู่เฉพาะในย่านชุมชนแรงงาน¹ ที่แม้จะแทรกตัวอยู่ในชุมชนคนไทย แต่ก็ยังคงเห็นความเป็นชุมชนแรงงานพม่าที่ชัดเจน เพราะมีตลาดข้าวของเครื่องใช้ เครื่องแต่งกาย และมีอาหารพม่า

¹ ชุมชนแรงงานพม่าในที่นี้ หมายถึง ชุมชนของแรงงานที่มีต้นทางจากประเทศพม่า ซึ่งหมายรวมถึงคนพม่าจากหลายที่ทาง และหลายกลุ่มชาติพันธุ์ ตั้งแต่ พ.ศ. 2553 แล้วที่สำนักงานแรงงานสมุทรสาครระบุว่า มีแรงงานพม่าพักอาศัยหนาแน่นจำนวน 31 ชุมชน คือ วิเชียรโชฎก ซอย ๑๖, สะพานปลา, ตลาดกลางค้ากุ้งจังหวัดสมุทรสาคร, เกาะสมุทร, ตลาดทะเลไทย, มหาชัยนิเวศน์, ซอยกองพนันพล, ตลาดพงษ์ทิพย์, เจษฎาวิถีสอย ๘, ซอยวันสามัคคี

แต่ละชุมชนแรงงานประกอบด้วยคนจากประเทศพม่าที่มาจากหมู่บ้านเดียวกัน (อาจเป็นเมืองหรือจังหวัดเดียวกันก็ได้) ซึ่งส่วนใหญ่ถูกส่งมาอยู่ที่ชุมชนเดียวกันตามเครือข่ายของนายหน้า อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ต้องตระหนักในการศึกษา “ชุมชนแรงงาน (สัญชาติ) พม่า” คือ แต่ละชุมชนยังเป็นที่รวมคนพม่าจากหลายที่ทางใต้ เนื่องจากแรงงานสามารถเปลี่ยนแปลงที่อยู่ตามความสมัครใจในภายหลัง ตามเครือข่ายความสัมพันธ์ที่มี เช่น เพื่อนหรือเจ้าแก (นายจ้าง) หางานให้ใหม่ (ที่คาดว่าจะรายได้ดีกว่างานเดิม) ดังนั้นความเป็นชุมชนของพวกเขาจึงมีความหลายทางชาติพันธุ์ในตัวเองอีกด้วย กระนั้นก็ดี แต่ละชุมชนจะมีคนกลุ่มใหญ่อยู่ไม่กี่หมู่บ้าน เช่น ชุมชนไทยยูเนียน คนส่วนใหญ่เดินทางมาจากแถบเมืองทวาย ชุมชนกำพร้าวคนส่วนใหญ่เดินทางมาจากแถบเมืองเย และชุมชนตลาดกุ้ง คนส่วนใหญ่เดินทางมาจากแถบเมืองเมาะละหม่าง เป็นต้น

มูมหนึ่งของเมืองมีเจดีย์ที่จำลองแบบมาจากเจดีย์ชเวดากอง เมืองย่างกุ้ง ที่ดำเนินการสร้างโดยแรงงานพม่าที่เดินทางเข้ามาทำงานในเมืองนี้ เจดีย์ดังกล่าวถูกสร้างขึ้นที่วัดน้อยนางหงษ์ โดยกลุ่ม “ซู่เต้าดีลูแฉะอะปาย” (ภาษาไทยเรียกว่า กลุ่มจิตอาสาบุญนิธิวัดหงษ์) ตั้งแต่ พ.ศ. 2549 วางศิลาฤกษ์โดยพระภิกษุ 9 รูปจากพม่า โดยถือเป็นโอกาสในการเฉลิมฉลองสิริราชสมบัติของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวของไทยด้วย นอกจากนี้ ในเมืองยังมี “เจดีย์แบบมอญ” และ “เจดีย์แบบพม่า” กระจุกกระจายอยู่ในอีกหลายวัด¹ การบูชาพุทธศาสนาจึงเป็นเรื่องที่สำคัญต่อแรงงานพอสสมควร นอกจากศาสนสถานของศาสนาพุทธ ในเมืองยังมีโบสถ์เข้ามาเพิ่มในย่านชุมชนแรงงานหลายแห่ง เช่น หมู่ 4 นาดี ไทยยูเนียนและวัดหงส์ โดยเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนาของ

ศรัทธาราม (วัดโกรกกรากใน), วัดหงส์อรุณรัศมี, วัดเกตุมดี, บางโหด, โกรกกรากใน, บ้านท่าจีน, ท่าฉลอม, ท่าทราย, คลองครุ, วัดโคก, บ้านขอม, วัดโกรกกราก, KL, เคหะชุมชนมหาชัย, ปัญญาพัฒนาที่ดิน, แสงเจริญ, เบญจทรัพย์นคร, บางปิ้ง, ซอยวัดทองธรรมิการาม, ตลาดมหาชัยวิลล่า, คลองนา, วัดเทพนรรัตน์ และวัดบางหญ้าแพรก (สำนักงานจัดหางานสมุทรสาคร, 2553)

¹ หากไม่นับเรื่องรายละเอียดทางสถาปัตยกรรม หรือการใช้สัตว์สัญลักษณ์ที่แตกต่างกัน (เจดีย์พม่าจะมีรูปปั้นสัตว์คือ สิงโต ส่วนเจดีย์ของมอญ จะมีรูปปั้นสัตว์ คือ หงส์) เจดีย์ที่สร้างโดยกลุ่มคนพม่า แรงงานก็จะนิยามว่าเป็นเจดีย์แบบพม่า เช่น เจดีย์ที่วัดศรีเมือง ส่วนเจดีย์ที่สร้างโดยการรวมตัวกันของคนมอญ แรงงานจะนิยามว่าเป็นเจดีย์มอญ เช่น เจดีย์ที่วัดศรีบูรณาวาส (วัดโคก) และเจดีย์ที่วัดศิริมงคล เป็นต้น

องค์กรทางศาสนาคริสต์¹ โบสถ์เหล่านี้จะมีผู้ดูแลโบสถ์เป็นคนพม่า ทุกวันอาทิตย์จะมีคนพม่ามาทำพิธีกรรมทางศาสนา ทั้งคนที่อยู่ในชุมชน และคนที่เดินทางมาจากชุมชนอื่น

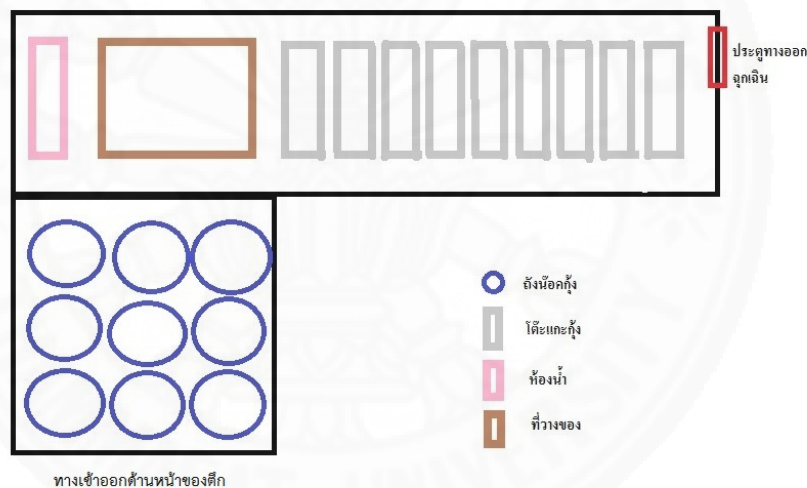
ควรกล่าวด้วยว่าองค์กรเอกชนมีบทบาทในการดูแลแรงงานพม่าในเมืองนี้ (ทั้งองค์กรพัฒนาเอกชนไทยที่ได้รับทุนสนับสนุนจากต่างชาติ และรวมถึงองค์กรพัฒนาเอกชนที่เป็นการรวมกลุ่มของแรงงานเอง) ด้วยความที่แรงงานจำนวนไม่น้อยเป็นแรงงานลักลอบเข้าเมืองผิดกฎหมาย หากจะติดต่อกับหน่วยงานราชการก็ดูเหมือนจะต้องขอความช่วยเหลือจากองค์กรทำนองนี้ ซึ่งทำหน้าที่ช่วยเหลือกรณีแรงงานประสบปัญหาต่างๆ (อาทิ ไม่ได้รับค่าแรง อุบัติเหตุจากการทำงาน หรือมีคนเสียชีวิต) และให้ความรู้เรื่องสิทธิ การทำเอกสารเกี่ยวกับการทำงาน ความรู้เรื่องสุขภาพ การป้องกันโรคทางเพศสัมพันธ์ การคุมกำเนิด ฯลฯ ทั้งนี้องค์กรเอกชนเป็นกลุ่มที่พยายามนำเสนอภาพของแรงงานพม่าว่าเป็นคนที่มีประโยชน์ (ทำงานที่คนไทยไม่ทำ) มีความสำคัญกับเศรษฐกิจ แต่ถูกละเมิดสิทธิ จึงควรให้ความช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ตามหลักสิทธิมนุษยชน

2.2 บ้านของแรงงานพม่า

ความหมายของบ้านทางกายภาพ โดยทั่วไปอาจหมายถึงสถานที่ ซึ่งประกอบด้วยของห้องรับแขก ห้องอาหาร ห้องครัว ห้องนอน ห้องพระ ห้องเก็บของ ห้องน้ำ-ส้วม และมีที่จอดรถ แต่สำหรับแรงงานพม่าที่พักอาศัยในตลาดกุ่ม ชุมชนแรงงานเก่าแก่ของเมือง สถานที่พักอาศัยของแรงงานจำนวนหนึ่ง ดัดแปลงมาจากสถานที่ทำงาน คือ ล้งแกะกุ่ม (ล้ง ภาษาถิ่น หมายถึงสถานประกอบการแปรรูปขนาดเล็ก) ที่เลิกกิจการไปในอดีตเพราะปัญหาเรื่องการใช้แรงงานเด็กที่หลายแห่งเลิกกิจการไปในช่วง พ.ศ.2555 จึงมีการต่อเติมกำแพงกันเป็นห้องเช่าแบบหยาบๆ ผนังด้านหนึ่งเป็นผนังปูน ส่วนอีกด้านหนึ่งเป็นแผ่นไม้ที่มาต่อเติมในภายหลัง หรืออาจต่อเติมด้วยแผ่นสังกะสี สัดส่วนของห้องแต่ละห้องไม่เท่ากัน บางห้องผนังเอียงอย่างเห็นได้ชัด

¹ เข้ามาตั้งอยู่ในชุมชนโดยมีหนังสือรับรองที่กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม ได้ให้การรับรองฐานะเป็นองค์กรทางศาสนา และอยู่ในอุปถัมภ์ของกรมการศาสนา ตามระเบียบว่าด้วยองค์กรศาสนาต่างๆ พ.ศ. 2512 และระเบียบว่าด้วยองค์กรศาสนาต่างๆ (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2525

ห้องพักในตลาดกึ่งอยู่ในอาคารที่เก็บงานก่อสร้างไม่เรียบร้อย ตามทางเดินมองเห็นสายไฟที่ผูกไว้ระเกะระกะ โครงเหล็กเปลือยบริเวณหลังคา รวกับว่าไม่ได้ถูกออกแบบเพื่อเป็นที่พักอาศัย ตั้งแต่แรก ความสูงของแต่ละชั้นสูงไม่เท่ากัน แต่จะไม่สูงไปกว่าระดับศีรษะ (ประมาณ 170 เซนติเมตร) ราคาห้องขนาด 3x3 เมตร อยู่ที่ประมาณ 1,700-2,300 บาท/เดือน ขึ้นอยู่กับความกว้างของห้อง และจำนวนหน้าต่าง หรือช่องระบายอากาศ ห้องพักที่ไม่มีหน้าต่างจะมีราคาถูกลงกว่า ส่วนห้องที่ราคาแพงกว่าปกติ คือ ห้องที่มีระเบียง หรือห้องชั้นล่างของตึกที่แรงงานสามารถเปิดร้านขายของได้ โดยจะเสียค่าเช่าห้องประมาณ 4,000 บาท/เดือน ค่าน้ำ ค่าไฟ ค่าส่วนกลาง (ขยะ) แตกต่างกันตามแต่เจ้าของตึกแต่ละตึกจะเรียกเก็บ บางตึกเสียค่าน้ำเดือนละ 150 บาท/คน ค่าไฟหน่วยละ 10 บาท ค่าส่วนกลาง 120 บาท

ภาพที่ 2.2 แผนผังอดีตสิ่งแคะกึ่ง ปัจจุบันถูกต่อเติม ดัดแปลงเป็นห้องพักสำหรับแรงงาน

แม้อาคารที่พักของแรงงานในชุมชนอื่นๆ ของเมือง อาจจะได้ดัดแปลงมาจากสิ่งกึ่ง แต่ในหลายชุมชนก็พบลักษณะของห้องพักที่อยู่ในรั้วเดียวกันกับสิ่งกึ่ง (เช่น ที่ชุมชนกำพร้าวและวัดหงส์) เพราะสถานที่ทำงานติดกับที่พัก แรงงานจึงต้องอยู่ในอาณาบริเวณที่มีกลิ่นเหม็นคาว พื้นทางเดินเปรอะเปื้อนแฉะแฉะด้วยน้ำเมือกของสัตว์ทะเลตลอดเวลา ห้องพักประเภทนี้โดยมากจะไม่ต้องจ่ายค่าเช่ากับเช่าแก๊ส บ้างเป็นห้องแถวชั้นเดียว ห้องแถว 2 ชั้น และใช้ห้องน้ำรวม ทั้งนี้การพักอยู่ในสิ่ง

ค่อนข้างจะเป็นการแยกแรงงาน และโลกภายนอกออกจากกัน เพราะทุกหลังจะมีรั้วปิดมิดชิด มียามเฝ้า ประตูทางเข้าออกตลอดทั้งกลางวันและกลางคืน

นอกจากที่พักอาศัยที่เคยเป็นล้ง หรืออยู่ในบริเวณเดียวกับล้ง เมืองแห่งนี้ยังมี “ชุมชนหอพักแรงงาน” ที่ห้องพักอยู่ไกลจากสถานที่ทำงานอีกหลายชุมชน โดยจะมีรถรับส่งระหว่างห้องพักกับ โรงงานอุตสาหกรรม บางชุมชนห้องพัก ห้องแถวต่างๆ ก็เคยเป็นที่อยู่ของแรงงานไทยจากภาค ตะวันออกเฉียงเหนือในอดีต สมัยที่คนอีสานยังนิยมทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมประมง และงาน ประมงต่อเนื่อง¹ ก่อนที่แรงงานพม่าจะเข้ามาทำงานแทนที่ เช่น ที่มหาชัยนิเวศน์ เริ่มมีแรงงานพม่า เข้ามาอาศัยตั้งแต่ 15 ปีที่แล้ว (ราว พ.ศ.2543) แต่ไม่ว่าห้องพักจะเคยเป็นห้องพักที่สร้างขึ้นให้ แรงงานไทยในอดีต หรือดัดแปลงอาคารสถานที่เป็นห้องพักให้แรงงานพม่าในสมัยปัจจุบัน ก็ล้วนทรุด โทรม และมีสภาพไม่ต่างกันมากนัก คือ เป็นห้องพักที่แคบ เตี้ย (ยืนอยู่ก็สามารถยื่นมือไปแตะเพดาน ได้) อากาศถ่ายเทไม่สะดวก ราคาเฉลี่ยอยู่ที่ประมาณ 1,500-2,000 บาท/เดือน แม้กระทั่งห้องพัก ของแรงงานที่ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมส่งออกที่มีชื่อเสียงระดับโลก บางตึกที่พัก ทางเดินก็กว้าง แคพอให้เดินผ่านได้ที่ละคนเท่านั้น ทางขึ้นบันไดมืด ซีน และมึกลับอับ เพราะไม่มีหน้าต่างให้ลมและ แสงแดดเข้ามาทักทายพื้นทางเดิน ที่เพดานก็ไม่มีหลอดไฟติดไว้ด้วย ผู้ศึกษาจินตนาการว่าถ้าตนเอง ต้องเดินขึ้นเดินลงทางเดินแบบนี้ทุกวัน ขาอาจจะขึ้นราโดยไม่รู้ตัว หากต้องหยุดอยู่ที่บริเวณทางเดิน เป็นเวลานาน ร่างกายทุกส่วนคงจะได้รับความชื้นจนขึ้นราแล้วตายไป

ด้วยความที่เป็นพื้นที่อุตสาหกรรมของประเทศ นอกจากแรงงานพม่าจะทำงานที่เกี่ยวข้องกับ กิจกรรมประมง จำนวนหนึ่งก็ทำงานก่อสร้าง ซึ่งเป็นธุรกิจหนึ่งที่เติบโตไปพร้อมกับอุตสาหกรรมอาหาร ทะเลด้วย อาทิ งานสร้างอาคารโรงงาน อาคารห้องเย็น และอาคารสำนักงาน ในเมืองนี้จึงมี “แคมป์ คนงานก่อสร้าง” ที่ภายในมีแรงงานพม่า และกัมพูชา (จำนวนไม่มาก) อาศัยอยู่ เช่น ที่ทวิสมุทร ใน แคมป์ประกอบด้วยบ้านพักชั่วคราวของคนงานก่อสร้างไม่ต่ำกว่า 50 หลังคาเรือน บ้านถูกปลูกขึ้น จากอุปกรณ์ก่อสร้างเก่า ที่เคยผ่านการใช้งานมานานแล้ว เช่น แผ่นไม้เก่าและหลังคาสังกะสีเป็นสนิม ผนึ่งของบ้านทำจากแผ่นไม้ยาว แต่ยาวไม่สม่ำเสมอ ที่กำแพงจึงมีช่องทำให้ยุงบินเข้ามาในบ้านได้

¹ กิจกรรมประมงทะเล หมายถึง งานหรือการกระทำใดๆ ที่เกี่ยวกับการทำประมงในทะเลโดยใช้เรือประมง ส่วน กิจกรรมต่อเนื่องจากประมงทะเล หมายถึง การรวบรวม การคัดเลือก การแยกประเภท การทำความสะอาด และการแปรรูปขึ้นต้นสัตว์น้ำที่ได้จากประมงทะเล

บางหลังแก้ปัญหาโดยเอากระดาษลงมาปิดรูไว้ (ยุงยังบินเข้ามาได้อยู่ดี) ตอนกลางคืนจึงต้องกางมุ้งนอน พื้นบ้านทำจากไม้กระดานขนาดบาง หากเดินทิ้งน้ำหนักตัว พื้นไม้ก็จะยุบลงไป บ้านบางหลังประตูห้องพักปิดได้ไม่สนิท เพราะขนาดของประตูกับช่องใส่ประตูไม่สอดคล้องกัน ที่ประตูมีบานพับสำหรับคล้องกุญแจเพื่อล็อกห้อง (ใช้บานพับกุญแจเหมือนกันทุกชุมชน) บางครอบครัวมีถังใส่น้ำวางไว้ที่หน้าบ้านด้วย เพราะการใช้ชีวิตในแคมป์จะต้องอาบน้ำ และใช้ห้องส้วมร่วมกันที่จุดบริการ หากจะเดินไปอาบน้ำในเวลากลางคืน ตามทางเดินนอกจากแสงจันทร์ ก็ไม่มีแสงจากหลอดไฟ หากไม่คุ้นเคยก็ต้องเดินด้วยความระมัดระวัง เพราะต้องเดินในช่องทางเดินเล็กๆ พื้นดินลาดเอียง ไม่สม่ำเสมอ ด้วยบางช่วงเป็นแอ่งน้ำ บางช่วงก็มีอิฐบล็อก หรือแผ่นไม้กระดานวางให้เหยียบข้ามไป บางจุดก็มีก้อนหิน ก้อนเล็กบ้าง ใหญ่บ้าง ซึ่งอาจทำให้เดินสะดุด หรืออาจเดินไปชนกับอะไรต่อมิอะไรที่วางไว้ไม่เป็นระเบียบ บางจุดก็มีอุปกรณ์สำหรับงานก่อสร้าง เช่น ไม้ผุพัง เหล็กเส้น และเครื่องผสมปูน เป็นต้น

ภายในห้องพักที่ดูเหมือนจะคับแคบเหมือนกันในทุกชุมชน แรงงานสามารถจัดแบ่งพื้นที่อย่างเป็นสัดส่วน คือ มีที่สำหรับหิ้งพระที่มักประดับด้วยไฟกระพริบหลายสี มีที่สำหรับการนอนพักผ่อนซึ่งกำหนดอาณาเขตโดยใช้เสื่อน้ำมันปู มีบริเวณสำหรับทำอาหาร มีที่กินข้าวโดยโต๊ะญี่ปุ่นทรงกลม มีที่แต่งหน้าแต่งตัวโดยโต๊ะเครื่องแป้งแบบมีกระจก ทำจากเหล็ก สามารถถอดประกอบได้ และมีที่นั่งดูโทรทัศน์ดูดยาว ซึ่งวางบนชั้นวางของที่ดัดแปลงจากวัสดุที่มี เกือบทุกบ้านมีเครื่องเล่นดีวีดีด้วย กรณีที่อยู่กัน 2 ครอบครัว จะใช้ตู้เสื้อผ้ากันระหว่างที่นอน หรือบางครอบครัวก็ใช้กันระหว่างที่นอนของพ่อแม่มากับลูก (บางคนเห็นพ่อแม่มีเพศสัมพันธ์กัน) ส่วนที่เป็นครัวของห้อง ประกอบด้วยหม้อหุงข้าว กระทิกน้ำพลาสติก (มีแก้วพลาสติกสำหรับต้มน้ำวางอยู่ที่ฝากระทิก 1 ใบเสมอ) มีด เขียงไม้ จานชามพลาสติก ชามข้าวสแตนเลส ช้อนส้อม (กินมือ แต่จะมีช้อนส้อมวางไว้ในจานกับข้าวเพื่อตักแกง และเอาไว้ชดน้ำแกงด้วย) บางครอบครัวมีกระทิกน้ำร้อนและตู้เย็น ครอบครัวแรงงานมักทำอาหารในห้อง เพราะใช้เตาฟืน ซึ่งต้องก่อไฟ และมีควันมาก หรือหากใช้กระทะไฟฟ้าก็สามารถทำอาหารในห้องได้ นอกจากนี้บริเวณหน้าห้องยังเป็นพื้นที่สำหรับวางข้าวของเครื่องใช้ที่คล้ายๆ จะล้นออกมาจากในห้อง ฉะนั้นหน้าห้องถูกดัดแปลงเป็นที่ตากเสื้อผ้า ด้วยการชิงเชือกไว้กับตะปูหรือที่ยึด 2 ฝั่ง เพื่อทำเป็นราวตากผ้า ทั้งนี้ตากโดยไม่ใช้ไม้แขวนเสื้อ และไม่โดนแดด ที่ทางเดินชั้น 1 ของแต่ละตึก ยังเป็นที่เก็บรถมอเตอร์ไซด์และรถจักรยานของคนที่พักอยู่ในตึกด้วย

2.3 ย่านของแรงงานพม่า

การมองเห็นแรงงานในชุดเครื่องแบบของโรงงานอุตสาหกรรม ผู้หญิงทาทะนาคาบริเวณไบหน้า นุ่งผ้าถุงเนื้อบางเบาเดินจ่ายตลาด ผู้ชายใส่เสื้อนั่งจับกลุ่มตามร้านค้าในชุมชน หรือเห็นวัยรุ่นผู้ชาย ผิวคล้า ใส่กางเกงยีนส์เอวต่ำ สีฉูดฉาด (แดง เหลือง เขียว และน้ำเงิน) มองเห็นกางเกงบ็อกเซอร์ บางคนก็สวมเสื้อยืดคอกกลม บ้างสวมเสื้อ ที่เป็นแบบเสื้อสองตัวซ้อนกัน คลุมโทนสีขา-ดำ นิยมทำผมโทนสีทอง ตัดสั้น มีผมหน้าม้า สวมเครื่องประดับ เช่น แหวน ต่างหู และสร้อยข้อมือโซ่ (แรงงานเรียกการแต่งตัวตามแฟชั่นว่า สไตล์เกาหลี) เป็นประจักษ์พยานอย่างหนึ่งว่าอาณาบริเวณนั้นเป็นย่านที่พักของแรงงานพม่า

ใกล้กับย่านชุมชนแรงงานจะมีตลาดขายของพม่าที่ตั้งแผงขายกันทุกวัน (เช่น ตลาดมหาชัยนิเวศน์ และตลาดหน้าโรงงานไทยยูเนียน) และตลาดนัดที่พ่อค้าแม่ค้ามาตั้งแผงขายสินค้าสัปดาห์ละ 1-2 วัน (เช่น ตลาดนัดวัดโคกรกราก ตลาดนัดหน้าโรงเรียนนานาชาติธาราทิพย์ และตลาดนัดที่ตลาดกุ่ม) นอกจากนี้เนื้อสัตว์และผักต่างๆ ของกินหลายชนิดนำมาจากฝั่งพม่า เช่น มะเขือเทศและข้าวสาร¹ นอกจากนี้ยังมีแผงขายแผ่นซีดีเพลง/ภาพยนตร์ หนังสือ ยารักษาโรคทั่วไป (คล้ายยาแผนโบราณของไทย) และสามารถหาอาหารยอดนิยม เหมือนกับที่ประเทศพม่าได้ เช่น หมูจุ่มซอสแดง (เวตตาโต้) หรือเครื่องในหมูเสียบไม้ ต้มกับน้ำแกง กินกับซอสแดงรสเปรี้ยว ของพม่า คนไทยบางคนเรียกว่า “จิ้มจุ่มพม่า”

หากเป็นย่านชุมชนใหญ่ แรงงานอยู่กันหนาแน่น ไม่ต่ำกว่า 5,000 คน (เช่น ที่ไทยยูเนียนมหาชัยนิเวศน์ และตลาดกุ่ม) จะมีร้านขายสินค้า และบริการสำหรับแรงงานที่เปิดโดยแรงงานเองมากกว่าในย่านชุมชนเล็กๆ ทั้งร้านกาแฟที่เปิดขายช่วงเช้ามีด ไปจนถึงสายๆ แรงงานผู้ชายนิยมมานั่งดื่มกาแฟตอนเช้าก่อนไปทำงาน โดยจะกินคู่กับขนม คือ ปาท่องโก๋ (คล้ายแบบที่คนไทยกิน แต่ชิ้นยาวกว่า) หรือชาโมชา (ขนมแป้งทอดรูปสามเหลี่ยม ข้างในเป็นไส้มันฝรั่งผสมกับเครื่องเทศต่างๆ) นอกจากนี้มีร้านทำผม ร้านตัดเสื้อผ้า ซึ่งมีให้เลือกหลายประเภท (แบบพม่า/มอญ และแบบของกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ) เนื่องจากแรงงานยังนิยมใส่ชุดตามประเพณีในวันสำคัญทางศาสนา หรือในวันพิเศษ

¹ แรงงานบอกว่าอร่อยกว่าของไทย เพราะที่ประเทศพม่าทำการเกษตรตามฤดูกาล ไม่ใช่สารเคมีมาก ต่างจากประเทศไทยที่ใช้เทคโนโลยีเพิ่มผลผลิต แม้ผักผลไม้ต่างๆ จะมีให้กินตลอดทั้งปี แต่รสชาติไม่ดีเหมือนของพม่า

อื่นๆ เช่น งานแต่งงาน เป็นต้น ทุกชุมชนจะมีร้านขายหมาก บางที่ตั้งโต๊ะขายหน้าห้อง บางที่ก็ขายในห้องแบบรู้จักเฉพาะกลุ่ม เมื่อมีคนมาสั่งหมาก คนขายจะเอาปูนขาวป้ายที่ใบพลู ใส่ไส้ (ที่แรงงานเลือก) แล้วห่อสำหรับกินเป็นคำ โดยจะขายถุงละ 5 บาท กินได้ 4 คำ ผู้ขายนิยมกินหมากใส่ “ยาตำ” หรือยาสูบ ซึ่งมีรสขม ส่วนผู้หญิงนิยมกินไส้ที่มีรสหวาน¹

แรงงานที่เปิดร้านขายข้าวแกงพม่าคนหนึ่งเล่าให้ผู้ศึกษาฟังว่า แรงงานพม่าที่ขายของจะต้องเสียเงินให้ตำรวจที่ดูแลพื้นที่นั้นๆ เจ้าของร้านคนดังกล่าวบอกว่า ใน 1 เดือน จะมีตำรวจมาเก็บ “ค่าคุ้มครอง” ที่ร้านของเขาถึง 5 คน แต่ละคนจะเก็บเงินไปคนละประมาณ 500 บาท ครั้งหนึ่งผู้ศึกษาอยู่ในเหตุการณ์ที่มีตำรวจมาตรวจในชุมชน ในขณะที่ผู้ศึกษากำลังเลือกซื้อแกงพม่าใส่ถุงกลับบ้าน และคุยกับเจ้าของร้านที่ใช้มือทำอาหารไปด้วย อยู่ๆ ก็มีคนพม่าเดินมาด้วยท่าทางรีบร้อน พูดกับเจ้าของร้านเป็นภาษาพม่า เขาวางตะหลิว รีบยกหม้อแกงเข้าไปเก็บในห้องพัก เมื่อถามว่าเกิดอะไรขึ้น เขาตอบว่า “มีตำรวจนอกเครื่องแบบมาตรวจ ตอนนี้อยู่อีกซอยหนึ่งแล้ว” ผู้ศึกษาช่วยเขายกหม้อแกงเข้าไปไว้ในบ้านด้วยความตื่นเต้น เมื่อเวลาผ่านไปราวหนึ่งชั่วโมง จนเขาแน่ใจว่าไม่น่าจะมีตำรวจมาที่ร้าน เขาก็ยกหม้อแกงออกมาตั้งขายตามเดิม นิทานเรื่องนี้สอนให้รู้ว่า ในย่านชุมชนแรงงาน พวกเขาเองก็ต้องระมัดระวังตัว จากภัยที่อาจเกิดขึ้นจากคนแปลกหน้า หรือคนที่เข้ามาในย่านที่พัก รวมถึงการสอดส่องจากเจ้าหน้าที่ของภาครัฐ

ในบางชุมชนจะมีคน เช่น ลูกน้องของเจ้าเก่าหรือยามรักษาการณ์ ที่คอยสอดส่องคนแปลกหน้าที่เข้ามาในพื้นที่อยู่แล้ว หากเจ้าของพื้นที่เป็นผู้มีอิทธิพล ก็จะไม่มีการเข้ามาสร้างความยุ่งยากในพื้นที่ เนื่องจากมีระบบจัดการของพื้นที่อย่างรัดกุม ผู้ศึกษาตระหนักว่าย่านชุมชนแรงงานไม่เหมือนย่านที่พักทั่วไป เพราะมีการดูแลพื้นที่เป็นพิเศษ ในวันที่ไปเดินแจกใบปลิวประชาสัมพันธ์เรื่องการรับสมัครเด็กนักเรียนเข้าเรียนในโรงเรียนนานาชาติธาราทิพย์ ที่ชุมชนไทยยูเนียน โดยเดินไปเป็นกลุ่มประมาณ 10 คน แจกเอกสารได้ไม่ถึง 15 นาที เจ้าหน้าที่รักษาความปลอดภัยของโรงงานเข้ามาสอบถามว่าแจกเอกสารอะไร แม้จะตอบว่าเป็นการให้ความรู้เรื่องสิทธิเด็ก คนถามยังคงบอกว่า ห้ามทำแบบนี้โดยไม่มีหลักฐานการขออนุญาตอย่างเป็นทางการ ถ้าจะประชาสัมพันธ์อะไรให้ไปติดต่อกับบริษัทก่อน นิทานเรื่องนี้สอนให้รู้ว่า ในย่านชุมชนแรงงาน การมี

¹ แรงงานแคะกุงคนหนึ่งบอกว่าตนเองเพิ่งมาติดหมากตอนมาทำงานที่ลิ่งในจังหวัดสมุทรสาคร เพราะต้องงานหนัก และทำงานไม่เป็นเวลา ทั้งนี้การกินหมากจะช่วยกระตุ้นให้ไม่ง่วง มีสติเพราะได้เคี้ยวอยู่ตลอดเวลา

ยามอาจไม่ใช่เพื่อรักษาความปลอดภัยหรือดูแลคนที่อยู่อาศัยข้างใน มากเท่ากับการคอยสอดส่องว่าคนข้างนอกจะเข้าไปสร้างความยุ่งยากในพื้นที่ โดยเฉพาะการถ่ายภาพหรือพูดคุยกับแรงงาน หากเป็นคนแปลกหน้า เมื่อเดินเข้าไปในย่านชุมชนแรงงาน ก็มักจะรู้สึกว่ามีคนจับจ้อง

แม้จะอยู่ในพื้นที่ติดกัน แต่ดูเหมือนย่านชุมชนแรงงานจะค่อนข้างแยกจากคนไทย ส่วนหนึ่งเป็นเพราะแรงงานอยู่รวมกันจำนวนมาก แรงงานคนหนึ่งกล่าวว่า การอยู่ในพื้นที่เฉพาะและกลุ่มคนคุ้นเคยทำให้รู้สึก “อบอุ่นใจ” เพราะเมื่อออกไปนอกพื้นที่พวกเขาอาจเผชิญปัญหา คือ อาจถูกตำรวจเรียกตรวจบัตร ซึ่งแม้จะถือเอกสารครบ แต่ถ้าตำรวจจะจับ ก็หาเรื่องจับได้อยู่ดี¹ การออกไปทำงานข้างนอกชุมชนจึงเป็นการไปทำงานกับเจ้าที่รู้จัก ซึ่งอาจเป็นเจ้าของหอพักที่มีเครือข่ายกิจการอย่างอื่นด้วย เช่น เรือ ล้ง และโรงงาน ปฏิสัมพันธ์กับคนไทยนอกชุมชนจึงไม่เกิดขึ้น

ในชุมชนแรงงานขนาดใหญ่ กิจการหลายอย่างเป็นของคนไทย มีคนไทยดูแลกิจการ และพักอยู่ในชุมชนจำนวนหนึ่ง เช่น คลินิกรักษาพยาบาลเบื้องต้น ร้านถ่ายเอกสาร ร้านถ่ายรูป (ทั้งที่ถ่ายรูปทางการแพทย์เพื่อทำเอกสาร และถ่ายภาพสวยงาม คือ มีฉากเป็นภาพทิวทัศน์ธรรมชาติ บ้านหลังใหญ่ หรือเจดีย์ ซึ่งแรงงานนิยมถ่ายภาพครอบครัวและถ่ายภาพเด็ก) บางร้านจะมีป้ายภาษาพม่าติดไว้ แปลเป็นภาษาไทยว่า ที่ร้านรับทำเอกสารบุคคลที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน รับปรึกษาเรื่องเอกสารที่เกี่ยวข้องกับแรงงานทุกประเภท และมีบริการรับส่งคนไปชายแดนโดยรถตู้ อย่างไรก็ตาม การปฏิสัมพันธ์ระหว่างแรงงานพม่ากับคนไทยในชุมชนเดียวกัน (เช่น คนไทยที่เป็นเจ้าของร้าน) โดยมากเกิดขึ้นเพื่อการซื้อขายสินค้าเท่านั้น ส่วนการปฏิสัมพันธ์กับคนไทยที่ทำงานด้วยกันก็ไม่เกิดขึ้น เพราะแม้ลักษณะของงานจะเกี่ยวข้องกัน แต่ก็แบ่งหน้าที่กันชัดเจน เช่น ที่ตลาดกึ่งคนไทยทำหน้าที่ต้อนับสินค้าบนแพและนั่งอยู่ที่โต๊ะ ส่วนคนพม่าทำหน้าที่ยืนคัดกึ่งอยู่อีกโต๊ะหนึ่ง นอกจากนี้ยังเกี่ยวข้องกับปัจจัยด้านภาษา แรงงานสื่อสารภาษาไทยไม่ได้ หรือสื่อสารได้เล็กน้อย พูดภาษาไทยไม่ชัด อีกทั้งไม่ทราบแน่ชัดว่าคนไทยมีวิธีปฏิบัติอย่างไร

¹ แรงงานบางคนไม่ได้ทำเอกสารกับรัฐไทย แต่ถือ “บัตรตำรวจ” ซึ่งไม่ใช่บัตรที่แสดงชื่อ นามสกุล ตำแหน่ง สังกัดหน่วยงาน หรือมีรูปถ่ายของข้าราชการตำรวจ ดังที่เข้าใจกันทั่วไป บัตรตำรวจของแรงงานเป็นบัตรที่แรงงานจ่ายเงินรายเดือน (แรงงานคนหนึ่งบอกว่าเดือนละ 500 บาท) ซึ่งจะได้รับบัตรกระดาษขนาดเล็กกว่าฝ่ามือ มีข้อมูลเบอร์โทรศัพท์ และสัญลักษณ์ (เช่น งูจงอาง) แรงงานบอกว่าหากมีเจ้าหน้าที่ตำรวจเรียกตรวจเอกสาร เมื่อเห็นบัตรตำรวจก็จะไม่จับตัวแรงงานไปโรงพักหรือริตไถเงินจากแรงงานอีก เพราะทราบว่าตำรวจคนใดเป็นคนคุ้มครองแรงงานที่ถือบัตรอยู่ อย่างไรก็ตาม ไม่สามารถใช้นอกพื้นที่จังหวัดสมุทรสาครได้

อาจกล่าวได้ว่าปัจจุบันชุมชนแรงงานต่างด้าวอยู่ในสภาพแวดล้อมที่มีอบายมุข เช่น ร้านขายของชำของคนไทยในชุมชน หลายแห่งมีลักษณะคล้ายๆ กัน คือ เป็นร้านขายของแห้ง ที่มีโหลผลไม้ดอง และเหล่าชาวตั้งขายหน้าร้านด้วย¹ นอกจากของกินของใช้ ก็มักจะมีแผงฉลากรางวัลให้จับเพื่อเสี่ยงโชคลุ้นรางวัล คือ สุราและรางวัลอื่นๆ แขนงอยู่หน้าร้านให้เห็นอย่างสะดุดตา นอกจากนี้ยังเป็นสถานที่เล่นพนันแห่งหนึ่งในชุมชน เช่น “หวยใต้ดิน” ที่ออกรางวัลเดือนละ 2 ครั้ง ส่วน “หวยกล่อง” มีให้เล่นทุกวัน ออกรางวัลทุก 1 ชั่วโมง ใน 1 วันจะออก 10 รอบ ตั้งแต่ 9.00-19.00 น. โดยแต่ละรอบสามารถเลือกแทงเลข 1 ถึง 2 หลักได้ตั้งแต่ตัวเลข 10 บาทขึ้นไป ทั้งนี้มีคนมาเดินจดหวยตามบ้านแรงงานด้วย นอกจากนี้ที่ย่านชุมชนแรงงานบางแห่งมีบ่อนไก่ชน ซึ่งเจ้าของเป็นผู้มีอิทธิพลคนไทย (เช่น ในตลาดกุ่ม และบ่อนไก่ย่านกำแพง) ที่ทั้งคนไทย และแรงงานจากชุมชนอื่น เอาไก่มาตีในวันอาทิตย์ แทบทุกชุมชนมีปัญหาเสพติด มีร้านคาราโอเกะ ร้านอินเตอร์เน็ตและร้านเหล้าที่มีโต๊ะสนุกเกอร์ด้วย แม้แต่บนแพขายกุ่ม บางแห่งถูกดัดแปลงเป็นห้องสำหรับเล่นสนุกเกอร์ ด้วยการก่อกำแพงอิฐบล็อกขึ้นมา หลายชุมชนยังมีสถานบันเทิง ร้านคาราโอเกะ และสถานบริการทางเพศ

2.4 ปัญหาสังคมของแรงงานพม่า

ปัจจุบันแรงงานพม่าแทรกตัวอยู่ในพื้นที่ชุมชนคนไทย จนเกิดเป็นย่านชุมชนแรงงานที่อยู่ในพื้นที่เสื่อมโทรมของเมือง บ้านเรือนถูกสร้างขึ้นต่ำกว่ามาตรฐาน มีความสกปรก รกรุงรัง สภาพแวดล้อมในชุมชนสกปรก และมีขยะเกลื่อนกลาด นอกจากกลิ่นคาวของสัตว์ทะเล บางที่ยังมีกลิ่นเหม็นสารเคมี แรงงานคนหนึ่งทำหน้าที่เหยเก และบอกผู้ศึกษาว่าเขาเหม็นกลิ่นคลอรีนจากถังที่ตั้งอยู่ใกล้หอพัก น้ำเสียสีดำที่อยู่ตามทางเดินหน้าตึกที่เขาอาศัยอยู่ก็เป็นน้ำที่ถูกปล่อยออกมาจากถังเดียวกัน ตัวอย่างด้านล่าง คือ บทสนทนาระหว่างผู้ศึกษากับน้องน้ำ² ล่ามภาษาไทย-พม่า ของ *อะโละ*

¹ หากเป็นร้านขายของชำของคนพม่าจะมีลักษณะต่างออกไป คือ ไม่มีเหล่าเบียร์ขาย สินค้าภายในร้านมีทั้งของไทยและของพม่า แต่จะเป็นสินค้าที่คนพม่านิยมกินนิยมใช้ เช่น พริกแห้ง ปลาแห้ง หัวหอม กระเทียม มันฝรั่ง ไข่ขาวสาร น้ำมัน ผงชูรส พริกป่น ถั่ว ซีอิ๊วพะยะ (ทำจากใบไม้พม่า เอาไว้ใส่ยำถั่ว) ทะนาคา รองเท้า เสื้อผ้า หม้อหนึ่งชั้น เป็นต้น

² ชื่อบุคคลที่ถูกกล่าวถึงในวิทยานิพนธ์นี้ ทุกชื่อเป็นชื่อสมมติ แต่ตั้งชื่อตามภาษาของชื่อเดิม เช่น การใช้ชื่อน้องน้ำ หมายความว่า ล่ามคนนี้ใช้ชื่อภาษาไทยในการทำงาน

ตะมา ยาง ที่ลงชุมชนไปเก็บข้อมูลแรงงานในชุมชนแรงงานพม่าแห่งหนึ่ง ซึ่งทำให้ขบคิดว่า ปัญหาสภาพแวดล้อมไม่ดีในชุมชนเกิดจากแรงงานพม่าที่อาศัยอยู่ในชุมชนเพียงฝ่ายเดียวหรือไม่

ผู้ศึกษา: ทำไมเวลาไปตามชุมชนที่คนพม่าอยู่ จะเห็นมีขยะตลอดเลย ไม่รู้ว่าเป็นเพราะเขาทิ้งกันแบบนี้หรือว่าเจ้าของที่ไม่บอก ไม่ดูแล

ล่าม: อันนี้เราคิดว่าคนพม่าเขาไม่ผิดนะ ขยะมันอยู่ตรงนี้ ล้นออกมา เราคิดว่าเรื่องนี้ Government เขาต้องเป็นคนจัดการนะ คนพม่าเขาก็เอามาทิ้งในถังแล้ว

ผู้ศึกษา: ตรงนี้มันที่เอากันนะ

ล่าม: เจ้าของเขาก็ต้องเป็นคนดูแล ถ้าเป็นที่พม่า ถังขยะมีไม่เยอะ แต่ไม่สกปรกแบบนี้

ยิ่งไปกว่านั้น ชุมชนแรงงานยังเป็นแหล่งมั่วสุมเล่นพนัน และมีปัญหายาเสพติด ในชุมชนแรงงานแห่งหนึ่ง เด็กผู้ชายอายุ 14 ปี เคยบอกกับผู้ศึกษาว่า ที่ห้องพักบนชั้น 4 ของตึกก่อสร้าง (ชื่อตึกสมมติ) มีคน (พม่า) ขายยาบ้าอยู่ ลูกของเขาเคยไปซื้อ แต่ตอนนี้เลิกแล้ว เด็กยังบอกว่าเคยเห็นยาบ้าเป็นเม็ดๆ บรรจุอยู่ในหลอดกาแฟ ถ้ามีคนมาซื้อ คนขายก็จะตัดหลอดกาแฟตามจำนวนเม็ดที่คนซื้อต้องการ จากการพูดคุยกับผู้ปกครองของเด็กๆ โดยเฉพาะกลุ่มเด็กที่เริ่มโต พบว่ามีความกังวลเรื่องยาเสพติด ไม่อยากให้ลูกกินเหล้า สูบบุหรี่ และติดพนัน (เช่น เล่นหวย เล่นไพ่ และเล่นสล็อตเกอร์) บางคนแสดงความคิดเห็นว่า คน (พม่า) ที่ขายยาบ้าก็เป็นลูกน้องของตำรวจ

ผู้ศึกษาสังเกตว่า นอกจากการใช้ชีวิตอยู่ในห้องพัก ในสภาวะแวดล้อมที่เป็นสถานที่ทำงานของพ่อแม่ เด็กๆ ก็จะอยู่ตามร้านอินเทอร์เน็ต ร้านเกมออนไลน์ (บางแห่งมีโต๊ะสล็อตเกอร์อยู่ในร้านเดียวกัน) ร้านตู้เกมหยอดเหรียญ และบางจุดของชุมชนก็มี “ตู้ม้า” สำหรับเล่นพนันกัน ในแง่หนึ่งสถานที่เหล่านี้จึงกลายเป็นสถานที่สำหรับเด็กๆ ในชุมชนไปโดยปริยาย ความที่แต่ละชุมชนไม่มีพื้นที่เฉพาะที่จัดเตรียมไว้สำหรับเด็ก แรงงานพม่าส่วนหนึ่งก็คำนึงถึงปัญหาในด้านนี้พอสมควร บางชุมชนมีร้านอินเทอร์เน็ตที่เปิดโดยผู้ประกอบการคนพม่าเอง ร้านมีลูกค้ำประจำ คือ เด็กๆ ตั้งแต่อายุ 5-15

ปี ผู้ประกอบการคนหนึ่งเคยบอกผู้ศึกษาว่า วัตถุประสงค์อย่างหนึ่งของการเปิดร้านอินเทอร์เน็ต คือ การได้อยู่ใกล้ชิด และเห็นเด็กๆ ที่เป็นเหมือนลูกหลานอยู่ในสายตา ซึ่งดีกว่าปล่อยให้พวกเขาไปเล่นที่อื่น เพราะชุมชนมีคนไม่ดี เด็กๆ อาจไปริolongบุหรี่ยาเสพติดได้

2.5 สรุปท้ายบท

การพูดถึงพื้นที่และผู้คนในบทนี้ แสดงให้เห็นสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของแรงงานและเด็กในชุมชนแรงงานต่างด้าว จะเห็นได้ว่าแรงงานมีบทบาทต่อความเปลี่ยนแปลงของเมืองไม่น้อย ทั้งทั้งเมืองมีสิ่งอำนวยความสะดวก สินค้า และบริการสำหรับแรงงาน เช่น ป้ายติดข้อความภาษาพม่าในห้างสรรพสินค้าและตลาดขายข้าวของซึ่งทำเข้ามาจากประเทศพม่า แม้อูเหมือนว่าทั้งเมืองมีแรงงานต่างด้าวอยู่ปะปนกับคนไทย แต่การติดต่อสัมพันธ์ที่เป็นแบบใกล้ชิด สนับสนุนระหว่างบุคคลไม่เกิดขึ้นโดยทั่วไป แรงงานยังคงเกี่ยวข้องกับคนไทยเฉพาะกิจกรรมการซื้อขายหรือกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะแรงงานสื่อสารภาษาไทยไม่ได้ (ถึงพูดได้ก็พูดไม่ชัด) จนนำไปสู่ความไม่เข้าใจในวิถีปฏิบัติระหว่างกัน ผู้ศึกษาเห็นว่าส่วนหนึ่งเป็นเพราะคนไทยส่วนใหญ่มีอคติกับแรงงานต่างด้าวว่ามาแย่งงานคนไทยทำ แรงงานจึงอยู่ร่วม/มีปฏิสัมพันธ์ใกล้ชิดในหมู่แรงงานด้วยกันเองมากกว่า

ดังที่ได้กล่าวไว้ในตอนต้นว่า งานศึกษาเกี่ยวกับเด็กต่างด้าวเรียกร้องให้คนอ่านตระหนักถึงความสำคัญของการคุ้มครองเด็ก แต่ไม่ได้อธิบายว่าความเสี่ยงในชีวิตของเด็กที่อยู่ในชุมชนแรงงานต่างด้าวเป็นอย่างไร ผู้ศึกษาพบว่าลักษณะความเสี่ยงในสายตาคนอื่น หมายถึง การที่บ้านกับสถานที่ทำงานของพ่อแม่เป็นสถานที่เดียวกัน/ไม่แยกจากกัน เพราะลักษณะของงานในอุตสาหกรรมประมงทะเล ที่ส่วนใหญ่เป็นงานแปรรูป ทำงานในสถานประกอบการขนาดเล็ก เด็กสามารถอยู่กับพ่อแม่ในสถานที่ทำงานได้ ซึ่งแตกต่างจากการทำงานในความรับรู้โดยทั่วไปที่บ้านและสถานที่ทำงานแยกขาดจากกัน และไม่สามารถให้เด็กอยู่ในสถานที่ทำงานกับพ่อแม่ได้ เช่น งานในโรงงานอุตสาหกรรม อีกทั้งในชุมชนก็ไม่มีสถานที่รองรับเด็กต่างด้าว ไม่มีสถานรับเลี้ยงเด็ก

ในสายตาของแรงงานต่างด้าว ชุมชนแรงงานต่างด้าวมีความเสี่ยงเรื่องความปลอดภัยในชุมชน และปัญหาอบายมุข ยาเสพติดในสังคมไทย แรงงานต้องใช้ชีวิตโดยอาศัยหลับนอนในห้องพักที่ถูกสร้างขึ้นต่ำกว่ามาตรฐาน โดยทั่วไปก็เป็นอาคารที่พักที่ก่อสร้างขึ้นแบบหยาบๆ บางที่ปรับปรุง

สถานที่ทำงานเป็นห้องพัก (เช่น ล้างที่ถูกปิดเพราะปัญหาการใช้แรงงานเด็ก) ผู้ศึกษาสังเกตว่าทุกชุมชนมีขยะถูกทิ้งอย่างเกลื่อนกลาดทั้งที่ทางเดินในหอพัก พื้นดินและแหล่งน้ำ ซึ่งนอกจากจะสะท้อนว่าแรงงานไม่ดูแลสุขภาพแวดล้อมของชุมชนที่ตนอยู่อาศัย ยังสะท้อนการขาดความรับผิดชอบต่อคุณภาพชีวิต อาณาบริเวณที่อยู่อาศัยของแรงงานและครอบครัว ที่นายจ้างและรัฐเองก็ไม่ได้ดูแลเช่นกัน

ในแง่หนึ่งบทนี้ชี้ให้เห็นว่าแรงงานยังคงรวมกลุ่ม และดำรงวัฒนธรรมของแรงงานภายในพื้นที่ชุมชน เพื่อที่ต่อไปผู้ศึกษาจะลงลึกถึงรายละเอียดของการจัดการศึกษาประเภทต่างๆ ในจังหวัดสมุทรสาคร ซึ่งจะแสดงให้เห็นศักยภาพในการเป็นผู้กระทำการในการสร้าง/ดำรงวัฒนธรรมของแรงงานที่กระทำการจัดการศึกษาให้ลูกหลานของตนเอง

บทที่ 3

การเมืองของการได้รับการศึกษา

เมื่อสำรวจชุมชนแรงงานต่างด้าวแล้วพบว่าสภาพความเป็นอยู่ของเด็กมีความ “เสี่ยง” เพราะบ้านกับสถานที่ทำงานของพ่อแม่อยู่ในพื้นที่เดียวกัน ชุมชนแรงงานต่างด้าวไม่มีพื้นที่เฉพาะสำหรับเด็ก บทนี้นำเสนอต่อไปว่า การจัดการศึกษาให้กับเด็กต่างด้าว ในแง่หนึ่งก็เป็นการจัดพื้นที่สำหรับเด็กด้วย อย่างไรก็ตาม ในจังหวัดสมุทรสาครมีทั้งการจัดการสอนโดยกลุ่มแรงงาน องค์กรศาสนา องค์กรพัฒนาเอกชน และโรงเรียนของรัฐ สิ่งที่คุณศึกษาจะสำรวจต่อไป คือ การจัดการศึกษาแต่ละรูปแบบมีการจัดการและเป้าประสงค์เหมือน/ต่างกันอย่างไร

3.1 การศึกษาที่ไม่ใช่ในโรงเรียนของรัฐ

การศึกษาที่ไม่ใช่โรงเรียนของรัฐ หมายถึง การจัดการสอนในรูปแบบของ “ศูนย์การเรียนรู้” อาจกล่าวได้ว่าเป็นการจัดการสอนที่บริการครู แต่ไม่ได้เน้นสอนความรู้วิชาการเพราะไม่ได้ยึดมาตรฐานตามหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการของไทย การสอนในรูปแบบของศูนย์การเรียนรู้มีวัตถุประสงค์ให้เด็กนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันที่บ้านและในชุมชน สำหรับจังหวัดสมุทรสาคร แรงงานมีการรวมกลุ่มเพื่อจัดการศึกษาสำหรับเด็กๆ ในลักษณะของศูนย์การเรียนรู้โดยขอใช้พื้นที่ของวัด ตั้งแต่ช่วงต้นทศวรรษ 2540 ซึ่งเกิดขึ้นก่อนที่รัฐไทยจะมีนโยบายรับเด็กต่างด้าวเข้าเรียนในโรงเรียนรัฐบาลใน ปี 2548 และเกิดขึ้นก่อนที่องค์กรด้านสิทธิมนุษยชนต่างๆ จะเข้ามามีบทบาทต่อการจัดการศึกษาให้เด็กลูกหลานแรงงาน ในช่วงต้นทศวรรษ 2550

การจัดการศึกษาโดยกลุ่มแรงงาน

ในอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร มีศูนย์การเรียนรู้ให้กับเด็กพม่า คือ “ศูนย์การเรียนรู้ไทยมอญวัดโคก” ที่จัดตั้งโดยแรงงานเองมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2541 แรงงานเหล่านี้เดินทางมาจากรัฐมอญแถบเมืองหงสาวดี เมะละแหม่ง และทะวาย เดิมจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้โดยร่วมมือกับคนไทยที่มีเชื้อ

สายมอญ และเจ้าอาวาสวัดบางหญ้าแพรกที่สนับสนุนสถานที่เรียนในบริเวณของวัด ศูนย์การเรียนรู้ จัดตั้งขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เด็กมีความรู้ภาษาไทยเพื่อนำไปใช้ในการสื่อสาร รู้ภาษา และ วัฒนธรรมมอญ แต่ใน พ.ศ. 2550 โรงเรียนวัดบางหญ้าแพรกจะให้เด็กในศูนย์การเรียนรู้เข้าเรียนในระบบโรงเรียน (เพราะกฎหมายเปิดโอกาสให้เด็กต่างด้าวเข้าเรียนได้ตั้งแต่ พ.ศ. 2548) แร่งงานจึง ย้ายศูนย์การเรียนรู้ไปอยู่ที่วัดศรีบูรณาวาส (วัดโคก) เพราะได้รับการอุปถัมภ์จากเจ้าอาวาสที่มีเชื้อสาย มอญให้ใช้บริเวณของวัดเป็นที่จัดการเรียนการสอนได้

นอกจากนี้ ในอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาครยังมีศูนย์การเรียนมอญที่ตั้งอยู่ในวัดอื่นๆ ซึ่ง ได้รับการอุปถัมภ์จากเจ้าอาวาสที่มีเชื้อสายมอญ ศูนย์การเรียนรู้เหล่านี้เปิดสอนมาเป็นระยะเวลากว่า 10 ปี และยังทำการสอนมาจนถึงปัจจุบัน นอกจากการสอนเด็กๆ ในวันธรรมดา ยังเปิดสอนภาษาไทย ให้กับแรงงานในวันอาทิตย์ ซึ่งเป็นวันหยุดของแรงงานด้วย เช่น ศูนย์การเรียนรู้วัดป้อมวิเชียรโชติกา ราม และศูนย์การเรียนรู้วัดเจษฎาราม ศูนย์การเรียนรู้เหล่านี้ใช้ “หลักสูตรมอญ” ที่สอนวิชาภาษาไทย ภาษามอญ และภาษาอังกฤษ โดยครูมอญ ซึ่งจะบรรยายเนื้อหาในรายวิชาต่างๆ เป็นภาษามอญ หลังจากร้องเพลงชาติไทย จะร้องเพลงชาติมอญ ระหว่างวันมีการสอดแทรกวัฒนธรรมมอญ เช่น การ เปิดเพลงภาษามอญ เป็นต้น เด็กๆ แต่งชุดนักเรียนแบบเดียวกับเด็กนักเรียนโรงเรียนรัฐบาล แต่ไม่ปัก ชื่อโรงเรียน และจะแต่งชุดของชาติพันธุ์เฉพาะเมื่อจัดกิจกรรมพิเศษ เช่น วันสำคัญของศาสนาพุทธ และวันสำคัญของรัฐไทย (อาทิ วันพ่อแห่งชาติ)

สำหรับแรงงานพม่า การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์เริ่มเมื่อ พ.ศ.2556 คือ ศูนย์ การเรียนรู้วัดเทพนรรัตน์ โดยตั้งอยู่ในวัดเทพนรรัตน์ ซึ่งเป็นวัดที่เจ้าอาวาสบอกว่าเมื่อถึงวันสำคัญทาง ศาสนาแรงงานทุกกลุ่มชาติพันธุ์จะรวมตัวกันในฐานะชาวพุทธ¹ คนกลุ่มต่างๆ พูดถึงการจัดตั้งศูนย์

¹ หากมีศิลปิน ดารา หรือนักร้องพม่าเดินทางมาจัดคอนเสิร์ตในจังหวัดสมุทรสาคร ก็มักมาแสดงที่วัดแห่งนี้ด้วย แรงงานคนหนึ่งเล่าว่าการแสดงมักจะมีการสอดแทรกมุขตลกเสียดสีรัฐบาลทหารพม่า เธอยกตัวอย่างมุขที่โพชิต (Pho Chit) นักแสดงชื่อดังกล่าวที่วัดเทพนรรัตน์เมื่อมาจัดคอนเสิร์ตระดมทุนกลับไปช่วยผู้ประสบภัยน้ำท่วมที่ ประเทศพม่าใน พ.ศ. 2558 คือ มุขธนบัตรที่ใช้ไม่ได้ โพชิตคุยกับเพื่อนว่าธนบัตรไทยที่แรงงานนำมาบริจาค ช่วยเหลือน้ำท่วมที่ประเทศพม่าอาจใช้ไม่ได้ เพราะมีรูปคน เพื่อนของเขาบอกว่าเป็นรูปพระเจ้าอยู่หัวของประเทศ ไทย ซึ่งทำคุณความดี จึงทำให้ธนบัตรยังมีค่ามาก โพชิตเกิดความสงสัยว่าทำไมธนบัตรพม่ามีแต่รูปสัตว์ (เช่น สิงโต กับช้าง) พวกมันทำอะไรกับเรา เพื่อนของเขาตอบว่าช้างก็ทำคุณความดีให้พวกเรา เพราะสัตว์พวกนี้ช่วยลากไม้ ออกมาจากป่า แรงงานบอกว่าเป็นการพูดเสียดสีรัฐบาลพม่าที่กำลังมีประเด็นเรื่องให้คนจีนทำธุรกิจค้าไม้ ใช้

ดังกล่าวแตกต่างกันไป เช่น เมื่อถามแรงงาน พวกเขาบอกว่าศูนย์การเรียนรู้วัดเทพนรรัตน์จัดตั้งโดยแรงงานพม่า 8 คน ซึ่งส่วนใหญ่จบปริญญาตรีด้านครุศาสตร์มาจากประเทศพม่า เคยทำงานแคะกึ่งในโรงงานมาก่อน แต่ผันตัวเองไปเป็นครู เพราะเห็นว่ามีเด็กพม่าจำนวนมากที่ไม่ได้รับการศึกษา ในขณะที่พ่อแม่ต้องไปทำงานตั้งแต่เช้า กว่าจะกลับถึงบ้านก็มืด ทำให้ไม่มีเวลาอยู่กับลูก พวกเขาจึงไปเดินแจกใบปลิวเพื่อประชาสัมพันธ์รับสมัครเด็กเข้าเรียนตามโรงงานอุตสาหกรรมที่แรงงานพม่าทำงานอยู่ แต่เมื่อไปสอบถามจากเจ้าอาวาส เจ้าอาวาสกลับบอกว่าการเปิดศูนย์การเรียนรู้วัดเทพนรรัตน์มีจุดเริ่มต้นจากการที่เจ้าอาวาสเห็นว่ามีเด็กพม่าอยู่ตามชุมชน และไม่ได้ไปโรงเรียน ดังนั้นจึงจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้วัดเทพนรรัตน์ขึ้นเพื่อให้เด็กพม่ามาเรียนหนังสือ โดยมีแนวคิดริเริ่มที่จะพัฒนาเด็กให้มีความรู้ อย่างไรก็ตามก็ดี ศูนย์การเรียนรู้วัดเทพนรรัตน์ใช้พื้นที่ในบริเวณวัดเทพนรรัตน์ เพราะได้รับการอุปถัมภ์สถานที่จากเจ้าอาวาสวัดที่มีเชื้อสายมอญ ได้รับการสนับสนุนงบประมาณที่ใช้ซื้ออุปกรณ์ในการจัดการเรียนการสอนส่วนหนึ่งจากเครือข่ายสิทธิแรงงานข้ามชาติ MRWN (Migrant Worker Rights Network) และมูลนิธิเพื่อสิทธิมนุษยชนและการพัฒนา (HRDF) ที่ทำงานช่วยเหลือด้านสิทธิแรงงาน และเด็กถูกหลานพม่าในพื้นที่จังหวัดสมุทรสาคร

ศูนย์การเรียนรู้วัดเทพนรรัตน์นำเข้าหลักสูตรพม่า จัดชั้นเรียนตามระบบการศึกษาของพม่า คือ ชั้นเรียนเกรด 1-5 (เทียบกับระบบการศึกษาไทย คือ ระดับชั้นอนุบาล และ ป.1 - ป.4) ชั้นเรียนเกรด 6-9 (middle school) และเกรด 10-11 (high school) สอนโดยใช้แบบเรียนที่ใช้สอนในโรงเรียนรัฐบาลพม่า ประกอบด้วยวิชาภาษาพม่า ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ ประวัติศาสตร์ ภูมิศาสตร์ และสังคมศาสตร์ การนำเข้าหลักสูตรพม่า เกิดจากการที่แรงงานประสานกับกระทรวงศึกษาธิการของพม่า ผ่านสถานทูตพม่าในประเทศไทย เพื่อนำหลักสูตรการเรียนการสอนมาใช้ แรงงานคาดการณ์ว่าจะทำให้เด็กที่กลับไปประเทศพม่าสามารถสอบเทียบได้เพราะมีมาตรฐานเดียวกัน

ทรัพยากรของประเทศ แต่ไม่ให้สัมปทานชนกลุ่มน้อย หากมีการประท้วงจากประชาชนรัฐจะจับคนจีนมาลงโทษไม่เกินหนึ่งอาทิตย์แล้วปล่อยตัว ต่างจากคนพม่า/คนกลุ่มชาติพันธุ์ที่หากถูกลงโทษจะถูกลงโทษหนักกว่า

လစဉ်ပညာရည်တိုးတက်မှုမှတ်တမ်း (Monthly Report Card)
ဘဝမြင်ပညာမှတ်တမ်းအထက်တန်း (တတိယတန်း) နှင့် စတုတ္ထတန်း (Grade-4, Grade-5)

အမည်: **စာအုပ်: နောင်တော်** တ-၃   နားထောင်: **M.C.D.C.**   အတန်း: **တတိယတန်း**

(၁)	ပြင်ဆင်	အင်္ဂလိပ်စာ	သင်္ချာ	အခြေခံသင်္ချာ ဘာသာရပ်	ဂျပန်စာ ဘာသာရပ်	စုစုပေါင်း	အဆင့်	အတန်းပိုင်း လက်မှတ်နှင့်မှတ်စု	အခြားအတန်းပိုင်း လက်မှတ်နှင့်မှတ်စု	အတည်ပြု လက်မှတ်နှင့်မှတ်စု
စုစုပေါင်း	၆၀	၄၈	၇၆	၂၀/၇၀	၂၀/၇၀	၂၆၄	၁၀	Min 10.8.15		
မြို့သူတို့လ	၉၆	၄၂	၈၈	၆၄	၅၆	၃၇၆	၁၀	Min 9.15		Min 8/9
အထက်တန်းဘဝ	၇၆	၆၄	၆၀	၅၂	၄၀	၂၆၂	၂၄	Min		Min 23/11
နိုင်ငံတော်										
အခြေခံဘဝ										
အခြေခံစာအုပ်	၈၀	၆၂	၈၄	၇၂	၄၄	၃၅၂	၁၀	Min		Min 4/11
အခြေခံစာအုပ်										
စုစုပေါင်းမှတ်စု										
ဘဝမြင်ပညာစုစုပေါင်း မှတ်စု (မှတ်စု)										
မှတ်စု										

အတန်းပိုင်းဆရာမမှတ်စု: .....   အတန်းပိုင်းဆရာမမှတ်စု: .....

အတန်းပိုင်းဆရာမမှတ်စု: **Min**   အတန်းပိုင်းဆရာမမှတ်စု: .....

100

ภาพที่ 3.1 แบบสำรวจการเข้าร่วมกิจกรรมประจำเดือนของศูนย์การเรียนรู้วัดเทพนรรัตน์ รายละเอียดกิจกรรม ได้แก่ เวลาเข้าเรียน ปฏิบัติตามกฎหมายของโรงเรียน ช่วยครูทำกิจกรรม ปลุกต้นไม้ ช่วยพ่อแม่ทำงานบ้าน แต่งตัวสะอาด เข้าสอบประจำเดือน และเข้าร่วมกิจกรรมกีฬา ทั้งนี้มีช่อง ปลายเซ็นครูประจำชั้น ผู้ปกครอง และผู้อำนวยการ ซึ่งต้องลงวันที่กำกับทุกเดือน

ครูพม่าคนหนึ่งบอกว่า การเรียนตามหลักสูตรพม่าอาจจะทำให้เด็กๆ ได้รับความรู้มากกว่า เรียนในโรงเรียนรัฐบาลไทย เช่น การเรียนภาษาอังกฤษของเด็กเกรด 1 (kindergarten) เนื้อหาในหนังสือคู่มือครูประกอบด้วยตัวอักษรภาษาอังกฤษ 26 ตัว แต่แต่ละตัวจะเป็นตัวขึ้นต้นคำศัพท์ใหม่ 1-3 คำ ที่เป็นศัพท์เกี่ยวกับสิ่งของหรือสัตว์ที่เด็กรู้จัก (ที่พบเห็นทั่วไปตามห้องเรียนหรือที่บ้าน) และมีเลขอารบิก 1-10 ที่มีรูปภาพประกอบตามจำนวนตัวเลข ครูมีวัตถุประสงค์การสอน คือ เพื่อให้เด็กจำชื่อตัวอักษรภาษาอังกฤษได้ จำชื่อตัวเลข 1-10 ได้ พูดยตามระบบเสียงภาษาอังกฤษได้ และสามารถพุดคำศัพท์จากตัวอักษรได้ ในหนึ่งสัปดาห์เด็กๆ จะได้เรียนวิชาภาษาอังกฤษ 4 คาบ (รวมหนึ่งปี 36 สัปดาห์ เรียนทั้งหมด 144 คาบ จำนวน 72 ชั่วโมง) ทั้งนี้ครูจะยังไม่ต้องสอนการสะกดคำ แต่ให้ความสำคัญกับการออกเสียง และการเขียนตามระบบ โดยเน้นให้เด็กจำคำศัพท์ง่ายๆ ด้วยการมอง

แล้วออกเสียงตาม ซึ่งครูพม่าเห็นว่า การใช้ระบบการสอนแบบนี้ ทำให้แม้แต่เด็กเล็กๆ ก็รู้จักคำศัพท์ และออกเสียงภาษาอังกฤษได้ถูกต้อง ซึ่งเด็กพม่าจะสามารถพูดอังกฤษได้เร็วกว่าเด็กไทย

กลุ่มของแรงงานมอญมีการนำเข้าหลักสูตรมอญของพรคมอญใหม่ ใน พ.ศ. 2557 เมื่อจบการศึกษาแล้วสามารถนำไปประกาศไปเรียนต่อในโรงเรียนมอญที่ประเทศพม่า ศูนย์การเรียนมอญแห่งนี้จัดตั้งขึ้นในพื้นที่ของวัดเทพนรรัตน์ ด้วยความร่วมมือของนายกสมาคมไทยรามัญ แรงงานที่จบการศึกษาจากโรงเรียนมอญในพม่า และ “อาจารย์” คนมอญที่เป็นอาจารย์สอนศาสนาคริสต์ อยู่ที่โบสถ์มูลนิธิรมพระคุณซึ่งตั้งอยู่ใกล้กับวัดเทพนรรัตน์¹ หลักสูตรมอญของศูนย์การเรียนแห่งนี้สอนวิชาภาษามอญ ภาษาพม่า ภาษาอังกฤษ ภาษาไทย และคณิตศาสตร์ หนังสือเรียน ได้แก่ หนังสืออ่านภาษามอญ ป.1 หนังสือวิชาภาษาพม่า GRADE 1 ของกระทรวงศึกษาธิการพม่า² หนังสือภาษาอังกฤษ ป.1 ที่จัดพิมพ์โดย Mon National Text Book Committee (ผู้ศึกษาเห็นว่า หนังสือเล่มนี้ก็เหมือนกับหนังสือภาษาอังกฤษสำหรับเด็กอนุบาลที่พิมพ์โดยกระทรวงศึกษาธิการพม่า เล่มที่หน้าปกเขียนว่า reader one เนื้อหาภายในประกอบด้วยไวยากรณ์ภาษาอังกฤษระดับเบื้องต้น เช่น การใช้ a, an และ the) ส่วนวิชาภาษาไทยใช้หนังสือแบบเรียนภาษาไทย ระดับพื้นฐาน 1 ซึ่งจัดทำโดยศูนย์พัฒนาภูมิปัญญาไทยมอญ สมาคมไทยรามัญ บางกระตี เนื้อหาประกอบด้วยพยัญชนะ ไตรยางค์ สระ การผสมพยัญชนะกับสระ คำเป็นคำตายตามเสียงสระ และการแต่งประโยคง่ายๆ หนังสือ

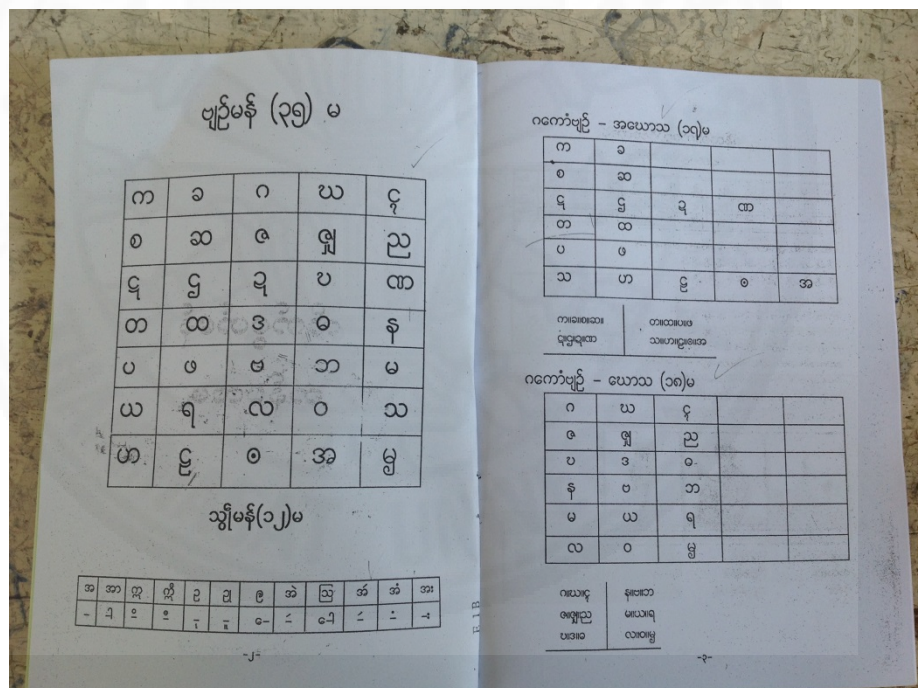
¹ โบสถ์ดังกล่าวเข้ามาตั้งในจังหวัดสมุทรสาครเมื่อราว พ.ศ. 2556 ในปีถัดมาอาจารย์ก็ดำเนินกิจกรรมสอนหนังสือ นอกจากนี้บางวันก็จะเดินทางไปให้กำลังใจผู้ต้องขังในเรือนจำ และสอนพระคัมภีร์ให้คนติดยาเสพติดที่โรงพยาบาลธัญบุรีเดือนละ 1 ครั้งอีกด้วย

² ส่วนแรกของหนังสือเป็นคำแนะนำสำหรับครูที่ระบุไว้ว่า เน้นสอนให้รู้จักพยัญชนะ สระ และการออกเสียงที่ถูกต้อง การผสมคำง่ายๆ จากพยัญชนะ (ยังไม่เรียนผสมพยัญชนะกับสระ) ควรสอนให้สนุก ไม่สร้างบรรยากาศที่กดดัน หรือสร้างความเครียดให้กับเด็ก เนื้อหาส่วนใหญ่เรียนในรูปแบบกลอน การเรียนวิชาภาษาพม่ามีเนื้อหาเกี่ยวกับเพลงชาติ ความรักชาติ การอยู่ร่วมในสังคม ประเทศเกษตรกรรม ปลูกฝังให้รักธรรมชาติ การดูแลสุขภาพ สอนให้เด็กนักเรียนเชื่อฟัง เข้าใจ จำได้ สามารถตอบคำถามได้ ออกเสียงภาษาพม่าถูกต้อง รู้ว่าต้องเขียนตัวอักษรขนาดเท่าไร ทิศทางการเขียนพยัญชนะ และสระที่ถูกต้อง สามารถเขียนตามตัวอย่างได้ (แต่ยังไม่ให้สอบเขียนตามคำบอก หรือจำแล้วออกมาท่อง เพราะยังไม่เหมาะสมกับวัย) ให้เด็กมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน เน้นให้มีแบบฝึกหัด ใน 1 ปีการศึกษาให้เด็กอนุบาลเรียนวิชาภาษาพม่าอย่างน้อย 198 ชั่วโมง จำนวน 396 คาบ (คาบละ 30 นาที) 1 สัปดาห์เรียน 11 คาบ 1 ปี (36 สัปดาห์)

แบบเรียนภาษาไทย ระดับพื้นฐาน 2 เนื้อหาเพิ่มเติมการประสมคำ มาตราตัวสะกด และการแต่งประโยค

ศูนย์การเรียนมอญจัดการเรียนการสอนโดยแบ่งเด็กเป็น 3 ชั้นเรียน ได้แก่ ชั้นเรียนอนุบาล (เด็กอายุ 4-6 ขวบ) ชั้นเรียนกลาง (เด็กอายุ 7-9 ขวบ) และชั้นเรียนเด็กโต (เด็กอายุ 10-11 ขวบ) ทุกชั้นเรียนสอนที่ลานวัด นอกจากครูคนมอญที่พักอยู่ในจังหวัดสมุทรสาคร ครูส่วนหนึ่งเดินทางมาจากบางกระดี โดยนั่งรถโดยสารไปกลับทุกวัน เพราะบอกว่าชอบงานสอนหนังสือ ครูเก็บค่าเรียน เทอมละ 800 บาท (ค่ารถรับส่ง 500 บาท ค่าจ้างครู 300 บาท หากพี่น้องมาเรียนด้วยกัน 2 คนเก็บ 1,000 บาท) ทุกเช้าครูจะผลัดกันขับรถไปรับเด็กนักเรียนจากหลายชุมชนในจังหวัดมาเรียน เช่น ที่สะพานปลา กิไล12 และวัดสวนส้ม

ภาพที่ 3.2 พยัญชนะมอญ 35 ตัว (ช่องด้านบน ด้านซ้าย) ทั้งนี้พยัญชนะภาษามอญเขียนเหมือนกันกับพยัญชนะภาษาพม่าที่มี 33 ตัว แต่อ่านออกเสียงต่างกัน แรงงานมอญอธิบายว่าพม่าเลียนแบบการเขียนหนังสือของมอญ แต่พยัญชนะอีก 2 ตัวคนมอญแอบเก็บไว้ คนพม่าจึงไม่ได้นำไปใช้

ต่อมาใน พ.ศ. 2558 แร่งงานพม่าก็ได้จัดตั้ง “ศูนย์พุทธวัฒนธรรม การศึกษา ภาษา และ ศาสนา” ที่มีเป้าหมายของการจัดการศึกษาที่แตกต่างไปจากเดิม คือ ไม่เน้นสอนความรู้วิชาพื้นฐานตามหลักสูตรสามัญ แต่สอนเรื่องคุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมพม่า โดยนำหลักสูตรมาจากโรงเรียนสอนศาสนาของวัดบะรูมาเจ้า (แปลว่าวัดนางยักษ) ซึ่งตั้งอยู่ที่จังหวัดเมะล่าย รัฐมอญ ประเทศพม่า ทั้งยังกำหนดว่าครูที่สอนจะต้องจบหลักสูตรทางศาสนาจากโรงเรียนดังกล่าว ศูนย์การเรียนแห่งนี้เปิดสอนเฉพาะวันเสาร์-อาทิตย์ ในช่วงเช้าจะมีพระพม่าที่เรียนหนังสืออยู่ที่กรุงเทพฯ เดินทางมาสอนสวดมนต์ ซึ่งเป็นหนึ่งในข้อปฏิบัติตัวตามระเบียบที่ดีของโรงเรียน 12 ข้อ ที่ประกอบด้วย 1.เรียงรองทำให้เป็นระเบียบ 2.มีระเบียบวินัย 3.ใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ 4.มาโรงเรียนเป็นประจำทุกวัน 5.ห้ามโกหก 6.ห้ามเล่นตอนที่ครูสอน 7.สุภาพ และไม่ทำตัวซุกซน 8.ห้ามใช้ยาเสพติดในโรงเรียน 9.ช่วยกันทำความสะอาด 10.ห้ามออกไปนอกห้องเรียน โดยไม่ได้รับอนุญาต 11.ตั้งใจฟังครู โดยไม่คุยกัน 12.เมื่อมาถึงโรงเรียนต้องไหว้พระสวดมนต์ นั่งสมาธิก่อนเรียน 10 นาที หลังจากนั้นครูจึงสอนเรื่องพุทธศาสนา และการปฏิบัติตัว ที่เน้นสอนเชื่อมโยงเด็กๆ กับพุทธศาสนา อาจารย์และพ่อแม่ บางครั้งสอนในรูปแบบของการร้องเพลง กลอนให้เด็กท่องตาม และนิทานสอนใจ เช่น กลอนพูดความจริง ภาษาพม่า แปลเป็นไทยได้ว่า

พูดความจริง

อันที่โกหก มันไม่ดี

โกหกมันไม่ดี

พระไม่ชอบ

พ่อแม่ อาจารย์ก็ไม่ชอบ

ญาติๆ เพื่อนๆ ด้วย

ทั้งหมดๆ (ไม่ชอบ ไม่ชอบ ไม่ชอบ)

พูดตามความจริง มันดีมาก

พระชอบ

พ่อแม่ อาจารย์ก็ชอบ

ญาติๆ เพื่อนๆ ด้วย

ทั้งหมดๆ (ชอบ ชอบ ชอบ)

และกลอนโลกน่ายุ่

โลกของเรา น่ายุ่ที่สุดเลย

พ่อกับแม่มีบุญคุณกับเราเยอะมาก

คำที่พ่อแม่สอนต้องจำไว้ให้ได้

คำพูดของพ่อแม่มีคุณค่าเยอะมาก

ต้องเคารพ เชื่อฟัง ทุกครั้ง

ถ้ามีเรื่องอะไรไม่ดี อย่าตอบโต้ อย่าเอาสิ่งไม่ดีไปตอบโต้สิ่งไม่ดี มันจะไม่จบไม่สิ้น

ต้องพูดจาไพเราะอ่อนหวาน

ต้องเป็นเด็กดี สุภาพ (ยิ้มเจ) เชื่อฟัง (เหล่งหมา)

ผ่านหน้าผู้ใหญ่ต้องก้ม

เอาเมตตาไว้ข้างหน้า (เมตตาเซคะ)

จิตใจ (เซนะรัง) มีความสุข (ขันตะ)

เราก็จะมีคนมารักเยอะ โลกของเรา (ชีวิตของเรา) ก็จะน่ายุ่¹

¹ รวมไปถึงสอนนิทานธรรมเรื่อง เทวดากบ เรื่องมีอยู่ว่า นานมาแล้ว พระพุทธเจ้ากำลังสวดมนต์ให้พระสงฆ์ฟัง กบตัวหนึ่งบังเอิญกระโดดผ่านมาก็ตั้งใจฟัง ทำให้จิตใจสงบ มีความสุขไปด้วย เมื่อเด็กเลี้ยงวัวคนหนึ่งผ่านมาฟังด้วย พอเด็กเข้าใจที่พระสวดก็ยกไม้ที่ใช้เลี้ยงวัวขึ้นมา บังเอิญโดนกบตายโดยไม่ตั้งใจ แต่กบกลายเป็นเทวดากบ นิทานเรื่องนี้สอนให้รู้ว่า คนเราก่อนตายคิดอย่างไร ก็จะกลายเป็นแบบนั้น เราจึงต้องฝึกตนเองทุกวัน ระลึกทุกวันที่เราจะตายแล้ว จะได้คิดดีทำดี

อย่างไรก็ตาม ศูนย์การเรียนรู้แห่งนี้เช่นเดียวกับศูนย์การเรียนรู้แห่งอื่นในจังหวัดสมุทรสาคร ที่เปิดขึ้นโดยไม่มีกฎหมายรองรับ ซึ่งนอกจากไม่สามารถออกใบประกาศรับรองทางการศึกษาให้แก่เด็กต่างดาว การเรียนการสอนยังมีแนวโน้มว่าจะไม่สามารถทำได้อย่างต่อเนื่อง ซึ่งเห็นได้จากหลังจากศูนย์การเรียนรู้เปิดได้ไม่นาน ผู้ศึกษาก็ได้ยื่นข้อหาจากเจ้าหน้าที่ของ *อะโละตะมายง* ว่าตำรวจจะปิดศูนย์การเรียนรู้ เพราะเปิดขึ้นโดยไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ผู้อำนวยการองค์กร *อะโละตะมายง* จึงออกเอกสารรับรองว่าศูนย์การเรียนดังกล่าวอยู่ในความรับผิดชอบขององค์กร และเป็นการรวมกลุ่มพึ่งตนเองของประชากรข้ามชาติในจังหวัดสมุทรสาคร ที่ดำเนินการภายใต้โครงการเครือข่ายความร่วมมือด้านแรงงานข้ามชาติในประเทศไทยเพื่อสร้างสรรค์พื้นที่สาธารณะแห่งปัญญา และส่งเสริมการอยู่ร่วมกันในสังคมไทยและอาเซียน (MUNT-ASEAN) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้กลุ่มประชากรต่างดาวมีพื้นที่แสดงออกในชุมชน และในพื้นที่สาธารณะ เพื่อให้เป็นกลไกที่นำไปสู่การพึ่งพาตนเอง อยู่ร่วมกันอย่างสันติในสังคมไทย และส่งเสริมการมีคุณภาพชีวิตที่ดี ทำให้ศูนย์การเรียนรู้แห่งนี้เปิดสอนต่อไปได้

รูปที่ 3.3 การสอนเด็กในศูนย์พัฒนาธรรม การศึกษา ภาษา และศาสนา

หรือการสอนร้องเพลงจากกลอน เช่น กลอนเก็บขยะ คำกลอนแปลเป็นภาษาไทยได้ว่า

“ย่อเข้าลง เอมือยื่นออกไปข้างหน้า ย่อตัวลง (ภาษาพม่าเรียกทำปุ๊กวะกวะ) แล้วเก็บขยะ นำสนุก ยึดเอวขึ้นมา แล้วตามหาถังขยะ วิ่งไปทิ้งขยะ มั่นนำภูมิใจที่สุดเลย ฮ่า ฮ่า ฮ่า (เสียงหัวเราะ)” เป็นต้น

การจัดการศึกษาโดยองค์กรเอกชน

ศูนย์การเรียนรู้ตามอัยาศัยเด็กต่างชาติโกรกรากใน ตั้งอยู่ในย่านชุมชนกำแพงที่ตั้งแต่วรพ.ศ. 2549 โดยการทำงานของมูลนิธิริกษ์ไทย นอกจากศูนย์การเรียนรู้ดังกล่าว มูลนิธิริกษ์ไทยยังจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ขึ้นในชุมชนแรงงานพม่าอีก 3 แห่ง คือ ศูนย์การเรียนรู้ตามอัยาศัยเด็กต่างชาติตลาดพงษ์ทิพย์ (มีเด็กนักเรียนประมาณ 30 คน) ศูนย์การเรียนรู้ตามอัยาศัยเด็กต่างชาติสะพานปลา (มีเด็กนักเรียนประมาณ 30 คน) และศูนย์การเรียนรู้ตามอัยาศัยเด็กต่างชาติท่าฉลอม (มีเด็กนักเรียนประมาณ 58 คน) มูลนิธิริกษ์ไทยได้รับการรับการสนับสนุนจากกองทุนโลกต้านเอดส์ วัลโรค และมาลาเรีย (The Global Fund to Fight AIDs, Tuberculosis and Malaria) และโครงการส่งเสริมการป้องกันเอดส์ในแรงงานข้ามชาติ (PHAMIT) เพื่อให้ทำงานกับกลุ่มแรงงานข้ามชาติ 3 สัญชาติ (พม่า ลาว กัมพูชา) และผู้ติดตามที่พ่อแม่ทำงานในอาชีพประมงและประมงต่อเนื่อง¹

ศูนย์การเรียนรู้ทั้ง 4 แห่งของมูลนิธิริกษ์ไทยใช้หลักสูตรเดียวกัน คือ แบ่งการเรียนการสอนเป็นรายวิชาคล้ายกับที่เด็กนักเรียนในโรงเรียนของรัฐ ได้แก่ วิชาภาษาไทย สุขศึกษา ศิลปะ สังคม และการทำงานอาชีพ (สอนโดยครูคนไทย) ภาษาพม่า คณิตศาสตร์ และภาษาอังกฤษ (สอนโดยครูพม่า)² นอกจากนี้ยังมีการอบรมความรู้เรื่องการป้องกันโรคให้กับเด็กๆ เพิ่มเติม ซึ่งครูเรียกว่าเป็นวิชาทักษะชีวิต ทุกชั้นเรียนมีคาบเรียนวิชาภาษาไทยเป็นสัดส่วนสูงกว่าคาบเรียนวิชาอื่น อย่างไรก็ตาม ในทางปฏิบัติเด็กๆ อาจจะได้เรียนภาษาพม่ามากกว่า กรณีศูนย์การเรียนรู้ตามอัยาศัยเด็กต่างชาติโกรกรากใน ซึ่งมีครูพม่าสอนประจำที่ศูนย์การเรียนรู้ 1 คน แต่ไม่มีครูคนไทยประจำอยู่ที่ศูนย์ ครูคน

¹ พร้อมบุญ พานิชภักดิ์ (2558) แสดงความเห็นว่ามีมูลนิธิได้รับการสนับสนุนจากองค์กรด้านสิทธิมนุษยชนต่างชาติ เพื่อให้ทำงานกับกลุ่มแรงงานข้ามชาติ 3 สัญชาติ (พม่า ลาว กัมพูชา) และผู้ติดตามที่พ่อแม่ทำงานในอาชีพประมงและประมงต่อเนื่อง ก็เป็นเพราะองค์กรพัฒนาเอกชนสามารถเข้าถึงคนกลุ่มนี้ได้มากกว่าการทำงานของภาครัฐ

² แม้ศูนย์การเรียนรู้จะสอนทั้งวิชาสามัญ และทักษะชีวิตด้านต่างๆ ให้กับเด็ก แต่สุกัญญา เบนเนด (2550) เห็นว่าการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ที่สอนภาษาพม่าควบคู่กับภาษาไทย (แต่ไม่สอนภาษาชาติพันธุ์) โดยองค์กรพัฒนาเอกชน เป็นการเหมารวมว่าลูกหลานแรงงานในจังหวัดสมุทรสาครเป็นคนพม่า โดยไม่ได้คำนึงถึงว่าสัดส่วนแรงงานที่เป็นคนมอญสูงกว่าแรงงานกลุ่มชาติพันธุ์อื่น เธอเสนอว่าหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดศึกษา ไม่ว่าจะเป็หน่วยงานของรัฐหรือองค์กรพัฒนาเอกชน ควรจะพัฒนาหลักสูตรการเรียนการสอนของเด็กให้ตรงตามกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งจะเป็ประโยชน์ต่อการพัฒนาทักษะของเด็กในการเรียนรู้ภาษาไทย และสอดคล้องกับวิถีชีวิตวัฒนธรรมของเด็ก การสอนภาษาพม่าให้เด็กมอญนั้นไม่สอดคล้องกับภาษาที่เด็กใช้พูดคุยกับพ่อแม่ในชีวิตประจำวัน การเรียนในศูนย์การเรียนรู้ที่แรงงานมอญจัดตั้งขึ้นเองจึงเหมาะสมกับเด็กมากกว่า

ไทยจากศูนย์การเรียนรู้ตามอัธยาศัยเด็กต่างชาติตลาดพงษ์ทิพย์จะเดินทางมาสอนภาษาไทยให้เด็กๆ เฉพาะวันพุธ และวันศุกร์ โดยพาเด็กโตที่เรียนอยู่ศูนย์การเรียนรู้ตามอัธยาศัยเด็กต่างชาติตลาดพงษ์ทิพย์¹ มาเรียนที่ศูนย์การเรียนรู้ด้วย บางครั้งที่ครูคนไทยติดภารกิจอื่น (เช่น งานอบรมโครงการส่งเสริมการป้องกันเอคสในชุมชนแรงงานพม่า) หรือไม่ได้เดินทางมาสอน ครูพม่าที่ประจำอยู่ที่ศูนย์การเรียนรู้จะทำการสอนเด็กๆ (มีเด็กนักเรียนประมาณ 30 คน) เพียงคนเดียว

การเรียนในแต่ละวันเริ่มต้นที่เด็กๆ เข้าแถวเคารพธงชาติเวลาประมาณ 8.20 น. หลังจากที่ช่วยกันทำความสะอาดห้องเรียน และบริเวณโรงเรียนเสร็จเรียบร้อย (ทำจริงๆ จังๆ ตอนครูพม่ามาถึง) เด็กโตให้สัญญาณการร้องเพลงชาติด้วยการพูดว่า “จัดแถว แถวตรง ตามระเบียบปัก แถวตรงเตรียมตัวเคารพธงชาติ” จากนั้นเด็กทั้งหมดจะเพลงชาติไทย แล้วตามด้วยเพลงชาติพม่า เมื่อร้องเพลงจบทุกคนจะรู้ว่าต้องนั่งลง สวดมนต์ (หันหน้าไปทางทิศพระในห้องเรียนที่ตกแต่งด้วยไฟกระพริบหลากสี) และนั่งสมาธิ เมื่อครูพม่าบอกให้ล้มต่าได้ เด็กๆ จะกราบครูพม่า 3 ครั้ง เพื่อขอบคุณและทำความเคารพ เด็กๆ ที่มาโรงเรียนสาย เมื่อเข้ามานั่งในแถวก็จะกราบครูก่อนทำกิจกรรมตามเพื่อน ครูพม่าเช็คชื่อ ก่อนให้เด็กแยกย้ายไปนั่งรอเตรียมเรียนในคาบแรกที่เริ่มสอนตอน 9.00 น.

ครูพม่าจัดแบ่งเด็กเป็นนักเรียนระดับชั้นเตรียมอนุบาล อนุบาล 1 อนุบาล 2 ป.1 และ ป.3 ทั้งนี้เด็กเตรียมอนุบาล คือ เด็กที่ยังเขียนสระ และพยัญชนะไม่เป็น ส่วนเด็กอนุบาล 1 คือ เด็กที่เริ่มสะกดคำเป็น แต่ครูไทยเห็นว่าล้วนเป็นเด็กเล็กที่เขียนภาษาไทยไม่ได้ จึงแบ่งเป็นระดับชั้นอนุบาล 1 ส่วนเด็กที่เขียนภาษาไทยได้น้อย ก็เรียกรวมกันว่า ชั้นอนุบาล 2 อีกระดับชั้น คือ เด็กกศน.² ครูไทยบอกว่าเด็กส่วนใหญ่มีปัญหาเหมือนกัน คือ ผสมคำไม่ได้ ไม่กล้าออกเสียง ดังนั้นจึงพูดภาษาไทยไม่ได้ ทั้งนี้การเรียนอยู่ในระดับชั้นใดอาจไม่ใช่เรื่องที่สำคัญนัก และแม้เด็กจะไม่ได้รับใบรับรองเมื่อจบปีการศึกษา แต่ศูนย์การเรียนรู้เน้นการดูแลเด็กให้มีคุณภาพชีวิตที่ดี

¹ เด็กนักเรียนจากศูนย์การเรียนรู้ตามอัธยาศัยเด็กต่างชาติตลาดพงษ์ทิพย์ ใส่ชุดชาติพันธุ์มาเรียน ส่วนศูนย์การเรียนรู้ตามอัธยาศัยเด็กต่างชาติโกรกกรากใน ใส่ชุดนักเรียนเหมือนเครื่องแบบนักเรียนโรงเรียนรัฐ แต่ไม่ปักชื่อเด็กนักเรียน

² สำนักงานการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัยจังหวัดสมุทรสาคร มีนโยบายในการจัดการศึกษาให้กับเด็กไร้สัญชาติ ตั้งแต่ปีการศึกษา 2557 โดยเริ่มจัดให้มีหลักสูตรผู้ไม่รู้หนังสือให้กับแรงงาน และเด็กต่างด้าว ร่วมกับศูนย์การเรียนรู้ต่างๆ ในจังหวัด เช่น ศูนย์การเรียนรู้ของมูลนิธิรักไทย พูดอีกอย่าง คือ เด็กเรียนกับครูในศูนย์การเรียนรู้ แต่สามารถลงทะเบียนเรียน แล้วไปสอบเทียบเอาวุฒิมัธยมศึกษา กับ กศน. ได้

ภาพที่ 3.4 การฉีดวัคซีนป้องกันโรค โรคร้ายต่างๆ จะทำให้เด็กเกิดอันตราย ติดอยู่ในห้องเรียนของศูนย์การเรียนรู้ตามอัยาศัยเด็กต่างชาติโกรกรากใน เนื้อหาในภาพอธิบายว่าเด็กที่กางร่ม เปรียบเสมือนเด็กที่มีเครื่องมือป้องกันเชื้อโรค (หมายถึงเด็กที่ได้รับวัคซีน) ผู้ปกครองต้องป้องกันเด็กจากเชื้อโรคต่างๆ ที่อาจทำให้เด็กเสียชีวิตได้ เช่น วัณโรค ตับอักเสบ และโปลิโอ ดังนั้นถ้ารักลูก ต้องให้ลูกฉีดวัคซีนป้องกันโรค ทั้งนี้เป็นหนึ่งในแผนป้ายประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับการป้องกันโรคในกลุ่มเด็กพม่าของมูลนิธิธีรภัทไทย

การจัดการศึกษาโดยองค์กรทางศาสนา

ศูนย์การเรียนรู้อันนาลัย เปิดสอนตั้งแต่ พ.ศ. 2553 โดยการจัดการศึกษาของวัดนักบุญอันนา องค์กรทางศาสนาที่มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ความช่วยเหลือด้านมนุษยธรรมแก่แรงงาน และลูกหลานพม่าในจังหวัดสมุทรสาคร นอกจากจัดการศึกษาให้กลุ่มเด็กอายุ 4-15 ปี ยังเปิดสอนภาษาไทยให้แก่แรงงานในวันอาทิตย์ และจัดกิจกรรมให้ความรู้เรื่องสุขภาพอนามัย ช่วยเหลือกรณีแรงงานเจ็บป่วย เป็นต้น สำหรับเด็กนักเรียนของศูนย์การเรียนรู้อันนาลัยจะไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายใดๆ เว้นแต่กรณีที่พ่อแม่ให้ลูกใช้บริการรถรับส่ง ซึ่งต้องเสียค่ารถเดือนละ 300 บาท ซึ่งครูบอกว่าโรงเรียนไม่ได้เก็บอย่างเคร่งครัด เพียงแต่ให้ผู้ปกครองได้มีส่วนรับผิดชอบค่าใช้จ่ายของเด็กๆ ทั้งนี้หากผู้ปกครองคนใดไม่จ่ายทางโรงเรียนก็ไม่ได้ทวง กรณีที่เป็นพี่น้องสองคนมาโรงเรียนด้วยกันก็จ่ายรวมกันเดือนละ 500 บาท

ตั้งแต่ พ.ศ. 2554 ศูนย์การเรียนอรรณาลัยขยายศูนย์การเรียนเพิ่มอีก 2 แห่ง คือ ศูนย์การเรียนชอยบ่อนไก่อ และศูนย์การเรียนบ้านเอื้ออาทรท่าจีน ศูนย์การเรียนทั้ง 3 แห่ง¹ ใช้หลักสูตรเดียวกัน คือ วิชาภาษาอังกฤษ (เรียนกับ “sister” หรือแม่ซีที่เป็นคนตะวันตก) วิชาคณิตศาสตร์ วิชาภาษาพม่า วิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต (เรียนกับครูพม่า) วิชาภาษาไทย วิชาศิลปะ วิชาคุณธรรม จริยธรรม วิชาทักษะการใช้ชีวิต วิชาคำสอน และวิชาสุขภาพ (เรียนกับครูคนไทย) โดยใช้แบบเรียนตามโรงเรียนรัฐบาล และเพิ่มเติมเนื้อหาจากที่ครูแต่ละคนจัดทำขึ้น การจัดการสอนมีการแบ่งห้องเรียนออกเป็น 4 ห้อง คือ ห้อง A ห้อง B ห้อง C และห้อง D โดยใช้เกณฑ์อายุ และพื้นฐานความรู้ของเด็กเป็นเกณฑ์ในการแบ่งห้องเรียน ห้อง A เป็นเด็กที่โตที่สุด แต่จะไม่โตไปกว่า 18 ปี และห้อง D เป็นห้องเด็กเล็ก อายุตั้งแต่ 5 ขวบขึ้นไป และเป็นห้องเดียวที่ช่วงบ่ายเด็กจะได้นอนกลางวัน

ครูที่นี้บอกว่าการเรียนในศูนย์การเรียนของวัดนักบุญอรรณาลัย เด็กจะสามารถสื่อสารได้ทั้งภาษาไทย ภาษาพม่า และภาษาอังกฤษ ซึ่งนับเป็นข้อได้เปรียบโรงเรียนอื่น นอกจากนี้ที่ศูนย์การเรียนอรรณาลัยยังจัดสอนภาษามอญให้เด็กอีกด้วย เพราะเห็นว่าเด็กที่เรียนในศูนย์การเรียนอรรณาลัยส่วนใหญ่เป็นคนมอญ ในขณะที่ศูนย์การเรียนอีก 2 แห่ง ไม่มีการจัดสอนภาษามอญเพราะมีทั้งเด็กพม่า กะเหรี่ยง ทวาย และมอญ ปะปนกันไปในส่วนที่ไม่แตกต่างกันมากนัก ภาษามอญสอนโดย “อาจารย์” ผู้ดูแลโบสถ์มูลนิธิร่มพระคุณ (ผู้ร่วมก่อตั้งศูนย์การเรียนมอญ วัดเทพนรรัตน์) อาจารย์ผู้นี้บอกว่าเขาเป็นคนตระเวนไปขอสอนภาษามอญให้ศูนย์การเรียนต่างๆ ที่มีเด็กนักเรียนมอญเรียนอยู่ รวมถึงที่ศูนย์การเรียนทั้งสามแห่งของวัดนักบุญอรรณาลัย แต่ไม่ได้สอนในอีกสองศูนย์การเรียนเพราะไม่ได้รับอนุญาตให้สอน

การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรการเรียนการสอนในศูนย์การเรียนทั้ง 3 แห่งของวัดนักบุญอรรณาลัยเกิดขึ้นใน พ.ศ. 2558 เมื่อหน่วยงานจัดการศึกษาของภาครัฐ คือ สำนักงานการศึกษานอกกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน) ได้เข้ามาจัดการศึกษารวมกันกับศูนย์การเรียน ทำให้เด็กๆ ที่เรียนในศูนย์การเรียนสามารถเรียนหลักสูตรของ กศน. พร้อมกันไปด้วย เมื่อจบปีการศึกษา หากสามารถทำ

¹ ศูนย์การเรียนอรรณาลัย ศูนย์การเรียนชอยบ่อนไก่อ และศูนย์การเรียนบ้านเอื้ออาทรท่าจีนเป็นชื่อที่คนในพื้นที่แรงงานและเด็กต่างด้าวนิยมเรียก ชื่อทางการของศูนย์การเรียนเหล่านี้ คือ ศูนย์การเรียนคาทอลิกนักบุญอรรณาลัยเพื่อผู้อพยพย้ายถิ่น ศูนย์การเรียนมาริสต์เพื่อผู้อพยพย้ายถิ่น และศูนย์การเรียนคาทอลิกนักบุญอากิมเพื่อผู้อพยพย้ายถิ่น ตามลำดับ

แบบทดสอบผ่านเกณฑ์ก็จะได้วุฒิการศึกษา ตั้งแต่ ป.1 - ป.6 ความร่วมมือในการจัดการศึกษาเช่นนี้เกิดขึ้นโดย กศน. มีเป้าหมายที่จะจัดการศึกษาให้กับกลุ่มเด็กพม่าในจังหวัดสมุทรสาคร ที่อยู่ในเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับ และพิจารณาเห็นว่าเด็กไม่สามารถเข้ารับการศึกษาในระบบโรงเรียนได้ด้วยเหตุจำเป็นต่างๆ จึงต้องเข้ารับการศึกษาในรูปแบบอื่นที่มีความยืดหยุ่น กระทรวงแรงงานสหรัฐฯ และองค์การแรงงานระหว่างประเทศ (ILO) สนับสนุนงบประมาณสำหรับจัดพิมพ์เอกสารเกี่ยวกับหลักสูตร อย่างไรก็ตาม การเข้ารับการศึกษานอกระบบกำหนดว่าเด็กต้องอยู่ในเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับ คือมีอายุ 8-15 ปี เป็นผู้ผ่านการประเมินพื้นฐานความรู้ ฟัง พูด อ่าน และเขียนภาษาไทยด้วยแบบประเมินที่สถานศึกษาหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดทำขึ้น ซึ่งในปีการศึกษา 2558 พบว่า เด็กๆ ของศูนย์การเรียนทั้ง 3 แห่ง ไม่สามารถทำแบบทดสอบของ กศน. ได้ เนื่องจากไม่มีความรู้ภาษาไทยมากพอ ครูคนหนึ่งบอกว่าหลักสูตรของ กศน. ยาก เพราะนอกจากจะเป็นหลักสูตรที่ออกแบบมาสำหรับคนไทย ยังเป็นหลักสูตรสำหรับคนไทยที่เป็นผู้ใหญ่อีกด้วย¹

¹ หลักสูตร กศน. มีจุดหมายเพื่อให้ผู้เรียนมีความเข้าใจในความเป็นไทย แต่ภูมิใจในชาติพันธุ์ของตนเอง รวมทั้งศิลปวัฒนธรรม ประเพณี และเป็นพลเมืองดีของประเทศที่ตนอาศัย มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีค่านิยมที่ดีงาม และสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข มีความรู้พื้นฐานในการดำรงชีพ มีความสามารถในการประกอบสัมมาอาชีพ สามารถจัดการกับชีวิตชุมชนสังคมได้อย่างมีความสุขตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มีความเข้าใจประวัติศาสตร์ชาติไทย ภูมิใจในความเป็นไทยโดยเฉพาะภาษา ศิลปวัฒนธรรม ประเพณีกีฬาภูมิปัญญาไทย ความเป็นพลเมืองดี ปฏิบัติตนตามหลักธรรมทางศาสนา ยึดมั่นในวิถีชีวิต และการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ ดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยกลุ่มเป้าหมายพิเศษ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ, 2557)

ภาพที่ 3.5 ห้องเรียนของศูนย์การเรียนรู้นานาชาติ

ภาพที่ 3.6 การจับสมุดเขียนหนังสือของเด็กนักเรียนพม่า

3.2 การศึกษาในโรงเรียนของรัฐ

เดิมระเบียบกระทรวงศึกษาธิการ พ.ศ. 2535 ที่ว่าด้วยหลักฐานวัน เดือน ปีเกิดในการรับนักเรียนนักศึกษาเข้าเรียนในสถานศึกษา เป็นแนวนโยบายที่เปิดโอกาสให้เด็กพม่าสามารถเข้าเรียนในโรงเรียนรัฐบาลได้แต่ก็กำหนดไว้ว่า การที่สถานศึกษาจะรับเด็กเข้าเรียนได้นั้น เด็กจะต้องมีหลักฐานยืนยันสถานะบุคคลหรือเอกสารแสดงตัวตน เมื่อเรียนจบก็ไม่ได้ใบรับรองทางการศึกษา งานของอมรทิพย์ อมราภิบาล และ จิราพร วรเสน (2544) ซึ่งประเมินสภาพปัญหาและความต้องการของเด็กเสนอว่าการที่เด็กพม่าที่ได้รับโอกาสทางการศึกษาตามนโยบาย ปี 2535 ของกระทรวงศึกษาธิการมีจำนวนไม่มาก เป็นเพราะผู้ปกครองไม่เห็นความสำคัญของการศึกษา ขาดค่าใช้จ่ายวัสดุอุปกรณ์และเสื้อผ้า และเด็กเองก็มีปัญหาเรื่องการปรับตัว เพราะเด็กส่วนใหญ่ในโรงเรียนเป็นเด็กไทย

ต่อมารัฐไทยได้ปรับเปลี่ยนนโยบายด้านการศึกษาสำหรับเด็กต่างด้าว โดยออกเป็นมติคณะรัฐมนตรี ระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยเรื่องการรับนักเรียนนักศึกษาเข้าเรียนในสถานศึกษา พ.ศ. 2548 ว่าด้วยเรื่องหลักฐานวัน เดือน ปีเกิด ส่งผลให้เด็กพม่ามีสิทธิเข้าสู่ระบบการศึกษาไทย โดยไม่มีข้อจำกัดในด้านสถานะบุคคลตามกฎหมายหรือเอกสารแสดงตน¹ พูดอีกอย่างคือ แม่เด็ก (และพ่อแม่) จะไม่มีเอกสารพิสูจน์ตนใดๆ ก็สามารถเก็บข้อมูลโดยใช้แบบบันทึกแจ้ง

¹ ความเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลให้มีเด็กต่างด้าวเข้ารับการศึกษานในโรงเรียนของรัฐไทยเพิ่มขึ้นจากเดิม และทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงประเด็นงานศึกษาเกี่ยวกับเด็กกลุ่มนี้ โดยในช่วงต้นทศวรรษ 2550 เริ่มมีผู้สนใจศึกษากระบวนการจัดการศึกษาสำหรับเด็กพม่า นอกจากงานศึกษาจากนักวิชาการไทย องค์กรต่างชาติก็สนใจศึกษาวิจัยเกี่ยวกับแนวทางการปฏิบัติเกี่ยวกับกระบวนการคุ้มครองเด็กพม่าด้วยระบบโรงเรียน เช่น โครงการปกป้องคุ้มครองเด็กจากการแสวงประโยชน์ และการค้าเด็กในอนุภาคลุ่มน้ำโขง องค์กรช่วยเหลือเด็ก สหราชอาณาจักร เมื่อปี พ.ศ. 2550 พบว่าแม้รัฐจะมีการออกนโยบายกระทรวงศึกษา พ.ศ. 2548 เพื่อเอื้อประโยชน์ให้เด็กมากขึ้น แต่โรงเรียนส่วนใหญ่ไม่มีประสิทธิภาพในการรับเด็ก และไม่มีที่ว่างให้เด็กกลุ่มนี้ด้วย ส่วนโรงเรียนที่รับเด็กเข้าเรียนก็มักตัดสินใจไปก่อนว่าเด็กกลุ่มนี้เป็นผู้มีความผิด เช่น ถ้าพบว่าทรัพย์สินของโรงเรียนเสียหาย เด็กจะต้องออกจากโรงเรียน โครงการดังกล่าวจึงสนับสนุนองค์กรพัฒนาเอกชนในระดับท้องถิ่นในเรื่องของการจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ในจังหวัดสมุทรสาคร เพราะเห็นว่าเด็กพม่าจำนวนมากไม่ได้เข้าโรงเรียน และตกเป็นกลุ่มเสี่ยงต่อการถูกล่วงละเมิดทางเพศ ถูกแสวงหาประโยชน์ จากสภาพแวดล้อมที่เป็นอันตราย

ประวัติบุคคลแทนได้¹ หากเข้าเรียนจะได้รับสิทธิในโรงเรียนเหมือนเด็กไทยทุกประการ² และเมื่อสำเร็จการศึกษาก็จะได้รับวุฒิการศึกษาเหมือนกันกับเด็กไทย สถานศึกษาไม่ลงรายงานด้วยหมึกสีแดงว่า ไม่มีหลักฐานตามกฎหมายว่าด้วยการทะเบียนราษฎร ไว้ในหลักฐานทางการศึกษาเฉพาะตัวของนักเรียนเป็นรายบุคคล (กระทรวงศึกษาธิการ, 2555, น. 16-7)

อย่างไรก็ตาม ในพื้นที่จังหวัดสมุทรสาครมีโรงเรียนของรัฐที่รับเด็กพม่าเข้าเรียนตั้งแต่ก่อนการปรับนโยบายของรัฐใน พ.ศ. 2548 แล้ว คือ โรงเรียนวัดศิริมงคล³ ซึ่งสี่เสาธารณะ และคนในพื้นที่มักมองว่าเป็น “โรงเรียนต้นแบบของเด็กพลัดถิ่น” อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนวัดศิริมงคล (ดำรงตำแหน่ง พ.ศ. 2545-2554) กล่าวถึงเหตุผลที่ตัดสินใจเปิดรับบุตรหลานแรงงานพม่าเข้าเรียนว่า

“ก่อนเปิดรับเด็ก เราจะมีประชุมครูปรึกษากันว่า ถ้าเราไม่เอาเด็กเหล่านี้มาเข้าโรงเรียนเด็ก ๆ ก็จะไม่ทำอะไรทำ เด็กบางคนจะแอบมาขโมยของที่โรงเรียน แต่ถ้าเราเอาเด็กมาเข้าโรงเรียน เค้าจะรู้สึกรักโรงเรียน ครูทุกคนก็เห็นด้วย หลังจากนั้น พวกเราก็จะแบ่งกันลงชุมชนทำความเข้าใจกับชาวบ้านถึงเหตุผลที่เราเปิดรับเด็กเข้าเรียน ใช้เวลาประมาณ 5 เดือน ชุมชนก็เข้าใจ”

(สาละวินนิวิธ, 2554)

¹ แบบบันทึกแจ้งประวัติบุคคล เป็นแบบฟอร์มที่ผู้เกี่ยวข้องกับผู้สมัครเรียน (อาจเป็นองค์กรเอกชนที่ให้การอุปการะผู้สมัคร) ขอแจ้งรายละเอียดเกี่ยวกับประวัติบุคคล เพื่อการสมัครเข้าเรียนตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยหลักฐานในการรับนักเรียน นักศึกษาเข้าเรียนในสถานศึกษา พ.ศ. 2548

² สิทธิที่ถูกจำกัด คือ ไม่สามารถกู้ยืมเงินจากกองทุนเพื่อการศึกษาได้ เพราะพระราชบัญญัติกองทุนให้กู้ยืมเพื่อการศึกษา พ.ศ. 2541 มาตรา 45 บัญญัติไว้ว่าผู้กู้ยืมต้องเป็นผู้มีสัญชาติไทย และเนื่องจากเด็กกลุ่มนี้เป็นบุคคลที่ปรากฏสถานะทางกฎหมายไม่ชัดเจนนั้น พระราชบัญญัติคนเข้าเมืองให้สิทธิฐานไว้ก่อนว่าเป็นคนต่างด้าว ดังนั้นการกู้ยืมจึงไม่อาจกระทำได้นจนกว่าจะมีการพิสูจน์สถานะว่าเป็นบุคคลที่มีสัญชาติไทย หรือพัฒนาสถานะของตนเองไปเป็นผู้มีสัญชาติไทยแล้ว

³ โรงเรียนไม่มีเอกสารการสมัครเรียนของเด็กต่างด้าวในช่วง พ.ศ. 2548 ที่ทางโรงเรียนระบุว่าเริ่มรับเด็กพม่าเข้าเรียน ครูของโรงเรียนให้เหตุผลว่าเนื่องจากอดีตผู้อำนวยการ (ที่ดำรงตำแหน่งในช่วงเริ่มต้นของการรับเด็กต่างด้าว) เป็นคนดูแลจัดทำเอกสาร และได้ออกจากราชการไปแล้ว

บทสัมภาษณ์ดังกล่าวระบุว่า เมื่อก่อนตามย่านโรงงานจะมีเด็กวิ่งเล่นเต็มไปหมด เพราะเด็กไม่มีโอกาสได้ไปโรงเรียนเหมือนอย่างเด็กไทย แม้ตอนนั้นรัฐบาลไทยยังไม่มีนโยบายสนับสนุน เด็กไม่ได้ไปประกาศรับรอง แต่ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดศิริมงคลรัฐศึกษาจึงเปิดโอกาสให้เด็กได้เรียน ต่อมาเมื่อรัฐออกมติคณะรัฐมนตรี 5 กรกฎาคม 2548 ขยายโอกาสทางการศึกษาให้แก่บุคคลที่ไม่มีหลักฐานทางทะเบียนราษฎรหรือไม่สัญชาติไทย แต่ในทางปฏิบัติเด็กส่วนใหญ่ยังคงถูกปฏิเสธไม่ให้เข้าเรียน เนื่องจากทัศนคติของบุคลากรในโรงเรียนหลายแห่งยังแบ่งแยกความเป็นเด็กด้วย “สัญชาติ” เด็กพม่าจึงถูกปฏิเสธไม่ให้เข้าเรียน ด้วยเหตุผล “ห้องเรียนเต็ม”

โรงเรียนวัดศิริมงคลเป็นหนึ่งในโรงเรียนที่ *อะโละตะมาแยง* เข้าไปมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนการสอนสำหรับเด็กพม่า เช่น ส่งเจ้าหน้าที่/ล่าม ไปช่วยสอน นอกจากนี้ *อะโละตะมาแยง* ยังประสานงานกับโรงเรียนรัฐบาลในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรสาครอื่น คือ โรงเรียนหลวงแพทยโกศลอุปถัมภ์ โรงเรียนวัดเกาะ (สำลีสราษฎร์อุปถัมภ์) และโรงเรียนนานาชาติธาราทิพย์ ซึ่งเป็นโรงเรียนที่ผู้อำนวยการของโรงเรียนแสดงความประสงค์ที่จะปฏิบัติตามนโยบายการรับเด็กต่างด้าวเข้าเรียนของกระทรวงศึกษาธิการ *อะโละตะมาแยง* เข้าไปทำงานกับแต่ละโรงเรียนตามเงื่อนไขของโรงเรียน เช่น โรงเรียนนานาชาติธาราทิพย์ ที่จะรับเด็กเข้าเรียนโดยที่มีเงื่อนไขว่าเด็กต้องผ่านการเรียนภาษาและวัฒนธรรมไทยก่อน *อะโละตะมาแยง* จึงเปิดศูนย์เตรียมความพร้อม (Migrant Children Center in School) ขึ้น ในโรงเรียน¹

โรงเรียนที่รับเด็กพม่าจาก *อะโละตะมาแยง* เข้าเรียน มีลักษณะคล้ายกัน คือ ไม่ใช่โรงเรียนที่มีชื่อเสียงทางวิชาการ และถึงแม้จะอยู่ในอำเภอเมืองสมุทรสาคร แต่ก็อยู่ไกลจากตัวเมือง โรงเรียนแต่ละแห่งมีรถประจำทางผ่านเข้าตัวเมืองชั่วโมงละ 1-2 คัน การเดินทางไปทีต่างๆ จะต้องไปต่อรถที่ตลาดมหาชัย และแม้จะเป็นโรงเรียนสำหรับเด็กไทยในพื้นที่ แต่ก็ยังเป็นเด็กไทยที่ครูในโรงเรียนมองว่ามาจาก “ครอบครัวที่ไม่สมบูรณ์” เพราะมีพ่อแม่เป็นวัยรุ่น มีลูกก่อนแต่งงาน ไม่เลี้ยงดูลูก เพราะย้ายไปทำงานโรงงานอุตสาหกรรมในตัวเมือง เด็กจึงอยู่กับปู่ย่าตายายที่ยังทำอาชีพรับจ้าง ทำเกษตรกรรม หรือทำสวนอยู่นอกเมือง ครูบอกว่าเด็กบางคนเป็น “เด็กมีปัญหา” เพราะครอบครัวมีฐานะยากจน

¹ ตั้งแต่ พ.ศ. 2559 ได้ประสานกับโรงเรียนอื่นๆ เพื่อให้รับเด็กนักเรียนจาก *อะโละตะมาแยง* เข้าเรียน คือ โรงเรียนวัดใหญ่จอมปราสาท โรงเรียนสามัคคีธรรมศรีธาราม โดยมีโครงการจะเปิดศูนย์เตรียมความพร้อมขึ้นที่โรงเรียนวัดใหญ่จอมปราสาทในเดือนตุลาคม

และพ่อแม่แยกทางกัน ครูแสดงความเห็นไปในแนวทางเดียวกันว่าหากครอบครัวของเด็กไทยมีความพร้อมทางการเงิน พ่อแม่ก็จะส่งเด็กไปเรียนโรงเรียนที่มีชื่อเสียงในตัวเมือง

ในบางกรณี โรงเรียนก็รับเด็กเข้าเรียนเพื่อความอยู่รอดของโรงเรียนเอง กล่าวคือ ในช่วงที่กระทรวงศึกษาธิการมีนโยบายยุบรวมโรงเรียนขนาดเล็ก (โรงเรียนที่มีนักเรียนน้อยกว่า 120 คน) ในปีการศึกษา 2556 โดยให้นักเรียนของโรงเรียนขนาดเล็กย้ายไปเรียนโรงเรียนที่ใหญ่กว่าเพื่อประหยัดงบประมาณ และเพื่อให้การจัดการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น นโยบายดังกล่าวทำให้โรงเรียนวัดเกาะ ซึ่งมีเด็กนักเรียนไทยอยู่ประมาณ 30 คน¹ เริ่มรับเด็กต่างด้าวเข้าเรียนในปีการศึกษา 2556 โดย *อะโละตะมายาง* เข้ามาประสานงาน ส่งเจ้าหน้าที่ไปรับสมัครเด็กจากชุมชนต่างๆ มาเข้าเรียนที่นี่ และเนื่องจากขณะนั้นโรงเรียนมีครูอยู่ 3 คน ซึ่งไม่เพียงพอต่อการจัดการเรียนการสอนแก่เด็กพม่าที่รับเข้ามาเพิ่ม จึงส่งครูคนไทย (ที่เป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายการศึกษา) มาช่วยสอนในปีการศึกษาเดียวกัน บางครั้งก็ส่งครูพม่า (ล่ามของฝ่ายการศึกษา) มาช่วยเป็นล่ามให้กับโรงเรียน ปัจจุบันจึงกลายเป็นว่าเด็กพม่าจากหลายชุมชนจึงถูกส่งมาเรียนที่โรงเรียนแห่งนี้ แม้ชุมชนจะอยู่ไกลจากโรงเรียนมาก แต่ผู้ปกครองก็ยังส่งเด็กมาเรียนโดยจ่ายค่ารถรับส่งรายเดือน

ในขณะที่การทำงานของ *อะโละตะมายาง* ดูเหมือนจะทำให้มีเด็กพม่าเข้าเรียนในระบบโรงเรียนเพิ่มขึ้น แต่โรงเรียนที่รับเด็กเข้าเรียนผ่าน *อะโละตะมายาง* ก็ประสบปัญหาในการจัดการเรียนการสอน เช่น กรณีของโรงเรียนหลวงแพทยโกศลอุปถัมภ์ที่เริ่มรับเด็กพม่าเข้าเรียนตั้งแต่ พ.ศ. 2552 โดยในระยะแรกรับเมื่อมีนายจ้างของพ่อแม่เด็กมาติดต่อที่โรงเรียนเอง ต่อมาใช้วิธีให้เด็กเป็นผู้กระจายข่าว บอกกันปากต่อปากในชุมชน และตั้งแต่ พ.ศ. 2557 เมื่อโรงเรียนหลวงแพทยโกศลอุปถัมภ์รับเด็กพม่าจาก *อะโละตะมายาง* เข้าเรียน ปรากฏว่าจำนวนเด็กพม่าในโรงเรียนมีจำนวนเพิ่มขึ้นกว่าทุกปี ในขณะที่จำนวนเด็กไทยมีแนวโน้มลดน้อยลง

การมีนักเรียนพม่ามาเพิ่มทำให้โรงเรียนหลวงแพทยโกศลอุปถัมภ์ต้องแบ่งชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 เป็น 2 ห้อง คือ ป. 1/1 และ ป.1/2 ห้องแรกเป็นห้องเรียนที่มีทั้งเด็กไทย เด็กพม่าที่ขึ้นมาจากชั้นอนุบาล 2 และเด็กพม่าจากชุมชนแถวโรงเรียนที่สมัครใจหรืออยากเรียนเอง ซึ่งครูเห็นว่ามักจะเอา

¹ ความเป็นโรงเรียนขนาดเล็ก จึงไม่มีผู้อำนวยการคนใดย้ายมาอยู่ประจำที่โรงเรียน ปัจจุบัน (พ.ศ.2559) มีเพียงครูที่ทำหน้าที่รักษาการผู้อำนวยการ ซึ่งแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับจำนวนเด็กนักเรียนว่า ที่นี่เป็นพื้นที่ชนบทที่มีจำนวนอัตราการเกิดของเด็กต่ำ ในช่วง 5 ปีที่ผ่านมา (พ.ศ. 2553-2558) มีเด็กเกิดในหมู่บ้านประมาณ 20 คน

การเอางาน เรียนเก่ง และความประพฤติดีส่วนห้องที่สองเป็นห้องเรียนสำหรับเด็กพม่าที่ *อะโละตะมา* ยง ส่งมา และเด็กพม่าอายุเกินเกณฑ์ที่มาสมัครเรียนเอง เด็กนักเรียนสองห้องมีความแตกต่างที่มองเห็นได้อย่างชัดเจน ในขณะที่เด็กห้อง ป.1/1 แต่งกายด้วยชุดนักเรียนอย่างถูกระเบียบ เด็กห้อง ป.1/2 ไม่ใช่ชุดนักเรียน แต่จะสวมกางเกงขาสั้นที่ใส่สบาย และรองเท้าแตะ ครูประจำชั้นห้อง ป.1/2 บอกว่า เด็กพม่าในห้อง ป.1/2 ไม่เชื่อฟังคำสั่งของครู ฝ่าฝืนกฎระเบียบ และมาเรียนไม่สม่ำเสมอ ทำให้ครูมองว่าเด็กพม่าที่ *อะโละตะมา* ยง นำมาเข้าเรียนส่วนใหญ่เป็นเด็กที่ไม่สนใจเรียน และมักเลิกเรียนกลางคัน ซึ่งก่อนหน้านี้โรงเรียนไม่เคยมีปัญหาในลักษณะดังกล่าว เพราะเด็กที่มาเรียนส่วนใหญ่ พ่อแม่หรือนายจ้างของพ่อแม่สนับสนุน และพามาสมัครเรียนเอง ซึ่งจะเริ่มเข้าเรียนตั้งแต่ระดับชั้นอนุบาล ทำให้อายุของเด็กไม่แตกต่างจากเกณฑ์มาตรฐานมากเท่าเด็กรุ่นนี้ ซึ่งดูเหมือนจะถูกบังคับให้มาเรียน

ภาคเรียนที่ 1 ปีการศึกษา 2558 *อะโละตะมา* ยง ส่งเด็กเข้าเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1/2 จำนวน 23 คน แต่ยังไม่ทันจบเทอมก็มีเด็กเลิกเรียนกลางคัน และส่วนหนึ่งก็ไปเรียนบ้างไม่ไปเรียนบ้าง บางวันมีเด็กไปเรียนจำนวน 3 คน เด็กๆ ให้เหตุผลเกี่ยวกับการหยุดเรียนแตกต่างกันไป เช่น หยุดเรียนไปหลายวันแล้วไม่กล้าไปเรียนอีก บางคนบอกว่าครูตีเพราะครูสั่งให้เขียนหนังสือ แต่ไม่ทำตาม (ผู้ศึกษาไม่ทราบแน่ชัดว่าครูตีเด็กจริงหรือไม่ ใช้อะไรตี หรือตีเนื่องจากมีปัญหาอะไรระหว่างกัน เพราะเด็กๆ ไม่บอกรายละเอียด ถามพ่อแม่เด็ก พวกเขาบอกว่าไม่รู้ แต่คิดว่าครูอาจไม่ได้ตี แค่เด็กไม่อยากไปโรงเรียนก็เลยเอามาเป็นข้ออ้าง ส่วนครูๆ บอกว่าไม่ได้ตี) หลายคนว่าไม่มีชุดนักเรียน (ก่อนเปิดเทอม *อะโละตะมา* ยง ให้ชุดนักเรียนเก่าแก่เด็กคนละ 1 ชุด แต่บางคนว่าชุดหายไป บางคนบอกว่าแม่เอาไปขาย) บางคนว่าต้องเลี้ยงน้อง เพราะพ่อและแม่ไปทำงาน ตอนแรกได้ไปเรียนเพราะเป็นช่วงที่แม่อยู่บ้าน แต่ตอนนี้ที่บ้านมีปัญหาเรื่องเงิน แม่เลยต้องออกไปทำงานด้วย หลายคนบอกว่าตนเองอายุมากกว่าเพื่อนชั้นเดียวกัน อายุ ไม่อยากไป บางคนเพื่อนไม่ไป ก็ไม่อยากไปด้วย หลายต่อหลายคนบอกฟังภาษาไทยไม่รู้เรื่อง บางคนว่าไม่สนุก เพราะต้องทำตามกฎเกณฑ์ที่ครูบอก ทั้งนี้เคยมีกรณีที่เด็กผู้ชายบางส่วนเดินกลับบ้านเองก่อนเวลาเลิกเรียน

จะเห็นได้ว่าแม้ *อะโละตะมา* ยง สามารถดึงเด็กพม่าเข้าระบบโรงเรียนของรัฐได้จำนวนหนึ่ง แต่ก็ไม่อาจแก้ปัญหาบางอย่างได้ เช่น เด็กออกจากโรงเรียนกลางคัน โดยเด็กจำนวนหนึ่งได้ย้ายไปเข้า

เรียนที่ศูนย์การเรียน¹ โดยเฉพาะที่ศูนย์การเรียนวัดเทพนรรัตน์ ที่เปิดสอนหลักสูตรพม่าโดยการรวมกลุ่มของแรงงาน ในพ.ศ. 2556 เมื่อเรียนจบหลักสูตรในแต่ละระดับชั้น ผู้ปกครองสามารถนำวุฒิการศึกษาของเด็กไปเทียบกับโรงเรียนที่พม่าได้ เจ้าหน้าที่ของ *อะโละตะมา* ยอง บอกว่าเด็กพม่าเมื่อเริ่มเรียนที่โรงเรียนรัฐบาล พอมีเพื่อนแล้วก็ไม่อยากจะย้ายที่เรียน แต่ผู้ปกครองส่วนหนึ่งย้ายเด็กไปเรียนที่ศูนย์การเรียนดังกล่าว เพราะคิดว่าวันหนึ่งจะกลับพม่า แต่จากประสบการณ์ทำงานอยู่ที่ *อะโละตะมา* ยอง เธอก็เชื่อว่าเด็กและครอบครัวจะยังไม่ได้กลับพม่าไปไหนเร็ววัน ดังนั้นความรู้ในการใช้ภาษาไทยจึงเป็นเรื่องสำคัญ และจำเป็นกับเด็กมากกว่า

3.3 สรุปท้ายบท

บทนี้ให้ข้อมูลภาพรวมของการจัดการศึกษาในจังหวัดสมุทรสาคร ผู้ศึกษาพบว่าการจัดการเรียนการสอนสำหรับเด็กเริ่มเกิดขึ้นโดยกลุ่มแรงงานเอง ที่จัดตั้งศูนย์การเรียนของกลุ่มชาติพันธุ์แรงงานให้เหตุผลว่าเป็นเพราะเด็กอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เสี่ยงกับภัยอันตรายในชุมชน ประกอบกับพ่อแม่ต้องทำงานจนไม่มีเวลาดูแล การเรียนในศูนย์การเรียนของกลุ่มชาติพันธุ์ไม่เน้นความรู้วิชาการ แต่มุ่งปลูกฝังให้เด็กเติบโตมีศีลธรรม ในสังคมไทย แม้จะเริ่มมีศูนย์การเรียนมาตั้งแต่ พ.ศ. 2541 แต่ก็เพิ่งมีการนำเข้าหลักสูตรพม่า (ตั้งแต่ พ.ศ. 2556) และหลักสูตรมอญ (ตั้งแต่ พ.ศ. 2557) เมื่อแรงงานที่มีความรู้ได้เข้ามาดำเนินงานเพื่อช่วยเหลือตนเอง และได้รับการสนับสนุนโดยองค์กรพัฒนาเอกชนของกลุ่มแรงงานที่ดำเนินเรื่องกับกระทรวงศึกษาธิการของประเทศพม่าเพื่อให้หลักสูตรในศูนย์การเรียนที่จังหวัดสมุทรสาครสามารถเชื่อมโยงกับหลักสูตรในโรงเรียนที่ประเทศพม่า ในลักษณะของการย้ายกลับไปเรียนได้

---

¹ งานศึกษาของอมรทิพย์ และ จิราพร (2544) ให้เหตุผลที่เด็กพม่าไม่เข้าเรียนในโรงเรียนไทยเพราะเด็กต้องการเรียนเนื้อหาที่แตกต่างกันไปตามอายุ เพศ และวัตถุประสงค์ของการนำไปใช้ กล่าวคือ กลุ่มเด็กเล็กที่ต้องการกลับไปอยู่ที่ประเทศพม่า ส่วนใหญ่ต้องการเรียนตามหลักสูตรพม่า กลุ่มเด็กที่ยังไม่แน่ใจว่าจะกลับไปพม่าหรือไม่ ส่วนใหญ่ต้องการเรียนรู้หลักสูตรไทย เพื่อปรับตัวอยู่ร่วมในสังคมไทย ส่วนกลุ่มเด็กโตต้องการเรียนวิชาชีพ ผู้ชายต้องการเรียนช่างซ่อมเครื่องเรือ/เครื่องยนต์ ช่างต่อเรือ ซ่อมจักรยานยนต์ ซ่อมเครื่องไฟฟ้า ผู้หญิงต้องการเรียนเสริมสวย ตัดเย็บเสื้อผ้า ทำขนม เด็กส่วนใหญ่ต้องการเรียนภาษาไทยเพื่อใช้ในปัจจุบัน ทั้งนี้อยากจัดการเรียนการสอนกันเอง โดยยินดีให้รัฐไทยมีส่วนควบคุม มากกว่าที่จะเข้าเรียนในโรงเรียนของรัฐ

การจัดสอนวิชาความรู้ให้กับเด็กๆ ในลักษณะของศูนย์การเรียนรู้ก็เป็นเหตุผลที่ทำให้องค์กรศาสนาได้เข้ามาสร้างวัดหรือสร้างโบสถ์ขึ้นในชุมชนแรงงาน ด้วยเหตุผลที่ว่า เด็กพม่าเป็นผู้อพยพย้ายถิ่น เป็นเด็กกลุ่มที่ไม่ได้รับความเท่าเทียมทางการศึกษา ด้วยสัญชาติที่แตกต่างจึงถูกกีดกันไม่ให้เข้าถึงสิทธิที่จะใช้พัฒนาตนเอง ไม่ได้รับสวัสดิการจากสังคม เพราะไม่มีสิทธิขั้นพื้นฐานในฐานะพลเมืองไทย องค์กรศาสนาจึงต้องเข้ามาดำเนินงานส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ที่ดีในสังคมด้วยการให้การศึกษาให้กับเด็กๆ ด้วยบรรยากาศของศูนย์การเรียนรู้และห้องเรียนเต็มไปด้วยปัญญาความรู้และสัญลักษณ์ของศาสนาคริสต์ เด็กๆ เรียกผู้อำนวยการศูนย์การเรียนรู้ว่า “หลวงพ่อ” เรียนหนังสือกับ “ซิสเตอร์” และ “อาจารย์” สอนศาสนา แรงงานบางคนก็บอกว่าศูนย์การเรียนรู้จะให้เด็กนับถือคริสต์ จึงน่าจะกล่าวได้ว่า การบริการด้านการศึกษาก็รวมถึงเผยแพร่ศาสนาคริสต์ให้กับเด็กๆ ด้วย

แนวคิดเรื่องสิทธิเด็กเปิดโอกาสให้องค์กรเอกชนต่างๆ เข้ามาดำเนินกิจกรรมกับแรงงานและเด็กในชุมชนพอสมควร เช่น มูลนิธิริรักษ์ไทย ที่เข้ามาทำงานในชุมชนแรงงานต่างด้าวโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อป้องกันโรคติดต่อและให้ความรู้เรื่องการดูแลสุขภาพของแรงงาน ต่อมาได้จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้สำหรับเด็กพม่าขึ้นในชุมชนแรงงาน ในแง่หนึ่งการสอนแทรกความรู้เรื่องโรคติดต่อเพื่อปฏิบัติงานตามวัตถุประสงค์ขององค์กร การจัดการศึกษาในลักษณะของศูนย์การเรียนรู้โดยมูลนิธิริรักษ์ไทยสะท้อนมุมมองต่อเด็กพม่าว่าเป็นประชากรกลุ่มด้อยพัฒนา ขาดความรู้ และอยู่ในพื้นที่เสี่ยงของการเกิดโรคติดต่อ

สำหรับโรงเรียนรัฐบาลในจังหวัดสมุทรสาคร โรงเรียนรับเด็กพม่าเข้าเรียนตามนโยบายของกระทรวงศึกษาธิการ ตั้งแต่ พ.ศ. 2548 ผู้อำนวยการบางคนให้เหตุผลในการรับเด็กต่างด้าวเข้าเรียนว่าเด็กกลุ่มนี้มีนิสัยลึกลับ โดดเดี่ยวเกินไปก็มีโอกาสก่ออาชญากรรม อย่างไรก็ตาม การรับเด็กเข้าเรียนมีวัตถุประสงค์เพื่อแก้ปัญหาการใช้แรงงานเด็กที่เกิดขึ้นในจังหวัด ซึ่งเป็นปัญหาเชื่อมโยงกับธุรกิจส่งออก (สินค้ากุ้งแช่แข็ง) และการถูกโจมตีในประเด็นเรื่องการละเมิดสิทธิมนุษยชนในสายตาชาวโลก ซึ่งองค์กรพัฒนาเอกชนหรือ *อะไลแอสมาแยง* เข้ามาดำเนินงานสนับสนุนให้เด็กต่างด้าวเข้าเรียนในโรงเรียนของรัฐเพื่อพาเด็กออกจากสภาพการทำงานโดยใช้กรอบคิดเรื่องสิทธิที่เด็กที่เด็กทุกคนมีความเท่าเทียมกัน

เมื่อเป็นเช่นนี้ การให้ความหมายกับเด็กภายใต้เงื่อนไขต่างๆ จึงมีความสำคัญและนำไปสู่การจัดการเด็กในรูปแบบที่แตกต่างกัน บทนี้เป็นการนำเสนอข้อมูลที่ช่วยแสดงให้เห็นเป้าหมายเฉพาะของ

การจัดการศึกษาประเภทต่างๆ ผู้ศึกษาเห็นว่า สามารถจำแนกกลุ่มคนที่จัดการศึกษาออกเป็น 3 ฝ่าย ได้แก่ การจัดการศึกษาโดยกลุ่มแรงงาน การจัดการศึกษาโดยรัฐ และการจัดการศึกษาโดยองค์กรพัฒนาเอกชน (ในแง่หนึ่ง ทั้ง *อะโละตะมายง* มูลนิธิรักประเทศไทย และองค์กรศาสนา ต่างก็เป็นองค์กรเอกชนที่จัดการศึกษาสำหรับเด็กพม่า โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเด็กออกจากสภาพการทำงาน) ประเด็นที่ผู้ศึกษาอยากนำเสนอ คือ ปรัชญาการณ์ที่พ่อแม่แรงงานต่างด้าวในจังหวัดสมุทรสาคร รวมกลุ่มจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ของกลุ่มชาติพันธุ์ ในสถานการณ์ที่โรงเรียนของรัฐรับเด็กต่างด้าวเข้าเรียนแล้ว แต่แรงงานก็ยังคงดำเนินการจัดการศึกษากันเองต่อไป โดยสอนภาษาไทย เคาะพวงชาติไทย และจัดกิจกรรมที่แสดงออกถึงความจงรักภักดีกับสถาบันกษัตริย์ไทย ซึ่งแสดงออกในฐานะของกลุ่ม อธิบายได้ว่าแรงงานจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้เพื่อธำรงรักษาวัฒนธรรมบางอย่างของกลุ่ม ด้วยการคงไว้ซึ่งความรู้ด้านภาษาและวิถีปฏิบัติ ในศูนย์การเรียนรู้ แรงงานสามารถจับโน้มน้าวมนี้ (manipulate) และสลับปรับเปลี่ยนอัตลักษณ์ ด้วยการสอนทั้งภาษาไทย ภาษาพม่าและภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ เมื่อมองได้ว่าแรงงานสร้างประโยชน์สูงสุดจากสถานการณ์ที่เด็กอยู่ในสถานะเสี่ยงในชุมชน จึงเป็นไปได้ว่าแรงงานเองก็มีการปรับตัวในสังคมไทย โดยใช้ “ยุทธวิธีของครอบครัว” ตามความหมายของ Reed-Danahay ที่ไปกำหนดรูปแบบของการจัดการศึกษาของลูกหลาน ส่วนโรงเรียนของรัฐและองค์กรองค์กรพัฒนาเอกชนก็จัดการศึกษาสำหรับเด็กพม่าเพื่อแสดงให้เห็นว่ามี การแก้ปัญหาการค้ามนุษย์ และการใช้แรงงานเด็ก เมื่อบทนี้เริ่มแสดงให้เห็นว่าแรงงานนิยามความเป็นเด็กจากกรอบคิดเรื่องชาติพันธุ์ (เช่น การนำเข้าหลักสูตรการจัดการเรียนการสอนจากโรงเรียนในประเทศพม่า) ซึ่งแตกต่างจากรัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน และองค์กรศาสนาที่นิยามความเป็นเด็กจากกรอบคิดเรื่องสิทธิ เชื่อมโยงกับปัญหาแรงงานเด็กที่ไทยถูกจับตามองในระดับโลก บทต่อไปเป็นการสำรวจว่าคนกลุ่มต่างๆ คิดถึงความเป็นเด็กอย่างไร โดยจะแสดงให้เห็นละเอียดเพิ่มมากขึ้น

บทที่ 4

เด็กสากล: เด็กในกรอบคิดเรื่องสิทธิของ *อะโละตะมายง*

แม้การศึกษาสำหรับเด็กมาแต่ละรูปแบบมีเป้าหมายต่างกัน อย่างไรก็ตาม ประเด็นเรื่องสิทธิเด็กเป็นเรื่องที่ทั้งรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนให้ความสำคัญ บทนี้จึงสนใจว่าปฏิบัติการของอำนาจที่กระทำผ่านการนิยามความเป็นเด็กจากแนวคิดเรื่องสิทธิทำงานอย่างไร สิทธิเด็กที่พูดถึงกันอยู่เสมอหมายถึงสิทธิเด็กตามอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ซึ่งเป็นข้อตกลงระหว่างประเทศที่จัดทำขึ้นโดยสหประชาชาติ ในปี พ.ศ. 2532 โดยถือเป็นมาตรฐานสิทธิมนุษยชนของเด็กทุกคน ที่เชื่อว่าจะช่วยให้ประเทศต่าง ๆ ให้ความสำคัญคุ้มครองดูแลเด็กได้อย่างเหมาะสม¹ ปัจจุบันอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็กเป็นข้อตกลงระหว่างประเทศที่ได้รับความร่วมมือจากประเทศต่างๆ ทั่วโลก (196 ประเทศได้เข้าเป็นภาคีแล้ว) สำหรับประเทศไทยได้ลงนามเข้าเป็นภาคีอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก เมื่อวันที่ 12 กุมภาพันธ์ 2535 (องค์การสหประชาชาติ, 2533)

อย่างไรก็ตาม งานศึกษาที่ผ่านมาไม่ได้แสดงให้เห็นว่าเมื่อรัฐให้สิทธิแก่เด็ก ปฏิบัติการที่เกิดขึ้นจริงในแต่ละพื้นที่เป็นอย่างไร กรณีจังหวัดสมุทรสาคร *อะโละตะมายง* เป็นองค์กรพัฒนาเอกชนที่ผลักดันแนวคิดเกี่ยวกับเด็กตามอนุสัญญานี้อย่างเป็นทางการ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การผลักดันให้เด็กต่างด้าวเข้ารับการศึกษารัฐบาลในโรงเรียนของรัฐ สิ่งที่คุณศึกษาสนใจและจะค้นหาต่อไป คือ เมื่อ *อะโละตะมายง* นำกรอบคิดเรื่องสิทธิมาผูกติดกับความเป็นเด็ก แนวคิดดังกล่าวนำไปสู่ปฏิบัติการต่อเด็กต่างด้าวในสถานการณ์จริงอย่างไร

¹ ประเด็นเกี่ยวกับสิทธิเด็ก 4 ด้านในอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ได้แก่ 1.สิทธิในการอยู่รอด 2.สิทธิที่จะได้รับการปกป้องคุ้มครอง 3.สิทธิที่จะได้รับการพัฒนา และ 4.สิทธิในการมีส่วนร่วม ในอนุสัญญาได้ให้นิยามความเป็นเด็กไว้ว่าเด็กหมายถึงบุคคลที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี เพราะมีหลักการสำคัญ คือ การไม่เลือกปฏิบัติ และเพื่อประโยชน์สูงสุดของเด็ก รัฐภาคีต้องให้ความสำคัญต่อเด็กทุกคนไม่ว่าจะถือสัญชาติของประเทศตนหรือไม่ และต้องไม่เลือกปฏิบัติ ห้ามนำความแตกต่างทางเชื้อชาติ ศาสนา เพศ สีผิว มาใช้เป็นตัวแบ่งแยก แต่รัฐต้องจัดบริการให้เด็กเหล่านี้เป็นกรณีพิเศษ เพื่อช่วยให้เด็กกลุ่มนี้ให้มีสิทธิที่เท่าเทียมกันกับเด็กคนอื่นๆ

4.1 อะโละตะมายง

อะโละตะมายง เป็นภาษาพม่า แปลว่า สำนักงานสิทธิแรงงาน (อะโละ-ทำงาน, ตะมา-สิทธิ และ ยง หมายถึงสำนักงาน) นี่เป็นชื่อที่แรงงานพม่าเรียกองค์กรเอกชนที่ทำงานสงเคราะห์แรงงาน และเด็กต่างด้าวในรูปแบบของมูลนิธิ ทั้งนี้ อะโละตะมายง ตั้งสำนักงานอยู่ในอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร ไม่ใช่มูลนิธิแรกที่เข้ามาทำงานกับแรงงานในจังหวัดนี้ มูลนิธิริษัทไทยเป็นองค์กรเอกชนแห่งแรกที่เริ่มเข้ามาทำงานด้านการให้ความรู้เรื่องการป้องกันโรคเอดส์ และวัณโรค กับกลุ่มลูกเรือประมงไทย¹ ต่อมาเมื่อแรงงานไทยถอนตัวจากการทำงานในภาคอุตสาหกรรมประมง² ตั้งแต่ พ.ศ. 2546 มูลนิธิริษัทไทยจึงหันไปส่งเสริมการเข้าถึงระบบบริการสุขภาพในกลุ่มแรงงานต่างด้าวและผู้ติดตาม โดยเน้นให้ความรู้เรื่องการป้องกันโรคเอดส์ และวัณโรคกับลูกเรือประมง เนื่องจากเป็นแรงงานกลุ่มที่มีความเสี่ยงต่อการติดเชื้อเอดส์สูง³ (มูลนิธิริษัทไทย, 2546, น. 5-11)

อะโละตะมายง มีจุดเริ่มต้นมาจากมูลนิธิริษัทไทยเนื่องจากเจ้าหน้าที่คนหนึ่งของมูลนิธิได้ออกมาก่อนตั้ง อะโละตะมายง เมื่อ พ.ศ. 2547 ซึ่งเป็นปีที่เด็กต่างด้าวกลุ่ม 3 สัญชาติ (พม่า ลาว และ กัมพูชา) เริ่มปรากฏตัวอย่างเป็นรูปธรรมในสังคมไทย เนื่องจากรัฐบาลมีนโยบายจัดเก็บข้อมูลแรงงาน

¹ มีจุดเริ่มต้นจากองค์กรแคร์สากล (Care International) ที่เริ่มดำเนินงานด้านสิทธิมนุษยชนในประเทศไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2522 โดยให้ความช่วยเหลือผู้ลี้ภัยสงครามจากประเทศกัมพูชาที่อพยพออกมายังชายแดนประเทศไทยจากกรณีสงครามระหว่างกัมพูชาและเวียดนาม ต่อมาจึงขยายการดำเนินงานด้านการพัฒนา “คนด้อยโอกาส” ด้วยการส่งเสริมอาชีพ งานส่งเสริมการศึกษา และงานส่งเสริมสุขภาพด้านการป้องกันเอดส์ โดยองค์กรแคร์สากล เป็นองค์กรด้านมนุษยธรรมของประเทศสหรัฐอเมริกา ก่อตั้งขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ใน พ.ศ. 2488 เพื่อให้ความช่วยเหลือและบรรเทาทุกข์แก่ผู้ประสบภัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ต่อมาได้มีการรวมตัวเป็นสมาชิกเครือข่ายองค์กรในระดับนานาชาติ ประกอบด้วยประเทศต่าง ๆ ได้แก่ สหรัฐอเมริกา แคนาดา อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน นอร์เวย์ ออสเตรเลีย ญี่ปุ่น เดนมาร์ก เนเธอร์แลนด์ และประเทศไทย

² เฟื่องฟ้า ปัญญา (2547) เสนอไว้ว่า ความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจของไทย ทำให้แรงงานไทยมีทางเลือกมากขึ้น แรงงานไทยในภาคอุตสาหกรรมประมง โดยเฉพาะที่มาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จึงปฏิเสธการทำงานในกิจการประมงทะเล

³ เพราะต้องอยู่ห่างไกลจากครอบครัว เผชิญความกดดันจากสภาพการทำงาน และต้องอยู่ในทะเลเป็นเวลานาน อีกทั้งยังไม่มีความรู้ ขาดความตระหนักในการป้องกันตนเอง ไม่สามารถเข้าถึงการบริการด้านสุขภาพเพราะเป็นแรงงานผิดกฎหมาย บางส่วนเข้าสู่วงจรการใช้ยาเสพติด ต้มเหล้า และเที่ยวหญิงขายบริการทางเพศ โดยมีปัจจัยสภาพแวดล้อม คือ มีสถานบันเทิง และสถานบริการทางเพศใกล้ท่าเรือ (ดูบทที่ 1)

ต่างด้าว 3 สัญชาติ โดยให้แรงงานต่างด้าวรวมถึงผู้ติดตามมาขึ้นทะเบียนกับกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย เด็กเหล่านี้ประสบปัญหาในเรื่องการเข้ารับการศึกษา การบริการทางสังคม และสาธารณสุข

ผู้ก่อตั้ง *อะโละตะมายง* ดำรงตำแหน่งผู้อำนวยการ และเช่าอาคารในย่านชุมชนกำพร้าว้าเป็นสำนักงาน ซึ่งตั้งอยู่ในหมู่บ้านจัดสรรที่มีชื่อเสียงของจังหวัด บรรยากาศในหมู่บ้านร่มรื่น มีทะเลสาบกลางสวนสาธารณะ สระว่ายน้ำ สนามเทนนิส สนามแบดมินตัน และยามดูแลความปลอดภัยตลอด 24 ชั่วโมง หมู่บ้านซึ่งเป็นที่ตั้งของ *อะโละตะมายง* เป็นย่านร้านค้าที่มีทั้งร้านอาหาร ร้านถ่ายเอกสาร ร้านอินเทอร์เน็ต ร้านบริการส่งไปรษณีย์ ร้านซ่อมคอมพิวเตอร์ ร้านตัดผม ร้านซักรีด ร้านแฟมิลีมาร์ท ร้านเซเว่นอีเลฟเว่น ห้างสรรพสินค้าเทสโก้โลตัสเอ็กซ์เพรส และห้างสรรพสินค้าซีเจเอ็กซ์เพรส แต่เมื่อพ้นจากย่านนี้ไป ฉากข้างทางของถนนลาดยาง 2 เลนส์ที่ตัดผ่านหน้าหมู่บ้านก็เปลี่ยนเป็นปรกข้างทาง คลองน้ำเน่า บ้านเรือนคนไทย สถานประกอบการขนาดเล็ก สลับกับหอพักแรงงานต่างด้าวในย่านชุมชนกำพร้าว้า สหกรณ์ และโกรราก บริเวณเหล่านี้เชื่อมต่อกับตัวเมือง และย่านชุมชนแรงงานอื่นๆ ด้วยสะพานข้ามคลองมหาชัย

การจัดองค์กรแบ่งเป็น 2 ฝ่าย ในขณะที่ฝ่ายสิทธิทำงานกับแรงงาน ฝ่ายการศึกษาก็ทำงานกับเด็ก ฝ่ายการศึกษาประกอบด้วยหัวหน้าฝ่าย เจ้าหน้าที่ ล่าม นักศึกษาฝึกงาน และอาสาสมัคร หลังจากที่ผู้อำนวยการ *อะโละตะมายง* ประสานกับผู้อำนวยการโรงเรียนรัฐบาล หากมีการตกลงจะรับเด็กพม่าจาก *อะโละตะมายง* เข้าเรียน หัวหน้าฝ่ายการศึกษาจะเป็นคนประสานงานกับครูของโรงเรียนต่อ เช่น ตรวจสอบช่วงเวลารับสมัคร ส่งใบสมัครนักเรียน และเป็นตัวแทนไปประชุมกับครูที่โรงเรียน สำหรับบางโรงเรียนหัวหน้าฝ่ายจะส่งเจ้าหน้าที่ ล่าม และนักศึกษาฝึกงานไปช่วยสอนหนังสือตามเงื่อนไขที่ผู้อำนวยการได้ตกลงไว้ ทั้งนี้ล่ามมีบทบาทสำคัญกับฝ่ายการศึกษา และมีบทบาทในการเข้าเรียนของเด็กไม่น้อย เพราะเป็นผู้สื่อสาร/ถ่ายทอดความหมายจากภาษาหนึ่งไปยังอีกภาษาหนึ่ง เช่น เมื่ออยู่ในชุมชนเป็นคนแปลภาษาไทยเป็นภาษาพม่าให้พ่อแม่ เมื่ออยู่ในโรงเรียนก็แปลภาษาไทยเป็นภาษาพม่าให้เด็กๆ

อะโละตะมายง มีล่ามเป็นคนพม่า 4 คน เป็นผู้ชาย 2 คน คือ พี่บุญและลุงเต็ม ซึ่งทำงานกับอยู่ฝ่ายสิทธิ ลินซีและน้องน้ำ เป็นล่ามผู้หญิง ล่ามทุกคนสามารถสื่อสารภาษาไทยและภาษาพม่าได้ แต่สำหรับการลงชุมชนของฝ่ายการศึกษาจะให้ลินซีและน้องน้ำเป็นคนไปพูดคุยกับผู้ปกครองและเด็ก

เพราะงานลงชุมชนต้องใช้การพูด/บุคลิกภาพที่สุภาพเพื่อสร้างความประทับใจกับคนในชุมชน ซึ่งถ้าเป็นผู้หญิงจะดูน่าไว้วางใจ ความเป็นมิตร และไม่เป็นอันตรายกับชุมชนมากกว่า ลินซี เป็นคนพม่า เป็นหญิงแกร่งทำม ไบหน้าอวบมีรอยเหี่ยวย่นและตีนกา เธอมีผมหยักศกสีดำยาวประบ่า มักสวมกางเกงขายาวสีดำ เสื้อคอปก ใส่รองเท้าแตะแบบสวมที่มีส้นเล็กน้อย อาจเพราะยี่มเก่ง ชอบเล่นกับเด็กเล็กในชุมชน จึงดูใจดี ส่วนน้องน้ำเป็นหญิงสาวชาวไทใหญ่ เธอมีร่างเล็ก ผิวขาว ไบหน้าเกลี้ยงเกลา ผมสีดำยาวเหยียดตรงถึงกลางหลัง ลินซีและน้องน้ำไม่ได้เรียนภาษาไทยในโรงเรียน แม้สื่อสารได้ (อ่านเขียนพอได้) แต่ก็พูดออกเสียงภาษาไทยไม่ชัด เธอทั้งสองมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมของแรงงาน และบริบทของชุมชน เนื่องจากเคยลักลอบเดินทางเข้ามาทำงานโรงงาน และอาศัยอยู่ในชุมชนแรงงาน จึงเป็นคนอธิบายบทบาทหน้าที่ขององค์กรให้แรงงานฟัง ในขณะที่เดียวกัน ก็เป็นคนถ่ายทอดเรื่องราวของเด็กและครอบครัวเป็นภาษาไทยให้เจ้าหน้าที่ฟัง

ลินซีเคยเรียนในโรงเรียนพม่า แต่ไม่ได้เรียนจบสูง เธอบอกว่าเทียบกับของไทยก็อาจเท่ากับมัธยมปลาย เมื่อเริ่มทำงานเป็นล่าม ก็ค่อยๆ เรียนรู้ภาษาไทยด้วยตนเอง จากที่สื่อสารได้ก็สามารถอ่านและเขียนได้ด้วย ส่วนน้องน้ำบอกว่าตนจบการศึกษาระดับปริญญาตรีจากมหาวิทยาลัยที่ประเทศพม่า เรียนโดยได้รับทุนจากรัฐบาลอเมริกา ไม่เสียค่าใช้จ่ายและไม่ต้องไปมหาวิทยาลัยบ่อยๆ เพราะเป็นการศึกษาทางไกล (distance education) จึงเรียนผ่านสื่อที่บ้าน เช่น ตำราเรียน เทปเสียง และคอมพิวเตอร์ อย่างไรก็ตาม เธอก็ไม่มีเอกสารยืนยันเพราะเดินทางมาประเทศไทยทันทีที่เรียนจบ โดยไม่ได้รอรอเอาใบประกาศ อาจเป็นเพราะ *อะโละตะมายง* ต้องใช้ภาษาต่างประเทศเพื่อสื่อสารการทำงาน แม้ น้องน้ำจะไม่มีประสบการณ์ทำงานที่สมุทรสาครเป็นเวลานานกว่า 10 ปี เหมือนล่ามคนอื่น เพราะเพิ่งมาอยู่ไทยได้ประมาณปีกว่า แต่นอกจากภาษาพม่าและภาษาไทย น้องน้ำยังสามารถสื่อสารภาษาอังกฤษและภาษาจีนได้ด้วย ผู้อำนวยการจึงรับน้องน้ำเข้าทำงานและบางครั้งก็มอบหมายให้น้องน้ำพาแขกต่างชาติไปลงชุมชน นอกจากงานสอนที่โรงเรียนและลงชุมชนพบผู้ปกครองเด็ก ยังมีงานแปลเอกสารจากภาษาไทยเป็นภาษาพม่า (และแปลจากภาษาพม่าเป็นภาษาไทย) บางครั้งหัวหน้าฝ่ายการศึกษามอบหมายให้น้องน้ำเดินทางไปต่างจังหวัดเพื่ออบรมภาษาพม่าหลักสูตรระยะสั้นให้กับหน่วยงานต่างๆ ที่จำเป็นต้องสื่อสารภาษาพม่าเบื้องต้น เช่น โรงพยาบาลที่มีคนพม่ามาใช้บริการ หากน้องน้ำมีชั่วโมงสอนเด็กที่โรงเรียนก็ให้เจ้าหน้าที่หรือนักศึกษาฝึกงานไปสอนแทน รวมถึงวันที่น้องน้ำถูกเรียกไปทำงานกับฝ่ายสิทธิ เช่น ในกรณีที่ผู้เสียหายเป็นเด็กผู้หญิง ถูกล่วงละเมิดทางเพศ และมี

ความหวาดกลัวผู้คน ซึ่งหัวหน้าฝ่ายสิทธิพิจารณาว่าน้องน้ำเหมาะสมที่จะเป็นคนสอบประวัติ
เด็กผู้หญิงมากกว่าพี่บุญหรือลุงเดิมที่เป็นชายสูงวัย

อย่างไรก็ตาม บางวันหัวหน้าฝ่ายการศึกษาจะเรียกพี่บุญ ล่ามของฝ่ายสิทธิมาช่วยงานลง
ชุมชนของฝ่ายการศึกษาด้วยเช่นกัน อาจเป็นเพราะล่ามของฝ่ายการศึกษาต้องไปทำงานอื่น หรือเป็น
ช่วงที่ฝ่ายการศึกษาต้องเร่งหาเด็กในชุมชนมาสมัครเรียน ซึ่งหากมีล่ามมาเพิ่มก็จะทำให้สามารถ
แบ่งกลุ่มกระจายกันเดินในชุมชนได้มากขึ้น (แต่ละกลุ่มจะมีคนไทยก็คนก็ได้ แต่ต้องมีล่ามด้วย 1 คน
เสมอ) บางครั้งก็เป็นเพราะฝ่ายการศึกษาจะไปทำงานในชุมชนที่มีแรงงานมอญจำนวนมาก ลินซีและ
น้องน้ำพูดภาษามอญไม่ได้ ต่างจากพี่บุญที่พูดได้ทั้งภาษามอญ พม่า และกะเหรี่ยง เพราะแกเป็นคน
มอญ ปัจจุบันอยู่กินกับแม่มาয়ลูกติดคนไทย แต่ก็เคยมีแฟนเป็นคนกะเหรี่ยงมาก่อน พี่บุญมีผิวสองสี
ร่างท้วม มีพุง ตัดผมทรงทรงสุภาพ ชอบใส่กางเกงสีดาขายาว รองเท้าหนังสีดำ สวมเสื้อยืดคอกกลมที่
ได้ฟรีจาก *อะโละตะมายง* เช่น เสื้อที่มีข้อความต่อต้านการค้ามนุษย์หรือเสื้อที่มีชื่อภาษาอังกฤษของ
องค์กร แม้อากาศจะร้อน แต่ก็เห็นแกใส่เสื้อสุทศลุมอีกชั้นอยู่บ่อยๆ โดยเฉพาะหากต้องออกไปทำงาน
นอกสำนักงาน พี่บุญพูดภาษาไทยออกเสียงชัด แกเป็นคนพูดจาอ่อนหวาน น้ำเสียงสุภาพ (พูดลงท้าย
ด้วย “คะ” “นะคะ” หรือ “ครับ” อยู่เสมอ) ผู้ศึกษาสังเกตว่าพี่บุญชอบพูดเรื่องการเปิดอาเซียน
ความเท่าเทียมของมนุษย์ทุกคน และมักกล่าวถึงความกตัญญูที่มีกับผู้อำนวยการ *อะโละตะมายง* ที่ให้
โอกาสพี่บุญซึ่งเคยเป็นลูกเรือประมง/ทำงานโรงงาน ได้เปลี่ยนตนเองมาทำงานช่วยเหลือคนอื่น
ช่วยเหลือสังคม และมีโอกาสพัฒนาตนเองดังเช่นทุกวันนี้

ล่ามอีกคน คือ ลุงเดิม ชายสูงวัยที่มีบุคลิกและประสบการณ์ทำงานแตกต่างจากพี่บุญ ลุงเดิม
เข้ามาทำงานในประเทศเมื่อประมาณ 15 ปีก่อน แกเคยทำงานรับจ้างที่ชายแดนจังหวัดระนอง ก่อน
จะเปลี่ยนมาทำงานเป็นคนดูแลบ่อเลี้ยงกุ้งที่กุ้งประจวบคีรีขันธ์ แล้วย้ายมาอยู่สมุทรสาคร เพราะ
ทะเลาะกับคนงานที่บ่อกุ้ง จึงมาทำงานเป็นคนขับรถส่งของให้เจ้าของบ่อกุ้ง ที่มีโรงงานอยู่ที่
สมุทรสาคร ช่วงนี้เองลุงเดิมหาคนงานมาทำงานแกะกุ้งโดยเดินทางกลับไปชักชวนคนจากแถบเมือง
เกาะลัมปาย ประเทศพม่า หมู่บ้านที่ตนเองเคยอาศัยอยู่ให้มาทำงานกับเค้าแก่ที่ลัมปายในจังหวัด
สมุทรสาคร และเรียกเก็บค่านายหน้าด้วย แกบอกว่าช่วงนั้นได้เงินค่านายหน้ามาก แต่เงินก็หมดไป
อย่างรวดเร็ว ตั้งแต่ พ.ศ. 2547 ลุงเดิมเริ่มรู้จักกับเจ้าหน้าที่ของ *อะโละตะมายง* ที่เริ่มเข้ามาสอน
ภาษาไทยในชุมชนแรงงาน และเอาของกินของใช้มาแจก (บางครั้งเจ้าหน้าที่แบ่งของไว้ให้ลุงเดิมช่วย

แจก เพราะแกรู้จักแรงงานเยอะ) ในขณะเดียวกันก็เป็นช่วงที่ล้งกึ่งในจังหวัดบางแห่งถูกปิดเนื่องจาก ถูกตรวจสอบว่ามีการใช้แรงงานเด็ก แม้ลุงเดิมจะบอกว่าล้งที่แกดูแลไม่ได้ใช้แรงงาน แต่ต่อมาถ้าแกก็ ตัดสินใจปิดล้งกึ่ง แกจึงตัดสินใจเลิกเป็นนายหน้า และมาทำงานเป็นล่ามฝ่ายสิทธิของ *อะโละตะมายง* โดยบอกว่าการเป็นล่ามแม้จะได้เงินน้อยกว่าเป็นนายหน้า แต่ตนเองอยู่ประเทศไทยมานาน มีความรู้ เรื่องสิทธิก็อยากช่วยเหลือแรงงานคนอื่นๆ ที่ถูกเอาเปรียบ อาจเพราะลุงเดิมเป็นคนไม่ค่อยพูด หาก พูดก็มักพูดเสียงดัง หายใจแรง ดูเหมือนเป็นคนฉุนเฉียว (แกบอกว่า หากแกพูดอะไร ใครๆ ก็เชื่อ ลักษณะแบบนั้นแกเรียกว่ามี “power”) ผู้ศึกษาไม่เคยเห็นลุงเดิมไปลงชุมชนกับฝ่ายการศึกษา และ ไม่เคยช่วยงานสอนภาษาไทยให้เด็ก นานๆ ครั้งเจ้าหน้าที่ฝ่ายการศึกษาจะขอให้ลุงเดิมมาช่วยสอน ระเบียบวินัย เช่น ดูแลเด็กๆ ให้เข้าแถวเป็นระเบียบ หรือบอกให้เด็กเงียบเมื่อครูคนอื่นอบรมสั่งสอน

นอกจากหัวหน้าฝ่าย เจ้าหน้าที่ และล่าม ฝ่ายการศึกษายังมีนักศึกษาที่อุทกมหาวิทยาลัยส่งมา ฝึกงานกับ *อะโละตะมายง* โดยเฉพาะนักศึกษาที่กำลังเรียนปริญญาตรี คณะสังคมสงเคราะห์และคณะ นิติศาสตร์ ซึ่งมักมาฝึกงานเป็นกลุ่ม (กลุ่มละ 4-6 คน) ช่วงเวลาฝึกประมาณ 1-3 เดือน ทั้ง ผู้อำนวยการและผู้จัดการบอกตรงกันว่า นักศึกษาฝึกงานเป็นกำลังสำคัญในการสอนภาษาไทย และ ลงชุมชนของ *อะโละตะมายง* ตั้งแต่อดีตช่วงก่อตั้งองค์กรจนถึงปัจจุบัน เนื่องจากการขาดเจ้าหน้าที่ ทำงานเป็นปัญหาที่องค์กรเผชิญเรื่อยมา บางครั้งเป็นเพราะเจ้าหน้าที่ลาออก บางคนว่าทำงานหนัก แต่รายได้ไม่ดี ไม่เหมือนงานอื่นที่ทำงานเกินเวลาแล้วได้เงินค่าโอที หากเป็นช่วงที่ไม่มีนักศึกษาฝึกงาน ก็จะมีการให้ค่าตอบแทนคนที่เข้ามาช่วยงานเป็นครั้งคราว โดยเรียกคนเหล่านั้นว่าเป็นอาสาสมัครของ *อะโละตะมายง*

การทำงานของฝ่ายการศึกษาในช่วงแรกเป็นการส่งเจ้าหน้าที่ภาคสนาม และนักศึกษาฝึกงาน เข้าไปหาข้อมูลในชุมชนแรงงานที่มีปัญหาการใช้แรงงานเด็ก ด้วยการเข้าไปแจกของกินของใช้ (เช่น ขนม น้ำมันพืช น้ำปลา สบู่ และยาสีฟัน) สอนภาษาไทยโดยการสอนให้ออกเสียง พูดคุยกับคนไทย และสอบถามข้อมูลเกี่ยวกับการทำงาน โดยมีล่ามอาสาสมัครในชุมชนทำหน้าที่แปลความหมายจาก ภาษาพม่าเป็นภาษาไทย กิจกรรมเหล่านี้จัดสลับชุมชนไปเรื่อยๆ ในทุกวันอาทิตย์ เนื่องจากเป็น วันหยุดของแรงงาน โดยเริ่มต้นในพื้นที่เสี่ยงสำหรับเด็ก คือ ตลาดกึ่ง และย่านชุมชนกำพั่ว (ที่ศาล เจ้าแม่หมยาน และวัดโกรกกรากใน) ก่อนขยายไปยังชุมชนอื่นๆ

หลังจากการจัดกิจกรรมสอนภาษาไทยในชุมชนแรงงาน ดำเนินไปราวกว่า 6 เดือน *อะโละตะมะมายง* ได้เปลี่ยนรูปแบบการสอนภาษาไทย จากการเดินทางไปสอนในชุมชนแรงงานเปลี่ยนมาเป็นจัดสอนที่สำนักงาน เพราะการลงพื้นที่ทำให้ชักชวนเด็กพม่าอายุ 5-18 ปี มาเรียนภาษาไทยทุกวันอาทิตย์ ตั้งแต่ 9.30-16.00 น. ได้ประมาณ 50 คน เด็กเหล่านี้ผู้ปกครองยอมให้ *อะโละตะมะมายง* รับผิดชอบการเรียนที่สำนักงานที่อยู่นอกชุมชนได้ การลงชุมชนก็เปลี่ยนไปเพื่อเก็บข้อมูลเรื่องแรงงานเด็กจากผู้ปกครองนักเรียน และจัดกิจกรรมประชาสัมพันธ์เรื่องสิทธิทางการศึกษาของเด็ก โดยเชื่อมโยงกับหลักการคุ้มครองเด็กที่ยอมรับกันในระดับสากล คือ อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก

นอกจากงานด้านการศึกษา *อะโละตะมะมายง* มีผู้จัดการ ที่เป็นคนขับเคื่อนงานด้านการเรียกร้องสิทธิตามกฎหมาย หากมีแรงงานเดินทางมาที่สำนักงานเพื่อให้ข้อมูล ล่ามของฝ่ายสิทธิ (อาจเป็นพี่บุญหรือลุงเดิม) จะสอบถามรายละเอียดจากแรงงานเป็นภาษาพม่า (บางครั้งเป็นภาษามอญหรือภาษากะเหรี่ยง) แล้วแปลเป็นภาษาไทยให้เจ้าหน้าที่ฝ่ายสิทธิเขียนลงในแบบบันทึกข้อมูล¹ เรียกกันว่า “สอบเคส” ทั้งนี้จะมีการตรวจสอบข้อเท็จจริงของข้อมูลที่ได้รับเรื่องมา บางรายต้องสอบถามในเรื่องเดิมต้องถามหลายครั้ง หรือใช้เวลาหลายวันเพื่อรอคว้าข้อมูลที่บอกในแต่ละครั้งตรงกันหรือไม่ หากเป็นกรณีที่มีผู้เสียหายหลายคน (เช่น กรณีแรงงานพม่าถูกหักค่าแรงสำหรับการจัดการรถรับส่ง แต่แรงงานบอกว่าไม่ได้ขึ้นรถ กรณีแรงงานถูกนายจ้างยึดเอกสารหนังสือเดินทาง กรณีค้างค่าแรง และกรณีแรงงานพม่าขอค่าสมัครคืนจากนายหน้า เนื่องจากไม่ได้มีการสมัครงานให้ตามสัญญา) เจ้าหน้าที่จะปรึกษากับล่ามเพื่อตรวจสอบว่า ประวัติของผู้ถูกกล่าวหาเป็นเช่นไร เป็นต้น ทั้งนี้เพราะล่ามมีประสบการณ์/ทำงานอยู่ในจังหวัดสมุทรสาครนานกว่า เมื่อสอบเคสเสร็จหรือเจ้าหน้าที่ทราบความต้องการของแรงงาน เมื่อแจ้งกับผู้จัดการหรือหัวหน้าฝ่ายสิทธิแล้วจะไปดำเนินการตามแต่กรณี

การให้ความช่วยเหลือแรงงานต่างด้าวที่เข้ามาปรึกษาเพื่อเอาผิดหรือเรียกร้องค่าเสียหาย มีทั้งการเข้ามาขอความช่วยเหลือโดยแรงงานที่เป็นผู้ปกครองของเด็กนักเรียน แกนนำแรงงานในชุมชนหรือคนไทยที่พบเห็นแรงงานต่างด้าวประสบปัญหา แต่ไม่รู้จะแจ้งที่หน่วยงานใด ทั้งนี้ไม่ใช่แค่แรงงาน

¹ เป็นแบบบันทึกคำให้การของผู้ให้ข้อมูล ผู้ร้องทุกข์ ผู้กล่าวโทษ หรือพยาน โดยจะมีการบันทึกวันเวลา และสถานที่บันทึกข้อมูล อีกทั้งระบุว่าผู้กรณคือใคร ในส่วนแรกเจ้าหน้าที่จะบันทึกข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูล (อาทิ วันเดือนปีเกิด เชื้อชาติ อาชีพ ข้อมูลเกี่ยวกับการเดินทางเข้ามาประเทศไทย และประวัติการทำงานในจังหวัดสมุทรสาคร) จากนั้นจะบันทึกรายละเอียดของแต่ละกรณีที่เข้ามาขอความช่วยเหลือ เมื่อบันทึกเสร็จเจ้าหน้าที่จะให้ผู้ให้ข้อมูลลงนามรับรองว่าเจ้าหน้าที่อ่านแบบบันทึกให้ฟังแล้วรับว่าถูกต้อง

ต่างด้าวที่ทำงานในจังหวัดสมุทรสาคร แต่รวมถึงแรงงานที่อยู่ในจังหวัดอื่นๆ อีกด้วย บางครั้งก็เป็นกรณีที่หน่วยงานของภาครัฐติดต่อ *อะโละตะมายง* เพื่อขอให้ช่วยจัดการปัญหา เช่น กรณีโรงพยาบาลแห่งหนึ่งในจังหวัดชลบุรีที่รักษา เมียนตู แรงงานชายอายุ 44 ปี ซึ่งประสบอุบัติเหตุจากการทำงาน เมื่อแพทย์อนุญาตให้ออกจากโรงพยาบาลได้ก็ไม่มีนายจ้างหรือญาติมาติดต่อรับผู้ป่วย โรงพยาบาลจึงติดต่อมายัง *อะโละตะมายง* เพื่อให้ช่วยส่งแรงงานกลับประเทศพม่า *อะโละตะมายง* จึงดำเนินการเรียกร้องเงินค่ารักษาพยาบาล และเงินเยียวยาจากนายจ้างให้แรงงาน โดยให้แรงงานพักผ่อนอยู่ที่สำนักงานก่อนส่งกลับเมืองเมียวดี ประเทศพม่า

เพราะการทำงานด้านสิทธิ สำนักงานของ *อะโละตะมายง* จึงกลายเป็นที่พักชั่วคราวของแรงงานและเด็กกลุ่มที่ประสบปัญหา เช่น แรงงานชายที่พิการหรือสูญเสียอวัยวะจากอุบัติเหตุในการทำงาน (เช่น เมียนตู) แรงงานหญิงที่มีลูกอ่อน แต่ถูกสามีทิ้ง แรงงานหญิงที่ป่วย ติดเหล้า ไม่สามารถเลี้ยงดูบุตรได้ จึงอยู่รอการส่งต่อไปยังบ้านพักเด็กและครอบครัว เด็กพม่าที่ถูกล่องละเมิดทางเพศ และอยู่ในช่วงรอดำเนินคดี เด็กบางคนมีปัญหาครอบครัว (เช่น พ่อแม่แยกทาง เสี่ยงต่อการถูกล่วงละเมิดทางเพศจากพ่อเลี้ยง) สำหรับคนกลุ่มนี้ ผู้จัดการจะเป็นคนจัดแจงเรื่องที่พัก (ใครควรพักห้องไหนหรือพักกับใคร) การปฏิบัติตัว/กฎเกณฑ์การอยู่ร่วมกันในสำนักงาน (เช่น ห้ามสูบบุหรี่ในบางพื้นที่ ห้ามออกนอกสำนักงานโดยไม่ได้รับอนุญาต เด็กผู้หญิงห้ามใส่กางเกงขาสั้น เสื้อสายเดี่ยว เหวลอย มอโบโทรศัพท์มือถือให้ผู้จัดการเก็บไว้ และต้องช่วยกันดูแลความสะอาดสำนักงานตามหน้าที่ซึ่งได้รับมอบหมาย เป็นต้น) ส่วนหนึ่งเป็นเพราะมีคนพักอยู่จำนวนมาก บางครั้งจึงเกิด “ปัญหา” จากการอยู่ร่วมกัน เช่น กรณีเรื่องขู่สาวระหว่างแรงงานชายกับเด็กหญิง แรงงานชายตีเมียแล้วทะเลาะวิวาทกันเอง และเงินของคนที่อาศัยในสำนักงานหาย ผู้จัดการของ *อะโละตะมายง* จะเป็นคนสอบสวนและหาวิธีจัดการ ทั้งนี้เด็กที่พักอยู่ในสำนักงานจะถูกส่งไปเรียนหนังสือที่โรงเรียนนานาชาติธราทิพย์

4.2 การทำงานกับโรงเรียน

หลังรัฐบาลเปลี่ยนแปลงนโยบายด้านการจัดการศึกษาของภาครัฐใน พ.ศ. 2548 (ดูบทที่ 2) ผู้อำนวยการ *อะโละตะมายง* เริ่มติดต่อกับโรงเรียนรัฐบาลที่อยู่ในย่านชุมชนแรงงานในพื้นที่อำเภอเมือง เพื่อให้รับเด็กนักเรียนพม่าที่เรียนภาษาไทยกับ *อะโละตะมายง* เข้าเรียน เนื่องจากในขณะนั้นมี

เด็กนักเรียนพม่าที่ลักลอบเข้าเมือง และไม่มีเอกสารแสดงตัวตน เรียนอยู่ที่สำนักงานราว 100 คน จึงทำให้ *อะโละตะมะยง* มีลักษณะคล้าย “โรงเรียนเถื่อน” คือ เปิดขึ้นอย่างไม่ถูกต้องตามกฎหมาย ไม่มีหลักสูตรการเรียนการสอน ไม่มีครูวิชาชีพ และขาดแคลนงบประมาณในการจัดการ แม้บางโรงเรียนมีแนวคิดจะรับเด็กพม่าจาก *อะโละตะมะยง* เข้าเรียน (เช่น โรงเรียนนานาชาติธรรมาธิปไตย) แต่เพราะการประสานงานเกิดขึ้นในช่วงเทอม 2 แทบทุกโรงเรียนจึงยังไม่รับเด็กเข้าเรียนกลางคัน แต่จะพิจารณาเรื่องการรับเด็กพม่าเข้าเรียนในปีการศึกษาถัดไป

โรงเรียนวัดศิริมงคลเป็นโรงเรียนรัฐบาลแห่งเดียวที่ผู้อำนวยการยอมรับเด็กนักเรียนพม่าจาก *อะโละตะมะยง* เข้าเรียนระหว่างปีการศึกษา 2548 แต่เนื่องจากโรงเรียนตั้งอยู่นอกตัวเมือง และอยู่ไกลออกไปจากย่านชุมชนแรงงานต่างด้าว และทางโรงเรียนจำเป็นต้องหาเด็กเข้าเรียนเพิ่มเนื่องจากมีเด็กนักเรียนไทยเรียนอยู่ไม่ถึง 50 คน และอาจถูกยุบโรงเรียน โรงเรียนจึงรับเด็กพม่าอายุ 8-15 ปี เข้าเรียนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 *อะโละตะมะยง* ส่งล่ามคนพม่าที่สามารถสื่อสารภาษาไทยได้ เข้าไปช่วยในเรื่องการสื่อสารระหว่างเด็กนักเรียนพม่ากับครูของโรงเรียน แต่ในปีถัดมา *อะโละตะมะยง* ได้ยุติการทำงานกับโรงเรียนวัดศิริมงคล เนื่องจากเห็นว่าครูของโรงเรียนดูแลเด็กไม่ดี มีเด็กนักเรียนพม่าอายุ 7 ขวบ พลัดตกน้ำเสียชีวิตที่บ่อน้ำในบริเวณโรงเรียน โดยที่ทางโรงเรียนไม่รับผิดชอบค่าเสียหาย นอกจากนี้ ยังมีผู้ปกครองนักเรียนพม่ามาแจ้งกับทาง *อะโละตะมะยง* ว่าเด็กๆ ต้องช่วยครูทำงาน (เช่น พับลังกระดาษ และเฝ้าร้านค้า) และกรณีความไม่โปร่งใสในการจัดสรรงบประมาณสำหรับเด็กต่างด้าว เพราะแจ้งจำนวนนักเรียนต่างด้าวเพื่อของบประมาณเกินจำนวนเด็กนักเรียนที่เรียนอยู่จริง ในขณะที่โรงเรียนเห็นว่า *อะโละตะมะยง* ต้องการเปิดศูนย์เตรียมความพร้อมเพื่อให้แหล่งทุนมาดูงาน และไม่ได้เห็นแก่ประโยชน์ของเด็กอย่างแท้จริงเช่นกัน¹

ตั้งแต่ปีการศึกษา 2549 *อะโละตะมะยง* จึงหันไปทำงานกับโรงเรียนนานาชาติธรรมาธิปไตย ซึ่งเป็นโรงเรียนในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรสาคร เขต 1 ที่ตั้งอยู่ในย่านชุมชนกำพรว้า ด้วยการเข้าไปเปิดศูนย์เตรียมความพร้อมสำหรับเด็กต่างชาติในโรงเรียน (Migrant Children Center in School) โดยได้รับงบประมาณสนับสนุน

¹ จากบทสัมภาษณ์ผู้ร่วมก่อตั้ง *อะโละตะมะยง* และบุคลากรในโรงเรียนวัดศิริมงคล

จากองค์กรแรงงานระหว่างประเทศ (International Labour Organization หรือ ILO)¹ และ Save The Children UK ที่มีจุดประสงค์ในการช่วยเหลือคนกลุ่มที่เปราะบาง (vulnerable) คือ เด็กที่ต้องย้ายถิ่นตามพ่อแม่มาในพื้นที่จังหวัดสมุทรสาคร แม่ทาง *อะโละตะมาแยง* จะบอกว่าได้เข้าไปเปิดศูนย์เตรียมความพร้อมในโรงเรียนตั้งแต่ พ.ศ. 2549² และหากเด็กพม่าผ่านการทดสอบด้านภาษาไทยจากครูของโรงเรียน เด็กก็จะได้เข้าเรียนในระบบโดยเริ่มต้นที่ชั้นเรียนประถม 1 แต่บันทึกประวัติของเด็กต่างดาวที่เข้าเรียนกลับระบุว่ามียุวกต่างดาวเข้าเรียนในปีการศึกษา 2552³ นี่อาจเกิดจากการรับเด็กพม่าเข้าเรียนมีลักษณะที่แตกต่างจากการรับเด็กไทย คือ ไม่สามารถกำหนดช่วงเวลารับสมัครเฉพาะช่วงใดช่วงหนึ่งของปีได้ เนื่องจากสภาพความเป็นอยู่ของเด็กต่างดาวแตกต่างจากเด็กไทย และมีเด็กเข้าออกจากศูนย์เตรียมความพร้อมตลอดปี³

4.3 เด็กนักเรียนพม่าของ *อะโละตะมาแยง*

การรับสมัครเด็กนักเรียนพม่าของ *อะโละตะมาแยง* ทำผ่านกิจกรรมที่เรียกว่า “โมบายการศึกษา” (mobile education) จัดขึ้นในช่วงบ่ายวันอาทิตย์ โดย *อะโละตะมาแยง* จะส่งเจ้าหน้าที่ไปตั้งเวทีกิจกรรมในชุมชน เพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับสิทธิทางการศึกษาในโรงเรียน ผู้ศึกษาเคยเดินแจก

¹ ก่อตั้งเมื่อวันที่ 11 เมษายน พ.ศ. 2496 โดยอยู่ในสนธิสัญญาแวร์ซายส์ (Treaty of Versailles) หลังสิ้นสุดสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้ผนวกเข้าเป็นภาคีของสหประชาชาติ เมื่อ พ.ศ. 2489 สมาชิกร่วมก่อตั้ง 45 ประเทศ หนึ่งในนั้น คือ ประเทศไทย ซึ่งเป็นศูนย์กลางการบริหารแรงงานในภูมิภาค เพื่อดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ขององค์การ คือ ส่งเสริมความยุติธรรมในสังคม เคารพในสิทธิมนุษยชน สนับสนุนให้เกิดความเป็นธรรมในการจ้างงาน เป็นต้น

² นอกจากศูนย์เตรียมความพร้อมในโรงเรียนนานาชาติธาราทิพย์ *อะโละตะมาแยง* ยังมีความพยายามที่จะเปิดศูนย์เตรียมความพร้อมในโรงเรียนแห่งอื่น เช่น โรงเรียนวัดศิริมงคล และโรงเรียนหลวงพ่อโสธรอุปถัมภ์ อย่างไรก็ตาม การเปิดศูนย์การเรียนยังไม่เกิดขึ้นในโรงเรียนอื่น เนื่องจากต้องได้รับความร่วมมือจากหลายฝ่าย เช่น งบประมาณจากบริษัท และสถานที่ของโรงเรียน เป็นต้น

³ วัลยา มนัสเกษมสิริกุล (2551) เสนอว่าการที่เด็กย้ายถิ่นข้ามชาติไม่สามารถเข้าถึงการศึกษาในระบบโรงเรียนของประเทศไทย ได้ทำให้องค์กรพัฒนาเอกชนเข้ามาจัดการศึกษาในรูปแบบศูนย์การเรียนในพื้นที่ต่างๆ โดยมีกระบวนการจัดการศึกษา คือ การส่งเสริมการศึกษาให้เด็กมีโอกาสเข้าถึงการศึกษาได้อย่างเท่าเทียม และการบริการทางการศึกษา เช่น การงดเว้นค่าเล่าเรียน บริการรถรับส่ง การจัดที่พักและอาหารให้นักเรียน เป็นต้น หลักสูตรที่ใช้ในศูนย์การเรียนนั้นมีความหลากหลาย ทั้งหลักสูตรพม่า หลักสูตรกะเหรี่ยง หลักสูตรไทย และหลักสูตรอื่นๆ โดยครูจะเลือกเนื้อหาจากหลักสูตรต่างๆ ที่เหมาะกับพื้นฐานและความสามารถในการเรียนรู้ของนักเรียน

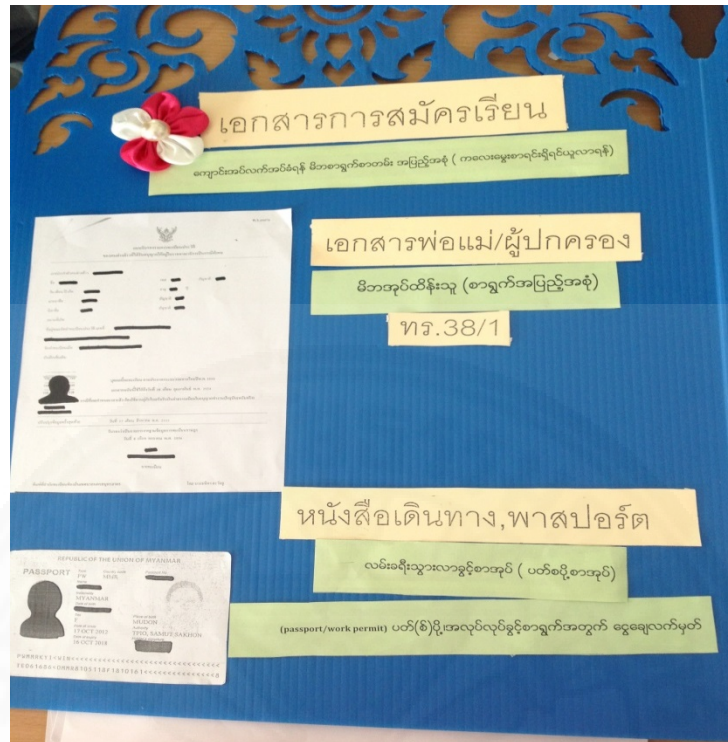

ใบปลิวที่ให้ข้อมูลว่า “เด็กทุกคนมีสิทธิที่จะได้เรียน” เชิญชวนแรงงานในละแวกชุมชนมาประดิษฐ์เครื่องประดับ (กิ๊บติดผม/ที่คาดผม) ทำเสร็จก็นำกลับบ้านได้ รวมทั้งบอกว่าแจกของกินของใช้ในชีวิตประจำวัน (ล๋ามทำหน้าที่ประชาสัมพันธ์เป็นภาษาพม่า) แรงงานที่เดินผ่านไปมาบนถนนส่วนหนึ่งไม่สนใจ เมื่อผู้ศึกษาพยายามเข้าไปพูดคุยกับแรงงานที่เดินเลือกซื้อของในตลาด บางคนส่ายหน้าแล้วเดินหนี บางคนพยักหน้าคล้ายรับรู้ แต่ไม่รับใบปลิวกลับไปพิจารณา บางคนก็บอกว่าลูกเรียนอยู่ที่ศูนย์การเรียนอื่นแล้ว ผู้ศึกษาอดคิดไม่ได้ว่า ตนเองกำลังเดินขายของ ในสภาพอากาศที่ร้อนอบอ้าว แต่ก็ไม่มีใครเห็นใจซื้อ

เจ้าของหอพักบางแห่งอนุญาตให้เจ้าหน้าที่ของ *อะโละตะมายง* เข้าไปพูดคุยกับแรงงาน ผู้ศึกษาเคยเดินเคาะประตูแจกใบปลิวที่ละห้อง บางห้องได้ยินเสียงเหมือนมีคนอยู่ แต่ไม่เปิดประตูห้องออกมา ส่วนห้องที่เปิดประตูส่วนใหญ่ก็บอกว่าขอคิดดูก่อน ลุงเติม ล๋ามฝ่ายสิทธิ ที่ทำงานในประเทศไทยยาวนานกว่า 10 ปี แสดงความคิดเห็นว่าที่แรงงานไม่นิยมส่งลูกหลานเข้าเรียนโรงเรียนไทยเป็นเพราะแรงงานส่วนใหญ่ไม่รู้จักสิทธิ พวกเขาไปที่ประเทศไทยก็รู้จักแต่ทำงาน พวกเขาไม่รู้จะส่งลูกเรียนไปทำไม เรียนไปก็เป็นแรงงาน เหมือนพ่อแม่ที่เรียนจบจากพม่าก็ต้องมาใช้แรงงานที่ประเทศไทยอยู่ดี

สำหรับแรงงานที่พาลูกหลานมาเข้าร่วมกิจกรรม ในบริเวณเวทีกิจกรรมจะมีพื้นที่ให้เด็กเลือกเล่นเกมหรือระบายสี ใกล้กันมีโต๊ะรับสมัครเด็กนักเรียนโดยใช้แบบฟอร์มที่ต้องกรอกข้อมูลเอกสารประจำตัว เช่น พาสปอร์ต บัตรอนุญาตทำงาน หรือบัตรประชาชนพม่า และกรอกข้อมูลของเด็กจากใบเกิด ใบ ทร.38/1 (ทะเบียนราษฎรของคนต่างด้าว ที่มีเลขบัตรประจำตัว 13 หลัก ขึ้นต้นด้วยเลข 00) แต่เนื่องจากแรงงานและเด็กพม่าจำนวนมากไม่มีเอกสารระบุตัวตน ทำให้การกรอกข้อมูลต้องทำโดยคำบอกเล่าของแรงงานเอง¹

¹ ชื่อของเด็ก (ภาษาพม่า) ถูกสะกดเป็นภาษาไทยจากคำที่เจ้าหน้าที่ได้ยิน ในการสมัครเรียนครั้งนี้เด็กจะได้ชื่อที่สะกดแบบหนึ่ง ต่อไปหากเด็กไปทำเอกสารกับหน่วยงานราชการ (เช่น ใบอนุญาตทำงานของแรงงานต่างด้าว ที่ยังไม่ได้พิสูจน์สัญชาติ/ไม่มีพาสปอร์ต หรือที่เรียกกันทั่วไปว่า “บัตรสีชมพู” ซึ่งผู้ติดตามแรงงาน 3 สัญชาติ ทั้งลาว กัมพูชา และพม่า ที่เข้ามาโดยผิดกฎหมายสามารถไปจดลงทะเบียน ณ ศูนย์ One Stop Service ของกระทรวงแรงงานโดยคณะกรรมการรักษาความสงบแห่งชาติ ในช่วง พ.ศ. 2558) เด็กก็อาจได้เอกสารราชการที่เป็นอีกชื่อหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นชื่อที่ออกเสียงคล้ายกัน แต่สะกดอีกแบบหนึ่ง หรือแตกต่างกันไปเป็นคนละชื่อเลยก็ได้

ภาพที่ 4.1 ป้ายประชาสัมพันธ์เอกสารการสมัครเรียนภาษาไทยและภาษาพม่า

ภาพที่ 4.2 การจัดเตรียมสถานที่สำหรับกิจกรรมมอบการศึกษา

แม้ดูเหมือนว่าจะมีการสนับสนุนให้เด็กไปโรงเรียน ด้วยการลงชุมชนไปรับสมัคร แต่กิจกรรมดังกล่าวก็มักเกิดขึ้นในชุมชนบางแห่งเท่านั้น¹ เช่น ย่านกำพร้าว และโกรกกราก ซึ่งเป็นย่านที่โรงเรียนนานาชาติธาราทิพย์ตั้งอยู่ และเป็นย่านที่ริมถนนสองข้างทางเต็มไปด้วยห้างหรือโรงงานแปรรูปขนาดเล็ก ซึ่งเป็นสถานประกอบการประเภทที่ถูกโจมตีว่ามีการบังคับใช้แรงงานเด็ก บางครั้งแม้จะเปิดเทอมไปแล้วเสถียรของโรงงานก็พาเด็กอายุ 5 ขวบมาสมัครเรียนที่โรงเรียนเอง โดยบอกว่าสงสารเด็กที่เพิ่งมาจากพม่า เพราะเห็นเด็กอยู่ที่ห้องพักก็ไม่มีเพื่อน และไม่ได้รับการพัฒนาตามวัย สำหรับชุมชนอื่นๆ ที่อยู่ไกลออกไป *อะโละตะมายง* จะลงชุมชนไปประชาสัมพันธ์รับสมัครเด็กนักเรียนในบริเวณสถานที่พักอาศัย ในย่านที่มีการประสานงานกับบริษัท/เจ้าของกิจการ/โรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งมีความประสงค์ให้บุตรหลานแรงงานเข้าเรียนในโรงเรียนของรัฐเพื่อป้องกันการถูกโจมตีว่าสนับสนุนให้มีการใช้แรงงานเด็ก บางครั้ง *อะโละตะมายง* ก็เข้าไปรับสมัครในโรงงาน ผ่านการอบรมเรื่องสิทธิทางการศึกษากับผู้ประกอบการ เช่น ล้งตาแบน ไทยยูเนียน และทวิสมุท

นอกจากย่านที่มีลักษณะเสี่ยงต่อการถูกเพ่งเล็งว่าบังคับใช้แรงงานเด็ก ดังที่กล่าวไปข้างต้น *อะโละตะมายง* จะส่งทีมการศึกษาไปรับสมัครเด็กในย่านที่สามารถสร้างสัมพันธ์กับแกนนำแรงงานในชุมชนผ่านการสนับสนุนการดำเนินการของกลุ่มแรงงานเอง เช่น ที่ชุมชนวัดหงส์ ซึ่งมีแกนนำแรงงานเป็นตัวตั้งตัวตีดำเนินการช่วยเหลือแรงงานกันเองอยู่ก่อนแล้ว แต่ก็เคยร่วมงาน/รับความช่วยเหลือจาก *อะโละตะมายง* เช่น มีคนเจ็บป่วยเสียชีวิตที่ห้องพัก แต่ญาติไม่มีเงินจัดงานศพ แกนนำแรงงานจะมาขอเงินทุนสนับสนุน *อะโละตะมายง* มองการช่วยเหลือด้านการเงินว่าเป็นการทำงานกับเครือข่ายอาสาสมัครแรงงานข้ามชาติ และขอให้แกนนำเป็นผู้รายงานข่าวสารของแรงงานในชุมชน ส่วนที่ชุมชนมหาชัยนิเวศน์ ซึ่งมีแรงงานกลุ่มหนึ่งจัดตั้งศูนย์การเรียนของกลุ่มชาติพันธุ์ขึ้น และเคยมาขอคำปรึกษาเกี่ยวกับการจัดการศูนย์การเรียนซึ่งขณะนั้นเป็นศูนย์การเรียนผิดกฎหมาย เสี่ยงต่อการถูกปิด ผู้อำนวยการ *อะโละตะมายง* จึงเข้าไปช่วยจัดการให้ศูนย์การเรียนนี้ดำเนินการภายใต้โครงการของ *อะโละตะมายง* (ดูบทที่ 2) และสร้างความสัมพันธ์กับคณะกรรมการของศูนย์การเรียน หากมีเด็ก

¹ ชุมชนที่ *อะโละตะมายง* ไม่ได้ไปประชาสัมพันธ์รับสมัครเด็ก หรือไปรับสมัครแต่ไม่มีเด็กมาเรียน ยกตัวอย่าง คือ วัดเจ็ดโคก สะพานปลา ตลาดทะเลไทย บ้านท่าจีน ท่าฉลอม บ้านขอม เคหะชุมชนมหาชัย ตลาดพงษ์ทิพย์ และ ตลาดมหาชัยวิลล่า ทั้งนี้บางชุมชนมีการดำเนินงานให้เด็กเข้าเรียนในศูนย์การเรียนโดยองค์กรเอกชนอื่น เช่น มูลนิธิรักษ์ไทย และเครือข่ายสิทธิแรงงานข้ามชาติ (MWRN)

พม่าสนใจที่จะเรียนในโรงเรียนรัฐบาล กรรมการของศูนย์การเรียนรู้ก็สามารถติดต่อ *อะโละตะมาเยง* เพื่อดำเนินการรับสมัครเด็ก เป็นต้น

หากผู้ปกครองตัดสินใจให้เด็กสมัครเรียน หลังทำประวัติเด็กนักเรียน *อะโละตะมาเยง* จะส่งเจ้าหน้าที่ไปยังบ้านของเด็กเพื่อเก็บข้อมูล DBMR (Direct Beneficiary Monitoring and Reporting¹) กับเด็กและครอบครัว (ซึ่งถือเป็นผู้รับประโยชน์ในโครงการการป้องกันการใช้จ่ายแรงงานเด็ก ตามอนุสัญญาฉบับที่ 182 ว่าด้วยรูปแบบที่เลวร้ายที่สุดของการใช้แรงงานเด็ก ขององค์การแรงงานระหว่างประเทศ²) เจ้าหน้าที่จะตรวจสอบว่าเด็กยังจะไปโรงเรียนตามที่ได้สมัครไว้หรือไม่ ย้ำเรื่องวันที่เปิดเรียน เวลาขึ้นรถรับส่งในตอนเช้า แจ้งให้ทราบว่าผู้ปกครองสามารถเตรียมอาหารกลางวันให้เด็กนำไปกินที่โรงเรียน แม้ตอนประชาสัมพันธ์รับสมัครเด็กเข้าเรียนจะบอกว่ามีชุดนักเรียนให้ฟรีคนละ 1 ชุด³ แต่เด็กจะได้รับชุดนักเรียนเมื่อเข้าเรียนไปแล้ว (ปีการศึกษา 2557 ทำการแจกชุด

¹ การเก็บข้อมูลมีวัตถุประสงค์เพื่อสอบถามสภาพความเป็นอยู่ของเด็กและครอบครัว โดยเฉพาะข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษาของเด็ก เพื่อนำไปใช้เป็นข้อมูลสำหรับการให้บริการและประเมินผลโครงการแก้ปัญหาการใช้แรงงานเด็ก ทั้งนี้เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพความเป็นอยู่ รายได้ของครอบครัว ประวัติทางการศึกษา (เคยเรียนที่ไหน ออกจากโรงเรียนเพราะอะไร ขาดเรียนกี่วัน) การใช้แรงงานของเด็ก (ทำงานอยู่ในภาคอุตสาหกรรมกึ่งและอาหารทะเลหรือไม่ ทำหน้าที่อะไร ชั่วโมงการทำงาน ค่าตอบแทน) สภาพแวดล้อมความเป็นอยู่รอบบ้าน (อยู่ใกล้ถังขยะหรือไม่ อยู่ใกล้แหล่งน้ำเท่าใด) เพื่อเป็นข้อมูลในการประเมินว่าเด็กอยู่ในการใช้แรงงานเด็ก (child labour) หรือไม่ หากใช้เด็กอยู่ในการใช้แรงงานเด็กในรูปแบบที่เลวร้ายหรือไม่ (ถูกใช้เย็บทาส ถูกใช้เพื่อค้าประเวณี ผลิตสื่อลามก และแสดงลามก ถูกใช้ในกิจกรรมผิดกฎหมาย โดยเฉพาะการผลิตและขนส่งยาเสพติด ทำงานในแนวโน้มที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ สวัสดิภาพ และศีลธรรมของเด็ก เช่น งานที่ถูกล่วงละเมิดทางกาย ใจ หรือทางเพศ และงานที่ต้องทำกับเครื่องจักร อุปกรณ์ และเครื่องมีอันตราย เป็นต้น) ตรวจสอบว่าเด็กเป็นผู้เสียหายจากการค้ามนุษย์หรือไม่ โดยมีการกำหนดเป้าหมายเพื่อนำออกหรือป้องกันการใช้จ่ายแรงงานโดยบริการที่ *อะโละตะมาเยง* จะจัดทำให้เด็ก คือ การสนับสนุนให้เข้าเรียน ทั้งนี้จะมีการถ่ายรูปเด็ก ผู้ปกครอง และวาดแผนที่ห้องพักด้วย

² *อะโละตะมาเยง* ได้รับงบประมาณจากองค์กรแรงงานระหว่างประเทศมาตั้งแต่ พ.ศ. 2549 ในช่วงที่ผู้ศึกษาเริ่มเก็บข้อมูลภาคสนาม (ตั้งแต่ พ.ศ. 2556) การสนับสนุนให้เด็กพม่าเข้าเรียนในโรงเรียนรัฐบาลไทยเป็นการดำเนินงานภายใต้โครงการส่งเสริมสิทธิทางการศึกษาและการคุ้มครองทางกฎหมายสำหรับแรงงานเด็กต่างชาติและเด็กถูกแรงงานข้ามชาติในพื้นที่จังหวัดสมุทรสาคร โครงการแก้ปัญหาการใช้แรงงานเด็กในอุตสาหกรรมกึ่งและอาหารทะเล ซึ่งได้รับงบประมาณสนับสนุนจาก International Programme on the Elimination of Child Labour (IPEC) ของ International Labour Organization (ILO) ให้ดำเนินงานตั้งแต่เดือนมกราคม 2555 – มีนาคม 2557

³ ชุดนักเรียนสนับสนุนโดยองค์กรซีฟูต บริษัทส่งออกสินค้ากุ้งรายใหญ่แห่งหนึ่งในจังหวัดสมุทรสาครที่ถูกกล่าวถึงว่าเกี่ยวข้องกับการใช้แรงงานเด็กและแรงงานบังคับในอุตสาหกรรมส่งออกกุ้งแช่แข็ง เช่น ในบทความชื่อ The

นักเรียนในเทอม 2 เด็กหลายคนออกจากโรงเรียนไปก่อนแล้ว) กรณีที่ผู้ปกครองไม่ให้เด็กไปโรงเรียน เพราะบอกว่าไม่มีเงินซื้อชุดนักเรียน ทาง *อะโละตะมายง* จะจัดหาชุดนักเรียนเก่าที่ได้รับบริจาคมาให้เด็กก่อน บางรายผู้อำนวยการก็มอบเงินให้ครูไปซื้อชุดเครื่องแบบเป็นกรณีพิเศษ อย่างไรก็ตาม มีเด็กบางคนเอาชุดมาคืนในภายหลัง เพราะตัดสินใจเลิกเรียน บางคนที่ยุคเรียนไปแล้ว พอไปตามที่บ้านก็บอกว่าอยากไปเรียน แต่แม่เอาชุดไปขายแล้ว

การไปเยี่ยมบ้านเด็กเพื่อเก็บข้อมูล DBMR ไม่ใช่งานที่จะดำเนินการเสร็จสิ้นก่อนเปิดเทอม ประกอบกับเจ้าหน้าที่ฝ่ายการศึกษาต้องทำงานด้านสิทธิด้วย การเก็บข้อมูลอย่างจริงจัง ซึ่งมักทำโดยมีกำหนดวันส่งรายงานความคืบหน้าการดำเนินงานให้กับตัวแทนองค์กรแรงงานระหว่างประเทศที่อยู่ในประเทศไทย ในช่วงนี้จะมีการระดมเจ้าหน้าที่ (ซึ่งบางกรณีจะรวมถึงพี่บุญ ล่ามฝ่ายสิทธิ) และนักศึกษาฝึกงาน ลงชุมชนในช่วงเย็นเพื่อไปช่วยกันตามหาบ้านเด็กและกรอกข้อมูล ทั้งนี้เป็นช่วงที่เจ้าหน้าที่ต้องเร่งทำงานหามรุ่งหามค่ำ เจ้าหน้าที่ของ *อะโละตะมายง* ที่โดยปกติต้องช่วยสอนอยู่ที่โรงเรียนวัดเกาะตลอดทั้งวัน ก็ออกจากโรงเรียนมาตามเก็บข้อมูลกับเด็กในช่วงกลางวัน เจ้าหน้าที่ช่วยสอนที่โรงเรียนนานาชาติธาราทิพย์ก็เคยนำแฟ้มข้อมูลเด็กไปทำที่โรงเรียนด้วย

การที่ผู้ปกครองของเด็กพม่าตัดสินใจส่งลูกหลานเข้าเรียนนับเป็นจุดเริ่มต้นของการติดตามเด็กไม่ให้ไปใช้แรงงานผิดกฎหมาย อย่างไรก็ตาม ระหว่าง มกราคม พ.ศ.2557 – กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2559 (ช่วงเวลาที่ผู้ศึกษาลงพื้นที่เก็บข้อมูลภาคสนาม) เด็กหลายรายเลิกเรียนกลางคันหลังจากใช้เวลา 1-2 ปีในศูนย์เตรียมความพร้อม (เลิกเรียนก่อนเข้าเรียนในระบบโรงเรียน) บางรายก็เลิกเรียนกลางคันในปีแรกที่เข้าเรียนในโรงเรียน อย่างไรก็ตาม เรื่องเด็กเลิกเรียนกลางคันก็เป็นปัญหาที่ *อะโละตะมายง* เองไม่ได้นี้นั่นอนใจ เพราะจะมีการประชุมที่การศึกษาเพื่อตรวจสอบจำนวนเด็กที่ยังเหลืออยู่

Walmart Effect: Child and Worker Rights Violations at Narong Seafood, Thailand's Model Shrimp Processing Factory โดย International Labor Rights Forum และองค์กร Warehouse Worker United (WWU) สัมภาษณ์ลูกจ้างในโรงงานในโรงงานดังกล่าวเป็นโรงงานกรณีศึกษาในจังหวัดสมุทรสาคร เมื่อ พ.ศ. 2556 พบว่ามีแรงงานที่อายุต่ำกว่า 15 ปี ทำงานกลางคืน (สองทุ่ม-ตีสี่) และมีแรงงานผิดกฎหมายประมาณ 100-200 คน ในโรงงาน ซึ่งผู้เขียนบทความเสนอว่า การกล่าวโทษโรงงานผู้ผลิต และรัฐบาลไทยที่ไม่คุ้มครองแรงงานต่างด้าว โดยเฉพาะการกล่าวโทษบริษัทใดบริษัทหนึ่งอย่างเฉพาะเจาะจง ไม่ได้ช่วยแก้ปัญหาในระบบ แล้วยังส่งอาจผลกระทบกับแรงงานมากขึ้นด้วย หากเป็นไปได้ Walmart ควรทำงานร่วมกับนักเคลื่อนไหวด้านสิทธิมนุษยชนในไทยเพื่อตรวจสอบว่าแรงงานที่ผลิตกุ้งส่งให้ Walmart ได้รับสิทธิตามกฎหมายและสิทธิตามหลักมนุษยชน

และแบ่งกลุ่มลงชุมชนเพื่อไปตามเด็กกลับมาเรียน ซึ่งแม้ที่มการศึกษาจะพยายามติดตามเด็กครั้งแล้ว ครั้งเล่าตลอดปีการศึกษา แต่ก็ดูจะไม่ประสบความสำเร็จมากนัก เพราะเด็กที่หยุดเรียนไปแล้วก็มักจะ ไม่กลับมาเรียนอีก บางคนทีกลับมาเรียน อีกไม่กี่วันหลังจากนั้นก็หยุดเรียน ถึงอย่างนั้นก็ตาม เจ้าหน้าที่ถือว่า ถ้าเด็ก (หรือพ่อแม่) ยังไม่ได้แจ้งว่าลาออก ก็จะต้องตามเด็ก การไปหาเด็กที่บ้านจึง เป็นการหาคำตอบว่าทำไมเด็กไม่ไปโรงเรียน และหาทางให้เด็กกลับมาเรียน

4.4 สรุปท้ายบท

ดังกล่าวแล้วว่า บทนี้จะแสดงให้เห็นปฏิบัติการผลักดันแนวคิดเรื่องสิทธิเด็กในพื้นที่จังหวัดสมุทรสาครโดย *อะโละตะมายง* องค์กรพัฒนาเอกชนที่มุ่งทำงานคุ้มครองสิทธิเด็ก กับกลุ่มแรงงานเด็กต่างด้าวชาวพม่าที่ทำงานในอุตสาหกรรมประมง การสนับสนุนให้เด็กได้รับการคุ้มครองจากสถาบันทางสังคมของรัฐ ที่ต้องจัดสวัสดิการให้เด็กทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน เกิดขึ้นเพราะ *อะโละตะมายง* นิยามความเป็นเด็กผ่านกรอบคิดเรื่องสิทธิมนุษยชน ซึ่งความเป็นเด็กมีความเป็นสากลเหมือนกันทั่วโลก ส่งผลให้ *อะโละตะมายง* มุ่งบริการด้านการศึกษากับแรงงานเด็ก แม้เด็กพม่าจะไม่มีสถานะบุคคล/ไม่มีเอกสารยืนยันตัวตน แต่ก็มีสิทธิเหมือนเด็กไทย จนดูเหมือนว่าผลการดำเนินงานขององค์กรทำให้เด็กพม่าได้เข้าเรียนในโรงเรียนของรัฐบาลอย่างมีนัยสำคัญ

อย่างไรก็ตาม การทำงานกับโรงเรียน และภาพการทำงานกับแรงงานในชุมชนแรงงานเพื่อหาเด็กเข้าเรียนในโรงเรียนของรัฐ จากที่ผู้ศึกษานำเสนอ แสดงให้เห็นผลของการดำเนินงานที่เกิดขึ้นในพื้นที่ ซึ่งสะท้อนว่าแม้ *อะโละตะมายง* จะตั้งสำนักงานอยู่ในพื้นที่มากกว่า 10 ปี แต่ก็ไม่สามารถเข้าถึงพื้นที่ชุมชน นี่อาจเป็นเพราะ การมีสถานะเป็น “คนใน” ไม่ใช่แค่การอาศัยอยู่ในชุมชน แต่หมายถึง การมีสายสัมพันธ์ทางเครือญาติ คนในชุมชนมีวิธีสร้างสัมพันธ์กับ “คนนอก” และรัฐราชการที่ชุมชนมองว่าเป็นภัยคุกคามค่านิยมของชุมชนด้วยการสร้างสัมพันธ์ที่ดีผ่านการใช้ “ยุทธวิธีของครอบครัว” (Reed-Danahay, 1996) ดังเช่นที่ชื่อของ *อะโละตะมายง* เป็นชื่อที่แรงงานต่างด้าวชาวพม่าใช้เรียกองค์กรด้านสิทธิแรงงานโดยทั่วไป และเป็นคำเดียวกับที่แรงงานใช้เรียกหน่วยงานของรัฐด้วย แรงงานสร้างสัมพันธ์ด้วยลักษณะของการประนีประนอม ไม่ต่อต้าน แต่ก็สะท้อนทัศนคติที่ไม่ยอมรับแนวคิด เช่น การลองส่งลูกไปเรียน แต่ก็ไม่ได้ให้ความสำคัญกับระยะเวลาที่ต้องศึกษาจนจบหลักสูตร

เมื่อแรงงานมอง *อะโละตะมายง* ในฐานะที่เป็น “คนนอก” แม้ *อะโละตะมายง* จะเป็นองค์กรที่ลงไปทำงานในชุมชนแรงงานต่างด้าว แต่ก็ทำงานได้ในชุมชนบางแห่งเท่านั้น ในชุมชนที่ไปรับสมัครเด็กเข้าเรียน เด็กส่วนใหญ่ก็ไม่ได้มาเข้าเรียน อีกทั้งโรงเรียนในจังหวัด 104 แห่ง ก็มีเพียง 4 แห่งที่ *อะโละตะมายง* ประสานงาน/ส่งเด็กไปเรียน ในขณะที่ *อะโละตะมายง* พยายามเรียกร้องให้โรงเรียนของรัฐรับเด็กพม่าเข้าเรียน หาทุนสนับสนุนให้โรงเรียน โรงเรียนบางที่ก็ไม่รับเด็กต่างด้าว บางที่รับโดยมีเงื่อนไข และแม้จะทำทุกทางให้ผู้ปกครองส่งเด็กมาเรียน แต่ก็กลับเผชิญปัญหาในการทำงานที่เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำอีก (เช่น ผู้ปกครองไม่ส่งเด็กเข้าเรียน) จึงอาจกล่าวได้ว่าเป็นการดำเนินงานขององค์กรไม่ได้ประสบผลสำเร็จ ผู้ศึกษาเห็นว่าการนำกรอบคิดเรื่องสิทธิเด็กสากลมาใช้ทำให้ *อะโละตะมายง* มองความเป็นเด็กอย่างอุดมคติ (ความเป็นเด็ก คือ ช่วงเวลาของการเรียน ไม่ใช่การทำงาน) จึงดูเหมือนว่า *อะโละตะมายง* เป็นฝ่ายไล่ตามให้เด็กที่ตนเองนิยามว่า “ไม่มี/ไม่รู้สิทธิ” ให้เข้าเรียนในโรงเรียนของรัฐ กระนั้นก็ดี โรงเรียนที่ดำเนินการร่วมกันกับ *อะโละตะมายง* มาตั้งแต่ยุคเริ่มต้นการทำงานและปัจจุบันเป็นโรงเรียนที่มีจำนวนเด็กต่างด้าวเข้าเรียนมากที่สุดที่สุดในจังหวัด คือ โรงเรียนนานาชาติธาราทิพย์ ผู้ศึกษาจะกล่าวถึงโดยละเอียดในบทถัดไป

บทที่ 5

ปฏิบัติการในโรงเรียนของรัฐ

เนื่องจากในบทที่แล้ว ผู้ศึกษาแสดงให้เห็นว่าแนวคิด “เด็กสากล” ที่ *อะโละตะมาแยง* นำมาใช้สัมพันธ์กับการจัดการศึกษาให้เด็กพม่า กล่าวคือ ทำให้ *อะโละตะมาแยง* สามารถเข้ามาตั้งศูนย์เตรียมความพร้อมในโรงเรียนนานาชาติธาราทิพย์ บทนี้ผู้ศึกษาสนใจว่าองค์กรพัฒนาเอกชนเข้ามาดำเนินการอย่างไร และโรงเรียนของรัฐปรับตัวอย่างไร ประเด็นสำคัญอยู่ที่การตามดูต่อไปว่า เมื่อเด็กอยู่ในโรงเรียนจะนำไปสู่การจัดการ/ปฏิบัติการรูปแบบใดกับเด็ก และตัวเด็กเด็กเองสร้างปฏิบัติการในพื้นที่โรงเรียนอย่างไร ผู้ศึกษาลงลึกในรายละเอียดเกี่ยวกับปฏิบัติการของอำนาจรัฐที่กระทำผ่านการบริหารความเป็นเด็กต่างด้าว ผ่านแนวคิดเรื่องความเป็นไทย โดยแสดงให้เห็นปฏิบัติการครอบงำทางวัฒนธรรมของรัฐ ผ่านการทำงานของครู ในขณะเดียวกัน ก็นำเสนอปฏิบัติการในชีวิตประจำวันของเด็ก

5.1 โรงเรียนนานาชาติธาราทิพย์

“เด็กไทยกับข้ามชาติอยู่ร่วมกันได้ เพราะว่าถ้าหากเด็กข้ามชาติได้เข้าเรียนในระบบโรงเรียนแล้ว ก็จะได้อยู่ร่วมกัน ถึงแม้ว่าเด็กข้ามชาติจะพูดภาษาไทยไม่ได้ แต่เด็กข้ามชาติก็จะอยู่ร่วมกันได้ ถ้าหากเด็กข้ามชาติได้เข้าระบบ ตำรวจไม่สามารถที่จะกระทำการจับกุม เสมือนผู้ที่หลบหนีเข้าเมืองได้ และเด็กไทยจะไม่สามารถด่าได้ เพราะว่าเด็กข้ามชาติอยู่ในระบบแล้ว หากเด็กไทยด่าหรือว่า เราก็ตอบกลับได้ ผมว่าเรามาร่วมมือกันดีกว่า ถ้าหากเราแม้แต่ทะเลาะกัน ผมว่าเด็กไทยกับข้ามชาติก็อยู่ร่วมกันไม่ได้ ผมว่าเรามาร่วมมือกันเถอะ เราอย่าทำให้คนอื่นเดือดร้อน เพราะว่าถ้าหากเราทะเลาะกัน สังคมก็จะไม่น่าอยู่ ผมสัญญาว่าผมจะอยู่ร่วมกับเด็กไทย”

จากเรียงความเรื่องการอยู่ร่วมกันของเด็กไทยกับเด็กข้ามชาติ

เขียนโดย ด.ช.เอาแฉ (นามสมมติ) นักเรียนชั้น ป.3 อายุ 13 ปี

โรงเรียนนานาชาติธาราทิพย์ (นามสมมติ) เป็นโรงเรียนรัฐบาลแห่งหนึ่งที่ได้รับเด็กต่างด้าวเข้าเรียน จากจำนวนเด็กนักเรียนต่างด้าว 1,563 คน ที่เข้าสู่ระบบโรงเรียนในจังหวัดสมุทรสาคร จำนวนนี้เป็นเด็กนักเรียนของโรงเรียนนานาชาติธาราทิพย์ 259 คน ประกอบด้วยเด็กพม่า 133 คน มอญ 116 คน กะเหรี่ยง 5 คน ลาว 4 คน และไทใหญ่ 1 คน (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรสาคร, 2558) โรงเรียนนานาชาติจัดการเรียนการสอนโดยมีชั้นเรียนเตรียมความพร้อมเพื่อสอนภาษาไทยก่อนรับเด็กต่างด้าวเข้าเรียน ส่งผลให้กลายเป็นโรงเรียนที่มีชื่อเสียงว่าเป็น “โรงเรียนต้นแบบ” และ “โรงเรียนนาร่อง” ด้านการจัดการศึกษาสำหรับเด็กพม่าในจังหวัดสมุทรสาคร

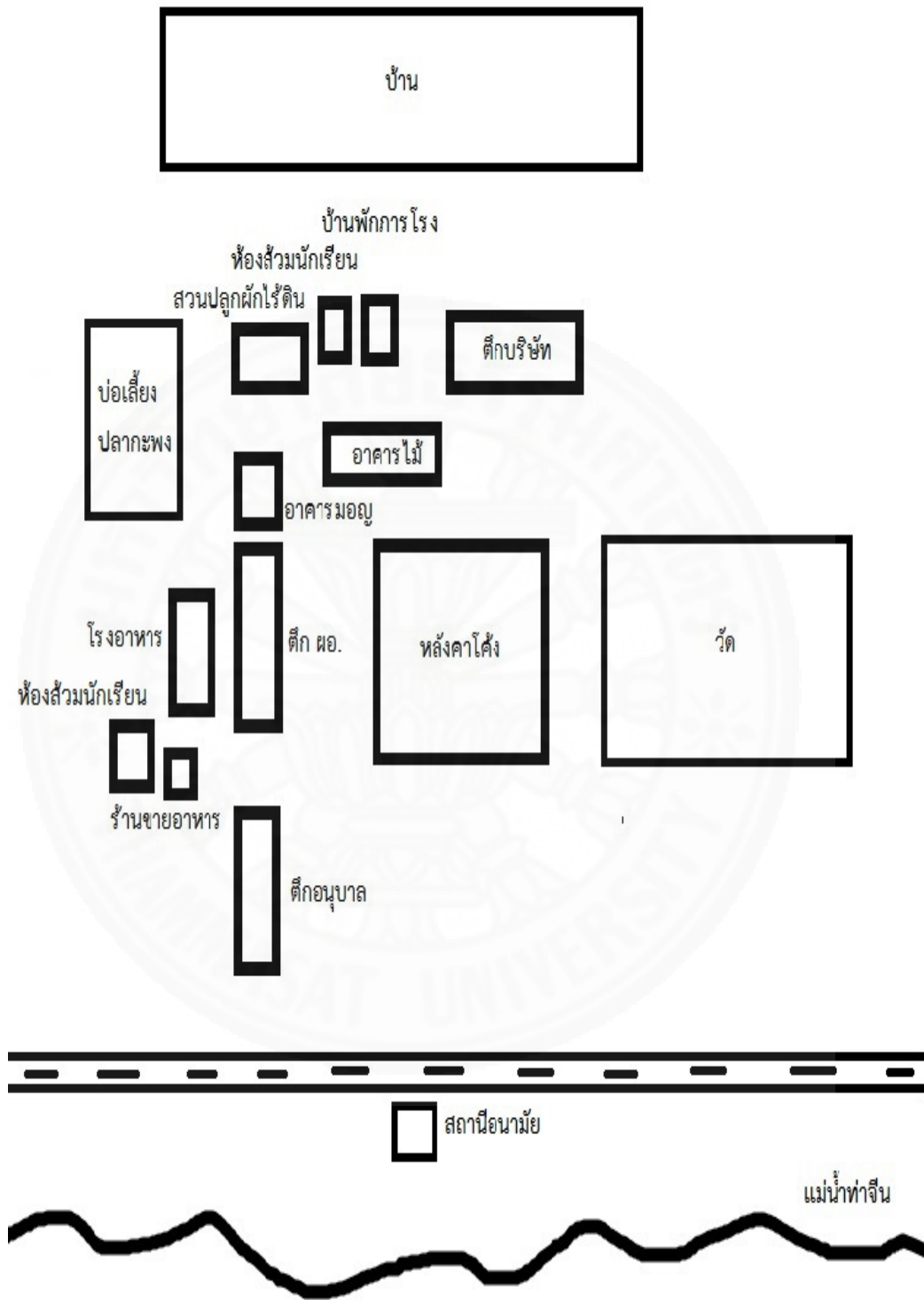
โรงเรียนนานาชาติแห่งนี้ ตั้งอยู่ในตำบลบางหญ้าแพรก อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร ชาวบ้านนิยมเรียกพื้นที่บริเวณนี้ว่าปากอ่าวหรือกำพั่ว โรงเรียนเริ่มเปิดสอนตั้งแต่ พ.ศ. 2482 ปัจจุบัน (พ.ศ. 2558) จัดสอนระดับอนุบาลถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 มีครูจำนวน 34 คน ตั้งแต่ พ.ศ. 2549 แล้วที่ผู้อำนวยการโรงเรียนอนุญาตให้ *อะโละตะมายง* ส่งเจ้าหน้าที่เข้ามาใช้อาคารหลังหนึ่งของโรงเรียนเป็นสถานที่สอนภาษาไทยให้กับเด็กพม่า โดยโรงเรียนจะรับเด็กพม่าที่สามารถผ่านการทดสอบภาษาไทยเข้าเรียนในระดับประถมศึกษาปีที่ 1 เรียกว่าเป็น “เด็กนักเรียนนานาชาติ” ของโรงเรียน โรงเรียนนานาชาติแห่งนี้ จึงไม่ใช่โรงเรียนนานาชาติในความหมายที่เข้าใจกันทั่วไป เช่น เรียนสองภาษา ภาษาต่างชาติมีครูเจ้าของภาษาเป็นคนสอน ห้องเรียนปรับอากาศ บรรยากาศดี ค่าเล่าเรียนแพง แต่ความเป็น “นานาชาติ” ของโรงเรียนแห่งนี้เกิดขึ้นเมื่อโรงเรียนเริ่มมีนโยบายรับเด็กต่างด้าวเข้าเรียนร่วมกับเด็กไทย ซึ่งเป็นผลมาจากการที่รัฐไทยปรับเปลี่ยนนโยบายด้านสิทธิทางการศึกษาของเด็กต่างด้าวตามมติคณะรัฐมนตรี 2548

บริเวณที่ตั้งของโรงเรียนไม่มีรั้วแสดงอาณาเขตที่แน่นอน ชาวบ้านพูดกันว่า ที่ดินบริเวณโรงเรียนถ้าไม่ใช่ที่ดินวัด ก็เป็นที่ดินที่ชาวบ้านแถวนี้เคยบริจาค ดังนั้นจึงไม่สามารถสร้างรั้วแบ่งอาณาเขตระหว่างโรงเรียน วัด และชุมชนได้ ทางเข้าโรงเรียนอยู่ติดถนน มีป้ายหินแกรนิตสีดำแกะสลักชื่อโรงเรียน สังกัดประถมศึกษาสมุทรสาคร เขต 1 หากมองไปรอบๆ จะเห็นคนงานตากปลาตัวเล็กๆ ฝั่งตรงข้ามมองเห็นเรือประมงจอดเทียบท่าในแม่น้ำท่าจีนซึ่งจะไหลลงสู่อ่าวไทย เมื่อเดินจากหน้าโรงเรียนเข้ามา อาคารแรกที่มีมองเห็นเป็นอาคารปูนซีเมนต์ 2 ชั้น ชั้นล่างเป็นห้องเรียนชั้นอนุบาล ส่วนชั้นบนเป็นห้องเรียนประถมศึกษาปีที่ 1 ใดๆ ก็เรียกอาคารนี้ว่า “ตึกอนุบาล” อาจเพราะบริเวณด้านหน้าของตึกมักมองเห็นเด็กตัวเล็กๆ อยู่ในชุดนักเรียนอนุบาล สวมทับด้วยเสื้อกันเปื้อน เอี่ยมฉาย

ตารางสี่ดิสก์อยู่หน้าห้องเรียนของพวกเขา บริเวณเดียวกันมีที่จอดรถหลังคาสังกะสี เป็นที่จอดรถของครู อาคารถัดไปมีลักษณะภายนอกแบบเดียวกัน แต่เรียกว่า “ตึก ผอ.” เพราะชั้นบนประกอบด้วยห้องผู้อำนวยการซึ่งเป็นห้องกระจกติดตั้งเครื่องปรับอากาศไว้ และมีจอโทรทัศน์ที่ถ่ายทอดภาพจากกล้องวงจรปิดที่ติดตั้งไว้ในบริเวณโรงเรียน ทั้งยังเป็นห้องประชุมขนาดเล็ก รับแขกได้ครั้งละประมาณ 10 คน บ่อยครั้งเป็นแขกจากองค์กรแรงงานระหว่างประเทศ ติดกับกับห้อง ผอ. คือ ห้องธุรการ เป็นห้องเก็บเอกสาร/ประวัตินักเรียน มีเครื่องถ่ายเอกสาร คอมพิวเตอร์และเครื่องพิมพ์เอกสารไว้บริการครู ในห้องมีโต๊ะและคอมพิวเตอร์ประจำของครูสมหมาย ครูที่ทำงานทะเบียนประวัติเด็ก เป็นคนประสานกับสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ตอนเช้าห้องนี้ดูมีชีวิตชีวาเป็นพิเศษ เพราะเมื่อมาถึงโรงเรียนครูทุกคนต้องแวะมาเซ็นชื่อที่นี้ก่อน ประธานนักเรียนพูดประกาศเสียงตามสายใส่ไมโครโฟน ชั้นล่างของอาคารเป็นห้องเรียนชั้นประถม บริเวณด้านหลังตึกเป็นโรงอาหาร ใกล้กันมีห้องส้วมนักเรียน ที่เพิ่งสร้างใหม่เมื่อ พ.ศ. 2558

อาคารหลังถัดไป คือ อาคารทรงเตี้ย ล้อมรอบด้วยป่าชายเลน สวนผักไร้ดิน และบ่อเลี้ยงปลา กะพง เต็กลง และครูในโรงเรียนเรียกกันว่า “อาคารมอญ” เหนือประตูทางเข้ามีป้ายไว้นิลติดอยู่ ใครผ่านไปผ่านมาจะเห็นรูปเต็กลง ในชุดนักเรียน ยิ้มแย้มแจ่มใส พร้อมข้อความว่า “ศูนย์เตรียมความพร้อมเด็กต่างชาติในระบบโรงเรียน” มีสัญลักษณ์ ILO อยู่ที่ย้ายด้วย ทุกเช้าจะมีคนขับรถมอเตอร์ไซค์พ่วงข้างบรรทุกปลาตายมาจอดบริเวณนี้ เพราะไม่มีถนนให้ขับเข้าไปถึงบ่อปลา คนงานที่บ่อปลาจะมายกถังพลาสติกภายในบรรจูปปลาเปิด (ปลาที่ติดมากับเรือประมงจับสัตว์น้ำแต่คนไม่บริโภค อาจหมายถึงปลาแป้น ปลาอมไข่ ปลาหัว ปลาสลิดหิน หรือปลาตัวเล็กชนิดอื่น) น้ำเมือกและเลือดปลาหยดลงเปื้อนพื้นทางเดินหน้าอาคาร สายๆ พอแดดส่องก็แห้งติดพื้นถนนไป ด้านหน้าของอาคารมอญหันเข้าหาด้านข้างของ “อาคารไม้” หรืออาคาร 2 ชั้นที่มีธงอาเซียน และธงประเทศสมาชิกประดับอยู่ที่ราวระเบียงชั้นสอง หน้าห้องสมุดของโรงเรียน ชั้นล่างยังคงเป็นห้องเรียนชั้นประถมเหมือนกันกับตึก ผอ. หลังอาคารมีห้องส้วมสำหรับเด็กนักเรียน และบ้านพักภารโรง บริเวณเดียวกันมีอาคารอีกหลังหนึ่งที่โดดเด่นกว่าอาคารเรียนหลังอื่น เนื่องจากเป็นตึกสูง 3 ชั้น มีป้ายชื่อหน้าอาคารว่า “ศูนย์เตรียมความพร้อมเด็กก่อนวัยเรียน” แต่คนในโรงเรียนเรียกว่า “ตึกจักรวาล” ตามชื่อของบริษัทส่งออกกุ้งแช่แข็งที่สร้างอาคารให้โรงเรียน ตึกจักรวาลสีขาวสว่างเพราะเพิ่งสร้างใหม่ ส่วนอาคารเรียนหลังอื่นเก่า เคยมีการซ่อมแซมปรับปรุงอาคาร แต่ทาสีทับลงไปบนเนื้อปูนก็เกิดฝุ่นผง สีที่ทาทับลงไปใหม่ไม่

อาจติดได้แนบสนิท เสื่อมสภาพ ทนดัดตัวลง ถูกปลวกกิน โรงเรียนมีลานอเนกประสงค์ขนาดใหญ่มีเสา
ประดับธงชาติไทย (ด้านที่ตรงข้ามกับตึกจักรวาลมีเครื่องออกกำลังกาย ทำจากพลาสติก มีสีสดใสใ
จึงกลายเป็นมุมเครื่องเล่นสำหรับเด็กเล็ก) เป็นที่จัดกิจกรรมร่วมกันของทุกชั้นเรียน เรียกที่นี่ว่า
“หลังคาโค้ง” พ้นจากชายคาอาคารเรียนและหลังคาโค้ง ก็ล้วนเป็นพื้นที่กลางแจ้ง แทบไม่มีต้นไม้ใหญ่
ที่จะอาศัยร่มเงาบังแดดได้ พื้นที่สีเขียวมองเห็นได้จากป่าชายเลนน้ำเน่าที่อยู่แถบอาคารมอญ เด็กๆ
ในโรงเรียนชอบไปดูตัวเงินตัวทองคลานอยู่ในน้ำ ป่าชายเลนมีขยะมากมายสะสมอยู่ ทั้งถุงพลาสติก
ขวดน้ำ ซองขนมกึ่งสำเร็จรูป เปลือกลูกอม ถุงขนม ทางเดินในโรงเรียนบางส่วนเป็นถนนคอนกรีต
บางส่วนเป็นพื้นดินขรุขระ โรงเรียนนานาชาติไม่มีห้องพยาบาล หากมีเด็กเจ็บป่วย หรือได้รับอุบัติเหตุ
ครูประจำชั้นจะพาเด็กไปรักษาพยาบาลเบื้องต้นที่สถานีนอนามัยประจำตำบล ที่อยู่ตรงข้ามกับโรงเรียน

ภาพที่ 5.1 แผนผังโรงเรียนนานาชาติ

เด็กนักเรียนไทยเรียกผู้อำนวยการโรงเรียนว่า ผอ. เรียกครูในโรงเรียนว่าครูดตามด้วยชื่อ แต่มักเรียกครูในอาคารมอญว่าครูปม่าหรือครวมอญ (แม้จะมีสัญชาติไทย แต่ก็ถูกเข้าใจไปก่อนว่าเป็นคนพม่า) นอกจาก ผอ. และครู โรงเรียนมีลุงสมชายเป็นภารโรง ลุงกับภรรยาอาศัยอยู่ในบ้านพักภารโรง ซึ่งเป็นบ้านหลังเล็กๆ ก่อจากอิฐบล็อก อยู่หลังอาคารไม้ ทุกวันผู้ศึกษาเห็นลุงสมชายเดินไปเดินมาในชุดเสื้อยืดเก่า กางเกงขายาวพับขา กางเกงขึ้น สวมหมวกสานไม้ไผ่ทรงปีกกว้างสำหรับกันแดด บางทีก็เห็นแกตัดต้นไม้ หรือย้ายของอะไรต่อมิอะไรจากที่หนึ่งไปไว้อีกที่หนึ่ง โดยมี ผอ. สั่งอยู่ข้างๆ หลายครั้งก็ช่วยหยิบจับ ไม่ปล่อยให้ลุงทำงานคนเดียว จนได้รับคำชื่นชมจากเจ้าหน้าที่ของ *อะโละตะมายง* หลายคน หัวหน้าฝ่ายการศึกษาของ *อะโละตะมายง* ก็ออกปากชม ผอ. กับนักศึกษาฝึกงานหรือใครก็ตามที่มาศึกษาดูงานที่โรงเรียนว่า ผอ. โรงเรียนนี้ดี นอกจากรับเด็กพม่าเข้าเรียน ยังขยันทำงาน ไม่ใช่แค่งานเอกสารที่ทำงานอยู่แต่ในห้อง แต่ยังออกแรงช่วยงานภารโรงเอง ตอนกลางคืนลุงสมชายทำหน้าที่เป็นยาม ดูแลความเรียบร้อยของโรงเรียน ผู้ศึกษาไม่เคยเห็นลุงแกล้างห้องส้วม แต่แกเคยมาบอกผู้ศึกษาว่าให้ช่วยจัดการและบอกเด็กพม่ามอญให้รักษาความสะอาดของห้องส้วมโรงเรียนด้วย เพราะมีเด็กไปถ่ายอุจจาระ ไม่ราดน้ำ ที่สำคัญ คือ อุจจาระมีพยาธิ ทำให้เด็กๆ ในโรงเรียนไม่กล้าเข้าไปใช้ห้องน้ำต่อ ผู้ศึกษาไม่ทราบว่าลุงแกรู้ได้อย่างไรว่าเด็กพม่ามอญไปถ่ายอุจจาระไว้ เมื่อสอบถามเด็กในอาคารมอญก็พบว่าเมื่อสักครู่มีเด็กคนหนึ่งไปถ่ายอุจจาระทิ้งไว้จริงๆ ดังนั้นลุงแกคงเป็นผู้รักษาความสะอาดของสถานที่ในโรงเรียนด้วย

เรื่องอาหารการกินในโรงเรียนเป็นหน้าที่ของป่าเฉื่อย แม่ครัวที่บ้านอยู่หลังโรงเรียน ก่อนแปดโมงเช้า ป่าแกจะค่อยๆ เดินมาที่ครัวในโรงอาหาร ซึ่งเป็นคล้ายห้องทำงานของแก ป่าเฉื่อยในชุดสวมเสื้อคอปก นุ่งผ้าถุง เก็บผมมัดรวบตึง มาถึงก็เริ่มปิดกวาดเช็ดถูพื้นโรงอาหาร ทำความสะอาดโต๊ะกินข้าวของครู เตรียมน้ำใส่กระติกน้ำร้อน นำน้ำดื่มบรรจุขวดและกาแฟจัดเตรียมไว้ให้บรรดาครูที่อาจแวมานั่งคุยกัน นั่งเฉยๆ อ่านหนังสือพิมพ์ ดื่มกาแฟ หรือเอาขนมมาแบ่งกันกิน ที่เห็นนั่งอยู่บ่อยๆ คือ ครูสมศรี ครูประจำชั้นห้อง ป.5 ที่มีตำแหน่งเป็นครูฝ่ายปกครองด้วย เธอใส่แว่นกันแดดสีดำ ทำผมสีน้ำตาลประกายแดง (ผมสีแดงโดดเด่นกว่าครูคนอื่น) สวมใส่ชุดกระโปรงที่ทำจากผ้าไหมไทยเป็นชุดทำงาน อาจเป็นด้วยเหตุที่มีความอาวุโส หรืออาจเป็นเพราะว่าเธอเป็นคนดูแลความเรียบร้อยของโรงเรียน ครูคนอื่นให้ความเคารพและเกรงใจเธอมากเป็นพิเศษ เคยมีวันหนึ่งที่ทั้งเจ้าหน้าที่ฝ่ายการศึกษา นักศึกษาฝึกงาน และผู้ศึกษาที่เป็นตัวแทนของ *อะโละตะมายง* มาสอนเด็กในอาคารมอญ

เมื่อเดินผ่านโต๊ะกินข้าวก็ถูกครูสมศรีตำหนิเรื่องการแต่งกายต่อหน้าครูคนอื่นอีกหลายคน เธอว่าการใส่กางเกงยีนส์ขาว สีอ่อนคอก/สีอืดคอกกลม สวมรองเท้าผ้าใบนั้นไม่สุภาพและไม่ให้เกียรติสถานที่ราชการ ครูสมศรีบอกว่าถ้าจะเข้ามาสอนเด็กในพื้นที่ของโรงเรียน ผู้หญิงควรใส่กระโปรงเพื่อให้เด็กนักเรียนไทยเคารพเหมือนครูคนอื่นๆ เหตุการณ์นี้ทำให้ผู้ศึกษาเห็นว่าครูสมศรีไม่ได้มีหน้าที่ควบคุมแค่เรื่องความประพฤติของเด็กนักเรียน แต่ยังรวมถึงครูด้วย อีกทั้งโต๊ะกินข้าวเป็นสถานที่สร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูในโรงเรียน เพราะครูสมศรีก็คงไม่มีโอกาสว่ากล่าวครูของ *อะโละตะมายง* ที่บริเวณอื่น โดยมีครูของโรงเรียนนั่งฟังอยู่ด้วยเช่นที่นี้ อาจเพราะโรงเรียนนานาชาติไม่มีห้องพักครู การเตรียมความเรียบร้อยของโรงอาหาร จึงไม่ใช่เรื่องที่ต้องทำเฉพาะตอนเช้าหรือตอนเที่ยง เพราะมีครูแวะมานั่งเกือบทั้งวัน

ช่วงสายป่าเฉื่อยจะเริ่มทำอาหารกลางวันสำหรับเด็กอนุบาล (กับข้าว 1-2 อย่าง ขนม และผลไม้) เตรียมน้ำหวานรสต่างๆ ที่จะขายช่วงพักเที่ยง (กิจการของโรงเรียนเอง) เสร็จแล้วเร่งมือทำอาหารกลางวันสำหรับครู¹ ซึ่งดูเหมือนจะทำไม่ได้หยุดมือ แต่ก็ไม่เคยเตรียมอาหารไปวางที่โต๊ะกินข้าวได้เสร็จทันเวลาเลยสักวัน ทุกวันจะมีครูมาช่วยขนาน้ำให้เด็กๆ ที่เริ่มทยอยมากินข้าว และออกันอยู่ตรงจุดขายน้ำ ในช่วงนี้ครูสมศรี และข้าราชการครูคนอื่นๆ จะนั่งอยู่ที่หัวโต๊ะ ผู้ศึกษาดูจากสีผมไบหน้าที่มีรอยเหี่ยวย่นบนร่องแก้ม และตีนกาชัดเจน ก็รู้ว่าครูกลุ่มนี้อายุมากแล้ว ถ้าไม่นั่งคุยกัน พวกเขาจะดูแลคุปองซื้ออาหารของเด็กนักเรียนที่นำเงินสดมาแลก สำหรับครูที่อายุน้อยกว่า (ครูอัตราจ้างและนักศึกษาปริญญาตรี คณะครุศาสตร์ที่มาฝึกสอนกับโรงเรียน) เมื่อเดินมาในอาณาบริเวณนี้จะยกมือไหว้ทำความเคารพ ถ้าไม่ได้ช่วยขนาน้ำ แล้วยังไม่เดินไปช่วยป่าเฉื่อยยกชามกับข้าวในครัวออกมาจัดเรียงที่โต๊ะ ก็ดูจะเป็นเรื่องผิดปกติที่สุด ทุกวันป่าเฉื่อยจะจัดอาหารสำหรับ ผอ. แยกกับข้าวใส่จานกระเบื้องที่เป็นของ ผอ. คนเดียว วางไว้บนโต๊ะ ไม่ว่า ผอ. จะมากินข้าวที่นี้หรือไม่ก็ตาม

¹ ทุกวันโรงเรียนนานาชาติจะเลี้ยงอาหารกลางวันครู (ราดหน้า ข้าวคลุกกะปิ กระเพาะปลา หรือข้าวสวยกับแกง 2 อย่าง บางวันมีผลไม้และขนมหวาน) ผู้อำนวยการบอกว่าเป็นเพราะไม่อยากให้ครูออกไปกินข้าวนอกโรงเรียน แต่อยากให้ใช้เวลาอยู่ในพื้นที่เดียวกับเด็ก นั่งกินข้าวในโรงอาหารด้วยกัน อย่างไรก็ตาม ป่าเฉื่อยเคยบอกผู้ศึกษาว่า ที่จริง ผอ. กลัวคนมาตรวจสอบ เพราะค่าอาหารครูก็หักมาจาก “เงินค่าหัว” ของเด็กๆ นั่นแหละ (เงินค่าหัว หมายถึงเงินที่กระทรวงศึกษาธิการสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการเรียนโรงเรียนรัฐบาลให้กับเด็กนักเรียนเป็นรายบุคคล)

ตอนบ่ายป่าเฉื่อยต้องล้างจานซามทั้งของเด็กอนุบาลและที่ครูกินไว้ตอนเที่ยง ช่วงเย็นแจะเตรียมของไว้ทำกับข้าวในวันถัดไป กวาดถูพื้นโรงอาหารก่อนเดินกลับบ้าน แกเคยบอกผู้ศึกษาว่า งานเยอะไม่คุ้มค่าแรง 300 บาท/วัน บางวันแก็แบ่งเงินส่วนนี้ไปจ้างคนอื่นมาช่วยล้างจาน ถูพื้น หั่นหมู หั่นผัก ฯลฯ เพราะทำคนเดียวไม่ทัน แต่ถึงอย่างไร ก็ยังไม่อยากเลิกทำงาน เพราะเป็นแม่ครัวโรงเรียนมา 20 กว่าปีแล้ว และด้วยอายุเลย 50 ปี แกคิดว่าคงไปทำงานที่อื่นไม่ได้ ถ้าออกไปอยู่บ้านเฉยๆ ไม่มีอะไรทำก็คงเหงา ด้วยความที่แก็เป็นคนดูแลความเรียบร้อยของพื้นที่บริเวณนี้ หากเด็กนานาชาติทำข้าวหรือน้ำแกงหกใส่โต๊ะหรือหกลงพื้น ป่าเฉื่อยจะเป็นคนแรกที่เดินมาบอกใครก็ตามที่ดูแลเด็กอยู่ว่าให้รักษาความสะอาดของโรงอาหารด้วย แก็บอกถึงขนาดว่าไม้กวาด ที่ตักขยะและผ้าเช็ดที่ตองนำมาใช้ทำความสะอาดเก็บไว้ตรงไหน

5.2 ศูนย์เตรียมความพร้อม

การจัดการเรียนการสอนของศูนย์เตรียมความพร้อมเกิดขึ้นในอาคารชั้นเดียว ทรงสี่เหลี่ยม มีประตูเหล็กม้วนสำหรับเปิด-ปิดทางเข้าออก ต่างจากอาคารเรียนหลังอื่นที่เป็นอาคาร 2 ชั้น มีบันไดขึ้น 2 ข้าง ห้องเรียนมีประตูบานพับ และมีห้องน้ำครุอยู่ชั้นล่าง ครูและเด็กไทยในโรงเรียนเรียกมันว่า “อาคารมอญ” ด้วยเข้าใจว่าเด็กต่างดาวที่มาเรียนส่วนใหญ่เป็นเด็กมอญ ผู้ศึกษาเรียกมันว่า “ศูนย์” (ย่อมาจากศูนย์เตรียมความพร้อม) ตามที่เจ้าหน้าที่ของ *อะโละตะมายง* เรียก แต่ก็เห็นว่ามันเป็นอาคารเก่า ผุพัง อีกทั้งยังเป็นสถานที่เก็บของ ทั้งของที่ชำรุดแล้ว เช่น โต๊ะ เก้าอี้ไม้ที่ขาเก้าอี้หัก เสื่อมสภาพจนเด็กห้องเรียนไหนก็ไม่เอาไปใช้งานแล้ว ลุงสมชายก็จะเอามาเก็บไว้ที่นี่ โดยวางไว้ที่มุมห้องเรียน นอกจากนี้ยังมีของใช้ เช่น พัดลมไอน้ำขนาดใหญ่ ที่ครูสมศรีสั่งให้เด็กนักเรียนมัธยมช่วยกันขนมาเก็บไว้ที่นี่ด้วย ดังนั้นหากเรียกมันว่า “โรงเก็บของ” อาจจะตรงกับสภาพของอาคารมากกว่า

ที่ดินรอบอาคารมอญเป็นที่ดินต่ำกว่าถนนเส้นหลักหน้าโรงเรียน และไม่ได้ถมดินให้สูง ไม่มีบันไดทางขึ้นเหมือนอาคารหลังอื่น ประกอบกับระบบระบายน้ำของโรงเรียนก็คงไม่ดี หากฝนตก น้ำบนถนนจะไหลเข้ามาท่วมขังภายในอาคาร บางวันพื้นห้องเรียนเจ็มนองด้วยน้ำที่พากราบดินโคลนเข้ามาท่วมขัง แม้จะทำความสะอาด วิตน้ำออกจากห้องเรียน ถูพื้นซ้ำ แต่ก็ยังดูสกปรก มีกลิ่นอับชื้น และมีฝนพัดเข้ามาแทบตลอดเวลา กวาดถูทุกอย่าง สักพักฝุ่น เศษหิน ดิน ทราย ก็จะปลิวเข้ามาใหม่

เท้าของผู้ที่อยู่ในห้องจะสัมผัสกับพื้นที่ไม่สะอาดทั้งวัน ห้องเรียนใช้แสงสว่างจากธรรมชาติ เพราะหลอดไฟเสีย ทุกวันอากาศร้อน อบอ้าว พัดลมเพดานเปิดไม่ติด พัดลมตั้งพื้นไม่เพียงพอต่อความต้องการ ยุงเยอะจนบางวันต้องแจยกายกันยุงให้เด็ก

ภายในห้องเรียนตกแต่งด้วยแผนภูมิวันเดือนปี รูปสัตว์ต่างๆ พยัญชนะภาษาไทย ภาษาอังกฤษ ชุดประจำชาติในประเทศอาเซียน กำแพงห้องเรียนมีรูปวาดคนประสานมือกันรอบสัญลักษณ์วงกลมที่แทนว่าเป็นโลกของเราทุกคน มีรูปวาดธงชาติไทย ธงชาติพม่า และคำภาษาอังกฤษ เช่น PEACE (สันติภาพ) UNESCO (ย่อมาจาก United Nations Education, Scientific and Cultural Organization องค์กรหนึ่งของสหประชาชาติที่มีมุ่งส่งเสริมสันติภาพ ขจัดความไม่เท่าเทียม ส่งเสริมการจัดการศึกษาแก่เด็กๆ ทุกคนในโลก) ข้อความ “Life starts with hope” พร้อมคำแปล “ชีวิตเริ่มต้นด้วยความหวัง” ข้างๆ มีรูปวาดรูปต้นไม้ใหญ่ พร้อมดอกไม้คล้ายกุหลาบ มีข้อความว่า “I ♥ nature” และ “I am happy”

ที่อาคารมอญมีครูหนึ่งเป็นหัวหน้า ครูหนึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ฝ่ายการศึกษาของ *อะโละตะมายง* ที่ต้องมาทำงานประจำที่โรงเรียน (หากผู้อำนวยการ *อะโละตะมายง* พาแขกมาที่โรงเรียน เขาจะให้เด็กๆ เรียกตนเองว่า “ครูใหญ่”) ครูหนึ่งเป็นคนอำนวยความสะดวกให้กลุ่มคนหรือหน่วยงานต่างๆ ที่เข้ามาจัดกิจกรรมกับเด็กนานาชาติ และเป็นคนประสานงานกับผู้อำนวยการ ครูหนึ่งสามารถตัดสินใจในเบื้องต้น แต่ต้องรายงานกับหัวหน้าฝ่ายการศึกษาที่อยู่ที่สำนักงาน โดยมีครูสอง เจ้าหน้าที่อีกคน และลินซี ล่ามชาวพม่า คอยช่วยงาน บางช่วงจะมีนักศึกษาฝึกงานสลับกันมาฝึกสอน ครูหนึ่งเป็นผู้ขายวัยยี่สิบปลายๆ ด้วยความที่เขาเป็นคนเจียบๆ ไม่ช่างคุย อีกทั้งแทบจะถือไม้เรียวติดมือตลอดเวลา เด็กๆ จึงกลัวเขามากกว่าครูคนอื่น

การสอนเด็กๆ นานาชาติแบ่งเด็กอายุ 5-15 ปี ออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มเด็กเล็ก (ให้ลินซีดูแลเป็นหลัก) และกลุ่มเด็กโต (ครูหนึ่งรับผิดชอบเป็นครูประจำชั้น) ทั้ง 2 ห้องสอนวิชาภาษาไทย สังคมศึกษา คณิตศาสตร์ แต่ภาษาอังกฤษจะสอนโดยลินซีทุกห้อง ครูสองช่วยรับส่งเด็กส่วนหนึ่งที่มีปัญหาการมาเรียนกับรถรับส่ง (ไม่จ่ายเงิน รถก็ไม่ไปรับ) และช่วยสอนเด็ก โดยเฉพาะช่วงที่อาคารมอญมีเด็กนักเรียนจำนวนมาก (จำนวนเด็กไม่นิ่งตลอดทั้งปี) นอกจากนี้เด็กแต่ละห้องยังมีพื้นฐานความรู้ต่างกัน เช่น เด็กบางคนติดตามพ่อแม่เข้ามาในประเทศไทย เคยเรียนหนังสือกับโรงเรียนรัฐบาลพม่า สามารถบวกลบเลขได้แล้ว แต่เด็กอีกกลุ่มที่ไม่เคยไปโรงเรียนก็จะไม่รู้จักตัวเลข อย่างไรก็ตาม

ตาม การสอนมุ่งเน้นให้เด็กๆ ทุกคนรู้ภาษาไทย ไม่ใช่แค่การสื่อสาร แต่รวมถึงทักษะการเขียนและอ่านที่จำเป็นต่อการเรียนในระดับชั้น ป.1 และฝึกฝนให้มีระเบียบวินัย/มารยาทไทย เช่น รู้ว่าเมื่อครูพูดด้วยต้องรู้จักยั้งยั้ง เอาแขนวางชิดลำตัวด้านข้าง ไม่ใช่ยื่นเอามือกอดอก

หลังจากมีรายงานสถานการณ์การค้ามนุษย์ (Trafficking in Person Report) พ.ศ. 2555 บริษัทส่งออกกุ้งแช่แข็งจักรวาลซีฟู้ด (นามสมมติ) ได้หาแนวทางแก้ปัญหาการใช้แรงงานเด็กอย่างเป็นรูปธรรม จึงกำหนดนโยบายดูแลบุตรหลานของแรงงานต่างด้าวที่ทำงานในภาคอุตสาหกรรมประมง ให้เด็กได้รับการศึกษาตามหลักมนุษยชน เพราะการรับเด็กต่างด้าวเข้ามาเพิ่ม ทางโรงเรียนจึงได้งบประมาณสร้างตึกสูงสามชั้นใน พ.ศ. 2556 เพื่อเป็นอาคารเรียนเพิ่มเติมสำหรับเด็กนานาชาติ ซึ่งเป็นผลมาจากการทำบันทึกข้อตกลง 3 ฝ่าย ระหว่างบริษัทส่งออกกุ้งแช่แข็งจักรวาลซีฟู้ด โรงเรียนนานาชาติธาราทิพย์ และ *อะโละตะมาแยง* ในโครงการเตรียมความพร้อมแก่เด็กข้ามชาติเพื่อเข้าระบบการศึกษาไทย เป็นระยะเวลา 5 ปี (พ.ศ. 2556-2560) นอกจากนี้ บริษัทยังให้งบประมาณในการจ้างครูสำหรับสอนเด็กนานาชาติ พร้อมทั้งมอบอุปกรณ์สำหรับการจัดสอนในชั้นเตรียมความพร้อม เช่น สมุด ดินสอ สีไม้ เครื่องคอมพิวเตอร์ เครื่องพิมพ์และถ่ายเอกสาร

แต่ห้องเรียนที่บริษัทสร้างขึ้นก็ไม่ได้ถูกใช้ตามวัตถุประสงค์ที่สร้าง แม้ชั้น 1 ของอาคารจะถูกจัดเป็นห้องเตรียมความพร้อม 1 และห้องเตรียมความพร้อม 2 แต่ห้องเรียนที่เหลือในชั้นเดียวกัน ผู้อำนวยการโรงเรียนจัดเป็นห้องเรียนสำหรับเด็กนักเรียนในระบบ ชั้น 2 ของอาคารถูกจัดเป็นห้องประชุมใหญ่ของโรงเรียน¹ และชั้น 3 เป็นห้องเรียนของเด็กนักเรียนมัธยม เด็กต่างด้าวส่วนหนึ่งที่ยังสื่อสารภาษาไทยไม่ได้ยังคงเรียนอยู่ในอาคารมอญ โดยให้ครูของ *อะโละตะมาแยง* สอนเพื่อให้เด็กได้ภาษาไทยก่อน ผู้อำนวยการบอกว่าชั้นเรียนที่ให้อยู่ไปเรียนในอาคารใหม่เป็นห้องเรียนที่เด็กพม่าเรียนร่วมกับเด็กไทย เมื่อเป็นเช่นนี้ ชั้นเรียน ป. 1 ที่มีสัดส่วนเด็กพม่ามากกว่าชั้นเรียนอื่นๆ จึงต้องเรียนในอาคารเก่าของโรงเรียน กลางปีการศึกษา 2556 เป็นช่วงที่มีการจัดห้องเรียนใหม่ ครูปลา ครูประจำชั้น ป.1/3 ห้องที่มีเด็กต่างด้าวล้วน (กรณีมีเด็กต่างด้าวอายุเกินเกณฑ์เข้าเรียน ป.1 หรือเกิน 7 ขวบ โรงเรียนแยกห้องเรียนเด็กต่างด้าวกับเด็กไทย) เรียกชั้นเรียนของตนเองกับผู้ศึกษาว่า “ห้องลูก

¹ เป็นห้องประชุมที่มีขนาดใหญ่เมื่อเทียบกับห้องประชุมของโรงเรียนอื่นที่อยู่ในละแวกเดียวกัน ประกอบกับโรงเรียนมีบริเวณจอดรถมากกว่าพื้นที่ของโรงเรียนอื่น บ่อยครั้งที่ห้องประชุมแห่งนี้กลายเป็นสถานที่รองรับการจัดประชุมร่วมกันของโรงเรียนรัฐบาลในอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร

เมียน้อย” เพราะเดิมก็ไม่มีห้องเรียน ต้องสอนในห้องสมุด (เด็กนักเรียนไม่มีเก้าอี้ ครูเขียนบนกระดาน ไวท์บอร์ดล้อเลื่อน เด็กนั่งเขียนหนังสือที่พื้นห้อง ไม่มีที่นั่งประจำ บางคนนอนเรียนกับพื้น) พอโรงเรียนมีอาคารใหม่ เด็กนักเรียนในอาคารไม้ห้องหนึ่งได้ย้ายไปใช้เป็นห้องเรียนประจำ เด็กนักเรียนต่างด้าวห้องลูกเมียน้อยจึงได้ย้ายไปใช้ห้องเรียนนั้นแทน¹

ควรกล่าวด้วยว่า ตั้งแต่ พ.ศ. 2556 สมาคมอาหารแช่เยือกแข็งแห่งประเทศไทยก็ได้เข้ามามีบทบาทสนับสนุนการจัดการศึกษาสำหรับเด็กนานาชาติด้วยการจ้างครูให้โรงเรียน ผู้ศึกษาไม่ทราบว่าครูที่สมาคมจ่ายเงินจ้างให้โรงเรียนทั้งหมดมีกี่คน แต่ทราบว่าสมาคมจ้างครูพม่า คือ จอทะนะนาย ให้มาช่วยสอน จอทะนะนายบอกว่าตนเองจบปริญญาตรีมาจากมหาวิทยาลัยในประเทศพม่า เขาสื่อสารภาษาอังกฤษได้ เคยเป็นล่ามฝ่ายการศึกษาของ *อะโละตะมะมายง* แต่ย้ายมาทำงานที่โรงเรียนเพราะได้เงินเดือนมากกว่า จอทะนะนายรับหน้าที่สอนเสริมวิชาภาษาอังกฤษ และภาษาพม่าให้เด็กๆ ห้องเตรียมความพร้อม (เด็กพม่าถึงพูดพม่าได้ แต่ถ้าไม่ได้เรียนหลักไวยากรณ์ก็ไม่สามารถอ่านหรือเขียนได้) ผู้อำนวยการให้เขาสอนภาษาพม่าให้เด็กนักเรียนระดับชั้น ป.1-ป.6 ด้วย²

นอกจากครูพม่า สมาคมยังจ่ายเงินจ้างครูไทย คือ ครูบี บริษัทส่งออกกุ้งแช่แข็งจักรวาลซีฟู๊ด จ่ายเงินจ้างครูไทย คือ ครูเอ เพื่อมาช่วยกันสอนห้องเตรียมความพร้อม เมื่อเป็นเช่นนี้ ครูหนึ่งจึงแบ่งเด็กที่เห็นว่าพอสื่อสารภาษาไทยได้บ้างให้ไปเรียนที่ติ๊กจักรวาล ครูเอเป็นครูประจำชั้นห้องเตรียมความพร้อม 1 ครูบีเป็นครูประจำชั้นห้องเตรียมความพร้อม 2 ทั้งสองจบปริญญาตรี คณะครุศาสตร์ไม่เคยสอนเด็กต่างด้าว แต่เคยสอนเด็กนักเรียนไทยในโรงเรียนอื่นมาก่อน พวกเขาได้รับเงินเดือนๆ ละ 15,000 บาท เป็นครูอัตราจ้างของโรงเรียน เด็กที่สอนยังไม่เข้าระบบแต่ก็ต้องส่งรายงานการวัดผลต่างๆ กับผู้อำนวยการโรงเรียน

¹ หลังจากการจัดห้องเรียนไปแล้ว ผู้อำนวยการของโรงเรียนเคยพูดถึงความคิดที่อยากจะย้ายเด็กห้องเตรียมความพร้อม 1 และ เตรียมความพร้อม 2 ไปอยู่ที่อาคารไม้ (อยู่ใกล้กับอาคารมอญ) ด้วยเหตุผลที่ว่า เวลาคนมาศึกษาดูงานจะได้เห็นเด็กห้องเตรียมทุกห้องอยู่ที่บริเวณเดียวกัน ซึ่งดูเป็นระบบกว่า อย่างไรก็ตาม แนวคิดดังกล่าวไม่ได้ถูกนำมาปฏิบัติจริง

² การสอนของจอทะนะนายใช้แบบเรียนวิชาภาษาอังกฤษ และภาษาพม่าของกระทรวงศึกษาธิการ ประเทศพม่า ผู้อำนวยการโรงเรียนแม้บอกว่าจะอยากให้เด็กนักเรียนไทยเรียนรู้ภาษาพม่า แต่ก็ไม่ได้ให้คำแนะนำวิชาภาษาพม่ามาคิดรวมในเกรดเฉลี่ย ซึ่งอาจเป็นเพราะเป็นวิชาเสริมสัปดาห์ละ 1 คาบ หรือเป็นเพราะเด็กๆ บอกว่าจอทะนะนายสอนไม่ดี เด็กๆ เองก็ไม่ได้อยากเรียน/ไม่ได้เรียนอย่างขยันขันแข็ง

แม้ว่าสมาคมและบริษัทจะจ้างครูมาสอนเพิ่ม แต่การจัดการเรียนการสอนในศูนย์เตรียมความพร้อมก็ไม่ดีขึ้น เพราะนอกจากสอนเด็กห้องเตรียมความพร้อม ครูเอและครูบียังไปช่วยสอนวิชาพลศึกษา ลูกเสือ และสังคมศึกษาให้เด็กในระบบด้วย หัวหน้าฝ่ายการศึกษาของ *อะโละตะมายง* ให้ครูสองไปเข้าสอนแทน การไปสอนเด็กนอกอาคารมอญทำให้ครูสองต้องแต่งชุดสุภาพ เช่น จากที่ใส่รองเท้าแตะก็ต้องเปลี่ยนมาใส่รองเท้าหนังหุ้มส้นสีดำ หากครูสองไม่ไปสอน บางครั้งครูหนึ่งก็ส่งนักศึกษาฝึกงานเข้าไปสอนแทน แต่หากไม่มีครูจาก *อะโละตะมายง* คนใดเข้าสอน ครูเอหรือครูบีก็ต้องรับผิดชอบเดินสอนสองห้อง¹

ส่วนเด็กๆ ในอาคารมอญยังคงแบ่งออกเป็น 2 ห้องเรียน เด็กที่เหลืออยู่เป็นเด็กที่สื่อสารภาษาไทยแทบไม่ได้ ครูหนึ่งเป็นครูประจำชั้นห้องเตรียมความพร้อม 3 สอนเด็กโต (อายุ 10-15 ปี) ครูเอได้มาช่วยสอนภาษาไทยให้เด็กๆ ห้องนี้ด้วย ส่วนลินซีเป็นครูประจำชั้นห้องอนุบาลนานาชาติ สอนเด็กอายุ 5-9 ปี² เธอไม่มีปัญหาเรื่องการสื่อสารกับเด็ก แต่บอกว่าเหนื่อยกับการดูแลเด็กเล็กที่ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเอง เช่น ขับถ่ายในห้องน้ำไม่เป็น กินข้าวโดยใช้ช้อนเองไม่ได้ ฯลฯ ปัญหาเหล่านี้หัวหน้าฝ่ายการศึกษาให้ขวัญใจ นักศึกษาฝึกงานของ *อะโละตะมายง* ช่วยแบ่งเบาภาระของลินซี

เด็กนานาชาติเรียกคนไทยที่สอนหนังสือว่าครู แต่เรียกลินซีว่า “ชายามะ” (ภาษาพม่า “ชายา” หมายถึง ครู/ผู้เชี่ยวชาญ/ผู้ที่มีความชำนาญในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ส่วน “มะ” หมายถึง ผู้หญิง) ผู้ศึกษาได้ยินครูบีเรียกลินซีว่าป้า ไม่รู้ว่าลินซีเป็นครูหรือไม่ เธอมีหน้าที่สอนหนังสือเด็กเล็ก เด็กนานาชาติทุกคนรู้จักเธอเพราะหากเด็กๆ มีเรื่องปรึกษาหรือมีปัญหาในชีวิตประจำวัน (เช่น มีคนไม่สบาย หรือทะเลาะกันจนร้องไห้) เด็กๆ จะมาบอกลินซีเป็นภาษาพม่า นอกจากนี้ลินซียังมีบทบาทใน

¹ *อะโละตะมายง* เองก็ไม่อยากส่งเจ้าหน้าที่ไปสอนแทน เพราะเห็นว่าเป็นหน้าที่ของครูเอและครูบี ปัญหาเรื่องไม่มีครูเข้าสอนดำเนินมาอย่างต่อเนื่อง ในปีการศึกษา 2557 หัวหน้าฝ่ายการศึกษาเคยบอกผู้ศึกษาที่เป็นตัวแทนเข้าประชุมครูของโรงเรียนว่าให้ยกมือแจ้งในที่ประชุม หากครูเอหรือครูบีจะไม่เข้าสอน และจะให้ครูของ *อะโละตะมายง* เข้าไปสอนแทนในวัน/เวลาใด ก็จะต้องแจ้งล่วงหน้า โดยพิมพ์เป็นเอกสารอธิบายเหตุผลมาด้วย

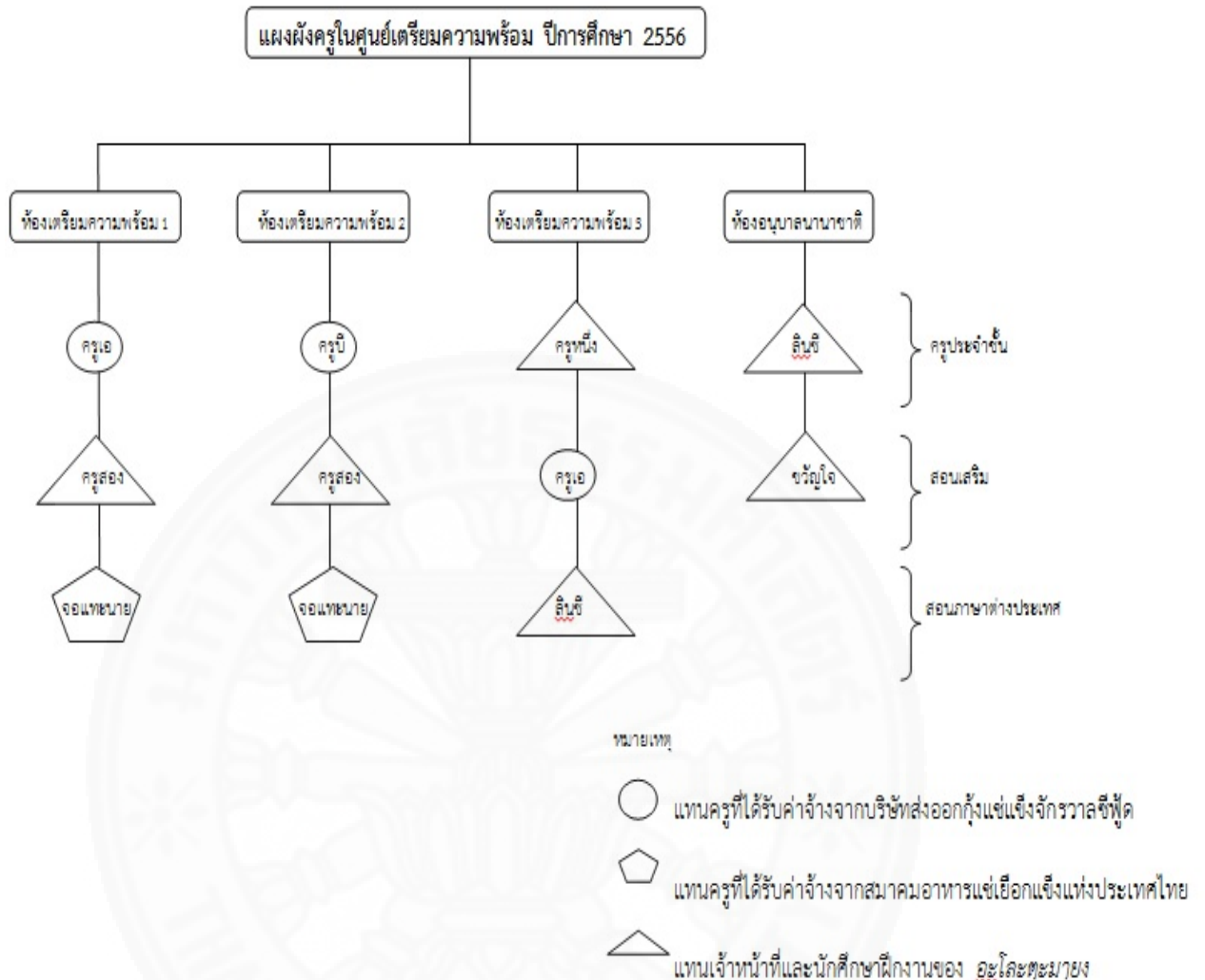
² เรื่องอายุที่แท้จริงของเด็ก เป็นเรื่องที่น่าสับสน เพราะหลักฐานของเด็กส่วนใหญ่ไม่ชัดเจน บางคนไม่มีหลักฐานอะไรเลย ก็ต้องใช้คำบอกเล่าของพ่อแม่ประกอบการประเมินลักษณะภายนอกโดยผู้ฟังเอง ส่วนตัวผู้ศึกษาประเมินว่าเด็กหลายคนในห้องอนุบาลนานาชาติอายุไม่ถึง 5 ขวบแน่ๆ โดยดูจากรูปร่างที่ผอมและสูงน้อยกว่าจะยืนบนพื้นเพื่อล้างมือในอ่างที่เพื่อนๆ ร่วมชั้นเรียนยืนล้างได้ อีกทั้งไม่สามารถจัดการช่วยเหลือตัวเองได้เลย แม้กระทั่งการใส่กางเกงหรือใส่รองเท้าให้ถูกข้าง

กรณีที่ถูกครอบงำมาติดต่อกฎหนึ่งที่โรงเรียน (เช่น กรณีผู้ปกครองพาเด็กมาสมัครเรียน ซึ่งถึงจะเปิดเทอมไปแล้วแต่ก็มีมาสอบถามตลอดทั้งปี ทั้งนี้อาจเป็นเพราะโรงเรียนพม่าเปิด/ปิดเทอมไม่เหมือนโรงเรียนไทย) หรือกรณีที่ครูคนอื่นมีเรื่องสำคัญที่ต้องบอกเด็ก (เช่น ให้นำเอกสารของพ่อแม่มาส่ง หรือให้บอกผู้ปกครองมาประชุมที่สำนักงานของ *อะโละตะมายง* เป็นต้น) เพราะลำพังบอกเป็นภาษาไทย ก็ไม่แน่ว่าเด็กๆ ที่พยักหน้ารับรู้จะเข้าใจจริงๆ หรือไม่

ตั้งแต่ต้นปีการศึกษา 2557 ลินซีลาออก อาจเพราะเห็นว่าทำงานหนัก ต้องทำงานหลายที่ ทั้งที่โรงเรียน สำนักงาน และชุมชน แต่กลับได้เงินเดือนน้อยกว่าเจ้าหน้าที่คนไทย เธอบอกผู้อำนวยการ *อะโละตะมายง* ว่าอายุมากแล้วจึงอยากกลับไปอยู่ที่พม่า แต่บอกผู้ศึกษาว่าจะย้ายไปทำงานเป็นครูกับองค์กรพัฒนาเอกชนองค์กรอื่น เมื่อฝึกงานเสร็จและเรียนจบ ขวัญใจทำงานเป็นเจ้าหน้าที่ของ *อะโละตะมายง* และกลายเป็นครูประจำชั้นห้องอนุบาลนานาชาติแทนลินซี น้องน้ำ ล่ามฝ่ายการศึกษาของ *อะโละตะมายง* อีกคนหนึ่งได้เข้ามาทำงานในโรงเรียนนานาชาติแทนลินซี

การจัดการเรียนการสอนในศูนย์เตรียมความพร้อมสอนจากแบบเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 หลักสูตรแกนกลาง 2551 ซึ่งเป็นหลักสูตรที่ใช้สอนในการศึกษาภาคบังคับระดับประถมศึกษาของโรงเรียนรัฐบาลไทย หลักสูตรประกอบด้วยสาระการเรียนรู้ 8 กลุ่ม คือ ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม สุขศึกษาและพลศึกษา ศิลปะ และการงานอาชีพ ครูประจำชั้นสอนวิชาสามัญ ส่วนวิชาภาษาต่างประเทศสอนโดยครูพม่า บางช่วงครูเอนเข้าสอนวิชาภาษาไทยให้เด็กห้องเตรียมความพร้อม 2 และห้องเตรียมความพร้อม 3 ในแต่ละปี การศึกษามีการเปลี่ยนแปลงตารางเรียนและครูผู้สอนหลายครั้ง

ภาพที่ 5.2 แผนผังครูในศูนย์เตรียมความพร้อม ปีการศึกษา 2556

ห้องเตรียมความพร้อม 1

ห้องเตรียมความพร้อมห้อง 1 เป็นชั้นเรียนที่ครูเอเริ่มสอนตั้งแต่กลางปี พ.ศ. 2556 ทั้งป้ายหน้าตึกจักรวาล ป้ายเหนือประตูทางเข้าห้องเรียน โต๊ะเก้าอี้ในห้องเรียนทุกตัวมีชื่อบริษัทส่งออกกุ้งแช่แข็งจักรวาลซีฟู้ดติดอยู่ ห้องเรียนอยู่ชั้นหนึ่งติดบันไดทางเดิน ใกล้ห้องส้วมครูและที่วางรองเท้าของเด็กนักเรียนมัธยมที่เรียนอยู่ชั้นสาม ห้องเรียนทรงสี่เหลี่ยมผืนผ้าขนาดประมาณ 6x8 เมตร มีทางเข้าออกสองทาง ห้องเรียนติดประตูกระจกใส และหน้าต่างบานเลื่อนอลูมิเนียม (แตกต่างจาก

ห้องเรียนในอาคารอื่นที่ใช้ประตูและหน้าต่างที่ทำจากไม้) หากมีแขกมา พวกเขาก็สามารถยื่นดูเด็กนานาชาติเรียนหนังสือ โดยมองเด็ก ๆ ผ่านกระจกจากนอกห้องเรียนได้

ห้องเรียนในตึกจักรวาลคงทำให้เด็ก ๆ เย็นสบาย เพราะอากาศในห้องถ่ายเทสะดวก นอกจากนี้หน้าต่างหลายบาน ยังมีพัดลมโคจร 4 ตัว ผนังห้องตกแต่งด้วยโปสเตอร์พยัญชนะไทย/ภาษาอังกฤษ ตัวเลขไทยและเลขอารบิก ป้ายความรู้เกี่ยวกับอาหารหลัก 5 หมู่ วิธีการแปรงฟันที่ถูกวิธี หน้าที่ได้กีดอันประกอบด้วย 1.นับถือศาสนา 2.รักษาธรรมเนียมมัน 3.เชื่อพ่อแม่ครูอาจารย์ 4.วาจานั้นต้องสุภาพอ่อนหวาน 5.ยึดมั่นกตัญญู 6.เป็นผู้รู้จักการงาน 7.ต้องศึกษาให้เชี่ยวชาญ ต้องมานะบากบั่นไม่เกียจไม่คร้าน 8.รู้จักออมประหยัด 9.ต้องซื่อสัตย์ตลอดกาล น้ำใจนักกีฬากล้าหาญให้เหมาะกับกาลสมัยชาติพัฒนา 10.ทำตนให้เป็นประโยชน์รับบุญคุณโทษสมบัติชาติต้องรักษาเด็กสมัยชาติพัฒนาจะเป็นเด็กที่พาชาติไทยเจริญ และมีป้ายความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับประเทศอาเซียน (ธงชาติและเมืองหลวง) ด้านหลังห้องเรียนมีการตุ้มนวมใส่ชุดประจำชาติอาเซียนขนาดใหญ่พอสมควร ข้างกระดานไวท์บอร์ดมีนาฬิกาแขวนรูปธงชาติไทยที่มีชื่อเด็ก ๆ ติดอยู่ เพราะเป็นนาฬิกาที่ครูเอให้เด็ก ๆ ประดิษฐ์ขึ้นมา มุมหนึ่งในห้องถูกจัดเป็นโต๊ะสำหรับวางปืนโตกับกระตักน้ำคูลเลอร์สแตนเลส นอกจากนี้ยังมีถังใส่อุปกรณ์ทำความสะอาด ไม้กวาด ไม้ถูพื้น ถังขยะพลาสติกมีฝาปิด และมีตู้เหล็กใช้เก็บอุปกรณ์การเรียนที่บริษัทส่งออกกุ้งแช่แข็งจักรวาลซีฟู้ดมอบให้เด็ก

เด็ก ๆ ถูกจัดให้นั่งเป็นกลุ่ม หันโต๊ะและเก้าอี้เข้าหากัน กลุ่มละ 4-6 คน ให้เด็กที่อายุใกล้เคียงกันนั่งใกล้กัน ทุกกลุ่มจะมีเด็กที่พูดภาษาไทยได้มากกว่าเพื่อนนั่งอยู่ด้วย หากเด็กที่นั่งใกล้กันทะเลาะกัน ครูเอก็สามารถเปลี่ยนที่นั่งของเด็กได้ทุกเมื่อ การจัดโต๊ะเรียนเหมือนกับว่าจะเอื้อต่อการการอภิปรายหมู่/ทำงานกลุ่ม แต่เด็ก ๆ ไม่ได้รับอนุญาตให้พูดคุยกัน หากครูเออยู่ในห้อง พวกแกจะพูดได้ก็ต่อเมื่อครูเอถาม หรือสั่งให้อธิบายงานให้เพื่อนฟัง อย่างไรก็ตาม เด็ก ๆ ก็กระซิบกระซาบกันเบา ๆ โต๊ะของครูเอตั้งอยู่หลังห้อง คนละฝั่งกับหน้าชั้นเรียน ครูเอนั่งเก้าอี้สำนักงานสีดำ มีคอมพิวเตอร์ของครูเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตไร้สาย (wifi) ของโรงเรียน บางครั้งครูเอหาแบบฝึกหัดต่างๆ ส่งพิมพ์ออกจากเครื่องพิมพ์ที่บริษัทมอบให้¹ แล้วแจกให้เด็ก ๆ ทำ

¹ ในปีถัดมาพบว่าไม่มีฝ่ายใดดูแลอุปกรณ์เพื่อการใช้งานในระยะยาว เมื่อเครื่องพิมพ์หมึกหมด ก็ไม่มีฝ่ายใดจัดหาหมึกพิมพ์มาเปลี่ยน ครูเอฝาก *อะโละตะมายง* ดำเนินการ แต่หัวหน้าฝ่ายการศึกษาของ *อะโละตะมายง* บอกว่า งบ

ครูเอสสอนเด็กเล็ก (อายุ 5-8 ปี) ที่เคยเรียนกับลินซีมาแล้ว เด็กๆ จึงพอจะรู้จักพยัญชนะไทย พยัญชนะภาษาอังกฤษ และตัวเลข ทุกวันก่อนเริ่มเรียนเด็กๆ จะท่องมัน 1 รอบ ครูเอเป็นคนทำให้ พวกแกใช้ไม้บรรทัดตีเส้น เขียนวันเดือนปีที่บรรทัดบนสุดของสมุดก่อน แล้วค่อยเขียนพยัญชนะบน กระดานตามครู เธอออกเสียงให้เด็กๆ ฟัง ให้เด็กพูดตาม เขียนลงในสมุด ใครเขียนเสร็จแล้วให้เดินมา ส่งที่โต๊ะครู ในห้องเรียนเตรียมความพร้อม 1 หากเด็กคนใดพูดกับเพื่อนเสียงดัง ครูเอจะทำโทษโดยให้ “อมมะนาว” หรือการให้จินตนาการเอาว่ามีลูกมะนาวลูกใหญ่อยู่ในปาก จนต้องทำแก้มป่องค้างไว้ ผู้ศึกษาเห็นไม้เรียวอยู่บนโต๊ะครูเอเสมอ ไม่เคยเห็นเธอตีเด็ก แต่เคยไปตามเด็กที่ไม่มาโรงเรียนเพราะ บอกว่าถูกครูเอตี

สาตี เด็กหญิงคนหนึ่งที่บอกว่าถูกครูเอตี แกเล่าว่าเอาสมุดคัดลายมือไปส่งที่โต๊ะครู แต่ครูเอ ว่าเขียนหนังสือไม่สวย จึงให้ไปเอายางลบมาลบเขียนใหม่ แกไม่เข้าใจที่ครูเอพูดเพราะฟังภาษาไทยไม่ ออก ตอนที่อยู่ในห้อง (ต่อหน้าครูเอ) เพื่อนๆ ก็บอกแกไม่ได้เพราะครูเอห้ามพูดภาษาพม่าในชั้นเรียน แกยืนเฉย ครูสั่งให้แบมือและใช้ไม้เรียวตี หัวหน้าฝ่ายการศึกษาของ *อะโละตะมาียง* ไปอธิบายให้ผู้ปกครองเด็กฟังที่บ้านว่า ที่ครูเอตีและไม่ให้ใช้ภาษาพม่าในห้องเรียนก็เพราะอยากให้เด็กได้ ภาษาไทยเร็วๆ อย่างไรก็ตาม ครูของ *อะโละตะมาียง* จะพยายามบอกครูเอว่าต้องใช้เวลาเด็กปรับตัว ในชั้นเรียนบ้าง แม้เด็กบอกว่าครูเอตีเจ็บมาก แต่แกก็ยอมกลับไปเรียนในวันรุ่งขึ้น อย่างไรก็ตาม ต่อมาไม่นานสาตีก็ออกจากโรงเรียนกลางคัน โดยไม่กลับมาเรียนอีก เพราะพ่อแม่ย้ายที่อยู่ โดยไป ทำงานก่อสร้างที่จังหวัดอื่น

ส่วนหนึ่งอาจเป็นเพราะลักษณะของครูเอที่เคร่งครัดกับเด็กๆ เช่น นักเรียนต้องมีระเบียบ วินัย ปฏิบัติตามคำสั่งของครู ห้องเรียนต้องเงียบ ห้ามนักเรียนลุกออกจากที่ไปหาเพื่อน ห้ามเดินไปดื่ม น้ำ หรือเดินออกจากห้องโดยไม่ได้รับอนุญาต อีกทั้งครูเอไม่พูดคุยกับเด็กนอกเหนือจากเรื่องเรียน เบิร์ด เด็กผู้ชายอายุราว 8 ขวบก็เลิกมาโรงเรียน โดยไม่แจ้งครูเอที่เป็นประจำชั้น ผู้ศึกษาเจอแกที่ ชุมชนทวิสมุทรร แกว่าถูกเพื่อนในห้องขโมยเงิน แต่ไม่กล้าบอกครู แม้จึงไม่ไปโรงเรียน อย่างไรก็ตาม เมื่อครูของ *อะโละตะมาียง* ไปตามหลายครั้ง แกก็กลับมาเรียน

ของบริษัทหมดแล้ว ถ้าอยากได้อะไรก็ให้ไปติดต่อบริษัทเอาเอง ผู้อำนวยการโรงเรียนแสดงความคิดเห็นในกรณีนี้ว่า ปัญหาเกิดจากที่เครื่องพิมพ์ไม่ได้ถูกนำมาเก็บไว้ใช้ร่วมกันที่ห้องธุรการของโรงเรียนตั้งแต่แรก

นอกจากหน้าที่สอนเด็ก ผู้ศึกษาเห็นว่าครูเอียงข้างสังเกตเด็กอีกด้วย หลายครั้งที่เธอมาบอกผู้ศึกษาเกี่ยวกับอาการของเด็กห้องเตรียมความพร้อม 1 ที่เธอเห็นว่าอาจเป็นโรคติดต่อ เช่น กรณี ด.ญ. ซ่อน ครูเอบอกว่าเป็นเด็กดูซึ่มๆ ที่สำคัญ คือ มีแผลในปาก ไม่มาโรงเรียนหลายวันแล้วเพิ่งกลับมาเรียน เธอว่ากลัวเด็กจะเป็นโรคมือเท้าปากเปื่อย แล้วนำมาติดเพื่อนๆ ผู้ศึกษามองไม่เห็นแผลในปากเด็ก แต่ก็พาเด็กเดินกลางร่มไปหาหมอที่สถานีอนามัยตรงข้ามโรงเรียน พยาบาลบอกว่าเด็กแค่เป็นร้อนใน กระนั้นก็ดี บอกให้ผู้ศึกษาคอยระวัง เพราะโรคนี้เป็นโรคติดต่อที่ระบาดในชุมชนแรงงานต่างด้าว เนื่องจากห้องพักแออัด อากาศถ่ายเทไม่ดี ติดกันได้ทั้งทางน้ำลาย การจาม การสัมผัส ควรให้เด็กล้างมือบ่อยๆ และห้ามใช้สิ่งของร่วมกัน ผู้ศึกษาพาแกไปส่งคืนที่ห้องครูเอ อดคิดไม่ได้ว่าเด็กนานาชาติเป็นเด็กที่ใครๆ ก็มองว่าเป็นพาหะนำโรคติดต่อ

ห้องเตรียมความพร้อม 2

ถัดจากห้องครูเอ คือ ห้องเตรียมความพร้อมห้อง 2 มีครูบีเป็นครูประจำชั้น ห้องเรียนนี้มีอุปกรณ์ (โต๊ะครู โต๊ะนักเรียน เก้าอี้ ตู้เก็บของ ฯลฯ) ไม่ต่างกับของในห้องครูเอ เพียงแต่ไม่มีเครื่องคอมพิวเตอร์และเครื่องพิมพ์ ผนังห้องเรียนก็ตกแต่งด้วยป้ายความรู้ต่างๆ คล้ายห้องเตรียมความพร้อม 1 อาจเพราะเป็นห้องเรียนเด็กโต (อายุ 9-16 ปี) จึงมีกฎระเบียบต่างๆ เพิ่มเข้ามา คือ ข้อตกลงในห้องเรียน ได้แก่ 1.ต้องตั้งใจเรียนหนังสือ 2.ไม่รบกวนสมาธิของผู้อื่น 3.เชื่อฟังคำตักเตือนของคุณครู 4.ไม่กินขนมในห้องเรียน 5.มีความรับผิดชอบ 6.แสดงน้ำใจต่อเพื่อนๆ 7.ไม่ส่งเสียงดังในห้องเรียน 8.เข้าเรียนให้ตรงต่อเวลา นอกจากนี้ยังมีป้ายบอกคุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการของนักเรียนที่ดี คือ 1.รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ 2.ซื่อสัตย์ สุจริต 3.มีวินัย 4.ใฝ่เรียนรู้ 5.อยู่อย่างพอเพียง 6.มุ่งมั่นในการทำงาน 7.รักความเป็นไทย 8.มีจิตสาธารณะ ที่ผู้อำนวยการให้ความสำคัญว่าเด็กทุกคนต้องผ่านการประเมิน

โต๊ะครูตั้งอยู่ที่มุมด้านหนึ่ง หน้าชั้นเรียน ครูบีนั่งหันหน้าเข้าหาโต๊ะของนักเรียน เธอจัดให้เด็กๆ นั่งเรียงแถว มีทางเดินตรงกลาง ผู้หญิงกับผู้ชายนั่งคนละฝั่ง เด็กตัวเล็กนั่งแถวหน้า เด็กที่ตัวสูงใหญ่นั่งแถวหลัง ครูบีมีอุปกรณ์การเรียนแจกให้เด็กๆ ได้แก่ สมุดปกอ่อน (ไม่ได้ให้แยกจดตามรายวิชา แต่แยกเล่มตามครูผู้สอน) สีไม้ ดินสอ ยางลบ และไม้บรรทัด ซึ่งเป็นของที่บริษัทมอบให้เด็ก (บางครั้งครูบีก็แบ่งอุปกรณ์บางส่วนไปให้เด็กในอาคารมอญ โดยให้เด็กเดินเอาไปให้) อาจเพราะครูบีมีไม้เรียว

ที่โต๊ะ หรือไม่ก็อาจเป็นเพราะเด็กๆ ในห้องนี้เป็นเด็กโตที่ผ่านการเรียนหนังสือมาแล้วจึงรู้ว่าควรปฏิบัติตัวอย่างไรในห้องเรียน แต่ไม่ว่าจะเป็นเพราะเหตุใด หากครูบิอยู่ในห้อง บรรยากาศจะค่อนข้างเงียบ เด็กนักเรียนในห้องบอกผู้ศึกษาว่าบางครั้งพวกแกโดนครูบิตีหากทำงานไม่เสร็จหรือทะเลาะกัน แต่ก็บอกว่าครูบิใจดี สอนสนุก ชอบเล่าเรื่องตลก

ผู้ศึกษาเห็นว่าวิชาที่ถูกสอนอย่างเอาจริงเอาจังที่สุด คือ ภาษาไทย นอกจากครูเอ ครูบิยังสอนภาษาไทยเสริมให้เด็กด้วยอีกคน ส่วนวิชาอื่นๆ ครูบิว่าไม่น่าเป็นห่วงเท่าไรนัก วิชาคณิตศาสตร์เด็กๆ สามารถทำแบบฝึกหัดการคูณและหารได้แล้ว วิชาภาษาอังกฤษเรียนกับครูจ่อแทนายที่ใช้แบบเรียน Grade 2 ของกระทรวงศึกษาธิการพม่า¹ เด็กบางคนอายุราว 14-15 ปี ก็พูดภาษาอังกฤษที่ใช้คำศัพท์ในชีวิตประจำวันได้บ้างแล้ว เนื่องจากเคยเรียนโรงเรียนที่พม่า แม้เด็กๆ ที่มาเรียนห้องนี้จะผ่านการเรียนรูป/เสียงของสระและพยัญชนะไทยจากห้องครูหนึ่งมาแล้ว แต่เด็กยังมีปัญหาการเขียนสะกดคำและอ่านสะกดคำ ครูบิสอนเด็กๆ ออกเสียง เริ่มจากพยัญชนะต้น ตามด้วยเสียงสระตัวสะกด และวรรณยุกต์ เช่นคำว่า “แกง” ถ้าอ่านสะกดคำต้องอ่านว่า “ก-แ-งอ แกง อ่านว่า แกง” แต่ถ้าเขียนสะกดคำต้องเขียน “สระแ ออไ้ งอู” เกือบทุกวันเธอจะให้เด็กๆ เขียนกลอน/บทอาขยานต่างๆ² ฝึกอ่านเองก่อนเพราะเมื่อนำมาส่งจะต้องอ่านสะกดคำให้ครูเธอฟัง สำหรับคนที่อ่านผ่านแล้ว ครูบิจะใส่เครื่องหมายถูก ลงชื่อตนเอง แล้วไ้วันที่ ทั้งนี้มีการป้มตัวการ์ตูนพร้อมข้อความลงไปด้วย เช่น ข้อความว่า “พยายามอีก” หรือ “ดีมาก” เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ครูบิก็ไม่ค่อยเข้าสอน บ่อยครั้งที่ *อะโละตะมาแยง* ต้องส่งคนเข้าไปสอนแทนเมื่อครูเอส่งเด็กมาบอกที่อาคารมอญว่าครูบิไม่อยู่ ไม่มีคนดูแล (ที่กำลังส่งเสียงดัง และลุกจากที่นั่ง) การสอนแทนไม่ใช่การเข้าสอนโดยมีการเตรียมตัวล่วงหน้า คนไปสอนไม่ทราบด้วยซ้ำว่าคาบที่ต้องเข้าสอนแทนตามตารางต้องสอนเรื่องใด แม้จะไม่ได้เข้าสอน เพราะไปสอนเด็กในระบบอยู่บ่อยๆ แต่ครูบิก็คงเป็นห่วงเด็กนานาชาติไม่น้อย โดยเฉพาะเมื่อมีแขกมาเยี่ยมเด็กๆ ครั้งหนึ่งผู้ศึกษาเคยพาแขกไปที่

¹ ครูพม่าบอกว่าเทียบเท่า ป.1 ของไทย เนื้อหาในหนังสือประกอบการสอนบทสนทนาพื้นฐาน การออกเสียงที่ถูกต้อง การใช้ a/an สรรพนามบุรุษที่ 3 รู้จักเรียกชื่อสี ตัวเลข เป็นต้น

² มีการประยุกต์สอนโดยใช้ตำราเรียนหลายเล่ม เช่น บทอาขยานจากหนังสือเรียนภาษาไทย ชุดพื้นฐานภาษา ชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 กลอนว่า “เด็กเอ๋ยเด็กน้อย ความรู้ร้ายงด้อยเร่งศึกษา เมื่อเติบโตใหญ่เราจะได้มีวิชา เป็นเครื่องหาเลี้ยงชีพสำหรับตน ได้ประโยชน์หลายสถานเพราะการเรียน จงพากเพียรไปเถิดจะเกิดผล”

ห้องครูบี เนื่องจากเจ้าหน้าที่ ซึ่งเป็นตัวแทนมูลนิธิเครือข่ายการทำงานของ *อะโละตะมายง* พาเจ้าหน้าที่ด้านการทำกิจกรรมเพื่อสังคมของบริษัทแห่งหนึ่งมาดูเด็กๆ เนื่องจากบริษัทกำลังมองหาสถานที่ทำโครงการสงเคราะห์เด็กด้อยโอกาส ตามนโยบายของบริษัทที่ต้องการดำเนินกิจกรรมที่แสดงความรับผิดชอบต่อสังคมหรือที่เรียกว่า csr (corporate social responsibility) จึงสนใจจะเอาของมาบริจาค ครูบีบอกแซกว่า ที่เธอมาทำงานสอนเด็กนานาชาติก็เพราะพวกเขาเป็นเด็กที่น่าสงสารมาก เด็กๆ (รวมถึงผู้ปกครอง) ไม่มีความรู้ ส่วนใหญ่กินอาหารไม่ครบ 5 หมู่ ขาดสารอาหาร ชอบกินอาหารที่ปรุงโดยใส่น้ำมันพืชปริมาณมาก ดังจะเห็นได้จากในห้องเรียน เด็กบางคนอายุน้อยแต่ร่างกายใหญ่โตเกินอายุเพราะกินแต่อาหารไขมันสูง

ห้องเตรียมความพร้อม 3

ห้องเตรียมความพร้อม 3 เป็นห้องเด็กโตในอาคารมอญ ที่หน้าชั้นเรียน มีป้ายบอกข้อมูลทั่วไปของโรงเรียนติดอยู่หลายจุด เช่น วิทยาลัยศน์ “โรงเรียนจัดการศึกษาได้ตามมาตรฐาน ให้โอกาสทางการศึกษา บูรณาการด้วยวิถีพุทธ และวิธีการลูกเสือ-เนตรนารี นำเทคโนโลยีใส่ใจ สิ่งแวดล้อม น้อมรับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มุ่งสู่ความเป็นสากล” คำขวัญของโรงเรียน “คิดเป็น ทำเป็น แก้ปัญหาเป็น เติบโตในคุณธรรม” และสีประจำโรงเรียน “ฟ้า-น้ำเงิน” ด้านบนของกระดานดำมีรูปภาพธงชาติไทย พระพุทธรูป และพระบรมฉายาลักษณ์ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีโทรทัศน์ตูดยาวสีดำแขวนอยู่หน้าชั้นเรียนด้วย หากแต่มีหยากไย่ และฝุ่นเกาะอยู่ ไม่เคยเห็นครูหนึ่งเปิดมันให้เด็กๆ ดู

ครูหนึ่งมักนั่งประจำที่โต๊ะครูประจำชั้น ซึ่งเป็นโต๊ะไม้ มีเก้าอี้สำนักงานสีดำที่สามารถปรับระดับสูงต่ำได้ โต๊ะตั้งอยู่หน้าห้องเรียน ใกล้ประตูทางเข้าอาคาร หลังโต๊ะครูหนึ่งมีชั้นวางของสำหรับเก็บแฟ้มประวัตินักเรียนและหนังสือแบบเรียน บนโต๊ะมีสมุดเด็กนักเรียนวางกองกันอยู่ ครูหนึ่งไม่让孩子เก็บสมุดไว้เอง เขาบอกว่าสมุดจะหายหรือหากเด็กนำกลับบ้านก็ลืมเอามา ครูหนึ่งจัดเด็กๆ นั่งหันหน้าเข้าหาครู แบ่งเด็กเป็น 3 กลุ่ม กลุ่มแรกเป็นเด็กผู้ชาย นั่งแถวด้านหน้าฝั่งที่ติดกับโต๊ะครูหนึ่ง เว้นช่องทางเดินตรงกลาง อีกฝั่งเป็นกลุ่มเด็กผู้หญิง หลังห้องมีเด็กผู้ชายอีกกลุ่มหนึ่งที่ตัวค่อนข้างสูงกว่าเพื่อนๆ แม้จะมีช่องทางเดิน ผู้ศึกษาก็แทบไม่เคยเห็นครูหนึ่งลุกเดินไปดูเด็กเขียนหนังสือที่โต๊ะ เว้นแต่เด็กเล่นกันเสียงดังมาก เขาจะเอาไม้เรียวตีกับโต๊ะก่อน หากเด็กไม่เงียบเขาจะลุกไปตี เมื่อเด็กๆ นั่ง

ประจำที่ ก่อนเริ่มเรียนครูหนึ่งจะให้เด็กท่อง ก-ฮ และ A-Z เมื่อเด็กท่องจบครูหนึ่งเรียกชื่อเด็กแต่ละคน เด็กยกมือข้างขวาขึ้น แล้วตอบว่า “มาค่ะ/มาครับ” เมื่อจดบันทึกการมาเรียนของเด็กเสร็จแล้ว ครูหนึ่งจะสอนตามตารางเรียน ผู้ศึกษาเห็นว่าบรรยากาศในห้องเรียนของครูหนึ่งไม่เคร่งเครียดเท่าการเรียนในห้องเตรียมความพร้อม 1 และห้องเตรียมความพร้อม 2 เมื่อสั่งงานแล้ว ผู้ศึกษาเห็นครูหนึ่งนั่งเล่นเกมในโทรศัพท์มือถืออยู่บ่อยๆ เด็กๆ สามารถลุกจากที่ไปหาเพื่อนได้ ถ้าพวกเขาไม่พากันส่งเสียงดังจนเกินไป เด็กมักลุกไปตักน้ำในห้องโดยไม่ขออนุญาต

ครูหนึ่งชอบสอนวิชาคณิตศาสตร์ เขาบอกว่าใช้แบบเรียนเล่มเดียวกับเด็ก ป. 2 ในระบบ เพราะเด็กส่วนใหญ่เรียนเลขมาจากที่พม่าอยู่แล้ว ตัวเลข เครื่องหมายบวก ลบ คูณหาร ก็เป็นที่เข้าใจ โดยใช้สัญลักษณ์เดียวกัน สอนเลขจึงสอนง่ายกว่าวิชาอื่น การที่เด็กๆ ห้องเตรียมความพร้อม 3 ฟังภาษาไทยไม่ได้ (และเขาก็พูดภาษาพม่าไม่ได้เช่นกัน) ทำให้ทุกวิชาอื่นต้องสอนอย่างช้าๆ บางที่เขาใช้ “ภาษามือ” สื่อสารกับเด็กควบคู่ไปด้วย เช่น เวลาพูดชื่อสิ่งของก็จะชี้ไปที่ของสิ่งนั้น หรือเอาปลายนิ้วโป้งกับนิ้วชี้มาชนกันจนเกิดเป็นวงกลม ปล่อยสามนิ้วที่เหลือให้กางออก แปลว่าตกลง ครูหนึ่งไม่เคยว่ากล่าวที่เด็กพูดภาษาพม่า เพียงแต่เขาพยายามบอกให้เด็กที่พอเข้าใจภาษาไทยสื่อสารให้เพื่อนเข้าใจภาษาไทยด้วย ส่วนหนึ่งเป็นเพราะเด็กห้องเตรียมความพร้อม 3 อายุเกินเกณฑ์ชั้นเรียน ป. 1 มากแล้ว (10-15 ปี) เพราะความกังวลว่าเด็กๆ ที่พูดภาษาไทยไม่ได้ จะไม่สามารถเข้าเรียนชั้น ป.1 ในปีการศึกษาถัดไป (หากไม่ได้เรียนชั้น ป.1 ก็ต้องไปเรียนที่ห้องครูปี) ครูหนึ่งให้ครูเอเป็นคนสอนภาษาไทย เพราะครูที่จบครุศาสตร์ น่าจะมีความสามารถด้านวิชาการ รู้วิธีสอนมากกว่าตนเอง ครูเอเริ่มสอนเด็กๆ ตั้งแต่พฤษภาคม สาระ สะกดคำ เลื่อนมาเป็นวรรณยุกต์ ครูหนึ่งว่าเด็กบางคนก็มีพัฒนาการด้านการอ่านเขียนภาษาไทยอย่างเห็นได้ชัด

ห้องอนุบาลนานาชาติ

ในอาคารมอญ ห้องเรียนสำหรับเด็กอนุบาลนานาชาติแยกจากห้องเรียนของครูหนึ่ง โดยมีแผ่นไม้กั้นต่อเติมเป็นผนัง แต่ไม่ได้กั้นเป็นห้องที่แยกจากกัน กำแพงห้องมีรูปวาดใบหน้าเด็กยิ้มแก้มปริ ต้นไม้ ออกผลเป็นรูปหัวใจ และนาฬิกาแขวนลายธงชาติไทย งานประดิษฐ์แบบเดียวกับที่เด็กห้องครูเอครูปีทำ โต๊ะที่นั่งประจำของลินซีตั้งอยู่ในแนวเดียวกันกับโต๊ะทำงานของครูหนึ่ง พวกเขาหันหน้าเข้าหากัน มองเห็นกัน ลินซีใช้โต๊ะนักเรียน 4 ตัว วางต่อกัน นั่งเก้าอี้พลาสติกสีเหลือง เธอแบ่งเก้าอี้อีก

ตัวให้ขวัญใจนั่งด้วย ลินซีมีสมุดปกอ่อนประจำตัว 1 เล่ม เธอเอาไว้จดบันทึกการมาเรียน มีรายชื่อเด็กชื่อพ่อแม่ และเบอร์โทรศัพท์ ทั้งภาษาไทยและภาษาพม่า ช่องเก็บของใต้โต๊ะเป็นที่เก็บซ่อนสั้น ขาม และน้ำยาล้างจานที่เตรียมมาเอง บนโต๊ะมีสมุดของพวกเด็กๆ วางอยู่ เพราะหากเด็กเก็บเองสมุดมักเสียหาย ขาด ยับ กระดาษถูกฉีกไปพับจรวดหรือถูกนำไปวาดรูปเล่น ใกล้โต๊ะทำงานมีกระดานดำเล็กๆ ให้เติมวันเดือนปี จำนวนนักเรียนเด็กที่มา/ไม่มา แยกชายหญิง แต่ไม่เคยเห็นลินซีกรอกข้อมูลลงไป อาจเป็นเพราะยุ่งวุ่นวายกับการดูแลเด็กๆ จนไม่มีเวลา ข้อมูลจำนวนเด็กเป็นข้อมูลวันและเดือนที่ผ่านมานานแล้วไม่ต่างจากห้องครูหนึ่ง

ที่ห้องเรียนนี้ ลินซีมีตู้เหล็กสำหรับเก็บของ ตั้งอยู่หลังโต๊ะทำงาน ลินซีติดภาพเด็กนักเรียนชายหญิงใส่เครื่องแบบนักเรียนพม่า (เสื้อสีขาว กระโปรง/กางเกงสีเขียว) ขนาดใหญ่กว่ากระดาษ A4 ไว้ที่ตู้ด้วย ในตู้มีสมุดแบบฝึกหัดชั้นอนุบาลที่ *อะโละตะมาแยง* จัดทำขึ้น มีชื่อโรงเรียนนานาชาติ และ ILO เป็นผู้สนับสนุน (ส่วนใหญ่เป็นแบบฝึกหัด โยงเส้นจับคู่ ระบายสี ซึ่งเด็กๆ ชื่นชอบมากกว่าการเขียนหนังสือ) ที่หน้าปกไม่ได้มีชื่อเด็กที่เป็นเจ้าของเพียงคนเดียว เพราะเด็กส่วนใหญ่อยู่เรียนไม่ทันจบปีการศึกษา ก็ออกไปก่อนที่จะทำแบบฝึกหัดประมาณ 100 หน้าเสร็จ ลินซีเอามาวนใช้ซ้ำ โดยใส่ชื่อเจ้าของสมุดเล่มใหม่ลงไปอีก บางเล่มมีชื่อเด็กถึง 3 คน นอกจากนี้ในตู้ยังมีของเล่นเด็ก คือ ลูกบอล 1 ลูก และชุดตัวต่อรางรถไฟเก่าๆ แม้จะมีของเล่นไม่กี่ชิ้น แต่เด็กๆ ก็จะชอบใจเมื่อเธอนำออกมาให้พวกเขาเล่น แค่ลินซีเปิดตู้ เด็กๆ ก็ขู่มือเหนือหัวสุดแขน ส่งเสียงร้อง “เย่”

เด็กอนุบาลนานาชาติไม่มีที่นั่งประจำ ก่อนเริ่มเรียน เด็กตัวเล็กๆ จะช่วยกันยกเก้าอี้มานั่งไม่มีพนักพิง ยาวประมาณ 1 เมตร มาวางเรียงกันเพื่อเป็นโต๊ะเขียนหนังสือ พวกแกจะนั่งกับพื้น ผู้หญิงนั่งแถวหน้า ผู้ชายนั่งแถวหลัง หากเด็กๆ ทะเลาะกัน ลินซีจะสับเปลี่ยนที่นั่งของพวกแก ก่อนเริ่มเรียน ลินซีให้เด็กท่อง ก-ฮ ท่อง A-Z ท่องวันในหนึ่งสัปดาห์เป็นภาษาอังกฤษ จบด้วยพยัญชนะและตัวเลขพม่า จากนั้นเธอเรียกชื่อเด็กแต่ละคน นับจำนวนเด็กที่มาโรงเรียน ทุกวันเริ่มสอนโดยเขียนพยัญชนะบนกระดานไวท์บอร์ดแบบเตี้ย เคลื่อนย้ายง่าย เมื่อเขียนให้เด็กดู แล้วให้พวกแกออกเสียงตามจากนั้นให้เด็กนั่งรอรับสมุดไปเขียนหนังสือ ลินซีตีเส้น แบ่งสมุดเป็นช่อง (1 หน้ากระดาษ แบ่งประมาณ 6-7 ช่อง) ใช้ปากกาแดงเขียนพยัญชนะเป็นรอยประลงในสมุด เพื่อให้เด็กใช้ดินสอเขียนตาม (ทำเหมือนกันทั้ง ก-ฮ, A-Z และเลข 0-9) โดยมีขวัญใจคอยช่วยทำแบบเดียวกัน กว่าที่จะเขียนเสร็จแต่ละเล่มต้องใช้เวลาานพอสมควร ลินซีและขวัญใจเรียกเด็กมารับสมุดทีละคน ให้เด็กยืมดินสอ ยางลบ

เมื่อเขียนเสร็จแล้วพวกแกต้องนำมาคืนพร้อมส่งสมุด หากแจกแบกฝึกหัดให้ได้กระบายสี่ ลินซีจะแบ่งสี่เทียนเก่าๆ ใส่แก้วแล้วให้แบ่งกันใช้ แก้วหนึ่งต่อโต๊ะหนึ่งตัว บางทีเด็กก็บอกว่าเพื่อนเก็บสี่ไว้ใช้คนเดียว

สำหรับคนที่เขียนเสร็จแล้ว บางคนพักรวดเล่นและระบายสีในสมุดภาพระบายสีที่ซื้อมาเอง (คนที่เขียนไม่เสร็จก็มักไปเล่นกับเขาด้วย โดยให้เหตุผลว่า “หนูเขียนไม่เป็น” และ “เขียนไม่ไหว”) เด็กบางคนวิ่ง และกระโดดไปกระโดดมาในห้อง หากเสียงดังหรือมีคนร้องไห้ เพราะทะเลาะกัน ลินซีจะทำโทษเด็กที่เธอเห็นว่าสร้างปัญหาด้วยการใช้ไม้บรรทัดเหล็กตีที่มือ (ที่แก้มเพื่อน) หรือตีขา (ที่วิ่ง) ผู้ศึกษาสังเกตว่าลินซีไม่เข้มงวดเรื่องการแต่งกายมากนัก เธอบอกให้เด็กแต่งตัวให้เรียบร้อย หากพวกแกต้องออกจากอาคารไปกินข้าว หรือเข้าห้องส้วม แต่หากพวกแกกำลังนั่งเขียนหนังสืออยู่ในห้อง เด็กที่ขยี้เสื้อหลุดออกจากกางเกงก็นั่งเขียนหนังสือต่อไปได้ ต่างจากห้องครูเอและครูบีที่เข้มงวดเรื่องการแต่งกายตลอดเวลา

5.3 การย้ายไปเรียนในระบบโรงเรียน

ผู้อำนวยการโรงเรียนนานาชาติเริ่มดำเนินงานสนับสนุนให้เด็กพม่าเข้าเรียนในโรงเรียนมาตั้งแต่ พ.ศ. 2549 แต่ครูหนึ่งบอกว่า กว่าเด็กๆ จะได้เข้าเรียนในระบบรุ่นแรก ก็ราวๆ ปีการศึกษา 2552 อาจเป็นเพราะเงื่อนไขในการรับเด็กเข้าเรียน (เช่น เด็กต้องสื่อสารกับครูในระบบได้โดยไม่ต้องมีคนแปล) ประกอบกับความไม่พร้อมของโรงเรียน เพราะครูต้องจัดการเรียนการสอนให้เด็กกลุ่มที่ต่างภาษา ต่างวัฒนธรรม ซึ่งลำพังสอนเด็กไทยก็ขาดแคลนทั้งครูและห้องเรียนอยู่แล้ว ข้อมูลจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรสาคร ระบุว่าในปีการศึกษา 2552 โรงเรียนนานาชาติธาราทิพย์มีเด็กนักเรียนไม่มีหลักฐานทางทะเบียนราษฎรและไม่มีสัญชาติไทย จำนวน 119 คน แต่ไม่ทราบจำนวนเด็กสัญชาติพม่าที่แน่ชัด เพราะไม่ได้มีการจำแนกเด็กนักเรียนตามกลุ่มชาติพันธุ์ไว้ เจ้าหน้าที่กลุ่มส่งเสริมการจัดการศึกษาที่ทำงานสำรวจจำนวนเด็กนักเรียนในโรงเรียนและศูนย์การเรียนต่างๆ ในจังหวัด ให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า เด็กที่ไม่มีหลักฐานทางทะเบียนราษฎรและไม่มีสัญชาติไทย หากจำแนกตามชาติพันธุ์ก็หมายความว่ารวมทั้งเด็กพม่า เด็กลาว เด็กกัมพูชา เด็กมอญ เด็กกะเหรี่ยง เด็กไทใหญ่ เด็กมูเซอ/ม้ง เด็กลีซอ/อีก้อ เด็กไทยลื้อ เด็กปะล่อง เด็กลัว และเด็กชาติพันธุ์อื่นๆ อีก

นอกจากนี้ยังหมายรวมถึงเด็กไทยในชุมชนที่พ่อแม่เป็นคนไทย แต่ไม่ได้ทำบัตรประชาชนมาตั้งแต่รุ่นพ่อแม่ ทำให้เด็กไม่มีเอกสารระบุตัวตนเช่นกัน¹

ผู้ศึกษาเก็บข้อมูลในโรงเรียนนานาชาติตั้งแต่ พ.ศ. 2556-2559 โดยเฉพาะในปีการศึกษา 2557 ที่ช่วยสอนในโรงเรียนสัปดาห์ละ 4 วัน ตลอดทั้งปีการศึกษา ทำหน้าที่ช่วยสอนเด็กห้องอนุบาลนานาชาติ และเข้าสอนแทนครูคนอื่นในชั้นเตรียมความพร้อมห้องอื่นๆ พบว่าเมื่อใกล้จบปีการศึกษา ครูประจำชั้นห้องเตรียมความพร้อมแต่ละห้องจะถามเด็กนักเรียนแต่ละคนว่าใครที่จะเรียนต่อในเทอมหน้าแล้วจดชื่อไว้ สัปดาห์สุดท้ายของการเรียนจะมีการสอบปลายภาค โดยหลักการครูประจำชั้นจะนำผลสอบมาประกอบกับผลการเรียนของเด็ก หากเด็กได้คะแนนเกินครึ่งหนึ่งทุกวิชาและประสงค์จะเรียนต่อ ครูจะส่งรายชื่อเด็กให้กับครูสมหมาย ครูฝ่ายทะเบียนของโรงเรียน (ทั้งนี้ครูสมหมายได้บอกจำนวนเด็กนานาชาติที่โรงเรียนสามารถจัดการเรียนการสอนในปีการศึกษาถัดไปกับครูหนึ่งไว้แล้ว) แต่ในทางปฏิบัติการจัดห้องเรียนมักเกิดขึ้นจริงในวันเปิดเทอมวันแรก โดยจะให้เด็กนานาชาติเข้าแถวรวมกันที่อาคารมอญ เพื่อตรวจสอบว่าใครบ้างที่ยังมาโรงเรียน แล้วจึงจัดห้อง ครูของ *อะโละตะมายง* จะพาเด็กนานาชาติเดินไปส่งตามห้องเรียนใหม่ (มีทั้งที่ไปเรียนอนุบาล 1 อนุบาล 2 ห้องเตรียมความพร้อม 1 ห้องเตรียมความพร้อม 2 และชั้น ป.1) จากนั้นต้องจัดการกรอกใบสมัครของโรงเรียน² ส่งให้ครูของโรงเรียน

¹ ที่สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรสาคร บางปีไม่มีข้อมูลสถิติบันทึกจำนวนนักเรียนพม่าเก็บไว้ อีกทั้งรูปแบบในการจัดเก็บข้อมูลแต่ละปีก็ไม่เหมือนกัน กล่าวคือ บางครั้งเก็บข้อมูลโดยไม่มีการแยกชาติพันธุ์ของเด็กที่เป็นเช่นนี้อาจเป็นเพราะไม่มีรูปแบบการเก็บเอกสาร และไม่มีการเก็บข้อมูลเก่า (อาจจะเนื่องจากหน่วยงานไม่มีที่เก็บเอกสาร คอมพิวเตอร์ของหน่วยงานมีไวรัส และเปลี่ยนบุคลากรโดยไม่มีการส่งมอบข้อมูลเก่าที่รายงานกระทรวงศึกษาธิการไปแล้ว)

² ใบสมัครเรียนโรงเรียนนานาชาติ ประกอบด้วยข้อมูลส่วนตัวเกี่ยวกับเด็ก (อาทิ ชื่อ ชื่อเล่น เพศ วันเดือนปีเกิด และที่อยู่ปัจจุบัน) ประวัติการศึกษา (อาทิ ประวัติการเรียนที่ประเทศพม่า) ข้อมูลบิดา มารดา (อาทิ ชื่อและที่อยู่ของสถานที่ทำงาน) ทั้งนี้ผู้ปกครองต้องเซ็นรับรองว่าได้ทำความเข้าใจในหลักสูตรการเรียนการสอนในโรงเรียน และจะปฏิบัติตามกฎของโรงเรียนทุกประการ อนุญาตให้มีการบันทึกข้อมูลพัฒนาการ และบันทึกภาพเพื่อใช้เป็นหลักฐานทางการเรียนการสอน และเต็มใจที่จะชำระรายการค่าใช้จ่ายของนักเรียนระดับชั้นอนุบาล นอกจากนี้ยังมีเอกสารแนบใบสมัครที่ให้กรอกเป็นข้อมูลสุขภาพ (อาทิ ประวัติการแพ้อาหาร/ยา ความผิดปกติในร่างกาย โรคกรรมพันธุ์ในครอบครัว) ข้อมูลพฤติกรรมและอุปนิสัย (อาทิ เข้านอนเวลาใด รับประทานอาหารเองได้หรือไม่ ฝึกขับถ่ายที่บ้านอย่างไร)

แม้ผู้อำนวยการบอกว่าแค่เด็กสื่อสารภาษาไทยพอรู้เรื่อง ก็จะได้เรียนชั้นประถม 1 อย่างไรก็ตาม เด็กนานาชาติหลายคนเมื่อเข้าเรียนชั้น ป. 1 ได้ไม่กี่วันก็ถูกครูกึ่ง (ครูอัตราจ้างอีกคนที่สมาคมฯ แยกจ้างแห่งประเทศไทยจ้างมาสอนห้องเด็กต่างด้าวล้วน ชั้น ป. 1 ในปีการศึกษา 2557) ปฏิเสธที่จะสอน เพราะเห็นว่าเด็กไม่สามารถปรับตัวกับการเรียนในระบบได้ เย็นวันหนึ่งหลังโรงเรียนเลิก (โรงเรียนนานาชาติเลิก 16.00 น. ขณะนั้นเวลา 16.40 น.) มีผู้ปกครองนักเรียนนานาชาติคนหนึ่ง ทำทางร้อนใจ คล้ายกำลังมองหาใครอยู่แถวแผงลอยขายของหน้าโรงเรียน เขาเข้ามาถามผู้ศึกษาที่กำลังจะเดินสวนทางออกจากโรงเรียนว่า “ครูเห็นชูชูกับโซโซไหมครู” ผู้ศึกษาไม่เห็น พูดคุยเพิ่มเติม จึงทราบว่า เขามารับเด็กกลับบ้านบริเวณที่เคยมารับ แต่วันนี้ไม่เห็นเด็กเดินออกมา ผู้ศึกษาไม่ทราบว่าเด็กไปไหน แต่รู้ว่าเด็กพี่น้องสองคนเพิ่งย้ายจากห้องอนุบาลนานาชาติไปเรียนห้อง ป.1 ได้ไม่กี่วัน จึงบอกว่าจะไปลองถามครูกึ่งให้ เมื่อไปถึงห้องเรียน ผู้ศึกษาเห็นชูชูกับโซโซกำลังตั้งหน้าตั้งตาเขียนหนังสืออยู่ที่โต๊ะ ชูชูร้องไห้ แต่ไม่สะอึกสะอื้น มองเห็นเด็กนักเรียนหลายคนยังไม่กลับบ้าน ส่วนหนึ่งเป็นเด็กที่ครูกึ่งสอนพิเศษ (สอนการบ้าน/สอนเสริมโดยดูตามความสามารถของเด็ก ค่าสอนเดือนละ 500 บาท สอนตั้งแต่โรงเรียนเลิกถึงห้าโมงเย็น) อีกส่วนหนึ่งเป็นเด็กที่ครูกึ่งไม่ปล่อยให้กลับบ้าน เธอบอกว่าเด็กทำงานส่งไม่ทันในเวลาเรียน ผู้ศึกษาบอกว่าผู้ปกครองเขาตามหาลูกอยู่ แต่ครูกึ่งก็ยืนยันว่าเด็กต้องทำให้เสร็จก่อนจึงจะกลับบ้านได้ วันต่อมาทั้งชูชูและโซโซถูกส่งไปเรียนที่ห้องครูเอ ครูกึ่งบอกว่า เป็นเพราะเด็กพูดภาษาไทยไม่ได้

นอกจากนี้ ครูกึ่งยังส่งเด็กอนุบาลนานาชาติอีกหลายคนไปเรียนชั้นอนุบาล 2 เธอว่าเด็กอายุยังไม่ถึงเกณฑ์เข้าเรียนชั้นประถมศึกษา จึงเรียนไม่ทันเพื่อน ผู้ศึกษาไม่เข้าใจว่าเด็กอายุย่างเข้าปีที่เจ็ด จะอายุไม่ถึงเกณฑ์ได้อย่างไร เพราะตามกฎหมายกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยการนับอายุเด็กเพื่อเข้ารับการศึกษาระดับบังคับ พ.ศ. 2545 กำหนดว่าเด็กที่มีอายุย่างเข้าปีที่ 7 ต้องเข้าเรียนชั้น ป.1 ในสถานศึกษา (สำนักนโยบายและแผนการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2545) ดังนั้นการเรียน ป.1 จึงไม่ใช่แค่เด็กพูดภาษาไทยพอได้บ้าง ในทางปฏิบัติเมื่อเด็กนานาชาติเข้าเรียนในระบบจะถูกประเมินจากครูกึ่งอีกครั้งว่าสามารถเรียนร่วมกับเพื่อนๆ โดยไม่สร้างความยุ่งยากให้ครูได้หรือไม่ หากครูประจำชั้นเห็นว่าเด็กไม่ทำตามคำสั่ง ไม่มีระเบียบวินัย ไม่สื่อสารภาษาไทยกับครู ฯลฯ ก็ส่งเด็กกลับไปเรียนที่ห้องเตรียมความพร้อมหรือส่งไปเรียนชั้นอนุบาลแทน อย่างไรก็ตาม ในกรณีของชูชูกับโซโซ และเด็กคนอื่นๆ ผู้ปกครองเองก็ดูไม่ได้ยินดียินร้ายว่าเด็กจะได้ย้ายไปเรียนชั้น ป.1 หรือไม่ เด็กหลายคนบอกว่า

ไม่ยอมเรียนห้องครูกึ่งอยู่แล้ว เพราะใจร้าย เด็กคนหนึ่งแม่สื่อสารภาษาไทยได้ดี แต่ก็ขอย้ายไปเรียนที่ห้องเตรียมความพร้อม 2 กับเพื่อนที่อยู่ชุมชนเดียวกัน เพราะครูกึ่งจะส่งเพื่อนของเธอที่สื่อสารภาษาไทยไม่ได้กลับไป

ปัจจุบันโรงเรียนนานาชาติมีเด็กนักเรียนทั้งหมด 622 คน เป็นเด็กต่างด้าว 251 คน (ที่เหลือเป็นเด็กไทยจำนวน 371 คน) เรียนอยู่ในระดับชั้นอนุบาล 1 – ม.3 เด็กชาติพันธุ์พม่าเข้ารับการศึกษามากกว่าเด็กกลุ่มชาติพันธุ์อื่น สำหรับการศึกษาระดับมัธยมศึกษา มีจำนวนเด็กต่างด้าวสูงสุดในระดับชั้น ป.1 และมีแนวโน้มลดลงเมื่อระดับชั้นสูงขึ้น ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 5.1 ตารางข้อมูลจำนวนนักเรียนที่ไม่มีหลักฐานทางทะเบียนราษฎร์และเด็กที่ไม่มีสัญชาติไทยประจำปีการศึกษา 2558 ของโรงเรียนนานาชาติธรรมาธิปไตย

ระดับชั้น ชาติพันธุ์	อนุบาล 1	อนุบาล 2	ป.1	ป.2	ป.3	ป.4	ป.5	ป.6	ม.1	ม.2	ม.3	รวม
พม่า	19	34	54	5	7	6	4	4	2	1	1	137
ลาว		1		1			1					3
กัมพูชา	1			12								13
มอญ		1	17	20	23	15	8	6	5			95
กะเหรี่ยง					2							2
ไทใหญ่					1							1
รวม	20	36	71	38	33	21	13	10	7	1		

5.4 ชีวิตประจำวันของนักเรียนนานาชาติ

ก่อนเข้าเรียน

ทุกเช้าเมื่อมาถึงโรงเรียน เด็กนานาชาติจะเดินจากจุดที่รถรับส่งจอดเพื่อไปยังห้องเรียน ในสายตาผู้ศึกษาสภาพรถไม่น่าไว้วางใจเท่าไร บางคันเป็นรถกระบะ ดัดหลังคากันฝน แต่ประตูปิดทางเข้าออกไม่แน่นอน เด็กต้องยืนเบียดกันอยู่ในกระบะหลังรถ ไม่มีเก้าอี้ให้นั่ง บางคันที่เป็นรถสองแถวก็ไม่มีประตูกันทางขึ้นลง เมื่อลงจากรถ เด็กๆ จะต้องเดินผ่านร้านค้าแผงลอยขายของหน้าโรงเรียน ผู้ศึกษาสนใจอยู่ที่รถขายขนมโตเกียว กวยจั๊บ ขนมจีนน้ำยา และกาแฟโบราณ ส่วนเด็กสนใจซื้อขนมกับของเล่น คิดเอาเองว่าเด็กนานาชาติไม่มีเงินมาโรงเรียนเพราะใส่เสื้อผ้าเก่า กระโปงนักเรียนของบางคนมีสีซีดในแบบที่ไม่เคยเห็นนักเรียนคนใดจะใส่เสื้อผ้าเก่าขนาดนี้

เด็กๆ เดินผ่านอาคารแต่ละหลังในโรงเรียน ไม่ได้ยกมือไหว้ใคร เด็กที่เรียนในอาคารมอญ เข้ามาเก็บกระเป๋ากับปืนโตอาหารกลางวัน ครูจัดเวรทำความสะอาด บางวันเด็กผู้หญิงแย่งกันเอาไม้กวาดมากวาด เด็กผู้ชายถูพื้นโดยยืนบนผ้า หรือไม่ก็แข่งกันถูกับเพื่อนว่าใครถูได้พื้นที่มากกว่ากัน เด็กบางคนเล่นของเล่นที่เพิ่งซื้อมา บางคนกินขนม บ้างก็นั่งคุยกัน ส่วนเด็กนานาชาติที่เรียนในตึกจักรวาล เมื่อเก็บกระเป๋ากับปืนโตข้าวเสร็จแล้ว พวกเราจะทำความสะอาดห้องเรียน (กวาด ถูพื้น เชียนวันที่บนกระดานไวท์บอร์ด เอาขยะในถังไปทิ้ง) และเก็บขยะในบริเวณโรงเรียนก็ต่อเมื่อครูประจำชั้นมาถึงและคอยกำกับให้ทำ

ช่วงเช้า ทั้งปีจะมีผู้ปกครองต่างดาวชาวพม่าพาเด็กมาถามเรื่องการสมัครเรียน ผู้ปกครองที่พาเด็กมาที่โรงเรียนเองมักเป็นแรงงานที่พักอยู่ในชุมชนละแวกโรงเรียน อยู่ประเทศไทยมานานหลายปี แต่ลูกเพิ่งตามมา ส่วนมากพูดภาษาไทยได้ หรือไม่ก็มีเพื่อนแรงงานที่พูดภาษาไทยได้มาเป็นเพื่อน เมื่อมาที่โรงเรียนและถูกมองว่าเป็นคนต่างดาว (เช่น นุ่งผ้าถุง สวมรองเท้าบูต หรือพันผ้าเพราะเคี้ยวหมาก) ครูในโรงเรียนจะบอกให้ไปถามเรื่องการสมัครเรียนกับคนในอาคารมอญ นอกจากผู้ปกครองที่พาเด็กมาสมัครเรียน บางวันมีผู้ปกครองเด็กนานาชาติมารอบครูของ *อะโละตะมายง* เนื่องจากจะขอให้ครูช่วยพาเด็กไปพบหมอ เช่น แม่ของนินูที่บอกว่านินูไม่สบาย หูเป็นหนอง ไปรักษาที่สถานีนอนามัยแล้วไม่หาย จึงอยากให้ครูช่วยพาไปโรงพยาบาล เพราะไม่มีเงิน พูดไทยไม่ได้และไม่เคยไป ผู้ปกครองบางคนมาพบครูเพื่อขอย้ายห้องเรียนให้ลูก เนื่องจากเด็กโดนครูตี เช่น กรณีของมินอู

นักเรียนห้องเตรียมความพร้อม 1 พ่อของแกมาบอกขวิญใจว่าเด็กถูกครูตี หลังจากพูดคุยกัน มินอุยอมกลับไปเรียนห้องเดิม แต่ไม่กี่วันต่อมา แม่ของแกก็มาพูดเรื่องเดิมอีก บอกว่าเด็กไม่อยากเรียนห้องครูเอ มินอุบอกว่าครูเอตีที่ศีรษะ เพราะแกบอกว่าจะไม่มาโรงเรียน จอแทนาย ครูสอนภาษาพม่า เดินไปแจ้งเรื่องกับผู้อำนวยการโรงเรียน ผอ. จึงบอกเด็กว่าไม่ต้องกลัว ครูเอจะไม่ตีอีก และมีอะไรให้มาบอก ผอ. ครูป้ออยู่ในเหตุการณ์เข้ามาลูบหัวเด็ก เธอว่าถ้าครูเอตีอีกให้ย้ายไปเรียนห้องเธอ มีนอุกลับไปเรียนห้องครูเอ แกว่าไม่โดนตีแล้ว แต่ไม่นานพ่อแม่ก็ให้แกไปเรียนหนังสือที่พม่า

พิธีเข้าแถวเคารพธงชาติ

เมื่อเสียงสัญญาณให้ไปเข้าแถวตั้งขึ้น เด็กนานาชาติเดินโ๊ะโ๊ะไปเข้าแถวที่หลังคาคัง เด็กบางคนไม่ร่วมกิจกรรมที่นักเรียนทุกคนจะต้องเข้าร่วม แต่อยู่ในอาคารมอญ เพราะไม่ใช่ชุดนักเรียน ผู้ปกครองบอกว่าไม่มีเงินซื้อชุด เช่น ด.ช.อุ๊ แกอายุราว 3-4 ปี ไม่ใช่เครื่องแบบมาเรียนอยู่บ่อยๆ บางวันสวมเสื้อยืดที่มีตัวหนังสือภาษาไทยว่า “หัวหิน ไปมาแล้ว” กับกางเกงขาสั้น และสวมรองเท้าแตะ อุ๊ใส่เสื้อผ้าเข้าไปมาอยู่ไม่กี่ชุด แต่เป็นเสื้อผ้าใหม่ สีขาวสว่าง นอกจากนี้ยังมีเด็กเล็กที่ไม่ไปเข้าแถว เพราะร้องไห้แงแง กรีดร้องเสียงดัง ไม่ยอมให้แม่ที่มาส่งกลับบ้านไปก่อน เด็กจึงนั่งอยู่กับแม่ที่หน้าอาคารมอญ บางวันภาพที่ผู้ศึกษามองไปที่อาคารมอญจึงเป็นภาพหญิงวัยกลางคนชาวพม่ากำลังพูดคุยกันและมองดูกิจกรรมที่เกิดขึ้นในหลังคาคัง คนหนึ่งเป็นผู้ปกครองที่มีเด็กนานาชาตินั่งอยู่บนตัก (ก่อนเริ่มเรียนคาบแรก แม่ของเด็กสามารถบอกให้เด็กอยู่เรียนหนังสือ แล้วแม่จะมารับตอนเย็น) อีกคนหนึ่งเป็นแม่ที่พาลูกมารอสมัครเรียน ซึ่งเพิ่งมาเจอกัน

ภาพที่ 5.3 แผงผังตำแหน่งการยืนเข้าแถว เด็กอนุบาลเข้าแถวที่มุมด้านขวา ตามด้วยนักเรียนชั้น ป.1-ป.4 แถวที่สองเป็นที่ยืนของเด็กห้องเตรียมความพร้อม ถัดไปเป็นนักเรียน ป.5-ม.3

เด็กนานาชาติไม่ค่อยร้องเพลงชาติไทย บางคนว่า “หนูร้องได้ แต่ไม่ยากร้อง แต่ถ้าครูเห็น หนูก็จะร้อง” แม้จะมีการสอนโดยเขียนเนื้อเพลงชาติไทยบนกระดาน อ่านให้เด็กๆ ฟังเพื่อให้ทุกคน ท่องตามที่ละประโยค และเปิดเพลงชาติให้ฟังติดๆ กันเป็นเวลาหลายวัน ผู้ศึกษาเห็นว่าเด็กๆ ก็ร้อง เพลงชาติแค่พร้องได้ ออกเสียงไม่ชัดถ้อยชัดคำ จำเนื้อเพลงไม่ได้ เมื่อร้องเพลงชาติจบแล้ว เด็กๆ สวดมนต์ ท่องคติพจน์ของโรงเรียน “สติ มโตะ สุเว เสโย คนมีสติเป็นผู้ประเสริฐทุกวัน” พุดตาม ประธานนักเรียนที่กล่าวนำ ชิต เด็กนักเรียนชายห้องอนุบาลนานาชาติมักพุดตามโดยยังยกมือสวด มนต์อยู่ (เด็กหลายคนก็เป็นเช่นนั้น) บางวันมีกิจกรรมพิเศษ ประธานนักเรียนพาเด็กทั้งโรงเรียนออก กำลังกาย โดยทำท่าให้ดูที่หน้าเสาธงแล้วให้เด็กคนอื่นทำตามท่าละ 10 ครั้ง ออกเสียงนับหนึ่งถึงสิบ พร้อมกันทั้งโรงเรียน แกก็ยืนเฉย หันซ้ายหันขวามองเพื่อน คุกกับเป็นภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ แก บอกผู้ศึกษาว่า “ทำไม่เป็น” ในกิจกรรมเข้าแถวบางวันแกและเพื่อนก็เอาของเล่นในกระเป๋าเสื้อ ออกมาถือ

เมื่อกิจกรรมหน้าเสาธงสิ้นสุดลง ก่อนแยกย้ายกลับห้องเรียน เด็กในโรงเรียนทำความเคารพ ครูประจำชั้น ด้วยการยกมือไหว้ กล่าวสวัสดี ก้มศีรษะลง แล้วค่อยๆ เดินผ่านครูประจำชั้นไปเข้า ห้องเรียน เด็กนักเรียนห้องอนุบาลนานาชาติ บางคนหัวเราะ บางคนพุดสวัสดีครบ/คะเสียงดังกว่า เสียงพุดปกติ เดินแซงกัน เด็กเล็กบางคนหยุดเดินเพราะก้มลงผูกเชือกกรองเท้า แต่ผูกไม่ได้จึงมีเพื่อน คนอื่นพยายามช่วย เด็กๆ เดินไม่เป็นแถวกลับอาคารมอญ เพื่อเตรียมตัวเรียนคาบแรก

ห้องเรียน

สำหรับการจัดสอนในแต่ละห้องเรียนครูประจำชั้นแต่ละคนใช้พื้นที่ห้องเรียนในรูปแบบที่ แตกต่างกันไป แต่มีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือ สอนเรื่องความเป็นไทย อย่างไรก็ตาม เด็กใช้พื้นที่ใน รูปแบบที่แตกต่างออกไปอีก เด็กปรับใช้พื้นที่ให้เหมาะกับตนเอง เช่น การเขียนหนังสือโดยวางสมุดใน แนวตั้ง ซึ่งแตกต่างจากการจับสมุดเขียนหนังสือของเด็กนักเรียนไทยโดยทั่วไป ครูไทยหลายคนบอก ให้เด็กวางสมุดในแบบที่ต้องการ แต่ถึงที่สุดแล้วก็ไม่สามารถบังคับให้เด็กเปลี่ยนแปลงวิถีปฏิบัติ แบบเดิม เพราะทั้งเด็กเล็กและเด็กโตต่างยืนยันว่าจับสมุดแบบอื่น ก็เขียนหนังสือไม่ได้ น่องน้ำ ล่าม ของ *อะโละตะมายง* แสดงความคิดเห็นว่า นั้นเป็นรูปแบบการเขียนพยัญชนะพม่าที่ทำให้แม่ในขณะ เขียน ผู้เขียนก็สามารถมองเห็นตัวอักษร จึงทำให้เขียนสวย คนที่เริ่มหัดเขียนหนังสือด้วยภาษาพม่า/

เรียนที่โรงเรียนพม่ามาแล้ว เมื่อเขียนภาษาอื่นก็จะวางสมุดแนวนอนเพราะชินแล้ว วิธีการจับสมุดของเด็กอาจสะท้อนได้ว่า เด็กมีวิธีเรียนในแบบของเขาเอง เด็กใช้ “tactic” กำหนดบรรยากาศในห้องเรียนให้เป็นในแบบที่พวกเขาต้องการ โดยที่ไม่ได้ล้มล้างหรือปฏิเสธเพื่อให้การสอนของครูเปลี่ยนแปลง แต่เรียนด้วยวิธีการที่แตกต่างออกไป แม้เด็กจะไม่ได้เป็นผู้สร้างกฎเกณฑ์ในห้อง แต่ก็จัดการปรับวิธีเรียนให้เหมาะกับตนเอง

นอกจากนี้ยังเป็นไปได้ว่าความแตกต่างด้านภาษาและวัฒนธรรมของครูและนักเรียน ส่งผลให้เด็กสร้างความรำคาญแก่ครู เพราะพวกเขาคุยกันเองเป็นภาษาพม่า (หรือภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์) ที่ครูฟังไม่ออก จนครูต้องสั่งห้ามคุยภาษาพม่าในห้องเรียน อย่างไรก็ตาม เด็กๆ สามารถสลับใช้สองภาษาโดยยังปฏิบัติตามคำสั่งของครู เช่น พูดภาษาไทยเมื่อสื่อสารกับครู แต่หันไปพูดภาษาพม่ากับเพื่อน บางวันที่มีปัญหาเกิดขึ้นกับเด็ก ครู (ที่เคยห้ามเด็กพูดภาษาพม่า) ก็ต้องบอกให้เด็กที่สื่อสารได้สองภาษาทำหน้าที่เป็นล่าม พูดภาษาพม่ากับเพื่อนร่วมชั้นแล้วแปลเป็นภาษาไทยให้ครูฟัง

บางครั้งการบังคับใช้ภาษาไทยส่งผลให้การสอนของครูไม่เสร็จสิ้นตามตารางเรียนเพราะต้องสอนซ้ำลง อีกทั้งเด็กทำงานไม่เสร็จ บางครั้งมีการปรับตารางสอนให้เป็นสองคาบติดกัน จึงดูเหมือนว่าตารางเวลาของครูที่ควรจะเป็นรูปแบบการจัดการที่มีความเคร่งครัดเปลี่ยนแปลงไป บางคาบเรียนครูก็ไม่ได้เปลี่ยนคาบเรียนตามตารางเรียน แต่เปลี่ยนคาบเรียนเมื่อเด็กทุกคนส่งงานเสร็จ ชั้นเรียนของนักเรียนนานาชาติจึงเป็นชั้นเรียนที่มีความยืดหยุ่นกว่าชั้นเรียนทั่วไป

แม้ในขณะที่มีการจัดการเรียนการสอน เด็กนานาชาติก็สามารถเปลี่ยนวัตถุประสงค์การใช้ห้องเรียนของครูได้ เช่น มีเด็กๆ ที่เปลี่ยนห้องเรียนเป็นห้องส้วม เช่น ชายทอง เด็กนักเรียนชายอายุประมาณ 5-6 ปี ที่ถ่ายอุจจาระในห้องเรียนขณะที่ผู้ศึกษาพาออกกำลังกายท่ากระโดดตบ แยกถ่ายอุจจาระ ด้วยความที่ไม่ได้ใส่กางเกงใน อุจจาระจึงตกลงไปที่พื้นห้อง เมื่อถามแล้วว่าทำไมไม่ไปถ่ายอุจจาระในห้องส้วม แกว่าขออนุญาตแล้ว แต่ผู้ศึกษาไม่อนุญาตและบอกให้ไปเข้าแถวทำกิจกรรมร่วมกับเพื่อนก่อน เพราะก่อนหน้านี้เพิ่งบอกให้เด็กไปเข้าห้องน้ำก่อนเข้าเรียนคาบถัดไป ผู้ศึกษาไม่รู้ว่าชายทองจะถ่ายอุจจาระ ชายทองถ่ายออกมาขณะที่กระโดดตบตามที่บอกให้ทำ แต่ส่งผลให้กิจกรรมที่ดำเนินอยู่ชะงักลงทันที เพราะต้องจัดการความสะอาดเรียบร้อยของพื้นห้องเรียน เมื่อบอกชายทองว่าการขับถ่ายต้องทำในห้องส้วมเท่านั้น ชายทองตอบว่า “ชายทองบอกครูแล้วว่าจะไปเข้า

ห้องน้ำ” นอกจากกรณีของชายทอง เด็กที่อายุราว 4-5 ปี คนอื่นก็เคยถ่ายอุจจาระในห้องเรียน โดยที่ผู้ปกครองบอกว่าเด็กอยู่บ้านก็เข้าห้องน้ำเองได้

ช่วงพักเที่ยง

ก่อนที่ชั้นเรียนอื่นๆ จะพักเที่ยง ในเวลา 11.30 น. ห้องอนุบาลนานาชาติจะไปกินข้าวกลางวันพร้อมเด็กอนุบาลในระบบตั้งแต่ 11.00 น. เนื่องจากที่โรงอาหารมีเก้าอี้ให้นั่งไม่พออนักเรียนทั้งโรงเรียนมากินข้าวพร้อมกัน ทุกวันเด็กเล็กเดินไม่เป็นแถวไปโรงอาหาร ล้างมือตามที่ครูบอก แล้วเดินไปนั่งในบริเวณที่โรงเรียนอนุญาติ โดยมากเด็กอนุบาลนานาชาติจะเตรียมข้าวกลางวันใส่ปิ่นโตมากินที่โรงเรียน ซึ่งต่างจากเด็กอนุบาลในระบบที่จะนั่งรอครูประจำชั้นตักอาหารใส่ถาดให้ และเป็นอาหารตามหลักสารอาหาร 5 หมู่ เด็กในระบบห้องบทสวดก่อนกินข้าวว่า “ข้าวทุกจาน อาหารทุกอย่าง เป็นของมีค่า หลายคนเหนื่อยยาก ลำบากหนักหนา สงสารบรรดา เด็กตาดำๆ”

เด็กนานาชาติกินอาหารที่แม่หรือพี่สาวเป็นคนทำ ส่วนมากเป็นแกงเนื้อสัตว์ที่มีส่วนผสมของไขมัน เนื้อสัตว์เป็นปลาและกุ้ง ส่วนตัวผู้ศึกษาเห็นว่ากินยาก เพราะกุ้งไม่ได้ปอกเปลือก ปลาไม่มีก้าง กินที่โรงเรียนต้องใช้ช้อน ครูคอยดูและบอกเด็กว่าไม่ให้ใช้มือกินข้าว แต่ก็ต้องช่วยตักข้าวใส่ปากเด็กและคอยช่วยทำให้อาหารชิ้นใหญ่กลายเป็นชิ้นเล็ก กินง่าย เด็กไม่ต้องใช้มือหยิบ เด็กบางคนรอพี่ที่เรียนอยู่ห้องเตรียมความพร้อมห้องอื่นมากินข้าวในปิ่นโตเดียวกัน เมื่อกินข้าวเสร็จเด็กบางคนซื้อขนมปังทานยหรือน้ำผลไม้ ลูกชิ้นทอด ไก่ทอด ผลไม้ถุงเล็กๆ ราคา 5-10 บาท เด็กนานาชาติไม่เสียค่าน้ำดื่ม เพราะที่โรงอาหารมีตู้จำหน่ายน้ำดื่มบริการ นักเรียนทุกคนสามารถนำแก้วส่วนตัวมากดน้ำดื่มได้ เด็กเล็กใช้เวลาอยู่ที่โรงอาหารประมาณ 20 นาที ก็เอาปิ่นโตไปเก็บที่ห้องเรียน

อาจเป็นเพราะเด็กนานาชาติรู้จักกันหมด เพราะบางคนอยู่ชุมชนเดียวกัน/นั่งรถรับส่งคันเดียวกัน หรือไม่ก็เป็นเพราะช่วงพักเที่ยงครูเอและครูบิล็อคประตูไม่ให้เด็กนักเรียนเข้าไปในห้อง ในอาคารมอญจึงมีทั้งเด็กที่เรียนอยู่ในอาคาร เด็กเล็กเด็กโตที่เรียนอยู่ตึกจักรวาล และรวมถึงเด็กนานาชาติที่เข้าระบบไปแล้ว ต่างก็เข้ามาเล่นที่นี่ด้วย ผู้ศึกษาแบ่งลักษณะการเล่นของเด็กๆ ได้ดังนี้ เด็กเล็ก (อายุ 4-6 ปี) ชอบระบายสี (สมุดภาพระบายสีส่วนตัวที่ซื้อมาเอง หลายคนก็แบ่งให้เพื่อนระบายด้วยกัน) และเล่นของเล่นที่ซื้อมาจากร้านแผงลอยหน้าโรงเรียน (เช่น แม่เหล็กและ “scratch card” หรือกระดาษทรงสี่เหลี่ยมขนาดประมาณฝ่ามือ ด้านหนึ่งเป็นรูปไฟ อีกด้านหนึ่งใช้เหรียญขูด

ออกแล้วจะเจอรูปการ์ตูน) รวมถึงเล่นของเล่นตามแต่ที่มีอยู่ในห้องอนุบาลนานาชาติ (เช่น ชุดตัวต่อ) เด็กที่โตขึ้น (อายุราว 7-10 ปี) ผู้หญิงชอบเขียนหนังสือบนกระดานดำ เล่นเป็นครูนักเรียน ส่วนเด็กผู้ชาย (ไม่รู้ว่าจะเอาไม้ปิงปองมาจากไหน) เล่นปิงปองโดยใช้กระดานดำเป็นโต๊ะปิงปอง พวกแกพากันตีลูกปิงปองใส่กระดานดำ พอลูกกระเด็นกลับมาก็ตีใส่กระดานอีก บางลูกตีไม่โดน เพราะลูกปิงปองหล่นลงพื้น เด็กๆ เก็บลูกปิงปองขึ้นมาตีใหม่อย่างสนุกสนาน พื้นห้องเรียนมีเด็กผู้หญิงในช่วงวัยนี้ นั่งจับกลุ่มเก็บก้อนหินตามพื้นดินมาเล่นหมากเก็บ เด็กผู้ชายชอบวิ่งไล่จับ เล่นต่อสู้อี “ปล่อยพลัง” คนหนึ่งวิ่งหนี คนหนึ่งตามล่ากันอยู่ในห้องเรียน

นอกจากอาคารมอญมีเด็กผู้หญิงจับกลุ่มเล่นกระโดดยาง ส่วนด้านหลังของอาคารมอญ มักมีกลุ่มเด็กผู้ชายประมาณ 6-7 คน เล่นลูกแก้วกันอยู่ เด็กเล่นเดิมพันกัน ใครชนะได้ลูกแก้วของอีกคนหรือได้เงินตามแต่ตกลงกันก่อนเล่น บริเวณเหล่านี้มักมีเด็กๆ วิ่งไล่จับที่เรียกกันว่า “เล่นผี” คนที่ไล่จับคนอื่นถูกเรียกว่าผี และมักแสดงอาการเหมือนจะหลอกให้คนอื่นกลัว เล่นผีเล่นได้ทั้งผู้ชายและผู้หญิง และดูเหมือนจะเป็นกิจกรรมที่เด็กๆ นิยมเล่น ทั้งเด็กเล็ก และเด็กโตที่อายุราว 8-10 ปี บางคนก็ยังเล่นผีอยู่ เด็กผู้ชายที่เป็นโตกว่านั้น กล่าวคือ อายุ 12-16 ปี (ทั้งที่ยังอยู่ในห้องเตรียมแต่อายุมาก และที่เข้าระบบไปแล้ว) บางคนมานั่งเล่นอินเทอร์เน็ตจากโทรศัพท์มือถือในอาคารมอญ บางคนนำแท็บเล็ตมาจากบ้าน โดยใช้อินเทอร์เน็ตไร้สาย (wifi) ของโรงเรียน เด็กผู้ชายห้องเตรียมความพร้อม ที่อายุ 15-16 ปี ก็ไปเตะฟุตบอลกับเพื่อนที่เป็นเด็กนักเรียนพม่าในระบบที่อายุไล่เลี่ยกันด้วย

ช่วงพักกลางวัน ในกรณีที่เด็กเล็กทะเลาะกัน มักจะมีเด็กที่โตกว่าคอยช่วยครู “จัดการ” ด้วยการใช้ภาษาพม่าพูดกับเด็กเล็ก บางครั้งเด็กโตก็หยิบไม้บรรทัดเหล็กบนโต๊ะครูไปใช้ตีเด็กคนอื่น เมื่ออาคารมอญอยู่ในสภาพที่เด็กคงเห็นว่าครูไม่สามารถควบคุมสถานการณ์ได้ เช่น มีเด็กเล็กพากันวิ่งเล่นในห้องส่งเสียงดัง มีเด็กผู้หญิงทะเลาะกันจนร้องไห้ อีกมุมหนึ่งเด็กผู้ชายก็ชกต่อยกัน เป็นต้น เด็กโตบางคน เช่น ตากลม ทำหน้าที่สื่อสารแทนเด็กเล็กที่ไม่สามารถสื่อสารกับครูคนไทยได้โดยตรง หากเด็กทะเลาะกัน บางครั้งตากลมเล่าเรื่องที่ได้รับการถ่ายทอดให้ครูฟัง แต่ตัดสินใจไปแล้วว่าเด็กคนใดถูกหรือผิด ผู้ศึกษาเห็นว่าเอาเข้าจริงครูก็ไม่รู้ว่าเด็กทะเลาะกันเรื่องอะไรเพราะฟังภาษาที่เด็กพูดไม่รู้เรื่อง ตากลมอายุ 11 ปี ตามอายุเธอควรได้เรียนห้องเตรียมห้องอื่นที่เป็นห้องสำหรับเด็กโต แต่เพราะตากลมถูกมองว่ามีพัฒนาการในการเขียนภาษาไทยช้ากว่าเด็กวัยเดียวกัน เธอจึงได้เรียนอยู่ห้อง

อนุบาลนานาชาติ อย่างไรก็ตาม ผู้ศึกษาเห็นว่า ด้วยความที่โตกว่า หลายครั้งตากลมก็สามารถหยิบยืมอำนาจของครูไปใช้กับเด็กเล็กได้

ดูเหมือนว่าห้องเรียนในอาคารมอญยังถูกเปลี่ยนวัตถุประสงค์ให้กลายเป็นพื้นที่ปฏิสัมพันธ์ของเด็กต่างด้าวที่มาจากหลายที่ทาง และรวมถึงเด็กนานาชาติที่อยู่คนละห้องเรียนก็มาใช้เวลาอยู่ด้วยกันที่นี่ในช่วงพักเที่ยง หากเป็นห้องเรียนอื่น โดยปกติเด็กต่างชั้นเรียนจะไม่เข้าไปเล่น แต่สำหรับอาคารมอญ เพื่อนของตากลมที่เป็นเด็กในระบบก็มาเล่นที่นี่ด้วย เธอชื่อริเวอร์ อยู่ ป.1 อายุประมาณ 10 ปี เธอว่าไม่รู้ชื่อตากลม แต่บ้านอยู่ใกล้กัน เจอกันบ่อย เคยไปเก็บดอกไม้ในป่าด้วยกันก็เลยตกลงเป็นเพื่อนกัน เธอรู้ว่าตากลมอยู่กับพ่อที่ทำงานก่อสร้าง แม่ทำหอย¹ ผู้ศึกษายถามว่าคุยกันภาษาอะไร เป็นคนทวายเหมือนตากลมใช่หรือไม่ เธอว่าเป็นคนไทย แต่คุยมอญพอได้ ก็คุยมั่วๆ ไปทุกภาษานอกจากริเวอร์ยังมีเด็กในระบบอีกหลายคนมาเล่นที่นี่ อาคารมอญในช่วงเวลานี้ไม่ใช่แค่อาคารเรียนของเด็กต่างด้าว แต่กลายเป็นสถานที่สำหรับการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็กด้วยกันเอง

นอกจากนี้ อาคารมอญยังอาจเป็นสถานที่สร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับครูด้วย เด็กผู้หญิงห้องอื่นหลายคนก็แวะมาคุยกับผู้ศึกษาช่วงพักกลางวันอยู่บ่อยๆ เด็กบางคนรู้จักกันไม่นาน เพราะเด็กออกจากโรงเรียนกลางคัน เช่น ด.ญ. เอสสะนา เรียนอยู่ห้องเตรียม 2 แกเคยกล่าวกับผู้ศึกษาซ้ำๆ เรื่องที่ไม่สามารถหาสไลด์เหมือนเพื่อนที่เรียนอยู่ศูนย์การเรียนอื่น ทั้งยังแสดงความขงใจว่าเคยเห็นว่าเด็กนักเรียนโรงเรียนอื่นไว้ผมยาว ไม่รู้ว่าเกี่ยวกับหรือเปล่า แต่ไม่นานแกก็ออกจากโรงเรียนไป อย่างไรก็ตาม เด็กบางคนก็เรียนอยู่จนจบปีการศึกษา ซึ่งผู้ศึกษาเห็นเป็นเด็กที่ปรับตัวในโรงเรียนด้วยวิธีการที่น่าสนใจ เช่น กรณี ของโทเล เด็กผู้ชายที่เรียนอยู่ ชั้น ป. 1/3 ผู้ศึกษาเคยเปิดตำราเรียนอ่านกับแก แกก็อ่านตำราเรียนใหม่ โดยไม่อ่านตามตัวอักษรภาษาไทยที่แกอ่านออก แต่อ่านด้วยการให้ความหมาย/อธิบายรูปภาพในหนังสือจากประสบการณ์ของตนเอง เช่น อธิบายว่าวัดแบบใดเป็นวัดไทย แบบใดเป็นวัดพม่า ทั้งๆ ที่ผู้ศึกษาก็บอกแล้วว่าในหนังสือเขียนว่าเป็นวัดในประเทศไทยทั้งหมด นอกจากนี้ยังมีกรณีของ ยูกิ เด็กผู้หญิงอายุ 13 ปี ที่เรียนอยู่ ป.1 แกตัวโตพอสมควร ลักษณะ

¹ แรงงานรายเหมาคนหนึ่งเล่าว่า “ไปหอย” หรือ “ทำหอย” หมายถึง เมื่อเรือลากหอยกลับมาที่ฝั่ง คนงานรายวันจะเอาหอยใส่เครื่องต้ม แล้วเทแบ่งให้แรงงานรายเหมาที่รออยู่ที่โต๊ะคนละ 1 ตะกร้า ใครทำเสร็จก่อนก็จะได้ตะกร้า ถัดไปจนกว่าหอยจะหมด เพื่อให้แยกประเภทของหอย และเอาขยะออก (ปูตัวเล็ก ปลา) แต่ละวันแรงงานรายเหมาจะได้เงินไม่แน่นอน ขึ้นอยู่กับปริมาณหอยที่มี และหอยที่ทำได้

ภายนอกที่ทำให้ผู้ศึกษาจำแก่ได้แม่น คือ แกใส่รองเท้านักเรียน กับชุดพละ โดยแกบอกว่าไม่มีรองเท้ากีฬา หรือกรณี ด.ช. พิวิเฮงที่ เด็กนักเรียน ป.1 อายุราว 15 ปี ตัวแกสูงใหญ่ ใส่เสื้อนักเรียนโดยเอาสติ๊กเกอร์รูปวงกลมสีม่วงมาแปะที่เสื้อนักเรียนในลักษณะเดียวกันกับเพื่อนนักเรียนชายคนอื่น ราวกับเป็นสัญลักษณ์ของกลุ่มเดียวกัน การแต่งกายในลักษณะดังกล่าวไม่ใช่อะไรที่ผิดกฎระเบียบร้ายแรง แต่ก็อาจเป็นอะไรที่ผิดที่ผิดทางสำหรับกฎระเบียบของโรงเรียน

ช่วงบ่าย

สำหรับเด็กๆ ห้องเตรียมความพร้อมทั้งห้อง 1 และ 2 ก่อนหมดชั่วโมงพักเที่ยง เด็กๆ จะเรียกกันไปล้างหน้า แปรงฟัน พวกแกรู้ว่าไปเข้าเรียนสายได้นิดหน่อย แต่ต้องมีกลิ่นสะอาด และแต่งตัวถูระเบียบ (โดยเฉพาะนักเรียนชายต้องใส่เสื้อในกางเกง) บรรยากาศในการเรียนช่วงบ่ายไม่ต่างจากช่วงเช้า แต่อาการคล้ายคนง่วงนอนดูจะเกิดขึ้นทั้งกับเด็กและครู ส่วนห้องอนุบาลนานาชาติ เด็กๆ ต้องนอนตอนบ่าย การนอนของเด็กๆ เป็นเรื่องที่ไม่ราบรื่นนัก ห้องเรียนจะถูกเปลี่ยนเป็นห้องนอนโดยให้พวกแกช่วยกันยกเก้าอี้ที่ใช้แทนโต๊ะเขียนหนังสือไปเก็บที่มุมห้อง ให้พวกแกนั่งเป็นแถว แยกชายหญิง ครูบอกให้หยุดพูดแล้วนั่งหลับตาในทำนองสมาธิ สักพักครูจะเรียกเด็กมารับเบาะรองนอน และหมอนทีละคน (ไม่มีผ้าคลุมเบาะและปลอกหมอน เด็กคนใดก็ไม่ได้เป็นเจ้าของ แต่ใช้วนไปเรื่อยๆ) ครูจัดตำแหน่งที่นอนโดยให้เด็กที่ไม่สนิทกันนอนใกล้กัน จากนั้นนั่งเฝ้า คอยกำกับด้วยเสียง อาจเป็นเพราะสภาพแวดล้อมในอาคารมอญไม่เอื้อต่อการหลับฝันดี เด็กบางคนขอลูกมากกว่าดูห้องหรือไปยืนตากแดดมากกว่าไปนอน บางคนถูกทำโทษด้วยการใช้ไม้บรรทัดเหล็กตี แต่ถึงที่สุดแล้ว หากไม่รบกวนเด็กคนอื่นก็สามารถลุกขึ้นมา นั่งอยู่เฉยๆ ได้ บางครั้งก็สามารถนำของเล่นของตนเองมานั่งเล่นคนเดียว ผู้ศึกษาพบว่าเด็กอายุน้อยในชั้นเรียน (ต่ำกว่า 5 ขวบ) มักจะง่วงตอนบ่าย แต่มีปัญหาปัสสาวะรดที่นอน เด็กอายุราว 6-8 ปี มักไม่ยอมนอน ผู้ศึกษาสังเกตว่าเด็กโต เช่น ซา ที่อายุ 14 ปี ชอบนอนกลางวัน แกมาโรงเรียนก็ไม่ชอบเขียนหนังสือ กลางวันเล่นแท็บเล็ต ตอนบ่ายนอน ตอนเย็นปั่นจักรยานกลับบ้าน

ช่วงนอนกลางวัน บางครั้งพบว่าในช่วงที่เพิ่งรู้ว่าเด็กหายไปจากโรงเรียน เช่น วันหนึ่งที่ ด.ช. วีระบอกผู้ศึกษาว่า ด.ช. อองอู เพื่อนของแกกลับบ้านไปแล้ว แกรู้เพราะเมื่อตอนกลางวันเดินไปกินข้าวที่บ้านอองอูมา ปายวันนั้นอองอูกลับมาที่โรงเรียนอีกครั้งในชุดอยู่บ้าน (เสื้อคอปกแขนสั้นลายขวางสี

ม่วงสลักขาว กางเกงขาสั้นสีเข้ม สวมรองเท้าแตะหัวเปิดสีเหลือง) พร้อมกับเด็กผู้หญิงอายุไล่เลี่ยกันที่ ผู้ศึกษาไม่รู้จัก แก่กว่าเมื่อเช้าไม่ได้เอาปิ่นโตข้าวมาเพราะแม่รีบไปหอย ทำกับข้าวให้ไม่ทัน แกพูดว่า “หนูชุดนักเรียนไม่ใช่แล้ว หนูเป็นนักเรียนไม่ใช่” แล้วเดินไปเล่นที่อื่น ผู้ศึกษามองเห็นของอยู่ในชุดอยู่ บ้านปิ่นต้นไม้ของโรงเรียน นอกจากของอยู่ที่กลับบ้านเพราะเมื่อเช้าแม่ไปทำหอย บางวันน้องของแกก็ มาโรงเรียนตอนบ่าย เพราะแม่ไปทำหอยแล้ว จึงมาหาพี่ชายที่ห้องเรียน เหตุการณ์ดังกล่าวสะท้อนว่า พื้นที่ของโรงเรียนที่ควรเป็นอาณาบริเวณบริเวณจำกัด อีกทั้งมีเวลาเข้าออก มีกฎระเบียบที่ไม่ให้นักเรียนออกไปนอกพื้นที่ บางครั้งเด็กนานาชาติเดินเข้าออกโดยมีเหตุผลที่เชื่อมโยงกับการทำงานของแม่ หากอยู่ในบริเวณโรงเรียนแต่ไม่ได้ใส่ชุดนักเรียนเด็กยังมองว่าตนเองไม่ใช่นักเรียนในโรงเรียนอีกด้วย

กลับบ้าน

ตามนโยบายของผู้บริหารโรงเรียนจะปล่อยเด็กกลับบ้านเวลา 16.00 น. ตั้งแต่ 8.30-15.30 น. เป็นช่วงเวลาของคาบเรียนต่างๆ หลังจากนั้นเด็กนักเรียนทุกห้องต้องทำความสะอาดห้องเรียน ก่อนกลับบ้านเด็กห้องเตรียมความพร้อม 1 และ 2 จะเอาขยะไปทิ้งและเอาผ้าซีริวไปซัก โดยแวะเดินมาเล่นที่อาคารมอญก่อนกลับห้องเรียน ในช่วงนี้เด็กนักเรียนในระบบจะได้รับนมโรงเรียนคนละ 1 ถ้วย เด็กนักเรียนห้อง ป.1/3 (ห้องเด็กต่างด้าวล้วน) บางคนบอกว่าไม่ชอบกินนมจืดก็เอามาให้นักเรียนห้องอนุบาลนานาชาติ ที่เขาเรียกว่าเป็น “น้อง” อย่างไรก็ตาม ครูปลา ครูประจำชั้นของพวกแก เคยลงโทษไม่แจกนมให้เด็กนักเรียนทั้งห้อง เพราะเห็นว่าเด็กบางคนไม่กินนม แต่เอาไปให้คนอื่นจากนั้นก็ไม่มีเด็กคนใดเอานมมาให้น้องกินอีก ในช่วงเวลานี้เด็กๆ เข้าออกห้องเรียนได้อย่างอิสระบางคนไปเข้าห้องน้ำ บางคนไปกินน้ำที่โรงอาหาร และมีเด็กโต (เช่น ตากลม) ไปหยิบนมโรงเรียนจากถังแช่ที่วางอยู่หน้าตึกอนุบาลมากินเอง และหยิบมาเพื่อเพื่อนร่วมชั้นเรียนด้วย บางวันครูอนุบาลเดินมาบอกผู้ศึกษาที่อาคารมอญเรื่องที่เด็กนานาชาติหยิบนมไปโดยที่โรงเรียนไม่ได้ให้ อย่างไรก็ตาม ผู้ศึกษาเห็นว่าเด็กสามารถเลือกใช้พฤติกรรมที่แตกต่างกันเมื่ออยู่บ้านและโรงเรียน เด็กเหล่านี้เมื่ออยู่ที่บ้านก็รู้ว่าต้องทำอะไรจึงถูกนิยามว่าเป็นเด็กดี ไม่หยิบของๆ คนในบ้านหรือของๆ คนในชุมชน ช่วยแม่เลี้ยงน้อง ทำงานบ้าน หุงข้าว ล้างจาน ซักผ้า

ก่อนกลับบ้านเด็กนานาชาติทุกห้องจะนั่งเป็นแถว แยกชายหญิง ฟังครูประจำชั้นอธิบายเรื่องราวไปตามสถานการณ์ในแต่ละวัน พวกเขาต้องพญชณะไทย พญชณะภาษาอังกฤษ ท่องสูตรคุณ หัวหน้าห้องเป็นตัวแทนนำสวดมนต์ให้ครูประจำชั้นฟัง เสร็จแล้วออกมาเข้าแถวตามสายรถรับส่งที่หน้าอาคารเรียน ทุกคนไหว้สวัสดีครูประจำชั้นก่อนเดินไปขึ้นรถหน้าโรงเรียน หลังจากเด็กกลับบ้านช่วงเย็นหรือวันอาทิตย์ ที่เป็นวันหยุดของแรงงาน บริเวณโรงเรียนมีผู้ปกครองบ้านใกล้มาใช้พื้นที่ของโรงเรียน แรงงานผู้ชายบางคนมาเล่นตระก้อ มีแม่ลูกอ่อนพาลูกมาเดินเล่น ปูผ้านั่งเล่นในสนามหญ้า ผู้ปกครองบางคนถือโทรศัพท์มือถือของตนเดินมาใช้อินเทอร์เน็ตไร้สาย (wifi) ที่โรงเรียน ซึ่งได้รหัสการเชื่อมต่อมาจากลูกหลานที่เป็นเด็กนานาชาติ

5.5 สรุปท้ายบท

โรงเรียนนานาชาติธาราทิพย์เป็นพื้นที่ปฏิบัติการเพื่อแก้ปัญหาการใช้แรงงานเด็กในอุตสาหกรรมประมงของไทย โรงเรียนรับเด็กต่างด้าวเข้าเรียนผ่านการสนับสนุนจากองค์กรพัฒนาเอกชนท้องถิ่นที่รับเงินสนับสนุนจากองค์กรแรงงานระหว่างประเทศ แต่เพราะเป็นเด็กต่างชาติพันธุ์ต่างภาษา ต่างวัฒนธรรม โรงเรียนจึงมีการควบคุม/คัดเลือกเด็ก ก่อนรับเด็กเข้าสู่ระบบการเรียนร่วมกับเด็กไทย โดยมีแนวทางปฏิบัติ คือ เด็กต่างด้าวต้องผ่านการเรียนในชั้นเตรียมความพร้อม 1 ปี ก่อน แล้วจะได้เข้าเรียนชั้น ป.1 แต่ในทางปฏิบัติพบว่าเด็กต่างด้าวบางคนเรียนอยู่ในห้องเตรียมความพร้อม 2 ปี บางคนเมื่อถูกส่งไปเรียน ป.1 ครู ป.1 ก็ส่งเด็กกลับไปเรียนที่ห้องเตรียมความพร้อมหรือห้องอนุบาลในระบบอีก โดยให้เหตุผลว่าเด็กไม่มีความรู้ภาษาไทยที่เพียงพอต่อการเรียนในระบบ การเรียนการสอนในห้องเตรียมความพร้อมแต่ละห้องเรียน ไม่เพียงสะท้อนให้เห็นมุมมองของครูที่มีต่อเด็ก แต่ยังสะท้อนปฏิบัติการของโรงเรียนด้วย เช่น ห้องเตรียมความพร้อม 1 ที่ไม่อนุญาตให้เด็กพูดภาษาแม่ในชั้นเรียน นอกจากนี้ยังคอยเฝ้าระวังเรื่องความสะอาด/โรคติดต่อ เป็นต้น

สถานการณ์ในปัจจุบันพบว่าเด็กต่างด้าวจำนวนมากเลิกเรียนกลางคัน หรือออกจากโรงเรียนเมื่อจบชั้น ป.1 หากระบบการศึกษาในโรงเรียนของรัฐหมายถึงการเข้าเรียนจนจบหลักสูตร ก็อธิบายได้ว่าการจัดการศึกษาสำหรับเด็กนักเรียนพม่าที่ *อะโละตะมายง* พามาเข้าเรียนในโรงเรียนแห่งนี้ล้มเหลว ผู้ศึกษาเสนอว่าปฏิบัติการของโรงเรียนเองที่ทำให้นักเรียนนานาชาติออกจากโรงเรียน หรือ

หากเด็กอยู่ในโรงเรียนก็ไม่ได้ให้ความสำคัญกับเป้าหมายของการจัดการศึกษา เช่น ชูชูกับโซโซ (เด็กเล็กที่ยังออกไปทำงานไม่ได้) และเด็กที่ถูกรู ป.1 ย้ายกลับไปเรียนในห้องเตรียมความพร้อม แต่เด็ก ๆ (และผู้ปกครอง) ต่างก็ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการเลื่อนระดับชั้น นอกจากนี้เด็กที่เรียนอยู่ในโรงเรียนยังสร้างปฏิบัติการต่างๆ ในพื้นที่ของโรงเรียน เช่น การแต่งกายที่ผิดจากระเบียบแบบแผน การใช้ภาษาพม่าในโรงเรียนไทย และการอ่านตำราเรียนใหม่ เป็นต้น

สำหรับสาเหตุที่เด็กเล็กเรียนกลางคันพบว่าหากเป็นเด็กเล็ก (อายุราว 4-8 ปี) ผู้ปกครองมักต้องการให้เด็กออกมาอยู่ที่บ้านหรือกลับไปเรียนที่พม่า ส่วนหนึ่งเพราะเด็กบอกว่าถูกรูตี (เช่น กรณีมินอู) หรือบอกว่าถูกเพื่อนแกล้ง (เช่น กรณีของเบิร์ต) แม้บางกรณีผู้ปกครองยอมให้เด็กกลับมาเรียนอย่างไรก็ตาม เมื่อกลับมาเรียนยังไม่ทันจบปีการศึกษาเด็กก็เลิกมาโรงเรียนเพราะต้องย้ายที่อยู่ตามพ่อแม่ที่ย้ายที่อยู่ตามสถานที่ทำงาน (เช่น กรณีของสาลี) การที่เด็กย้ายที่อยู่ตามผู้ปกครองพบเห็นได้ค่อนข้างบ่อย นอกจากย้ายงาน ยังมีกรณีย้ายหนีหนีที่อีกด้วย เช่น แม่ของอู๋ เด็กเล็กที่แม่ไม่ซื้อชุดนักเรียนให้ แกมาเรียนได้ไม่นานก็ออกจากโรงเรียนไป โดยลินซีได้ข่าวว่าแม่ของแกย้ายบ้านหนีหนี

ผู้ปกครองบางคนเห็นว่า *อะโละตะมายง* ดูแลเด็กไม่ดี มารับส่งไม่ตรงเวลา การไปเรียนเสี่ยงอันตรายจากการนั่งรถไปโรงเรียน (รถรับส่งของ *อะโละตะมายง* เป็นรถสองแถว ไม่มีประตูกันทางขึ้นลง แต่มีนักศึกษาฝึกงานเป็นคนยืนเฝ้าบริเวณประตู เด็กเล็กจะถูกจัดนั่งที่เบาะก่อน หากที่นั่งเต็มเด็กที่เหลือจะนั่งบนพื้น) เด็กเล็กต้องนั่งเบาะด้านหลังของรถสองแถว อีกทั้งคนขับก็ขับเร็ว ลูกของเขาเป็นเด็กผู้หญิง อายุ 5 ขวบ เคยหกล้มบนรถรับส่งจนเกิดแผลฟกช้ำกลับบ้านบ้าน โดยครูก็ไม่รู้เรื่อง เมื่อครูลงชุมชนมาตามเด็กจึงทราบว่าผู้ปกครองให้เด็กย้ายกลับไปเรียนที่ศูนย์การเรียนชอยบ่อนไก่ เพราะเห็นลูกเจ็บตัว แม่ครูจะเสนอให้เด็กย้ายไปนั่งด้านหน้ากับคนขับ ทั้งพ่อและแม่ก็ปฏิเสธ โดยบอกว่าที่ศูนย์การเรียนชอยบ่อนไถ่มีระบบที่ดูแลน้องดีกว่า

ในขณะที่เด็กบางคนย้ายไปเรียนที่ศูนย์การเรียน สำหรับเด็กบางคนก็เป็นการเลือกกลับไปเรียนที่ศูนย์การเรียนเดิม (เพราะเด็กย้ายมาเรียนกับ *อะโละตะมายง* โดยไม่ได้แจ้งออกจากศูนย์การเรียนเดิม เหมือนกับที่ออกจาก *อะโละตะมายง* โดยไม่แจ้งเช่นกัน) เช่น กรณีเด็ก ๆ ในตลาดกุ่มที่บอกว่าครูของศูนย์การเรียนชอยบ่อนไถ่มาตามกลับไปเรียน เพราะใกล้จบปีการศึกษาแล้ว เด็กคนหนึ่งบอกว่าที่ศูนย์การเรียนชอยบ่อนไถ่เรียนสนุกกว่า และมีสอนภาษาพม่าด้วย

จากที่เด็กเล็กส่วนหนึ่งย้ายไปเรียนที่ศูนย์การเรียนอื่น การตัดสินใจอาจทำโดยผู้ปกครอง แต่ก็พบว่าเด็กบางคนตัดสินใจย้ายที่เรียนด้วยตนเอง เช่น ด.ญ.กะแลยาพิว อายุ 5 ขวบ เรียนอยู่ห้องอนุบาลนานาชาติจนเกือบจบปีการศึกษา แต่ก็ยังพูดภาษาไทยแทบไม่ได้ แก่เป็นหนึ่งในเด็กหลายคนที่ไม่เขียนหนังสือและไม่นอนกลางวัน ช่วงที่แกขาดเรียนติดกันหลายวัน ผู้ศึกษาไปตามหาแกที่บ้าน แต่ก็พบว่าแกย้ายไปเรียนที่ศูนย์การเรียนมอญวัดโคกแล้ว แม้อแม่จะให้เลือกว่าจะกลับไปเรียนที่โรงเรียนเดิมหรือไม่ แกก็สายหน้า

เด็กผู้ชายที่มาเรียนในห้องอนุบาลนานาชาติ แต่มีพฤติกรรมคล้ายกันกับกะแลยาพิว (ไม่เขียนหนังสือ ไม่นอน พูดภาษาไทยไม่ได้) เช่น ชิต อายุราว 7 ปี ที่จริงแกก็มาเรียนแบบขาดๆ หายๆ จนกระทั่งเกิดเหตุการณ์ที่แสดงให้เห็นว่าเป็นไปได้ที่ผู้ปกครองจะให้เด็กหยุดเรียนหลังจากที่เห็นว่าโรงเรียนไม่เอื้อประโยชน์ในเรื่องสถานะทางกฎหมายและการเดินทางของเด็ก กล่าวคือ ในช่วงที่รัฐบาลคณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ออกนโยบายให้ลูกหลานที่เป็นผู้ติดตามแรงงานต่างด้าวมาทำบัตร หัวหน้าฝ่ายการศึกษา ของ *อะโละตะมายง* เห็นว่า “นายหน้าระบอบ” มีคนจำนวนมากรับดำเนินการทางเอกสารแล้วเก็บค่าทำบัตรกับแรงงานสูงกว่าที่หน่วยงานราชการเก็บมากกว่าหนึ่งเท่าตัว จึงให้ครูของ *อะโละตะมายง* พานักเรียนไปทำบัตรเองโดยไม่ผ่านนายหน้า โดยแจ้งเด็กทั้งโรงเรียนว่าหากใครจะไปทำบัตรก็ให้เตรียมเงินและเอกสารเท่าที่มี โดยให้ผู้ปกครองมาโรงเรียนพร้อมกันในวันเวลาที่นัดหมายด้วย แม่ของชิตเป็นผู้ปกครองคนหนึ่งที่มาตามเวลานัด แต่เธอไม่ได้พาชิตไปทำบัตรพร้อมนักเรียนคนอื่น เธอว่าชิตไม่มีใบเกิด ไม่มีเอกสารทางกฎหมาย และเธอไม่มีเงิน เธอถามครูของ *อะโละตะมายง* ว่า “ทำวันนี้แต่จ่ายตั้งควันหลังได้ไหม” พอรู้คำตอบว่าไม่ได้ เธอก็กลับบ้านไปไม่นานชิตก็ไม่มาโรงเรียนอีกเลย เพื่อนบ้านใกล้ ที่อยู่ลงตาเบนเหมือนกันบอกว่า ชิตก็เล่นอยู่ที่บ้านนั้นแหละ แต่แม่ชิตไม่ให้มาเรียน

จะเห็นได้ว่า เด็กนักเรียนของ *อะโละตะมายง* จำนวนมากมาโรงเรียนไม่สม่ำเสมอ หากเจ้าหน้าที่ยังไปตามให้เด็กกลับไปเรียนบ่อยๆ ผู้ปกครองมักจะให้เหตุผลว่า “จะส่งเด็กกลับพม่าแล้ว” ทั้งๆ ที่เด็กส่วนหนึ่งยังวิ่งเล่นอยู่ในชุมชน ส่วนเด็กเล็กที่เดินทางกลับพม่า เมื่อเดินทางกลับไปแล้วก็มักไม่กลับมาเรียนตามวันเวลาที่แจ้งไว้ บางคนกลับพม่าไปแล้วกลับมาอีกครั้งก็มาทำงานเลย เด็กบางคนกลับไปบวช/เรียนอยู่ที่พม่า กรณีส่งเด็กกลับไปเรียนที่พม่าเกิดขึ้นกับเด็กเล็กที่ยังทำงานไม่ได้ เมื่ออายุราว 10 ปีขึ้นไปก็จะไม่ถูกส่งกลับไป เพราะสามารถเลี้ยงน้องไปและทำงานได้ เช่น โอลีที่เคยเริ่มต้น

เรียนในโรงเรียนไทยที่ห้องอนุบาลนานาชาติ แกรเรียนได้ไม่ถึงสองสัปดาห์แกก็ออกมาอยู่บ้าน เมื่อตอนอยู่ที่โรงเรียน แกเป็นเด็กคนหนึ่งที่ไม่ชอบเขียนหนังสือ แต่ที่แกชอบ คือ “เล่นผี” กับเพื่อนๆ แกบอกผู้ศึกษาว่า “ไม่อยากไปโรงเรียน ไม่ชอบ แล้วแม่ก็ไม่ให้ไป ไปโรงเรียน ไม่สนุก ผู้ใหญ่ดี” โอเล่อายุ 11 ปี แกว่าแกมีพาสปอร์ตแล้ว แต่พ่อเก็บไว้ (พ่อไปลงเรือ) ชีวิตบางวันแกไปแกะกึ่ง ตั้งแต่ตีห้าถึงสามโมงเช้า หรือไม่ก็เลี้ยงน้อง ครอบครัวโอเล่มีลูกชาย 7 คน ลูกชายสามคนไปลงเรือ น้องของแกอีกสองคนยังเล็กก็อยู่บ้าน น้องคนหนึ่งถูกส่งกลับไปอยู่ที่พม่ากับญาติ

สำหรับเด็กโตที่พูดภาษาไทยไม่ได้ ไม่ชอบเขียนหนังสือ แต่ชอบนอนกลางวัน เช่น ซา ที่ผู้ปกครองพามาสมัครเรียนเมื่อแกเดินทางจากพม่ามาอยู่ที่สมุทรสาครครั้งแรก แกได้เข้าเรียนห้องอนุบาลนานาชาติ ในช่วงกลางเทอม 2 ของปีการศึกษา 2557 แต่แกก็ไม่อยู่เรียนต่อในปีการศึกษาถัดไป เนื่องจากซาโทรศัพท์มาหาผู้ศึกษาในช่วงปิดเทอม แกว่าจะไปหาพี่ที่จังหวัดสุพรรณบุรี แกจะไป “เต้น” (คล้ายการแสดงรำของไทย) พ่อบอกให้โทรศัพท์มาขอ “บัตรเดินทาง” กับครู ผู้ศึกษาบอกซาว่า ไม่สามารถทำบัตรเดินทางข้ามจังหวัดเพื่อไปธุระในลักษณะแบบนี้ให้ได้ จะทำให้ได้ก็เฉพาะเอกสารรับรองการเป็นนักเรียนให้ถือติดตัวไว้ กรณีที่จะกลับบ้านที่พม่าแล้วจะเดินทางกลับมาเรียน ผู้ศึกษาแนะนำว่าถ้าไม่จำเป็นจริงๆ ก็อย่าเพิ่งเดินทางจากมหาชัยไปสุพรรณบุรีเลย เพราะแกยังไม่มีเอกสารติดตัวใดๆ ภาษาไทยก็สื่อสารไม่ค่อยได้ พูดไม่ชัด ฟังเข้าใจบ้างไม่เข้าใจบ้าง แต่ถ้าจำเป็นต้องไปจริงๆ หากถูกตำรวจจับก็ให้โทรศัพท์มาหาหรือโทรศัพท์เข้าไปที่สำนักงานของ *อะโละตะมาแยง* ซึ่งสามารถช่วยยืนยันว่าเป็นเด็กนักเรียนจริง แต่ก็ไม่แน่ใจว่าจะช่วยเหลือได้แค่ไหน แกบอกผู้ศึกษาด้วยน้ำเสียงผิดหวังว่า “หนูไม่ไปสุพรรณบุรีแล้ว” ก่อนวันเปิดเทอมเขาโทรศัพท์มาหาผู้ศึกษาอีกรอบเพื่อบอกว่า “หนูจะกลับพม่าแล้วครู หนูไม่ไปเรียนแล้ว”

นอกจากเด็กโต ที่เรียนอยู่ในห้องเตรียมความพร้อม เด็กโตในระบบ บางคนก็ออกจากโรงเรียนไปอยู่บ้านเพื่อเลี้ยงน้อง ผู้ศึกษาเคยไปตาม ด.ช.โซ อายุ 11 ปี เด็กนักเรียนชั้น ป. 1 ที่หยุดเรียน ไปเจอที่ข้างสนามฟุตบอลในชุมชน ขณะกำลังพาน้องมาเดินเล่น โดยอุ้มน้องเล็กไว้หัดเดินสองคนด้วยการผูกผ้าแทนเป้คุณแม่เด็ก ให้น้ำหนักร้องแต่ละคนอยู่ที่เอวทั้งสองข้าง มือก็คอยประคองขวดนมให้น้อง ในขณะที่เดียวกันตนเองก็มองคนเล่นเตะฟุตบอล หลังจากทักทายกันแล้ว ผู้ศึกษาถามว่าแล้วก่อนหน้านี้ใครเลี้ยงน้อง เขาตอบว่าแม่เป็นคนเลี้ยง แต่เพราะรายได้ของพ่อที่ไปออกเรือประมงคน

เดียวไม่พอ พ่อไปออกเรือหลายวันยังไม่กลับมา แม่ก็ต้องไปกู้เงินนอกระบบจากนายหน้าคนพม่ามาใช้ก่อน และตอนนี้แม่ไปทำงานแกะกึ่งที่ล้งเพื่อหาเงินมาใช้หนี้ ส่วนตัวเขาก็ช่วยดูแลน้อง

สำหรับการเลิกเรียนกลางคันของเด็กโต (อายุ 9-15 ปี) ส่วนหนึ่งเนื่องจากเด็กต้องช่วยแบ่งเบาภาระของครอบครัวโดยเด็กจะเริ่มทำงานหลังเลิกเรียน วันเสาร์อาทิตย์ หรือทำเฉพาะตอนปิดเทอม ก่อนออกไปทำงานเต็มเวลา ทั้งงานแกะกึ่ง และงานรับจ้าง เช่น ทำงานรับจ้างร้านหมูกระทะเตรียมของต่างๆ ถึงหนึ่งทุ่มได้วันละ 100 บาท วันเสาร์ทำงานบรรจุของในโกดังโรงงาน ตั้งแต่ 8.00-17.00 น. ได้เงิน 200 บาท เด็กโตบางคนมาเรียนไม่สม่ำเสมอเพราะเริ่มทำงาน เช่น ไปโซ เด็กผู้ชายอายุ 12 ปี เล่าว่า เขาลักลอบเดินทางผ่านกระบวนการนายหน้าเข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่อายุ 10 ปี ไม่เคยมีเอกสารระบุตัวตนยกเว้นบัตรนักเรียน (แม้ช่วงที่ไปโซอาศัยอยู่ในประเทศไทย รัฐได้เปิดโอกาสให้ผู้ติดตามไปขึ้นทะเบียน แต่พ่อแม่ของไปโซมีลูก 7 คน ต้องเสียค่าใช้จ่ายมาก จึงไม่ได้ทำบัตรให้ลูก) แม่บอกว่าเขาโตแล้วก็ให้มาช่วยแม่ เพราะพ่อแม่ไม่มีเงิน จึงหันไปช่วยแม่ทำงานแกะกึ่งที่ล้งใกล้บ้าน และไปโรงเรียนในวันที่ไม่มีงานแกะกึ่ง

นอกจากนี้ เด็กจำนวนมากบอกว่าออกไปทำงานหาเงินเพราะพ่อแม่ติดหนี้ เช่น แมนโซ เด็กนักเรียนชายห้อง ป. 1/3 ที่เคยเอานมมาให้ “น้อง” ที่ห้องอนุบาลนานาชาติ เล่าว่าแม่ติดหนี้ตอนพาเขากลับไปบวชที่พม่าเป็นเงินราวสองแสนกว่าบาท พอบวชเสร็จกลับมาที่ไทยก็อยากช่วยแม่ทำงาน เคยคิดว่าจบหนี้สินจะกลับไปเรียนต่อ แต่เมื่อออกมาแล้วก็ไม่ได้กลับไปเรียน หลายคนทำงานแกะกึ่งกับแม่ เด็กในระบบคนอื่นๆ บ้างก็ออกไปทำงานรับจ้าง เช่น ทำกระจก ทำงานก่อสร้าง (ตอกตะปู ทำนั่งร้าน) ทาสีบ้าน ทำงานร้านทีวี ติดเสาทีวี/จานดาวเทียม ส่วนใหญ่เริ่มทำงานโดยเป็นลูกมือช่วยพ่อ ส่วนใหญ่ได้ค่าแรงวันละ 200 บาท

บทที่ 6

ชีวิตของเด็กต่างด้าวในชุมชน

การศึกษาชีวิตของเด็กต่างด้าวในบทนี้ เกิดขึ้นเนื่องจากผู้ศึกษาอยากรู้จักชีวิตของเด็กนอกอาณาบริเวณโรงเรียน ในแง่หนึ่งเป็นการค้นหาต่อไปว่า การที่เด็กออกจากโรงเรียนกลางคัน แล้วไปช่วยพ่อแม่ทำงานหรือออกจากโรงเรียนมาอยู่บ้าน เกี่ยวข้องกับการที่พ่อแม่มี “ยุทธวิธีของครอบครัว” ที่ใช้เลี้ยงดูเด็กในชุมชนแรงงานต่างด้าวอย่างไร บทนี้จึงเน้นทำความเข้าใจเด็กในมิติความสัมพันธ์กับครอบครัวและชุมชน เนื่องจากเด็กเป็นสมาชิกของครอบครัว พ่อแม่และชุมชนย่อมมีส่วนสำคัญในการถ่ายทอดค่านิยม ความเชื่อ ทศนคติ การเลี้ยงดู การอบรมบ่มนิสัย ทั้งที่ตั้งใจสอนและไม่ตั้งใจสอน ย่อมมีส่วนกำหนดบุคลิกภาพของเด็กและส่งผลต่อการเติบโตเข้าสู่วัยผู้ใหญ่ ผู้ศึกษานำเสนอข้อมูลที่ใช้ในการทำความเข้าใจชีวิตของเด็กและครอบครัวที่เป็นแรงงานต่างด้าว สัญชาติพม่า เริ่มต้นบทด้วยการเดินทางเข้ามาทำงานของ ยี่ เด็กสาวคนหนึ่งเดินทางมาทำงานที่จังหวัดสมุทรสาครพร้อมกับครอบครัว จนเธอเองแต่งงาน มีลูก และให้ลูกเรียนในโรงเรียนนานาชาติธาราทิพย์ที่อยู่ใกล้บ้าน เพื่อแสดงให้เห็นลักษณะการเลี้ยงดูลูกของครอบครัวแรงงาน หลังจากเชื่อมโยงให้เห็นความสัมพันธ์ของครอบครัวแรงงานกับชุมชน ผู้ศึกษากล่าวถึงการจัดการเด็กแต่ละช่วงวัยอย่างเฉพาะเจาะจง เพื่อสำรวจในเบื้องต้นว่าพ่อแม่และชุมชนมองความเป็นเด็กของลูกหลานอย่างไร

6.1 พ่อแม่

“ตอนนั้นอายุ 16 ปี บวชอยู่ที่วัดมอญ เวลาที่มีจัดงานบุญงานเทศกาลอะไรที่พม่าก็เปิดเพลงลูกทุ่งของไทยตลอด เพลงของยู้ย ญาตีเยอะ ที่ร้องว่า หล่อดีอะไรก็ดี เสียตายไม่คิดตรงที่มีเมียแล้ว ผมว่าดนตรีมันเพราะดี ฟังแล้วทำให้รู้สึกอยากเรียนภาษาไทย ผมพูดไทยได้ตั้งแต่อยู่ที่พม่าแล้ว ผมมองเห็นคนที่ไปทำงานที่สมุทรสาครนั่งรถกระบะกลับมาที่หมู่บ้านอยู่บ่อยๆ พวกเขาแต่งตัวสวยๆ เอาของกลับมาหลายอย่าง ผมก็อยากจะรู้ประเทศไทยเป็นอย่างไร ได้ไปบ้างก็น่าสนุกดี”

แรงงานชาย อายุ 30 ปี จากหมู่บ้านแห่งหนึ่งที่อยู่ในรัฐมอญ ประเทศพม่า

ราวพ.ศ.2552 เพราะต้องการหางานทำ น.ส.ยี เดินทางจากเมืองเมาะลำไยผ่านทางแม่สอด พร้อมกับแม่และพี่ชายอีก 3 คน ทุกคนยอมเสียค่านายหน้าคนละ 11,000 บาท รู้ว่าเขาจะพาไปทำงานที่จังหวัดสมุทรสาคร แต่ยังไม่รู้รายละเอียดเกี่ยวกับงานหรือสถานที่ทำงาน นายหน้าพาอีและครอบครัวมาส่งที่โรงงานแปรรูปกุ้งแห่งหนึ่ง ห้องพักอยู่ในรั้วเดียวกันกับโรงงาน ต่อมาเธอก็รู้ว่าแถวนี้ใครๆ ก็เรียกกันว่ากำพร้า¹ เธอเล่าว่า ตอนนั้นแกะกุ้งได้ราคากิโลกรัมละ 3 บาท เริ่มงานตั้งแต่ 4.00 น. ถ้ากุ้งน้อยก็เลิกงานตั้งแต่ 6.00 น. แต่หากมีรถบรรทุกกุ้งนำกุ้งมาส่งเรื่อยๆ บางวันทำงานไปจนถึง 18.00 น. ในโรงงาน เธอพบรักกับผู้ชายมอญ แต่งงานอยู่กินด้วยกันตั้งแต่เธออายุ 20 ปี เธอมีลูกชาย 1 คน พอลูก 3 ขวบเธอเคยพาไปส่งที่พม่าเพื่อให้หน้าของเด็กช่วยเหลือยั้ง เพื่อเธอจะกลับไปทำงานได้สะดวกขึ้น แต่ประมาณปีกว่าๆ ก็รับเด็กกลับมาอยู่ด้วยกันเพราะเห็นว่าเวลานี้เด็กเริ่มดูแลตัวเองได้แล้ว

ปัจจุบัน (พ.ศ.2559) แม่ของยีกลับไปอยู่ที่พม่า พี่ชายเปลี่ยนไปทำงานโรงงาน ย้ายไปอยู่ชุมชนอื่น ยีและสามียังคงอาศัยอยู่ในย่านกำพร้า เธอว่างานโรงงานเสียค่าสมัครแพง อีกทั้งครอบครัวเธออยู่ย่านนี้ชินแล้ว เธอเห็นว่าทำงานล้าง บางช่วงที่มีของเยอะก็ได้เงินเยอะ อยากรักดี กุ้งไม่มีให้แกะมากเหมือนแต่ก่อน เธอและสามีเปลี่ยนมาทำงานโรงงานแปรรูปปลาหมึก ทุกวันตื่นมาอาบน้ำ ชงกาแฟกิน ก่อนออกไปทำงานที่ล้างใกล้บ้านตอน 3.00 น. กลับมาถึงบ้านประมาณ 7.00 น. ลูกชายวัย 5 ขวบกว่าจะตื่นมาอาบน้ำแต่งตัวรออยู่แล้ว เธอว่าเธอทำงานตัวเหม็น เธอต้องอาบน้ำอีกรอบก่อนเดินไปส่งลูกที่โรงเรียนนานาชาติธาราทิพย์ แล้วเดินกลับบ้านมาทำกับข้าว ซึ่งมักเป็นวัตถุดิบที่ได้กลับมาจากล้างที่ไปทำงาน หรือเพื่อนบ้านที่ทำงานล้างอื่นแบ่งมาให้ ทั้งปลาหมึกและกุ้ง มีปลาหลากหลายชนิดที่เธอเองก็บอกว่าไม่รู้จักชื่อ แต่เคยกิน

ถ้าแกบอกว่ายีทำงานวันละไม่ถึง 8 ชั่วโมง จึงได้รับค่าแรงไม่ถึง 300 บาท ตอนบ่ายบางวันมีเพื่อนหรือญาติโทรศัพท์มาเรียกไปทำงาน (เช่น ตัดหัวปลา ตากปลา) ที่ล้างของพวกเขา หากไม่มีงาน (หรือมีคนเรียกแต่ไม่ยอมไป) สามีของเธอจะไปเล่นสนุกเกอร์ที่ร้านขายของชำในชุมชน ส่วนยีก็อยู่ที่ห้องพัก เตรียมอาหารมือเย็น ทำความสะอาดบ้าน นอน หรือคุยกับเพื่อนบ้าน ตกเย็นเดินกลางร่มไป

¹ ชื่อเรียก “กำพร้า” มาจากชื่อของวัด ซึ่งมีตำนานเล่าว่า ในอดีตชาวบ้านละแวกนี้ต้องข้ามฝั่งแม่น้ำท่าจีนเพื่อไปทำบุญที่วัดบางหญ้าแพรก เพราะคลื่นลมแรงจัด กระแสน้ำไหลเชี่ยวบ้าง ชาวบ้านจึงช่วยกันสร้างวัดของหมู่บ้านเดิมเรียกว่า “วัดบางพร้า” แต่ต่อมาชื่อเพี้ยนเป็น “วัดกำพร้า”

รับลูก เมื่อเด็กกลับบ้าน บางวันก็ไปนั่งเล่นนอนเล่นอยู่ที่ร้านสนุกเกอร์กับพ่อ หัวค่ำพวกเขาสามคน กินข้าว เข้านอนไม่ตึกมากเพราะทุกวันต้องตื่นมาเตรียมตัวไปทำงาน

แม้งานที่ล้งจะไม่มีวันหยุด แต่หลังจากทำงานเสร็จ ยี่ก็มีเวลาว่าง บางวันสามีพาเธอไปตลาดนัดโคกรกราก ด้วยมอเตอร์ไซค์ที่ช่วยกันเก็บเงินซื้อเงินสด แต่ชื่อเจ้าของรถเป็นชื่อคนไทยที่เฝ้าแก่จัดการให้ เพราะสามีเธอไม่มีพาสปอร์ต ยี่รู้ว่าสามีจะไม่ขี่มอเตอร์ไซค์ข้ามคลองมหาชัย เข้าเมือง แต่ใช้รถอยู่ภายในบริเวณชุมชนที่พักอาศัยเพราะกลัวตำรวจจับ เมื่อต้องออกนอกบริเวณที่พัก ยี่จะใส่กางเกงแทนผ้าถุงเสมอ เธอบอกว่าแต่งตัวเหมือนคนไทยจะได้ไม่ถูกตำรวจจับ แม้จะทำงานทุกวันทั้งปี แต่ก็ดูจะไม่มีเงินเก็บ เมื่อถึงเทศกาลที่แรงงานคนอื่นนิยมกลับบ้าน เช่น ช่วงสงกรานต์ ยี่และครอบครัวก็ไม่ได้กลับไปเที่ยวเมืองเอย ประเทศพม่า เธอรว่านอกจากค่าเดินทาง ค่ากินค่าอยู่ ยังต้องซื้อของไปฝากคนที่พม่าอีก

ครอบครัวของยี่ไปทำบุญที่วัดกำพร้าว วัดแห่งหนึ่งที่มีแรงงานมาทำบุญจำนวนมาก แม้จะเป็นวัดที่ไม่มีเจดีย์แบบพม่า/มอญ ไม่มีพระจากประเทศพม่าเดินทางมาร่วมพิธีกรรม แต่เจ้าอาวาสก็ให้ความช่วยเหลือแรงงานตามโอกาส เช่น หากมีกรณีของเด็กๆ ต่างด้าว ต้องทำเอกสารกับทางราชการ จำเป็นต้องใช้ที่อยู่ตามทะเบียนบ้าน แต่ไม่ได้รับความร่วมมือจากเจ้าของหอพักหรือนายจ้าง หากมีคน (เช่น เจ้าหน้าที่ของ *อะโละตะมายง*) ติดต่อขอความช่วยเหลือในเรื่องนี้ เจ้าอาวาสวัดกำพร้าวมักรยอมให้เด็กๆ ใช้ที่อยู่ของวัดแทนทะเบียนบ้าน และเซ็นรับรองเอกสารให้ด้วย ทุกครั้งที่ไปทำบุญในวันเทศกาลหรือวันสำคัญทางพุทธศาสนา ยี่จะให้ลูกชายใส่เสื้อสีขาว นุ่งโสร่งสีแดง ในสายตาของผู้ศีกษา การใส่เครื่องแต่งกายแสดงความเป็นชาติพันธุ์ของเด็กเป็นไปอย่างทุกฝั่ทุเล ไม่เคยเห็นแก่งโสร่ง แกเดินซ้าๆ เอามือจับชายโสร่ง มองเห็นว่าใส่กางเกงขาสั้นประมาณเข่าอยู่ข้างในด้วย แต่แกก็ดูสนุกดี

เรื่องราวในชีวิตของยี่ไม่สามารถสะท้อนภาพแรงงานต่างด้าวทั้งหมด แต่ก็แสดงให้เห็นรูปแบบการเดินทางมาทำงานและการใช้ชีวิตในชุมชนแรงงาน สำหรับแรงงานที่เพิ่งเดินทางผ่านกระบวนการนายหน้าเข้ามาในสมุทรสาคร พวกเขายังไม่มีเอกสารสำหรับการทำงานที่ถูกต้อง มักเริ่มต้นทำงานในโรงงานแปรรูปหรือล้ง แบบที่ยี่ทำ ส่วนการทำงานโรงงานอุตสาหกรรมจะต้องจ่ายเงินค่าสมัครงาน และค่าทำเอกสารเพิ่มเติมเพราะแรงงานต้องมีเอกสารระบุตัวตน คือ พาสปอร์ตและบัตรอนุญาตทำงาน บางคน (ดังเช่นพี่ชายของยี่) เปลี่ยนไปทำงานโรงงานอุตสาหกรรมในภายหลัง เพราะเห็นว่าได้รับค่าแรงวันละ 300 บาท (เดือนละ 9,000 บาท) ทำงานเป็นเวลา คือ กะกลางวัน

8.00-16.00 น. หรือกะกลางคืน 21.00-5.00 น. หากทำงานเกินเวลาที่ได้รับเงินค่าล่วงเวลา (เรียกว่า ค่า OT ย่อมาจาก overtime) แล้วยังมีวันหยุดสัปดาห์ละ 1 วัน

นอกจากนี้ แรงงานชายสามารถเลือกไปลงเรือ บางคนไปทำเพราะไม่มีบัตร บางคนบอกว่าสามารถเบิกเงินมาให้ครอบครัวใช้ก่อน แล้วตนเองลงเรือไปทำงานใช้หนี้ หากไปลงเรือ ประมาณ 7-15 วัน เรือจะกลับเข้าฝั่งครั้งหนึ่ง (เรือประมงน่านน้ำไทย) มีเวลาอยู่บ้าน 2-3 วันก็ไปลงเรืออีก นอกจากนี้ยังมีงานก่อสร้าง ซึ่งจะมีรถมารับไปทำงานตอนเช้า มาส่งถึงบ้านค่ำๆ ได้ค่าจ้างถึงวันละ 500 บาท แรงงานผู้ชายคนหนึ่งบอกผู้ศึกษาว่า การเดินทางไปในทะเลหรือใช้แรงยกของหนักในงานก่อสร้างนั้นเป็นงานที่เหมาะกับเพศชายมากกว่านั่งทำงานรายเหมา แกะกุ้ง คัดหอย ตัดหัวปลา ฯลฯ ที่เป็นงานสบาย แต่ได้ค่าแรงไม่แน่นอน แม้บางวันมีวัตถุดิบให้ทำมาก อาจได้ค่าแรงสูงถึง 500 บาท แต่หากไม่มีวัตถุดิบก็จะได้เงินเลย อย่างไรก็ตาม เหมาะกับผู้หญิงที่ต้องอยู่ติดบ้าน คอยดูแลลูก

แรงงานพม่าที่มาทำงานในจังหวัดสมุทรสาคร ถ้าไม่มีครอบครัวหรือมีลูกอยู่ที่พม่า ก็มักจะมีครอบครัวและคลอตุ๊กในประเทศไทย ผู้ศึกษาเห็นว่าแรงงานส่วนใหญ่นิยมอยู่กันเป็นครอบครัว สมาชิกพื้นฐานประกอบด้วย พ่อ แม่ และลูก บางครอบครัวยังอาจมีปู่ย่าหรือตายาย หรือญาติพี่น้องคนอื่นๆ อาศัยอยู่ด้วย หากอยู่ห้องเดียวกัน (อาจเป็นหอพักเดียวกัน หรือชุมชนเดียวกันก็ได้) ญาติผู้ใหญ่มักอยู่ห้องเลี้ยงหลาน เพื่อให้พ่อแม่เด็กออกไปทำงาน แต่หากอยู่คนละชุมชน บางครั้งพ่อแม่เด็กก็จะเอาลูกไปฝากให้ปู่ย่าตายายของเด็กช่วยดูแลในช่วงที่แม่ต้องทำงานหรือช่วงที่พ่อแม่ทะเลาะกัน แต่ไม่ว่าจะเป็นกรณีแบบใด เมื่อถึงเทศกาลสำคัญที่มีวันหยุดยาว (อาทิ ปีใหม่และสงกรานต์) หรือมีการจัดงานบุญ จะมีการนัดลูกๆ ที่แยกบ้านไปมีครอบครัวใหม่ ให้กลับมาเจอกันที่บ้านพ่อแม่ซึ่งจะทำอาหาร/ขนมจิ้นน้ำยาเหยือกกล้วยให้กิน

หากเป็นชุมชนใหญ่ที่มีคนหมู่บ้านเดียวกันอยู่หลายครอบครัว แต่ละปีจะมีช่วงเทศกาลที่ต้องทำกิจกรรมร่วมกันเป็นหมู่บ้านด้วย เช่น การกวนขนม “ทำมานี้ย” (ภาษาพม่า) หรือขนมแป้งข้าวเหนียวกวน ภาษามอญเรียกว่าขนม “ญาฮิก” แรงงานนิยมทำขนมชนิดนี้แจกผู้คนในเดือนกุมภาพันธ์¹ เชื่อกันว่าเป็นการสะเดาเคราะห์เพื่อความเป็นสิริมงคล ทำมานี้ยเป็นขนมแป้งข้าวเหนียวกวน

¹ นอกจากนี้ ในเดือนตุลาคมมีการทำขนม “โม๊ะแพะไท้” (ภาษาพม่า) หรือ ขนมก้อนกลมเล็ก ทำจากแป้งข้าวเหนียว ใส่มะพร้าว ภาษามอญเรียก “ก้วนกุย”

แรงงานบอกว่าวัตถุดิบประกอบด้วย ข้าวเหนียวไทย น้ำมันพืช กระทียม งาดำ ถั่วลิสง มะพร้าว และ ชিং ขนมชนิดนี้ทำโดยล้างข้าวเหนียวพักไว้ นำน้ำมันใส่กระทะ ทิ้งให้ร้อน นำข้าวเหนียวลงไปทอดจนสุก ใส่น้ำสะอาด กวนจนกว่าข้าวเหนียวจะออกสีแดง แล้วค่อยใส่เกลือลงไปผัดให้เข้ากัน ระหว่างกวนต้องมีคนคอยเติมน้ำมันพืชเพื่อไม่ให้แข็งติดกระทะ และต้องมีคนผัดขิงกับมะพร้าวแยกต่างหากอีกสองกระทะ เมื่อสุกก็นำมาใส่รวมในกระทะกวนข้าวเหนียว ผัดรวมกัน เอาใบตองปิดกระทะไว้ รอจนน้ำแห้ง ก็ใส่ถั่วและงา ผู้ศึกษาเห็นแรงงานกวนขนมแต่ละกระทะ ใช้ไม้พายแค่ 2 อัน แต่แรงงานช่วยกันกวนกระทะละไม้ต่ำกว่า 8 คน หลายคนช่วยกันจับไม้พาย บางคนก็คอยจับกระทะไม่ให้เคลื่อนที่ น่าสังเกตว่า แม้จะมีผู้หญิงและเด็กอยู่ร่วมในบริเวณเดียวกัน แต่คนที่ทำหน้าที่กวนขนมเป็นผู้ชาย แล้วยังใช้ผ้าโสร่งของผู้ชายคลุมขนมเพื่อรอให้แห้งสุกด้วย เมื่อขนมสุก แรงงานผู้หญิงแบ่งขนมใส่ถุงพลาสติกแจกคนที่เดินผ่านไปผ่านมา บรรยากาศในการกวนขนมเต็มไปด้วยความสนุกสนาน มีการร้องเพลงระหว่างช่วยกันกวนขนม แรงงานผู้ชายบางคนนั่งตีหม้อ มีกลุ่มเด็กเล็กวิ่งเล่นอยู่ในบริเวณเดียวกัน เด็กโตหลายคนรอรับขนม ทั้งนี้แม้จะเป็นการทำขนมชนิดเดียวกัน ในเดือนเดียวกัน ของคนที่อยู่ในชุมชนเดียวกัน แต่ก็แยกกันทำหลายกลุ่ม ผู้ศึกษาเห็นว่าการทำงานก็เป็นสิ่งหนึ่งที่สามารถสะท้อนลักษณะสังคมแรงงานต่างด้าวบางประการ กล่าวคือ เพศชายเป็นเพศที่มีบทบาท/สำคัญมากกว่าเพศหญิง เช่นว่า ผู้ชายเป็นคนควบคุมการกวนขนมซึ่งเปรียบเสมือนแก่นของพิธีกรรม อีกทั้งการทำงานใช้ผ้าโสร่งของผู้ชายมาเป็นผ้าคลุมขนมได้ แต่ไม่สามารถใช้ผ้าถุงของผู้หญิงที่ถูกนิยามว่าสกปรกเพราะช่องคลอดมีประจำเดือน

6.2 เด็กแต่ละช่วงวัย

ผู้ศึกษากล่าวถึงชีวิตของเด็กอย่างเฉพาะเจาะจงในลักษณะของเด็กแต่ละช่วงวัย โดยแบ่งช่วงวัยของเด็กออกเป็น 3 ช่วงวัย คือ เด็กแรกเกิด-3 ปี เด็กเล็ก (อายุ 4-8 ปี) และเด็กโต (อายุ 9-15 ปี) ทั้งนี้เป็นการจัดประเภทตามการเปลี่ยนแปลงหน้าที่ความรับผิดชอบที่พ่อแม่มีต่อเด็ก ในขณะเดียวกันก็จะเห็นว่าเด็กแต่ละช่วงอายุมีปฏิสัมพันธ์กับครอบครัวอย่างไร ข้อมูลในส่วนนี้จะช่วยทำให้มองเห็นการนิยามความเป็นเด็กโดยพ่อแม่ รวมถึงมุมมองที่เด็กมีต่อครอบครัว ไม่มากนักน้อย

เด็กแรกเกิด-3 ปี

อาจเพราะความตั้งใจที่จะเข้ามาทำงาน แรงงานหญิงที่ตั้งครรภ์ เมื่อคลอดลูกแล้ว หากที่ประเทศพม่ามีญาติที่สามารถฝากเลี้ยงดูเด็กได้ หลังจากให้เด็กกินนมแม่ประมาณ 3-6 เดือน แรงงานส่วนใหญ่จะตัดสินใจส่งเด็กอ่อนไปอยู่ที่ประเทศพม่า บางครอบครัวก็ส่งเงินกลับไปทุกเดือน¹ โดยเฉพาะแรงงานหญิงที่เลือกทำงานโรงงานอุตสาหกรรม แรงงานกลุ่มนี้จะไม่สามารถเลี้ยงเด็กอ่อนเอง เพราะงานโรงงานเลือกช่วงเวลาทำงานตามใจตัวเองไม่ได้ โรงงานบางแห่งกำหนดให้แรงงานทำงานโดยสลับกะกันไป เช่น หากเดือนนี้ใครทำงานกะกลางวัน เดือนหน้าก็ต้องเปลี่ยนไปทำงานกะกลางคืน และหากโรงงานมีสินค้า แม้วันที่แรงงานไม่ได้อยากอยู่ทำโอที ก็จะไม่สามารถหยุดงานได้ หากจะเลี้ยงเด็กก็ต้องหยุดทำงานไปเลย อย่างไรก็ตาม ภาพแรงงานหญิงนุ่งผ้าถุง อุ้มลูกวัยแบเบาะ ถลกเสื้อขึ้นให้เด็กตึมนมแม่ เป็นภาพที่มีอยู่ในชุมชนที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำท่าจีน เช่น กำพม่าและวัดหงส์ ซึ่งเป็นย่านสถานประกอบการขนาดเล็ก (ล้ง) แรงงานทำงานรับเหมาแปรรูปวัตถุดิบ ซึ่งมีงานที่แรงงานแม่ลูกอ่อนสามารถทำงานอยู่ที่ห้องพักได้ เช่น งานเด็ดหัวปลา โดยจะมีคนงานจากล้งปลาทำหน้าที่ส่งของนำกระสอบบรรจุปลาตัวเล็กใส่รถซาเล้งมาส่งที่พัก² เพื่อให้แรงงานเด็ดหัวปลาออก แรงงานสามารถเทปลาลงบนพื้นห้อง ใช้มือเด็ดบริเวณส่วนหัวของปลาออก แล้วใส่กระสอบกลับไปตามเดิม จะทำงานไปด้วย ตักข้าวป้อนลูกไปด้วยก็ได้ เช้าวันถัดไป แรงงานที่เอาปลามาส่งจะมาเอางาน พร้อมกับจ่ายเงินค่าแรงให้กิโลกรัมละ 25 บาท นอกจากนี้ยังมีงานแกะกุ้ง คัดหอย ที่ไม่ต้องทำงานทั้งวัน แต่ไปทำเฉพาะช่วงที่ล้งมีวัตถุดิบ หากจะไปทำงานบางช่วงก็ฝากเด็กให้ญาติพี่น้องหรือคนรู้จักช่วยดูแลแทน หากจำเป็นก็อาจจ้างคนอื่นเลี้ยงเด็กรายวัน (มักเป็นผู้หญิงสูงอายุที่ไม่ได้ออกจากบ้านไปทำงานแล้ว) ตามราคาที่ตกลงกันเอง บางคนก็ให้ดูเด็กเฉพาะช่วงกลางวัน ค่าจ้าง 100 บาท แต่การจ้างเลี้ยงเด็กดูจะไม่เป็นที่นิยมในหมู่แรงงานเท่าไรนัก เพราะใช้เงินมาก อีกทั้งหากไม่ใช่ญาติ พี่น้อง ก็เชื่อว่าดูแลเด็กไม่ดี

¹ แรงงานมักส่งเงินกลับไปพม่า โดยการโทรศัพท์ไปบอกนายหน้าคนพม่าที่อยู่ในย่านชุมชน และบริการส่งเงินกลับประเทศ เพื่อให้นายหน้ามาเอาเงิน พร้อมค่าส่ง เมื่อนายหน้าได้รับเงินแล้วก็จะติดต่อกับนายหน้าที่ฝั่งพม่าว่าให้นำเงินไปให้ผู้รับ ทหารญาติทางฝั่งพม่าได้รับเงินแล้ว นายหน้าจะให้ใช้โทรศัพท์เพื่อแจ้งกับแรงงานที่ส่งเงินไปให้

² ปลาตัวเล็กได้มาจากเรือประมงพื้นบ้าน เมื่อเรือมาถึงท่าเทียบเรือจะถูกนำมาล้างน้ำ โขยเกลือ แล้วนำไปใส่กระสอบๆ ละ 10 กิโลกรัม

สำหรับแรงงานพม่าส่วนใหญ่จะมีการตั้งชื่อให้ลูก หลังจากที่เด็กเกิดมาแล้ว เพราะต้องใช้วันเกิดเป็นข้อมูลพื้นฐานในการตั้งชื่อเพื่อช่วยให้เด็กแข็งแรง ไม่เจ็บไข้ง่าย¹ คนที่ตั้งชื่อเด็กอาจเป็นปู่ย่าตายาย พระ หรือผู้เชี่ยวชาญที่ได้รับการถ่ายทอดวิชาจากผู้อาวุโสที่พ่อแม่นับถือ หรือที่ภาษาพม่าเรียกว่า “ชายา” แม่พ่อแม่จะเป็นแรงงานกลุ่มชาติพันธุ์ แต่จะตั้งชื่อเด็กเป็นภาษาพม่า หรืออย่างน้อยก็มีชื่อพม่าอีกหนึ่งชื่อเสมอ เพราะหากใช้ชื่อเป็นภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ จะมีความยุ่งยากเมื่อต้องทำเอกสารหรือติดต่อกับหน่วยงานราชการของพม่าในอนาคต เช่น การทำบัตรประชาชน ที่แรงงานบางคนถึงกับบอกว่า ถ้าใช้ชื่อตามภาษาชาติพันธุ์บัตรก็จะเสร็จช้ากว่าปกติหรือบางที่เจ้าหน้าที่ทำบัตรก็แก้งลั้มทำบัตรให้เสียเฉยๆ

คนเฒ่าคนแก่มีความเชื่อเกี่ยวกับเด็กอ่อนว่า เด็กที่เกิดใหม่ยังไม่สะอาด เป็นสิ่งไม่ดี² ผีสามารถเข้าใกล้ได้มากกว่าช่วงวัยอื่น เนื่องจากผีต้องการพาเด็กกลับไปอยู่ด้วยกัน (ผีในที่นี้ คือ ผีที่รู้จักเด็ก อาจเป็นครอบครัวเดิมของเด็กจากชาติภพก่อน) จึงทำให้เด็กป่วยไข้ ร้องไห้งอแงอยู่เสมอ บางครอบครัว ผู้ใหญ่จะสอนให้แม่เด็กแก้เคล็ดด้วยการติดเข็มกลัดขนาดเล็กไว้ที่ด้านในของเสื้อที่เด็กสวมใส่ในแต่ละวัน ตั้งแต่ที่เริ่มใส่เสื้อผ้าให้เด็กจนถึงอายุประมาณ 3 ปี บางคนก็ติดเข็มกลัดไว้ที่สร้อยพระที่คล้องคอเด็ก แม่ที่มีลูกอ่อนบางคนเหน็บมดเล็กๆ ไว้ที่ด้านในของผ้าถุงที่สวมใส่ด้วย เพราะเชื่อว่าของแหลมคมจะกันผีออกจากเด็กได้

¹ การตั้งชื่อเด็กวิธีหนึ่ง คือ นำวันเกิดของเด็กมาเทียบกับพยัญชนะพม่า 33 ตัวอักษร ทำโดยเขียนพยัญชนะพม่าโดยเป็นแบ่งเป็น 7 แถว ทั้งนี้ 6 แถวแรกเขียน 5 ตัวอักษร แถวสุดท้ายจะเหลือ 3 ตัวอักษร หากเด็กเกิดวันจันทร์จะต้องเลือกใช้พยัญชนะตัวใดตัวหนึ่งที่อยู่ในแถวแรกมาตั้งเป็นชื่อ แต่หากเกิดวันพุธ ซึ่งตรงกับแถวที่ 3 จะต้องเลื่อนไปใช้พยัญชนะในแถวที่ 4 เหมือนกับคนที่เกิดวันพฤหัสบดีแทน เพราะพยัญชนะในแถวที่ 3 เป็นอักษรที่ใช้ในภาษาบาลี (ใช้ในบทสวดมนต์ ไม่นิยมนำมาใช้ตั้งเป็นชื่อคน)

² แรงงานมอญมีการทำพิธีโกนผมให้เด็กอ่อน ทั้งนี้มาจากความเชื่อที่ว่า เด็กเป็นสิ่งไม่ดี เกิดมาจากช่องคลอดของแม่ ต้องทำพิธีล้างสิ่งไม่ดีให้พ่อและเด็กด้วย ก่อนกลับบ้านแขกที่มาร่วมงานก็ต้องพรมน้ำที่เตรียมขึ้นพิเศษเพื่อล้างสิ่งไม่ดี ไม่ให้ติดตัวกลับไป แก่นสำคัญของพิธีกรรม คือ การที่ชายาใช้น้ำล้างศีรษะของพ่อเด็ก และเด็กตามลำดับ โดยเชื่อว่าเป็นการล้างสิ่งไม่ดีออกไป เด็กทุกคนจะต้องผ่านพิธีกรรมนี้ โดยเฉพาะเด็กผู้ชาย หากไม่ผ่านพิธีโกนผม บางคนเชื่อว่าจะไม่สามารถบวชเณร และบวชพระได้ นอกจากนี้ แรงงานไทใหญ่ มีพิธีออกเดือน คือ แม่และเด็กที่เพิ่งคลอด ต้องอยู่ที่บ้าน ห้ามไปเข้าบ้านอื่น เพราะถือว่าโชคยังไม่ดี ต้องทำพิธีออกเดือนก่อน คือ เมื่อเด็กมีอายุครบ 1 เดือน ก็จะจัดงานเลี้ยงอาหาร เชิญแขกมาที่บ้าน เป็นต้น

ในช่วงวัยนี้ หากพ่อแม่มีเงิน ก็มักจ้างงานฉลองให้เด็ก เพื่อความเป็นสิริมงคล โดยจะเชิญญาติ และเพื่อนๆ มาทำความรู้จักเด็ก และกินอาหารที่บ้านตั้งแต่เช้าจนถึงบ่ายๆ ซึ่งมักเลี้ยงอาหารที่ทำเอง เช่น ขนมจีนน้ำยาหยวกกล้วย ผู้ศึกษาเห็นว่าเด็กวัยแรกเกิดเป็นที่รัก ไม่ใช่แค่กับครอบครัว แต่ยังรวมถึงคนในชุมชน เช่น กรณี ด.ช.ช่อมอญ ที่อายุยังไม่ถึง 1 ขวบเต็ม แก่เป็นลูกของแรงงานรับจ้าง รายเหมา พ่อและแม่ทำงานแกะกุ้ง ผู้ศึกษาเห็นแก่ใช้ชีวิตอยู่บริเวณหน้าห้องพัก หากแม่ไปทำงาน แก่ก็อยู่กับญาติของแก บางทีก็นอนหลับช่วงบ่าย แต่หากไม่หลับ คนที่เดินผ่านมักจะเข้ามาเล่นกับเด็ก ให้ความสำคัญกับเด็กก่อนตกทายผู้ใหญ่ บ้างก็เข้ามาหอมแก้มเด็ก ตบมือเล่นกับเด็ก หรือทำหน้าที่ทำ ตาทะเล้นใส่เด็ก ในขณะที่เด็ก แม้จะออกเสียงได้ แต่ยังไม่พูดเป็นประโยคไม่ได้ ก็แสดงความพอใจด้วยการ หัวเราะ หรือแสดงความไม่พอใจด้วยการร้องไห้ เริ่มหยิบจับอะไรต่อมิอะไรไว้ในมือแล้วเอาไปตี คนที่เข้ามาเล่นด้วย หากปาข้าวของ ก็จะมีคนไปเก็บมาให้ ดูเหมือนว่าสำหรับเด็กวัยนี้ จะทำอะไรก็ไม่ มีใครโกรธ แต่กลับถูกมองเป็นเรื่องน่าเอ็นดู เด็กดูจะช่วยเหลือตนเองได้ เดินแล้วล้มก็ไม่ร้องไห้ แต่ ค่อยๆ ลุกขึ้นมาเอง

ส่วนหนึ่งเป็นเพราะอากาศร้อน หากแม่ (หรือญาติที่เลี้ยงช่อมอญอยู่) เห็นว่าแกกลานบนพื้น จนเนื้อตัวมอมแมม กินขนมหกละเสื่อผ้า (ช่อมอญใช้มือปั้นนมให้เป็นชิ้นเล็กๆ แล้วหยิบใส่ปากเอง) หรือถ่ายอุจจาระ ก็จะอาบน้ำทาตะนาคาให้ใหม่ ช่อมอญใส่เสื้อ แต่ไม่ได้ใส่กางเกงในและผ้าอ้อม สำเร็จรูป แกยังไม่สามารถบอกความต้องการเมื่อจะถ่ายท้องได้ แม้มีกระโถน แต่ก็ถ่ายลงพื้นอยู่บ่อยๆ หากแกมีอาการไม่สบาย เช่น เป็นไข้ตัวร้อน แม่ของแกจะล้างทำความสะอาดกัน แต่ไม่อาบน้ำให้ เพราะเชื่อว่าไม่ควรอาบน้ำให้เด็กที่อุณหภูมิร่างกายไม่ปกติ หากไม่สบายหลายวัน แม่จะอุ้มช่อมอญ มือหนึ่ง อีกมือหนึ่งกางร่ม พาแกไปหาหมอที่คลินิกในชุมชน แม้จะบ่นว่าแพง แต่เธอก็บอกว่า หายเร็วกว่าซื้อยามาให้เด็กกิน เพราะตอนนี้เด็กอยู่ที่ประเทศไทย คนเราอยู่ที่ไหนก็ต้องใช้ยาของที่นั่นจึงจะ รักษาถูกโรคกัน

พ่อของช่อมอญมักอุ้มแกไปเดินเล่นในช่วงเย็น บางทีพ่อก็อุ้มแกไปเดินเล่น แล้วไปหยุดดู แรงงานคนอื่นเล่นสนุกเกอร์กัน ช่อมอญในวัยไม่ถึง 1 ขวบ ใช้เวลาอยู่กับแม่มากกว่า แต่แกก็ดูติดพ่อ พอสมควร แม้ในแต่ละวันกิจกรรมระหว่างพ่อกับลูกเกิดขึ้นในช่วงสั้นๆ ผู้ศึกษาเห็นว่า บางทีช่อมอญก็ อาจจะอยากเป็นเหมือนพ่อของแกแล้วก็ได้ เช่น เหตุการณ์ในบ่ายวันหนึ่งที่ช่อมอญเห็นพ่อเดิน กลับมาบ้าน ในมือถือขวดเครื่องดื่มชูกำลัง M150 ที่ดูเหมือนจะเพิ่งกินหมดไปเมื่อครู่ ช่อมอญร้องจะ

เอาขวด M150 พอกีส่งขวดเปล่าให้แกรับไป ซ้ำมอญยกขวดเปล่าขึ้นตีมีใส่ปาก พอกีทำท่าส่ายหัว
ลักษณะคล้ายอาการเมา ควบคุมร่างกายตัวเองไม่ได้ใส่แก ผู้ศึกษาเห็นพวกเขาพากันหัวเราะทั้งพ่อทั้ง
ลูก ที่จริงแรงงานที่เดินผ่านไปผ่านมาก็เดินถือขวด M150 ตั้งหลายคน ก็ไม่เห็นแกร้องจะกิน

ภาพที่ 6.1 การ์ดเชิญแขกมางานงานฉลองการตั้งชื่อเด็ก การ์ดใช้รูปถ่ายของเด็ก มี
รายละเอียดภาษาพม่า แปลว่า การจัดงานดังกล่าวเป็นหน้าที่ของพ่อแม่ จึงขอเชิญให้ทุกคนมาร่วม
เป็นเกียรติในงาน การ์ดระบุชื่อบิดา ชื่อมารดา ชื่อเด็ก กำหนดการที่จัดงาน วันเดือนปี เวลา สถานที่
และเบอร์โทรศัพท์

ภาพที่ 6.2 เปลเด็กอ่อน ดังที่เห็นในรูป ทำขึ้นอย่างง่ายในห้องพัก โดยใช้เชือกขึงกับผนังห้อง นำผ้าผืนใหญ่มาผูกเป็นเปล ใช้ท่อนไม้ขนาดเล็กกั้นผ้าให้กางออกเพื่อให้เด็กมีอากาศหายใจ หากไม่ใช้เปล แม่เด็กก็สามารถนำท่อนไม้ ออก แล้วนำผ้าขึ้นไปพันไว้บนเส้นเชือก ทั้งนี้เป็นลักษณะของเปลเด็กที่พบได้ทั่วไปตามห้องพักของแรงงานที่มีเด็กอ่อน

เด็กเล็ก (อายุ 4-8 ปี)

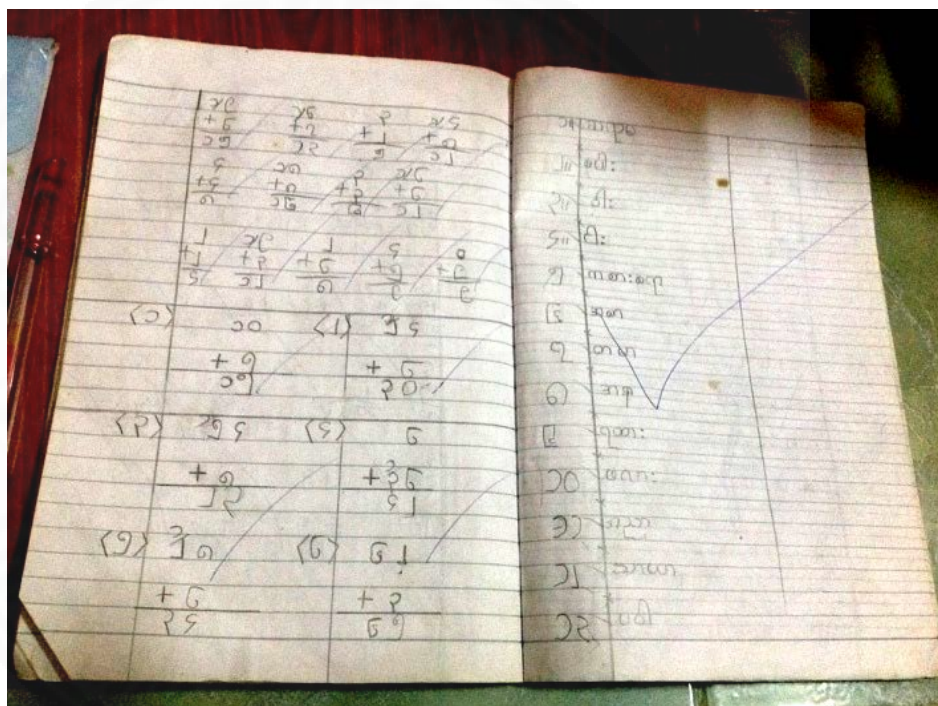
โดยทั่วไปครอบครัวแรงงานส่วนใหญ่จะมีลูกไม่ต่ำกว่า 2 คน เมื่อพี่คนโตอายุราว 5-7 ขวบ ช่วยเหลือตนเองได้แล้ว แต่ยังไม่ไปรับจ้างทำงานไม่ได้ แม่จะให้พี่ช่วยดูแลน้องในบางช่วงเวลา เช่น กรณีของ สายชล เด็กผู้ชายอายุ 7 ปี เรียนอยู่ชั้นอนุบาล 2 โรงเรียนนานาชาติธาราทิพย์ นอกจากไปโรงเรียน วันเสาร์อาทิตย์ ช่วงปิดเทอม หรือรวมถึงช่วงเปิดเทอมที่แม่ต้องไปทำงานแต่ฝากใครดูแลน้องไม่ได้ แก่ต้องช่วยเลี้ยงน้องให้แม่ ตอนที่แม่ไปทำหอย ครั้งหนึ่งผู้ศึกษาไปนั่งเล่นนั่งคุยกับแม่สายชลที่บ้าน สายชลไปเล่นกับเพื่อน (อาจเพราะบริเวณห้องคับแคบ พวกเด็กๆ มักไม่เล่นที่บ้านใครคนใดคน

หนึ่ง แต่พากันเล่นในบริเวณชุมชน บางครั้งเป็นการขี่จักรยาน เดินไปเดินมา เล่นลูกแก้วในป่าข้างทาง สายชลและเพื่อนสามารถสื่อสารภาษาไทยได้มากกว่าพ่อแม่ เช่น ไปซื้อของที่ร้านค้าคนไทยเองได้หรือ หากคนไทยในชุมชนพูดด้วยก็สามารถพูดตอบโต้ได้) ตอนกลางวันก็ไม่เห็นแก่กลับมากินข้าวที่บ้าน สายชลกลับมาถึงบ้านประมาณ 16.00 น. ไม่ใช่เพราะหิว แต่เพราะต้องกลับมาก่อนที่แม่จะออกไปทำ หอย ในขณะที่แม่สายชลกำลังทำกับข้าวเตรียมไว้ให้พ่อที่ทำงานรับเหมาก่อสร้าง ซึ่งจะกลับถึงบ้าน เย็นๆ ผู้ศึกษาไม่ทราบว่าเป็น “แกงปลาหมึก ปลาที่คนอื่นให้มา ไม่รู้จะกินได้รึเปล่า” ที่แม่สายชลบอก หน้าตาอาหารจะออกมาอย่างไร เพราะเธอแค่ทอดกระเทียม ทอดกะปิ ตำพริกแห้งกับหัวหอมคั่วไว้ แล้วรีบไปเปลี่ยนเสื้อผ้า เมื่อแรงงานบ้านใกล้ละแวกบอกมาว่า “เรือเข้าแล้ว” จากใส่ผ้าถุง เธอเปลี่ยนใส่ เสื้อยืดคอกกลม สีน้ำเงิน ออกข้างซ้ายเขียนชื่อลึกลับว่า “รุ่งเจริญพัฒนา” สวมกางเกงขายาวสีดำ ใส่หมวก เก็บผม เธอถือถุงผ้าใบเล็กๆ ติดมือไปด้วยเพื่อใส่พาสปอร์ต แต่ไม่เอาโทรศัพท์มือถือไป เธอพูดกับสาย ชลว่า “คุณ้อง” แล้วรีบเดินมุ่งหน้าไปล้างใกล้บ้าน ที่ประตูทางออกหอพัก สายชลจับน้องอายุ 2 ขวบ กว่า ที่กำลังเดิน กรีดร้องเสียงดังไม่ยอมหยุด ไม่ให้น้องวิ่งตามแม่ออกไป ปลอบโยนน้องให้หยุดร้องให้ งอแง สักพักก็ง่วงมือพามา นั่งตรงประตูห้อง เอาการของเล่นของตนให้น้องเล่น เหตุการณ์วันนั้นทำให้ผู้ ศึกษาเห็นว่าสายชลมีอิสระในการไปเล่นนอกบ้านพอสมควร แต่รู้ว่าเวลาไหนต้องรับผิดชอบเรื่องใด ทั้งนี้สายชลไม่ใช่เด็กต่างดาวคนเดียวที่ต้องช่วยแม่เลี้ยงน้องตั้งแต่ยังเด็ก แต่เป็นตัวอย่างช่วงวัยของเด็กๆ ที่เริ่มช่วยงานแม่ ตั้งแต่อายุราว 6-7 ปี

แม่ดูเหมือนหน้าที่หลักในการเลี้ยงเด็กจะเป็นของแม่ ที่จริงตั้งแต่เด็กเริ่มโตพอรู้ความ พ่อก็มี บทบาทกับชีวิตเด็กไม่น้อย เช่น การตัดสินใจว่าจะให้เด็กไปโรงเรียนหรือไม่ และจะส่งไปเรียนที่ใด แม้ว่าเด็กจะไปโรงเรียนแล้ว หากพ่อมีความรู้หรือเคยได้รับการศึกษาในโรงเรียนที่พม่า แม้ว่าจะเป็น แรงงานสัญชาติพม่า กลุ่มชาติพันธุ์อื่น ที่ใช้ภาษาชาติพันธุ์พูดคุยกันในครอบครัว บางครั้งก็จะสอนลูก ให้เขียนพยัญชนะพม่า สอนสะกดคำ หรือสอนพูด เพื่อให้ได้รู้ภาษาพม่าติดตัวบ้าง เนื่องจากภาษา พม่าเป็นภาษาที่ใช้ในเอกสารราชการ ทั้งยังเป็นภาษากลางที่ใช้สื่อสารระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ แรงงาน มอญคนหนึ่งบอกผู้ศึกษาว่าเด็ก (รวมถึงผู้ใหญ่) ถ้าไม่รู้ภาษาพม่าก็ไม่ฉลาด ไม่ทันคน เพราะไม่รู้ว่าคุณ อื่นเขาคุยอะไรกันและไม่สามารถบอกความต้องการของตนเองกับคนอื่นได้

นอกจากภาษาพม่า ผู้ศึกษาไม่เคยเห็นครอบครัวที่พ่อสอนลูกเขียนพยัญชนะภาษาอังกฤษ แต่ไม่เคยเห็นครอบครัวใดสอนเด็กเขียนภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์เลย ส่วนหนึ่งอาจเพราะเป็นภาษาที่

ใช้พูดกันในครอบครัวอยู่แล้ว แต่สาเหตุสำคัญน่าจะเป็นเพราะแรงงานเองก็ไม่มีความรู้ในภาษาเขียน/หลักไวยากรณ์ แม้บางคนจะเคยเรียนหนังสือที่พม่า แต่ก็หมายถึงการเรียนในโรงเรียนรัฐบาลพม่า ซึ่งถือเป็นการศึกษาภาคบังคับ ส่วนการเรียนหนังสือในโรงเรียนของกลุ่มชาติพันธุ์ มักเป็นรูปแบบของการเรียนเสริมในวันเสาร์/อาทิตย์ หรือเรียนเฉพาะช่วงที่โรงเรียนรัฐบาลปิดเทอม หากใครขยันก็ไปเข้าเรียน ดังนั้น จึงมีความเป็นไปได้ว่าพ่อแม่ที่เป็นแรงงานกลุ่มชาติพันธุ์ จะสามารถอ่านเขียนภาษาพม่าได้มากกว่าภาษาของกลุ่มชาติพันธุ์ ที่แม้สื่อสารได้แต่เอาเข้าจริงก็อ่านเขียนไม่ได้

ภาพที่ 6.3 สมุดที่แรงงานผู้ชายสอนลูกเขียนหนังสือที่บ้าน

ด้านซ้ายสอนบวกเลข (ตัวเลขภาษาพม่า) ด้านขวาสอนสะกดคำ (พยัญชนะพม่า)

ในวัยนี้ หากเด็กชอบเขียนหนังสือ ขยันทำการบ้าน อ่านหนังสือให้พ่อแม่ฟัง หรือสวดมนต์ก่อนนอน ก็มักจะได้รับความชื่นชม ได้รับรางวัลเป็นของเล่น และเริ่มมีการลงโทษ หากเด็กด่าพ่อกับแม่ ด้วยคำหยาบ ไม่เชื่อฟัง ดื้อ ไม่อาบน้ำ หรือไม่ยอมไปโรงเรียน ก็จะถูกตีด้วยเข็มขัด ไม้แขวนเสื้อหรือรองเท้า สำหรับพ่อแม่ที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี บางคนจะจ้างงานวันเกิดให้เด็ก โดยเชิญญาติพี่น้อง

เพื่อนๆ ในชุมชนหรือคนหมู่บ้านเดียวกันที่อยู่ในชุมชนอื่น ให้มางานวันเกิดเด็ก โดยพ่อแม่จะนำการ์ดวันเกิดที่มีรูปเด็กไปให้ หรืออาจนำเทียนสีขาว หรือลูกอม ไปให้แทนก็ได้ เพราะถือเป็นสิ่งของที่คนเข้าใจตรงกันว่าจะมีงานฉลองของเด็กเล็ก

สำหรับเด็กที่ไปโรงเรียน ในช่วงที่อยู่บ้าน เด็กผู้ชายอาจนอนดูการ์ตูนจากแผ่นซีดีกับเพื่อนในห้อง (เด็กๆ นิยมดูการ์ตูน เบนเทนและทอมแอนเจอร์รี่) หรือจะไปเล่นกับเพื่อนนอกบ้านก็ได้ แต่สำหรับเด็กผู้หญิง บางครอบครัวพ่อแม่ไม่อนุญาตให้เด็กออกจากห้องพักตามลำพัง โดยบอกว่ากลัวเด็กจะมีอันตรายจากผู้คนที่ไม่รู้จักและอุบัติเหตุรถชนตามถนน เช่น กรณีของ ด.ญ.มีมี อายุ 8 ขวบ เธอเรียนอยู่ที่โรงเรียนนานาชาติธาราทิพย์ ทุกวันเธอไปโรงเรียนโดยรถรับส่งที่มารับในชุมชน เมื่อกลับจากโรงเรียน เธอจะใช้ชีวิตอยู่ในห้องพัก เธอบอกว่าดูทีวีบ้าง ทำการบ้านบ้าง ตอนเย็น บางวันเธอออกไปซื้อของกินของใช้กับแม่ มีมีบอกว่าที่แม่ไม่ให้ออกไปเล่น เพราะกลัวเธอจะไปทะเลาะกับเด็กคนอื่น

ส่วนเด็กที่ไม่ได้ไปโรงเรียน ในแต่ละวันหากเด็กๆ ไม่ได้ในห้องพัก วิ่งเล่นอยู่ในชุมชน บางคนก็อยู่ที่ร้านเกม หรือร้านอินเทอร์เน็ต เด็กๆ นิยมเล่นเกม PB (PB ย่อมาจาก Point Blank เป็นเกมยิงปืนที่เด็กแต่ละคนเล่นเป็นตัวละครตัวหนึ่ง มีอาวุธประจำตัว สามารถเลือกฉากหรือสถานที่สำหรับการแข่งขัน เล่นโดยใช้เมาส์บังคับยิง) และเกม Y8 (เรียก Y8 เพราะชื่อเว็บไซต์เล่นเกมออนไลน์ฟรี <http://th.y8.com/> เป็นแหล่งรวบรวมเกมภาพเคลื่อนไหว ในเว็บไซต์มีการจัดหมวดหมู่เกม อาทิเช่น ปลูกผัก ทำอาหาร ตกปลา แต่งหน้า แต่งตัว ระบายสี แก้งคน ฉีกเสื้อผ้า ปลดชุดชั้นในสาว ลักหลับ ตีกันสาว นักเลงข้างถนน และขับรถชนคน เป็นต้น โดยแต่ละหมวดหมู่จะประกอบด้วยเกมหลากหลายรายการให้เลือกเล่น) นอกจากร้านคอมพิวเตอร์ที่บริการอินเทอร์เน็ตรายชั่วโมง เด็กผู้ชายอาจไปอยู่ที่ร้านเกมตู้หยอดเหรียญ เสียเงินเล่นครั้งละ 10 บาท เด็กๆ บอกว่าเล่นได้ประมาณ 10-20 นาที มีทั้งเกมต่อสู้ เกมเตะฟุตบอล และเกมประเภทแข่งรถ ตู้เกมมีพวงมาลัยรถควบคุมทิศทางเพื่อความสมจริง

ภาพที่ 6.4 เด็กที่ไม่ได้ไปโรงเรียน กำลังดูภาพยนตร์สยองขวัญเรื่อง Scream (1996)

ในร้านอินเทอร์เน็ตที่อยู่ในชุมชนแรงงาน

ผู้ศึกษาสังเกตว่ากิจกรรมหลังเลิกเรียนกับกิจกรรมของเด็กที่ไม่ได้ไปโรงเรียนก็ไม่ต่างกัน เพียงแต่เด็กจะเล่นกันคนละกลุ่ม หากพ่อแม่จะพาเด็กออกไปทำกิจกรรมพิเศษหรือต้องออกจากห้องพัก (เช่น ไปตลาด หรือไปทำบุญ) แม่เด็กนิยมแต่งหน้าให้เด็กผู้หญิง การแต่งหน้าให้เด็ก คือ การทาแป้งสีเนื้อทั่วหน้าของเด็ก เปลือกตาทายายแซโดว์สีสดใส เขียนคิ้วสีดำ วาดคิ้วหนา ทางคิ้วโก่งขึ้น ทาลิปสติกสีจัดจ้าน (ที่พบมากเป็นสีแดงและชมพูบานเย็น) หากไม่ปิดแก้มสีชมพูก็จะทาทะนาคาที่บริเวณแก้มของเด็ก ส่วนเด็กผู้ชายจะทาเฉพาะทะนาคาที่แก้มและหน้าผาก เด็กบางคนก็ใส่เครื่องประดับ เด็กผู้ชายนิยมใส่ต่างหู 1 ข้าง เด็กผู้หญิงใส่ 2 ข้าง สามารถทาเล็บสีสดใส พ่อแม่บางคนจะทำสีผมให้เด็กๆ ด้วย

เมื่อเห็นว่าเด็กโตพอที่จะศึกษาพระธรรม และสามารถใช้ชีวิตที่วัด พ่อแม่จะพากลับไปบวชเณรที่พม่า (ถ้าเรียนอยู่ก็กลับไปบวชช่วงปิดเทอม) แรงงานส่วนใหญ่เชื่อว่าวัดไทยและวัดพม่ามีรายละเอียดของพิธีกรรมต่างกัน เช่น ศาสนสถานของพม่าจะมีการกำหนดเขตพื้นที่ซึ่งผู้หญิงห้ามเข้า โดยเฉพาะโบสถ์ที่จะทำพิธีบวช นอกจากนี้บางครอบครัวให้ความสำคัญกับการกลับไปไหว้ศาลเจ้า

ประจำหมู่บ้าน และกลับไปขอขมาปู่ย่าตายาย ซึ่งต้องทำก่อนพิธีบวชด้วย การบวชเป็นการทดแทนคุณของบิดามารดา การบวชเณรอาจบวชพร้อมกันกับพี่น้อง หรือบวชพร้อมพ่อ (ที่บวชกับลูกอีกครั้ง) เชื่อกันว่าเมื่อบวชแล้วเด็กจะสามารถรับผิชอบตัวเองได้มากขึ้น

สำหรับเด็กที่พ่อแม่คลอดที่โรงพยาบาลในจังหวัดสมุทรสาคร แต่ไม่ได้ใบเกิด (สูติบัตรหรือเอกสารระบุข้อมูลของเด็ก เช่น ชื่อ นามสกุล วันเดือนปีเกิด สถานที่เกิด รวมถึงรายละเอียดของพ่อและแม่ของเด็ก เช่น ชื่อ นามสกุล และสัญชาติ) เรื่องขอใบเกิดย้อนหลังเป็นเรื่องที่พ่อแม่บางคนเพิ่งมาปรึกษาเจ้าหน้าที่ *อะโละตะมายง* ในช่วงวัยนี้ด้วย เพราะพ่อแม่มักพาเด็กกลับมาในช่วงระยะเวลาสั้นๆ (เช่น พากลับไปบวช ไปเยี่ยมญาติผู้ใหญ่ช่วงเทศกาลสงกรานต์ หรือไปร่วมงานบุญของหมู่บ้าน) ทั้งนี้หากเด็กมีใบเกิดก็จะเสียค่าเดินทางให้นายหน้าน้อยกว่าเด็กที่ไม่มีเอกสารอะไรเลย อย่างไรก็ตามมักจะไปขอใบเกิดย้อนหลังไม่ได้ เพราะโรงพยาบาลไม่เก็บข้อมูลเก่ามานานหลายปี หากไม่มีใบเกิด แต่เป็นเด็กนักเรียนสามารถขอเอกสารรับรองการเป็นนักเรียนกับทางโรงเรียน หากเรียนอยู่ในศูนย์เตรียมความพร้อมก็จะได้เอกสารรับรองการเป็นนักเรียน ที่ลงชื่อรับรองโดยผู้อำนวยการ *อะโละตะมายง* เมื่อเด็กเดินทางกลับเข้ามาที่สมุทรสาครอีกครั้ง ใบรับรองนี้จะช่วยให้เด็ก (ที่ไม่มีเอกสารประจำตัว) เดินทางผ่านด่านข้ามแดนกลับมาประเทศไทยง่ายขึ้น กล่าวคือ หากเดินทางผ่านกระบวนการนายหน้า พ่อแม่ก็จ่ายเงินน้อยกว่าเด็กที่เพิ่งเดินทางลักลอบเข้ามาครั้งแรก

เด็กโต (อายุ 9-15 ปี)

สำหรับเด็กที่เริ่มเข้าสู่ช่วงวัยนี้ แม่จะไปโรงเรียน แต่เมื่อกลับมาบ้านก็มักจะต้องรับผิดชอบงานบ้านด้วย เช่น ซักผ้า หุงข้าว กวาดบ้าน และล้างจาน ถ้าไม่ต้องช่วยแม่เลี้ยงน้อง หากมีเงิน เด็กบางคนก็จะไปดูหนัง ฟังเพลง หรือเล่นเกมที่ร้านคอมพิวเตอร์ เด็กหลายคนเริ่มทำงาน โดยเริ่มจากงานที่ไม่ใช่งานประจำ ทำงานในวันหยุดเสาร์อาทิตย์ จนหยุดเรียนเพื่อไปทำงาน แล้วออกจากโรงเรียนมาทำงานเต็มตัว ผู้ศึกษาเห็นว่าประเภทของงานที่เด็กเริ่มทำขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมในชุมชนที่เด็กอยู่ บางคนเริ่มทำงานที่แพ สถานที่ขายส่งกุ้งที่พ่อหรือแม่ทำงานอยู่ ทุกวันจะมีแรงงานทำหน้าที่คัดแยกขนาดกุ้ง เพื่อเตรียมส่งต่อให้พ่อค้าขายส่ง ร้านอาหาร หรือโรงงานแปรรูป แต่เด็กๆ อยู่ที่แพเพื่อ “เก็บกุ้ง” หรืออาจเรียกว่าเป็นการนำกุ้งไปขายเอง เช่น ด.ช.ชาน อายุ 10 ปี เคยไปเรียนหนังสือกับ *อะโละตะมายง* แต่ขาดเรียนอยู่บ่อยๆ บางวันผู้ศึกษาพบแกอยู่ที่แพกุ้ง ในมือถือถุงสำหรับ

ใส่อาหาร ขนาด 6x9 นิ้ว ในถุงมีกึ่งตายนุ่มไม่สะอาด เพราะเปื้อนดิน ท่ามกลางบรรยากาศการทำงาน
 ของแรงงาน ผู้ศึกษาเห็นแก็ดเก็บรวบรวมกึ่งที่หล่นอยู่บนพื้นของแพ (แพกึ่งหลายเจ้าอยู่ติดๆ กัน)
 แกบอกบางทีช็อกกึ่งจากคนรู้จัก รวบรวมทีละตัวสองตัว ไม่นานก็เต็มถุงใบเล็ก จนต้องเดินเอากึ่งไป
 ถ่ายใส่ถุงพลาสติกใบใหญ่ที่บ้าน แล้วเดินมาเก็บใหม่ หากตั้งใจทำจริงๆ สามารถรวบรวมกึ่งได้วันละ
 หลายกิโลกรัม ถึงจะเป็นกึ่งหลายขนาดหลายประเภท รวมกันทั้งกึ่งขาวและกึ่งกำมGRAM แต่ทั้งหมดก็
 สามารถนำไปขายที่ล้งแห่งหนึ่ง ที่รับชื้อกึ่งโดยชั่งน้ำหนักรวมกัน ให้ราคา กิโลกรัมละ 100-120 บาท
 ผู้ศึกษาไม่รู้ว่าการเก็บกึ่งของชาวนนับเป็นกิจกรรมสร้างรายได้เสริมสำหรับครอบครัวของแกหรือไม่ แต่
 แกบอกว่าขายได้ก็เอาเงินให้แม่ อย่างไรก็ตาม คนที่บ้านไม่ได้บังคับให้เก็บ ถ้าชี้แจงเก็บขาย แต่อยาก
 เก็บกิน ก็ไปเอามาปิ้งกินได้ (แกว่าต้องเอาไปล้างให้สะอาดก่อนถึงสามครั้ง เพราะสกปรก เลอะดิน
 บางตัวเก็บมาจากซอกรถที่เหยียบไว้) หากอยากไปเล่นเกมกับเพื่อนก็ทำได้ ถ้าหิวก็กลับไปกินข้าวที่
 ห้อง ชาวนไม่ใช่เด็กคนเดียวที่เก็บกึ่งที่แพ แต่ยังมีเด็กคนอื่นๆ อีกหลายคน

สำหรับเด็กที่ดูโตเป็นหนุ่มสาวก่อนวัย เพราะตัวโต ร่างกายสูงใหญ่ ในช่วงวัยนี้ก็พบว่า
 สามารถเริ่มทำงานแก็กึ่งได้แล้ว แพบางแห่งก็มีกึ่งให้แรงงานแก็ด้วย ที่แพแห่งหนึ่ง ผู้ศึกษาเห็น
 แรงงานนำตะกร้าพลาสติกสำหรับใส่กึ่งกลับด้านวางบนพื้นปูนซีเมนต์ ดัดแปลงเป็นเก้าอี้ นั่งหันหน้า
 เข้าหากัน จุดละ 2-3 คน แต่ละคนแก็กึ่งโดยเด็ดส่วนหัวของกึ่งออกก่อน จากนั้นแก็เปลือกออก
 บางคนใช้มือเปล่า บางคนใช้ปลายข้อนิ้ว บางคนก็ใช้ปลายมีดคว้านผลไม่ดึงเปลือกออกอย่างรวดเร็ว
 จากนั้นแรงงานจะใช้มีดผ่าที่หลังของกึ่ง โดยใช้ปลายมีดดึงเอาเส้นสีดำออกมา น้องหญิงเป็นเด็กผู้หญิง
 อายุประมาณ 11 ปี แกนั่งแก็กึ่งอยู่ตรงนั้นด้วย ผู้ศึกษาสังเกตเห็นว่าแรงงานบอกว่าแกผ่าหลังกึ่งลึก
 เกินไป ผู้ศึกษาไม่เคยแก็กึ่ง ลองผ่าหลังกึ่งดู แม้จะพยายามทำตามแรงงานคนอื่น แต่ก็ลงน้ำหนักมือ
 ไม่ถูก จึงคิดว่าอาจเป็นเพราะเด็กเพิ่งเริ่มแก็กึ่งได้ไม่นาน จึงยังไม่ชำนาญ อย่างไรก็ตาม ผู้ศึกษารู้สึก
 ว่างานแก็กึ่งเป็นงานสนุก เพราะระหว่างทำงาน แรงงานจะพูดคุยกัน (ที่จริงฟังไม่ออก หากพวกเขา
 คุยกันเองก็คุยด้วยภาษาชาติพันธุ์ แต่เห็นว่าหากไม่ส่งเสียงหัวเราะ ก็มีใบหน้ายิ้มแย้ม บางครั้งแรงงาน
 ก็ให้เด็กๆ ที่เป็นลูกหลานและอยู่แถวนั้นช่วยแปลให้ผู้ศึกษาฟังด้วย) แรงงานบางคนเคี้ยวหมากไปด้วย
 และบ้วนน้ำหมากลงที่พื้น หากใครจะลุกไปเข้าห้องน้ำหรือจะไปทำธุระส่วนตัวใดๆ ก็ไม่ต้องขอ
 อนุญาตใครก่อน จะเอาข้าวมานั่งกินที่นี่ เดินกลับไปกินข้าวที่บ้านก็ หรือป้อนข้าวลูกไปด้วยก็ได้
 แรงงานหลายคนบอกว่าชอบแก็กึ่งแบบนี้ เพราะมีอิสระมากกว่าทำงานโรงงาน ที่มีกฎระเบียบ และ

ต้องสวมใส่ชุดเครื่องแบบ น้องหญิงบอกว่างานแกะกึ่งทำไม่ยาก แกยังบอกว่าเด็กๆ แกะกึ่งได้เร็วกว่าคนโตอีกด้วย

นอกจากงานที่แพ็กมีงานแกะกึ่งในสิ่งที่เด็กวัยนี้เริ่มทำกันมาก นอกจากงานที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ทะเลยังมีเด็กๆ ที่อยู่ในแคมป์ที่พักแรงงานต่างด้าว เมื่อเริ่มโตขึ้น พวกเขาออกจากโรงเรียนไปทำงานก่อสร้างเหมือนพ่อแม่ของพวกเขา เช่น ซิซึ เด็กผู้หญิงอายุประมาณ 14-15 ปี แกเกิดที่พม่า เพิ่งมาอยู่ที่สมุทรสาครได้ประมาณ 1 ปี โดยเดินทางมาพร้อมกับพ่อและแม่ที่เสียค่านายหน้าเพื่อมาทำงานก่อสร้าง ซิซึเคยไปเรียนภาษาไทยตามคำชักชวนของ *อะโละตะมาแยง* แต่เรียนได้ไม่ถึงหนึ่งเทอมก็ออกมาทำงาน ซิซึเป็นเด็กสาวที่พอม แต่สูง เธอมีผมดำยาวถึงกลางหลัง ผิวหน้าดำคล้ำเหมือนคนตากแดดมาก มีแฟนเป็นคนหนุ่มรุ่นเดียวกันที่ทำงานก่อสร้างเหมือนกัน ลักษณะเหล่านี้อาจทำให้ซิซึดูคล้ายผู้ใหญ่ ทุกวัน ตั้งแต่เช้ามีดแกจะเตรียมปืนโตข้าวสำหรับไว้ไปกินมือกลางวัน แกใส่เสื้อยืดสีน้ำเงินกับกางเกงสีดำ ออกไปทำงานกับรถรับส่งของบริษัทที่เข้ามารับคนในแคมป์ ออกไปทำงานพร้อมพ่อกับแม่ ซิซึบอกว่าทำงานก่อสร้างลำบาก เพราะต้องยกของหนัก บางครั้งแกก็ช่วยแม่ยกอุปกรณ์ที่มีน้ำหนักมาก เพราะสงสารแม่ แกว่าแกอยากกลับไปเรียน แต่พ่อแม่ไม่ได้สนับสนุนให้ไปโรงเรียนตั้งแต่แรก ชีวิตเดินทางนี้แล้วก็ต้องเดินต่อไป ตอนนี้ซิซึมีพาสปอร์ต ที่ระบุว่าแกมีอายุ 18 ปี แกได้ค่าแรงวันละ 300 บาท เหมือนผู้ใหญ่ ถ้างานเลิกค่าก็ได้เงินพิเศษรวมเป็น 400-500 บาท

การทำบัตรเกินอายุจริงเป็นเรื่องที่พบได้ทั่วไปสำหรับเด็กในช่วงวัยนี้ พ่อแม่จะเริ่มเตรียมการเรื่องการทำเอกสารแสดงตัวตนของเด็ก เพื่อใช้ในการสมัครงาน เริ่มจากการทำพาสปอร์ตให้เด็กมีอายุ 18 ปี เพราะเป็นแรงงานเด็กได้ค่าแรงน้อยกว่าผู้ใหญ่ โดยพ่อแม่จะเสียเงินให้นายหน้า อาจเป็นนายหน้าคนพม่าที่อยู่ในชุมชนแรงงานหรือนายหน้าที่อยู่ชุมชนอื่น แต่แรงงานมีเบอร์โทรศัพท์เพราะเป็นคนกลุ่มที่พาแรงงานเดินทางลักลอบเข้าประเทศไทยจนมาถึงสมุทรสาคร นายหน้าคนพม่าจะคิดค่าทำบัตรกับแรงงาน เก็บเงินไว้เองส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งส่งต่อให้นายหน้าคนไทยที่จะเป็นคนดำเนินเรื่องทำบัตรกับหน่วยงานราชการ ผู้ศึกษาสังเกตว่านายหน้าคนพม่าเป็นคนที่อยู่สมุทรสาครมานาน รู้จักคนไทยเยอะ (อาจเป็นตำรวจหรือคนไทยที่รู้จักตำรวจก็ได้) มีเอกสารถูกต้อง มีมอเตอร์ไซค์ หากมีแรงงานที่อยู่ในชุมชนต่างๆ โทรศัพท์มาติดต่อเรื่องการทำบัตรก็สามารถเดินทางไปให้คำปรึกษาได้ในทันที นอกจากนี้ นายหน้าคนพม่าต้องสื่อสารภาษาไทยได้ หากสามารถอ่าน เขียน หรือพิมพ์ภาษาไทยในโทรศัพท์มือถือได้ด้วย ก็จะมีสะดวกกับการประสานงานกับนายหน้าคนไทย

เด็กบางคนเมื่อมีบัตร (พาสปอร์ตและบัตรอนุญาตทำงาน) ก็จะเริ่มต้นทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ผู้ศึกษาสังเกตว่าหากทำงานแล้ว ไม่นานเด็กก็จะแต่งงาน แยกครอบครัวออกไป ทั้งนี้มีงานแต่งงานถูกจัดขึ้นในชุมชนแรงงานอยู่บ่อยๆ โดยจัดที่ห้องพักของพ่อแม่ของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แต่หากสถานที่ไม่สะดวก พ่อแม่ก็สามารถปรึกษากันเพื่อจัดงานที่ห้องของเพื่อนบ้านได้ เช่น งานแต่งงานของ นางสาวพิพพิวอายุ 16 ปี กับนายโกเล อายุ 18 ปี เขาและเธอรู้จักกันในชุมชนตลาดกุ่ม พิพพิวอาศัยอยู่กับพ่อแม่ และน้องชาย ที่ห้องชั้น 4 ของหอพักแรงงานแห่งหนึ่ง โกเลอยู่กับพ่อแม่อีกตึกหนึ่ง แต่ห้องพักคับแคบ งานแต่งของทั้งคู่ถูกจัดขึ้นที่ห้องของเพื่อนแม่เจ้าสาวที่อยู่ชั้นล่างของตึกที่เจ้าสาวอาศัยอยู่ เพราะสามารถใช้บริเวณทางเดินด้านหน้าของหอพักเป็นที่จัดเตรียมอาหาร และตั้งโต๊ะเลี้ยงอาหารแขกได้ ก่อนวันงานจะมาถึง แม่ของพิพพิวเอาบุหรี (ยี่ห้อกรองทิพย์) ไปแจกและชวนแรงงานมาช่วยเตรียมงานแต่งของลูกสาว แรงงาน (ที่รับบุหรีไปแล้ว) พวกเขาเหมารถตุ๊กๆ ไปเยี่ยมของต่างๆ ที่ใช้จัดงานจากวัดศิริมิ่งคล ขากลับขนของมากับรถกระบะของทางวัด แรงงานผู้ชายช่วยกันตั้งโต๊ะทรงกลม 5 โต๊ะ วางเก้าอี้พลาสติกอยู่รอบโต๊ะ ลักษณะคล้ายที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า “โต๊ะจีน” แต่เป็นการจัดการกันเอง แรงงานผู้หญิงช่วยกันนำผ้าสีชมพูสดใส่ติดผนังห้องเป็นฉาก ตกแต่งสถานที่ด้วยดอกไม้สดและดอกไม้แห้ง และเตรียมอาหารสำหรับงานวันพรุ่งนี้ ระหว่างนี้แม่ของพิพพิวก็แจกเครื่องดื่มชูกำลัง (ยี่ห้อ M150) ให้ทุกคนด้วย ทั้งนี้มีการบันทึกภาพหนึ่ง และภาพเคลื่อนไหวไว้ตั้งแต่วันเตรียมงาน โดยช่างถ่ายภาพมาจากชุมชนมหาชัยนิเวศน์ที่ถูกจ้างมาเพราะได้ยินว่าถ่ายงานสวย ฝีมือดี

เช้าวันงาน หลังจากพิธีแต่งงาน ญาติและเพื่อนๆ (ทั้งที่อยู่ชุมชนเดียวกันและที่อยู่ชุมชนอื่น) ที่มาร่วมงานจะกินอาหารร่วมกัน บนโต๊ะมีอาหาร 4-5 อย่าง ที่ถูกคัดสรรมาแล้วว่ามีรสชาติดี เช่น “ลาแพะโต๊ะ” หรือยำใบชาพม่ากับเครื่องเคียง เช่น ถั่วปากอ้า ถั่วลิสง กระเทียม หอมใหญ่ มะม่วงดิบ ต้นหอม ชิงดอง มะพร้าวคั่ว และพริกชี้หนู แต่ละโต๊ะมีอุปกรณ์ คือ แก้วน้ำ ช้อนสั้น จานชาม กระเบื้อง โถข้าวสวยไทยที่มีสัญลักษณ์ของวัดติดอยู่ และมีชามใส่น้ำเปล่าไว้ให้ล้างมือก่อนและหลังกินข้าว เครื่องดื่มมีน้ำอัดลม และน้ำเปล่า บางโต๊ะมีสุราขวดกลมสีเหลืองกับโซดาด้วย แรงงานคนหนึ่งบอกว่าพวกเขานิยมใช้โต๊ะทรงกลมสำหรับการกินอาหารร่วมกัน (ทั้งในพิธีแต่งงานและในชีวิตประจำวัน) เพราะสามารถเห็นหน้ากันได้ทุกคน ซึ่งแตกต่างจากคนไทยที่ชอบกินข้าวโดยใช้โต๊ะทรงสี่เหลี่ยม ที่พวกเขาบอกว่าแม้แต่ข้อศอกก็ยังไม่โดนกัน ผู้ศึกษาสังเกตว่าแม้พวกเขาจะนั่งล้อมโต๊ะกินพร้อมๆ กัน แต่ก็ไม่เห็นจะมีใครพูดคุยกันตอนกินข้าวสักเท่าไร แต่มีการตักอาหารบนโต๊ะให้กัน คน

ที่อายุน้อยต้องดักกับข้าวใส่จานให้ผู้อาวุโสที่สุดในโต๊ะก่อน คนอื่นๆ จึงเริ่มกินได้ ช่วงบ่ายของวัน แร่งงานช่วยกันเก็บล้างของที่จะนำไปคืนวัด เก็บขยะ ทำความสะอาด จัดสถานที่ให้เป็นเช่นเดิม ส่วนพิพพิวกับโกเล เมื่อแต่งงานกันแล้วก็เช่าห้องอยู่ด้วยกัน แม้พิพพิวจะอายุ 16 ปี แต่มีท่าทีที่จะรับผิดชอบต่อการมีครอบครัวด้วยการทำมาหากิน พ่อแม่ป่าวสาว รวมถึงแรงงานที่มาช่วยงานก็ดูจะไม่ได้มองว่าการแต่งงานตั้งแต่อายุน้อยจะเป็นปัญหา ซึ่งแตกต่างจากลุงเต็ม ล่ามของ *อะโละตะมา* *ยง* ที่พักอยู่ในชุมชน ลุงเต็มไม่ได้ไปร่วมงาน และมองว่าพ่อแม่สนับสนุนให้เด็กแต่งงานต่างๆ ที่เด็กอายุน้อยเกินไป ยังไม่ถึง 18 ปี ยังไม่รู้จักความรัก ต่อไปก็จะมีปัญหาครอบครัวตามมา ซึ่งปัญหาเหล่านี้ ก็เริ่มมาจากที่พ่อแม่ไม่สนับสนุนให้ลูกไปเรียนหนังสือตั้งแต่แรก

6.3 สรุปท้ายบท

บทนี้ผู้ศึกษาให้ภาพลักษณะของครอบครัวแรงงาน นอกจากพ่อแม่เดินทางเข้ามาทำงาน ครอบครัวยังประกอบด้วยเด็กวัยแรกเกิดไปจนถึงเด็กโตอายุราว 15 ปี ที่อาศัยอยู่กับพ่อแม่ด้วย ผู้ศึกษาจำแนกการเลี้ยงดูเด็กออกเป็น 3 ช่วงวัย เพื่อแสดงให้เห็นว่าช่วงเวลาของความเป็นเด็ก คือ ช่วงเวลาที่พ่อแม่ใช้ยุทธวิธีในการเลี้ยงดูเด็กให้เติบโตเป็นสมาชิกของครอบครัวและกลุ่มชาติพันธุ์ ผู้ศึกษาเห็นว่า พ่อแม่และชุมชนชาติพันธุ์กำหนดนิยามความหมายให้กับเด็กแต่ละช่วงวัยในแบบเดียวกัน อีกทั้งนิยามหน้าที่ของพ่อแม่และชุมชนที่ต้องปฏิบัติต่อเด็กด้วย เช่น การนิยามเด็กวัยแรกเกิดว่าสกปรก จนนำไปสู่การจัดพิธีการต่างๆ ให้เด็กซึ่งเป็นภาระหน้าที่ของพ่อแม่ เมื่อเด็กเปลี่ยนผ่านมาสู่วัยเด็กเล็ก แรงงานสอนให้เด็กเรียนรู้ตำแหน่งแห่งที่ในสังคมของตนเอง ที่พ่อแม่เป็นแรงงานต่างด้าวในประเทศไทย ด้วยการเลี้ยงดูเด็กให้สามารถช่วยเหลือตนเอง และสามารถช่วยแบ่งเบาภาระในบ้านตั้งแต่ยังเป็นเด็กเล็ก เริ่มจากการช่วยงานบ้าน ช่วยดูแลน้องในบางช่วง เมื่อเด็กเปลี่ยนผ่านจากวัยเด็กเล็กมาสู่วัยเด็กโตก็จะทำงานหาเงินเพื่อช่วยเหลือพ่อแม่ เด็กส่วนใหญ่ก็เริ่มต้นทำงานกับพ่อแม่ของพวกเขาเอง (เช่น ซิซิ เด็กผู้หญิงที่ไปทำงานก่อสร้าง)

ในช่วงวัยเด็กเล็ก บางครอบครัวส่งลูกไปเรียนในโรงเรียนรัฐบาลเพราะอยู่ใกล้บ้าน บางช่วงพ่อแม่อาจลองส่งลูกไปโรงเรียนไทย เพื่อเป็นตัวแทนของครอบครัวไปสำรวจพื้นที่ในสังคม หากเด็กสื่อสารภาษาไทยได้ก็นำมาใช้ประโยชน์กับครอบครัว หากพ่อแม่สื่อสารภาษาไทยไม่ได้ เด็กก็เป็นล่าม

ภาษาให้พ่อแม่ได้ อีกทั้งสถานะนักเรียนก็ช่วยให้พ่อแม่จ่ายค่าเดินทางไปกลับพม่าของเด็กน้อยลงอีกด้วย (ลักษณะการใช้ประโยชน์จากสถานการณ์ หรือที่ Reed-Danahay เรียกว่า “debrouiller”) อย่างไรก็ตาม ความสำเร็จจากการเรียนได้สูงสุดตามความสามารถ/ศักยภาพของเด็ก ไม่ใช่สิ่งที่พ่อแม่คาดหวัง เทียบไม่ได้กับการที่เด็กเชื่อฟังพ่อแม่หรือสามารถช่วยแบ่งเบาภาระของครอบครัว โดยเฉพาะเมื่อเข้าสู่ช่วงวัยเด็กโต

ทั้งพ่อแม่และเด็กรู้ว่า แม่จะไปโรงเรียน แต่ก็ต้องเผชิญกับปัญหาในชีวิตจริงที่เป็นคนต่างด้าว เมื่อต้องทำงานก็มีโอกาสโดนหักค่าแรง ถูกตำรวจริตไถ ต้องอยู่ในพื้นที่เฉพาะที่มีการจัดการพื้นที่อย่างรัดกุม คนส่วนใหญ่ในสังคมก็ยังคงรังเกียจ แม้แต่เด็กเอง หลายต่อหลายคนก็อธิบายเหตุผลที่มาโรงเรียนว่า “มาเรียนหนังสือแล้วตำรวจไม่จับ” ซึ่งผู้ศึกษาเห็นว่าน่าสนใจ เพราะเป็นการสะท้อนทัศนคติในการอยู่ร่วมของเด็กต่างด้าวที่มีต่อคนในสังคมไทยได้ไม่น้อย โดยทั่วไปแรงงานก็รู้ว่าหากเด็กออกจากโรงเรียนก็สามารถกลับไปเรียนใหม่ได้ โดยจะมี *อะโละตะมายง* คอยมาตามและขอร้องให้กลับไปเรียนอยู่ดี เช่น แนะนำว่าหากเรียนจบสูง (สูงในที่นี้หมายถึงชั้นประถมศึกษาตอนปลาย และมัธยมต้น) เมื่อเด็กรู้ภาษาไทยและภาษาอังกฤษก็จะสามารถเลือกทำงานที่ดีขึ้นได้ โดยจะไม่ลำบากเท่าพ่อกับแม่ เช่น เป็นล่ามให้หน่วยงานต่างๆ หรือเป็น QC (QC ย่อมาจาก quality control หมายถึงงานที่ทำงานในโรงงาน แต่เป็นงานควบคุม ตรวจสอบคุณภาพสินค้าในระหว่างการผลิต ซึ่งเป็นงานหนักน้อยกว่างานของฝ่ายผลิตในโรงงานอุตสาหกรรมอาหารทะเลที่ปัจจุบันใช้แรงงานต่างด้าวเป็นส่วนใหญ่) ในขณะเดียวกัน พ่อแม่ก็มีวิธีสอนให้เด็กมีทัศนคติที่ดีกับการทำงานของตนเอง (เช่น แกะกุ้ง หรือทำงานโรงงาน) เพราะการอธิบายผ่านประสบการณ์ของพ่อแม่ว่าแม้คนที่เรียนหนังสือที่พม่า ก็ต้องมาเป็นแรงงานที่ประเทศไทยอยู่ดี นอกจากนี้ การทำงานยังเป็นการช่วยเหลือครอบครัว/ตอบแทนบุญคุณพ่อแม่ เด็กที่ทำงานก็เป็นเด็กที่กตัญญู มักถูกมองว่ากำลังเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่สามารถรับผิดชอบตนเองได้ เด็กๆ จึงไม่ได้มีทัศนคติไม่ดีกับการเป็นแรงงานไร้ทักษะแบบพ่อแม่ ผู้ศึกษาพบว่าเด็กไม่อยากจะไปเรียนแต่กลับอยากทำงานแบบพ่อแม่

การสำรวจการทำงาน of โรงเรียนและองค์กรพัฒนาเอกชนในบทที่ผ่านมาสะท้อนว่าความเป็นเด็กต่างด้าว คือ เด็กที่มีความเป็นสากล แต่ถึงที่สุดแล้ว ผู้ศึกษาเห็นว่าแนวคิดดังกล่าวขัดกับความ เป็นเด็กในระดับท้องถิ่น นักเรียนต่างด้าวมีความเป็นเด็กที่ผูกติดกับพ่อแม่และชุมชนชาติพันธุ์ เพราะเด็กยึดโยงตัวเองกับพ่อแม่และชุมชนชาติพันธุ์มากกว่าโรงเรียน เด็กที่ไปโรงเรียนแม้รู้จักวัฒนธรรม

โรงเรียน แต่ก็ไม่นำวัฒนธรรมที่เรียนรู้ไปใช้ที่บ้าน เช่น การใช้ช้อนกินข้าวที่โรงเรียน แต่ใช้มือกินข้าวที่บ้าน หรือการไหว้ทำความเคารพผู้ใหญ่เมื่ออยู่ในโรงเรียน แต่จะไม่ทำแบบเดียวกันกับครอบครัวหรือผู้ใหญ่ในชุมชนที่ตนอยู่อาศัย เป็นต้น ลักษณะดังกล่าวอาจเทียบเคียงได้กับที่ Reed-Danahay เสนอว่าช่วงเวลาของความเป็นเด็ก คือ ช่วงเวลาของการเรียนรู้ตำแหน่งแห่งที่ในสังคมและหมู่เครือญาติในระดับที่หลากหลาย ทั้งหน่วยการปกครองระดับท้องถิ่น (commune) ภูมิภาค (region) และชาติ (nation) การเรียนรู้ที่จะเป็นคนท้องถิ่นอย่างหนึ่งก็คือ การเรียนรู้ที่จะเล่นปาที่ตบตากับรัฐฝรั่งเศส ซึ่งทั้งหมดนี้เกิดในพื้นที่ของบ้านและโรงเรียน การเปลี่ยนผ่านจากเด็กเป็นผู้ใหญ่มีขั้นตอนที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมทางศาสนาและสิ่งที่มีคุณค่ากับครอบครัว/ชุมชน เช่น พิธีกรรมล้างบาปในศาสนาคริสต์ (baptism) โดยการเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในสังคมหรือวงจรชีวิตของเด็กล้วนไม่เกี่ยวกับการไป/ไม่ไปโรงเรียน

บทที่ 7

บทสรุป

โจทย์วิจัยที่วิทยานิพนธ์นี้ต้องการหาคำตอบมี 2 ข้อ ข้อแรก คือ ปฏิบัติการและการทำงานของโรงเรียนและองค์กรพัฒนาเอกชนสะท้อนมุมมอง/แนวคิดต่อความเป็นเด็กต่างด้าวอย่างไร เหมือน/แตกต่างจากชีวิตของเด็กที่นิยามโดยพ่อแม่และชุมชนชาติพันธุ์อย่างไร ข้อที่สองสนใจว่า ภายใต้ปฏิบัติการอำนาจของโรงเรียน เด็กนักเรียนต่างด้าวสามารถกำหนดวิถีทางให้ชีวิตตนเอง โดยเป็นผู้กระทำการ (actor) ผ่านอาณาบริเวณที่เกี่ยวข้องกับการจัดการศึกษาหรือไม่ อย่างไร

คำถามเหล่านี้ถูกตั้งขึ้นเพื่อวิเคราะห์เด็กต่างด้าวกับการศึกษาของพวกเขา ในจังหวัดสมุทรสาคร ปัญหาการใช้แรงงานเด็กในอุตสาหกรรมประมงไทย ส่งผลให้โรงเรียนรัฐบาลรับเด็กต่างด้าวเข้าเรียนเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการแข่งขันทางเศรษฐกิจที่อุตสาหกรรมส่งออกกุ้งแช่แข็งเชื่อมโยงกับตลาดโลก โรงเรียนรับการสนับสนุนจากองค์กรแรงงานระหว่างประเทศผ่านการทำงานขององค์กรพัฒนาเอกชนท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม ผลของปฏิบัติการดังกล่าวพบว่า เด็กส่วนมากออกจากโรงเรียนกลางคัน ข้อเสนอของผู้ศึกษาในงานชิ้นนี้ คือ โรงเรียนรัฐบาลมองความเป็นเด็กต่างด้าวผ่านกรอบคิดเรื่องความเป็นไทยกับองค์กรพัฒนาเอกชนที่มองความเป็นเด็กต่างด้าวผ่านกรอบคิดเกี่ยวกับเด็กในระดับสากล มีแนวคิดสอดคล้องกัน คือ แนวคิดการแก้ปัญหาแรงงานเด็กในอุตสาหกรรมประมง อย่างไรก็ตาม ทั้งแนวคิด “ความเป็นไทย” “ความเป็นสากล” และ “การศึกษาแก้ปัญหาแรงงานเด็ก” ล้วนเป็นแนวคิดที่แตกต่างจากมุมมองของพ่อแม่และชุมชนชาติพันธุ์ที่มองว่าความเป็นเด็กต่างด้าว คือ ความเป็นเด็กของชาติพันธุ์ แรงงานต่างด้าวจึงตอบโต้ระบบโรงเรียนของรัฐไทยที่พยายามส่งอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตรูปแบบเดิม โดยเฉพาะการดำรงวัฒนธรรม แรงงานจึงใช้ยุทธวิธีของครอบครัวกำหนดลักษณะการรับการศึกษาของลูกหลาน อีกทั้งส่งผลให้เกิดปฏิบัติการของเด็กที่ขัดแย้งกับความเป็นเด็กในสายตาของโรงเรียนและองค์กรพัฒนาเอกชน ทั้งในและนอกพื้นที่ของโรงเรียน

7.1 การนิยามความเป็นเด็ก: ความขัดแย้งของแนวคิดเด็กสากล เด็กไทย และเด็กของชาติพันธุ์

แนวคิดที่ส่งเสริมให้เด็กต่างด้าวเข้ารับการศึกษาในโรงเรียนของรัฐบาลไทย มาจากแนวคิดเกี่ยวกับเด็กในระดับคิดสากล อย่างไรก็ตาม การเชื่อมโยงเด็กกับการศึกษาเป็นแนวคิดที่เพิ่งเกิดขึ้นในสังคมตะวันตกเมื่อราวปลายศตวรรษที่ 18¹ เมื่อมีการนิยามว่าเด็กอยู่ในโลกอุดมคติที่มีแต่ความสวยงาม เป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับพระเจ้ามากกว่าผู้ใหญ่ และได้รับพรจากพระเจ้า เด็กปราศจากความผิด ไม่มีบาป ไร้เดียงสาเกินกว่าจะรู้จักกับสิ่งชั่วร้าย (evil) นักคิดและงานศึกษาต่างๆ จึงทำการเชื่อมโยงความไร้เดียงสา (innocence) กับความเป็นเด็กเข้าไว้ด้วยกัน จนกลายเป็นแนวคิดที่ฝังรากลงในวัฒนธรรมตะวันตก สังคมตะวันตกจึงมองเด็กเป็น “บุตร/เทพธิดา” (little angels) ที่จะต้องได้รับการปกป้อง ช่วงเวลาของความเป็นเด็ก คือ ช่วงเวลาของการเล่น ไม่ใช่การทำงาน เด็กไร้เดียงสา ควรมีความสุข ต้องได้รับการดูแลทั้งจากสังคม ครอบครัว และโรงเรียน (Jenks, 1996 อ้างถึงใน Ansell, 2005, pp. 10-12)

แนวคิดดังกล่าวได้ส่งอิทธิพลให้สังคมตะวันตกหันมาสนใจเรื่องสวัสดิการเด็ก นักเขียนและนักข่าวต่างนำเสนอภาพเด็กถูกเอาเปรียบ จนทำให้เกิดคำอธิบายในช่วงปลายศตวรรษที่ 19 ว่าสังคมโลกมีปรากฏการณ์การขูดรีดแรงงานกับเด็กอย่างที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน เพราะเด็กต้องทำงานในโรงงานทอผ้า เย็บเสื้อผ้าหนัง และโรงงานอุตสาหกรรม แม้จะมีหลักฐานว่าในสังคมยุโรปก็มีการใช้แรงงานเด็กมาตั้งแต่อดีต โดยเฉพาะช่วงต้นของการปฏิวัติอุตสาหกรรม เด็กก็เคยอยู่ในโลกของผู้ใหญ่ ตั้งแต่อายุน้อยเพื่อช่วยงานของพ่อแม่ หรือแม้แต่ทำงานเป็นแรงงานทาส แต่การให้ความสำคัญ

¹ เดิมสังคมตะวันตกมีมุมมองที่เชื่อว่าเด็กมีบาปกำเนิดติดตัว โดยตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 16 สังคมยุโรปเริ่มแยกความเป็นเด็กและความเป็นผู้ใหญ่ ผู้ที่เริ่มสร้างคำอธิบายความเป็นเด็ก คือ นักบวชโปรเตสแตนต์นิกายพิวริตัน (Puritan) ที่เสนอว่าเด็กเป็นสิ่งชั่วช้า โสมมจากบาปกำเนิดที่ติดตัวมา (‘filthy bundles of original sin’) (Heywood, 2010, pp. 17-22) ช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17 งานของ John Locke (1693) ได้ตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องบาปกำเนิดที่ติดตัวเด็ก และเสนอว่าเด็กเกิดมาไม่มีทั้งความดีและความชั่ว หรือ “*Tabula rasa*” เสมือนผ้าขาว ด้วยเหตุนี้การศึกษาจึงเป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อความดีความชั่วของเด็กที่จะเติบโตเป็นผู้ใหญ่ในภายหลัง (Heywood, 2010, p. 23) Locke กล่าวว่า “มนุษย์ทั้งหมดทั้งมวล จะดีหรือเลว มีประโยชน์หรือไม่มีประโยชน์ ล้วนเป็นผลมาจากการศึกษาของพวกเขา”¹ ดังนั้นการศึกษาจึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้มนุษย์รู้ดีชั่วและนำมนุษย์ไปสู่ความเปลี่ยนแปลง (Locke, 1889, p. 1) ดังนั้นจึงเป็นหน้าที่ของครูหรือผู้ใหญ่ที่จะต้องสอนให้เด็กมีเหตุผลเพื่อเป็นผู้ใหญ่ที่มีเหตุผล (Locke, 1889, p. 59)

กับสวัสดิภาพของเด็กที่ไม่ควรต้องทำงานหารายได้ในเชิงเศรษฐกิจที่เพิ่งเกิดขึ้น ทำให้เกิดปรากฏการณ์การต่อต้านการใช้แรงงานเด็กขึ้นในโลกสมัยใหม่ ซึ่งเด็กถูกพุดถึงในประเด็นเกี่ยวกับกฎหมายและการพัฒนาทางสังคม (Steedman, 1990, p. 62 อ้างถึงใน Jenks, 2005, p. 57) ประเทศในยุโรปและอเมริกาออกกฎหมายเกี่ยวกับการใช้แรงงานเด็กและการศึกษาภาคบังคับเพื่อให้แน่ใจว่าเด็กจะได้ฟังฟังครอบครัว และสถาบันในโลกของผู้ใหญ่ (Heywood, 2010, pp. 122-3, 131-3)

การได้รับการศึกษาของเด็กกลายเป็นค่านิยมสากล ความเป็นเด็กในฐานะที่เป็นผู้บริสุทธิ์ไร้เดียงสาได้กลายเป็น “ตัวแบบความเป็นเด็ก” ของตะวันตก แพร่กระจายไปทั่วโลกผ่านกิจกรรมของมิชชันนารี และลัทธิอาณานิคม จนกระทั่งกลางคริสต์ศตวรรษที่ 20 แนวคิดเกี่ยวกับเด็กจากโลกตะวันตกก็มีส่วนสำคัญในการกำหนดนโยบายและแนวทางปฏิบัติต่อเด็กในประเทศที่เคยเป็นอาณานิคม และในประเทศกำลังพัฒนา (Ansell, 2005, pp. 8-10) ในประเทศไทย เด็กต่างด้าวเป็นกลุ่มเป้าหมายในการขับเคลื่อนแนวคิดสิทธิเด็กในระดับสากล เพราะเป็นกลุ่มที่มีความเปราะบาง นอกจากเป็นเด็ก (ที่หมายถึงอายุต่ำกว่า 18 ปี สติปัญญาและร่างกายยังไม่เติบโตเท่าผู้ใหญ่) ยังเป็นคนต่างด้าว (ต่างสัญชาติ/ไม่มีสัญชาติในสังคมไทย) จึงถูกมองว่าเสี่ยงที่จะไม่ได้รับสิทธิขั้นพื้นฐานจากรัฐ ดังนั้นองค์กรด้านสิทธิมนุษยชนขององค์การสหประชาชาติ (United Nations-UN) จึงเข้ามาดำเนินงานกับกลุ่มเด็กต่างด้าวในประเทศไทย วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ *อะโละตะมาแยง* เป็นองค์กรพัฒนาเอกชนกรณีศึกษาที่ทำงานภายใต้แนวคิดความเป็นเด็กแบบตะวันตก ที่เชื่อว่าเด็กไร้เดียงสา ทุกคนเปรียบเสมือนผ้าขาวที่รอการแต่งแต้มสีสัน ดังนั้นไม่ว่าจะเป็นเด็กสัญชาติใด เชื้อชาติใด กระบวนการของการศึกษาจะหล่อหลอมให้เด็กทุกคนเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่ดีเหมือนกัน โดยมีใบเบิกทางที่ใช้ตั้งเด็กออกจากสภาพการทำงาน คือ อนุสัญญาขององค์กรแรงงานระหว่างประเทศ และใช้อุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ซึ่งเป็นสิทธิสากล (universal rights) ขององค์การสหประชาชาติผลักดันเด็กเข้าไปในโรงเรียนของรัฐบาลไทย

อย่างไรก็ตาม การชูประเด็นเรื่อง การศึกษาแก้ปัญหาแรงงานเด็ก ก็ไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของเด็กต่างด้าวพม่าในจังหวัดสมุทรสาคร ประการแรก การห้ามไม่ให้เด็กทำงานขัดแย้งกับสภาพความเป็นอยู่จริงของเด็ก เนื่องจากบ้านกับสถานที่ทำงานของพ่อแม่เป็นสถานที่เดียวกัน เด็กใช้ชีวิตอยู่ในชุมชนแรงงานต่างด้าว ไม่มีพื้นที่เฉพาะสำหรับเด็ก ประการที่สอง เด็กอยู่ในสภาพแวดล้อมที่

การศึกษาในโรงเรียนไม่เอื้อประโยชน์ต่อการทำงาน เช่น พ่อแม่อยู่ภายใต้เงื่อนไขของระบบเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ที่การศึกษาไม่ตอบโจทย์การดำรงชีวิต (เรียนจบแล้วไม่มีงานทำ) แรงงานแม้จบ การศึกษาในระดับปริญญาตรีที่พม่า บางคนก็ต้องลักลอบมาทำงานรับจ้างในประเทศไทย ประการที่ สาม วิธีการทำงานของแรงงานต่างด้าวที่เปลี่ยนงานและสถานที่อยู่อาศัยบ่อย (ปิดล็อกย้ายงาน ทำงานโรงงาน หากไม่มีโอทีให้ทำเกินสามเดือนแรงงานก็ย้ายงานเอง งานก่อสร้างย้ายที่อยู่) และ ประการสุดท้าย เด็กอยู่ในค่านิยมของครอบครัว ลูกหลานต้องช่วยพ่อแม่ทำงาน

นอกจากนี้ การอธิบายความเป็นเด็กด้วยแนวคิดแบบตะวันตกอาจไม่สามารถนำมาอธิบาย ความเป็นเด็กของเด็กต่างด้าวในสังคมไทย เนื่องจากมีการนิยามเด็กแตกต่างกันออกไป จากกรณีโรงเรียน นานาชาติธาราทิพย์ แนวคิดสำคัญที่โรงเรียนยึดถือเป็นพื้นฐานในปฏิบัติการของโรงเรียนมาจาก หลักสูตร/กฎข้อบังคับของกระทรวงศึกษาธิการ เช่น คุณลักษณะอันพึงประสงค์ 8 ประการ การจัด ระเบียบร่างกาย และเครื่องแบบนักเรียน เป็นต้น แต่ปฏิบัติการของโรงเรียนก็ยังรวมไปถึงสิ่งที่อยู่ นอกเหนือหลักสูตรของกระทรวงศึกษาธิการ ซึ่งมีฐานคิดจากค่านิยม/มุมมองของคนในโรงเรียนที่มีต่อ เด็กต่างด้าว โดยเฉพาะทัศนคติของครูที่มีต่อเด็ก เรื่องเล่าเกี่ยวกับเด็กต่างด้าวที่ผู้ศึกษาได้ยินในวัน แรกที่ไปเก็บข้อมูลในโรงเรียน ปรากฏขึ้นเมื่อผู้ศึกษาถามความคิดเห็นของครูว่าการเป็นโรงเรียน ต้นแบบ ครูและเด็กต้องปรับตัวร่วมกันอย่างไรบ้าง ครูคนหนึ่งตอบว่า ต้องปรับพฤติกรรมของเด็ก เช่น ห้ามใช้มือกินข้าว (แม้ว่าอาหารที่เด็กต่างด้าวนำมากินที่โรงเรียนมักจะเป็นปลาหรือกุ้งที่พ่อแม่ ได้มาจากล้ง ซึ่งการใช้มือแกะก้างหรือเปลือกน่าจะเหมาะสมกับประเภทของอาหารมากกว่า) ระหว่างที่ คุยกันเธอก็ให้ผู้ศึกษาหันไปมองเด็กผู้ชายที่อยู่ไกลออกไป เธอบอกว่าถ้าทำกิริยาแบบนี้ (ถุยน้ำลายลง พื้น) ถึงเห็นไกลๆ ก็รู้ว่าเป็นเด็กมอญพม่า เพราะเด็กต่างด้าวมักมีวัฒนธรรมที่ติดตัวมาจากที่บ้าน หลาย ครั้งหลายทีก็ไม่ปฏิบัติตนเป็นนักเรียนผู้มีกิริยามารยาทที่ดี แต่เมื่อเข้าเรียนนานขึ้น เด็กส่วนใหญ่ก็ ปรับตัวได้ อีกเหตุการณ์ที่สะท้อนทัศนคติของครูเกิดขึ้นในห้องเรียน เมื่อผู้ศึกษานั่งคุยเด็กนักเรียนต่าง ด้าวบนพื้นห้องเรียนในขณะที่ครูประจำชั้นไม่อยู่ เมื่อครูประจำชั้นเดินเข้ามาในห้องเรียนก็พูดกับผู้ ศึกษาว่า “ทำไมไม่นั่งข้างบน เดี่ยวติดเชื้อโรคมอญ” เป็นต้น

ทัศนคติของผู้ปกครองเด็กนักเรียนไทยก็มีผลต่อการจัดการศึกษาสำหรับเด็กต่างด้าวไม่น้อย ครอบคลุมว่าเหตุที่การเรียนร่วมชั้น ป.1 ระหว่างเด็กนานาชาติและเด็กไทยไม่ใช่แค่การเรียนร่วมห้อง แบบที่เข้าใจกันทั่วไป แต่มีการแยกห้องเรียนเฉพาะสำหรับเด็กต่างด้าว (ห้อง ป.1 หรืออย่างมากที่สุด

ก็ระดับประถมต้น เนื่องจากในระดับชั้นอื่น เด็กทยอยออกจากโรงเรียนไปเกือบหมดแล้ว) ส่วนหนึ่งก็เป็นเพราะแต่ก่อนโรงเรียนเคยจัดให้เด็กไทยและเด็กพม่าเรียนห้องเดียวกัน ซึ่งพบว่าผู้ปกครองของเด็กนักเรียนไทยหลายคนมีความกังวลใจมากจนต้องมาปรึกษาครู เนื่องจากไม่อยากให้ลูกของตนเองเรียนกับเด็กมอญพม่าที่เป็นเด็กแก่แดด เจนโลก แตกต่างจากเด็กไทย เด็กมอญพม่าพูดเรื่องแฟน เรื่องการมีประจำเดือน และเรื่องอื่นๆ อีก ทำให้เด็กไทยกลับไปพูดเรื่องที่ดูโตเกินวัยที่บ้าน โรงเรียนจึงแก้ปัญหาด้วยการแยกเด็กพม่าที่มีอายุเกิน 7 ปี ออกไปจัดการสอนต่างหาก ครูของโรงเรียนหลายคนอธิบายว่า การเรียนร่วมก็ถือเป็นการเรียนร่วมโรงเรียนกัน การจัดห้องเรียนในลักษณะแยกห้องเรียนเด็กไทย-เด็กต่างด้าวเกิดขึ้นเพราะความแตกต่างของช่วงอายุ และประสบการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมระหว่างเด็กไทยและเด็กพม่า เด็กพม่ามีประสบการณ์การชีวิตมากกว่าเด็กไทย บางคนก็เคยทำงานมาแล้ว สำหรับโรงเรียนรัฐบาล (หมายรวมถึงค่านิยมของคนในสังคมไทย) เด็กต่างด้าวจึงไม่ได้เกิดมาเหมือนผ้าขาวที่ไม่มีอะไรติดตัวมาเลย เพราะเป็นเด็กที่ได้รับการถ่ายทอดลักษณะทางวัฒนธรรมหลายอย่างจากพ่อแม่แรงงานต่างด้าว ซึ่งเป็นกลุ่มคนที่แตกต่างและอยู่ในฐานะที่เป็นรองทางสังคม/วัฒนธรรมในประเทศไทย

เมื่อพิจารณาแนวคิดของโรงเรียนรัฐบาลพบว่าขัดแย้งกับหลักการความเป็นเด็กสากลที่โรงเรียนนำมาใช้ โดยหลักการโรงเรียนรับเด็กเข้าเรียนตามหลักสิทธิมนุษยชน ไม่เลือกปฏิบัติกับเด็กต่างเชื้อชาติ แต่ในทางปฏิบัติโรงเรียนเลือกรับเฉพาะเด็กต่างด้าวที่มีคุณลักษณะแบบเด็กไทย (อาทิ รู้ภาษาไทยและปฏิบัติตามวัฒนธรรมไทย เป็นต้น) ถึงที่สุดแล้ว จึงเป็นการกีดกันเด็กต่างด้าวออกไป หากเด็กต่างด้าวเข้าเรียนในโรงเรียนก็ต้องเผชิญแนวทางปฏิบัติของโรงเรียนในรูปแบบต่างๆ ที่มีฐานคิดจาก “ความเป็นไทย” เพราะโรงเรียนสอนวัฒนธรรมไทย แต่ไม่เคยสอน/ปลูกฝังเรื่องสิทธิในระดับสากล เช่น การเคารพสิทธิซึ่งกันและกัน

การสำรวจชีวิตของเด็กที่บ้านและชุมชนแรงงานต่างด้าวในวิทยานิพนธ์นี้พบว่าพ่อแม่นิยามเด็กแตกต่างจากแนวคิดความเป็นเด็กของสากล และแนวคิดความเป็นเด็กของไทย โดยพ่อแม่และชุมชนชาติพันธุ์นิยามลูกหลานจากวิถีปฏิบัติของตนเอง ที่สะท้อนสำนึกความเป็นชาติพันธุ์ (ภาษาและวัฒนธรรมของกลุ่ม) และยึดโยงตนเองกับความเป็นพลเมืองพม่า (ภาษาพม่า/สัญชาติพม่า/พื้นที่ทางกายภาพในประเทศต้นทาง) พ่อแม่จึงปลูกฝังค่านิยม ความคิด ความเชื่อที่เป็นลักษณะของกลุ่มผ่านการปฏิบัติตัวในชีวิตประจำวัน เช่น เด็กๆ สามารถเรียนรู้สถานะ/ความแตกต่างทางเพศของผู้หญิง

และผู้ชายจากการใช้ชีวิตในครอบครัว เมื่อเห็นแม่มีหน้าที่ทำงานนอกบ้าน เลี้ยงน้องหรือทำงานบ้าน ส่วนพ่อเป็นเพศชาย สามารถออกไปเผชิญภัยในโลกภายนอกมากกว่า เด็กจะเรียนรู้ว่าผู้ชายมีลักษณะของการเป็นผู้นำ หาเลี้ยงครอบครัว ชอบความเสี่ยง สามารถตีหมัดสู้ สู้บูหรี่ เล่นการพนัน มีอิสระมากกว่าผู้หญิงที่เป็นคนดูแลลูกและบ้าน ในสถานะของภรรยาและแม่ แม่จะทำงานรับจ้างแต่ก็ต้องทำกับข้าวและทำงานบ้านอื่นๆ ด้วย

ความแตกต่างทางเพศของสังคมแรงงานยังสะท้อนผ่านค่านิยมที่เชื่อมโยงกับศาสนา ผู้ชายอยู่ในสถานะที่สูงกว่าผู้หญิง เพราะสามารถบวชทดแทนคุณของพ่อแม่ได้ ไม่เหมือนกับผู้หญิงที่ไม่มีทางทดแทนคุณของพ่อแม่ได้เทียบเท่าผู้ชาย หรือเมื่อมีการจัดงานบุญ/งานประเพณี/พิธีเฉลิมฉลองต่างๆ คนในชุมชนก็ให้ความสำคัญกับเพศชายมากกว่าเพศหญิงเสมอ เช่น การทำทานโดยทำขนมแจก (ที่ผู้ศึกษาได้กล่าวถึงในบทที่หก) ซึ่งประเด็นสำคัญอยู่ที่ การทำขนมสามารถใช้ผ้าใสรองของผู้ชายมาเป็นผ้าคลุมขนมได้ แต่ไม่สามารถใช้ผ้าถุงของผู้หญิงที่ถูกนิยามว่าสกปรกได้ (ความสกปรกที่เกิดจากช่องคลอดมีประจำเดือน) สิ่งเหล่านี้ส่งผลให้เด็กผู้หญิงมีแนวโน้มที่จะเชื่อฟังพ่อแม่มากกว่าเด็กผู้ชาย นอกจากนี้ยังมีค่านิยมอื่นๆ เช่น การเคารพผู้อาวุโส ที่เด็กๆ เรียนรู้ผ่านการกินข้าวที่สอนให้เด็กเรียนรู้ตำแหน่งแห่งที่ของตนเองในกลุ่มด้วยการตักอาหารส่วนที่ดีที่สุดให้ผู้อาวุโสกินก่อน (เชื่อว่าทำแล้วได้บุญ) เป็นต้น

นอกจากนี้แรงงานยังมีการธำรงวัฒนธรรมในลักษณะของการรวมกลุ่ม การจัดตั้งศูนย์การเรียนของกลุ่มชาติพันธุ์ การนำเข้าหลักสูตรจากพม่าก็ไม่ใช่เป็นไปเพื่อให้เด็กกลับไปเรียนที่พม่าเท่านั้น แต่เป็นการธำรงวัฒนธรรมรูปแบบหนึ่ง การสอนของศูนย์การเรียนเหล่านี้ไม่เน้นความรู้วิชาการ แต่เน้นศีลธรรม ประเด็นสำคัญอยู่ที่เนื้อหาของความแตกต่างด้านแนวคิด/การปฏิบัติอันเหมาะสมที่ขึ้นอยู่กับทัศนะ/มุมมอง การให้คำจำกัดความของแต่ละฝ่าย พ่อแม่ให้ความสำคัญกับศีลธรรมมากกว่าความรู้วิชาการ เพราะความรู้วิชาการในโรงเรียนของรัฐไม่ตอบโจทย์การดำรงชีวิตของเด็กและขัดแย้งกับค่านิยมของครอบครัว ศีลธรรมของโรงเรียนไทย หมายถึง ความประพฤติที่ดี ทำให้สังคมไทยสงบสุข แตกต่างจากศีลธรรมของแรงงานที่หมายถึงการปฏิบัติตัวที่เชื่อมโยงเด็ก ครู (โรงเรียน) กับพ่อแม่ (ชุมชน) ซึ่งสะท้อนผ่านวิถีปฏิบัติของศูนย์การเรียนพม่า เช่น ครูพม่าใช้ใบประเมินความประพฤติเด็ก รายเดือนที่ต้องให้ผู้ปกครองแสดงความเห็นเกี่ยวกับเด็กส่งมาที่ครู อีกทั้งสะท้อนผ่านทัศนคติของครู มอญ และผู้ปกครองหลายคนที่มีมองว่า เด็กๆ เมื่อไปเรียนโรงเรียนไทยแล้วจะไม่เคารพพ่อแม่ ส่วน

หนึ่งเป็นเพราะแนวคิดต่างกัน เช่น เมื่ออยู่ในโรงเรียนมอญเน้นความอ่อนน้อม แต่โรงเรียนไทยเน้นความสามารถของเด็กในเชิงปัจเจกชน

ความแตกต่างของแนวคิดยังสะท้อนผ่านอาณาบริเวณของศาสนา เช่นว่า แม้แรงงานต่างด้าวและคนไทยจะนับถือศาสนาพุทธเหมือนกัน แต่แรงงานแสดงความเห็นว่า วัดที่มีคนมอญมาเข้าไปทำบุญจะเจริญกว่าวัดที่คนไทยไปทำบุญ เพราะแรงงานต่างด้าวเข้าร่วมกิจกรรมทางศาสนาอย่างสม่ำเสมอ เช่น ไปทำบุญตักบาตร รักษาศีล ฟังธรรม สวดมนต์ ไหว้พระ เวียนเทียน ฯลฯ ทั้งยังบริจาคทรัพย์สิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นเพื่อใช้ประโยชน์ส่วนรวม บริจาคเงินเพื่อใช้ในการสร้างหรือซ่อมแซมวัดและศาสนสถาน วันอาทิตย์จะมีแรงงานมาทำความสะอาดวัด เช่น กวาดใบไม้ และตรวจสอบดูแลอุปกรณ์ต่างๆ อยู่เสมอ อย่างไรก็ตาม หากพ่อแม่จะให้ลูกชายบวช ก็มักจะพากลับไปบวชที่ประเทศพม่า เพราะความเชื่อ/วิถีปฏิบัติของวัดไทยกับวัดพม่าต่างกัน เช่น คนพม่าไม่ใส่รองเท้าเข้าวัด ในพิธีกรรมต่างๆ จะมีเฉพาะผู้ชายที่นั่งข้างหน้า ส่วนผู้หญิงนั่งด้านหลัง และบางพื้นที่ของวัดก็ไม่อนุญาตให้ผู้หญิงเข้าไปร่วมในพิธีกรรม เป็นต้น

จะเห็นได้ว่า การดำเนินชีวิตของเด็กต่างด้าวสัมพันธ์กับครอบครัวและชุมชนไม่น้อย ผู้ศึกษาเสนอว่าความแตกต่างทางวัฒนธรรม ส่งผลให้พ่อแม่และชุมชนใช้ “ยุทธวิธีของครอบครัว” เลี้ยงดูเด็กแต่ละช่วงวัยด้วยวิธีการเฉพาะ นอกจากการจัดงานบวชให้เด็กที่พม่า ยังรวมถึงลักษณะเฉพาะต่างๆ ที่กล่าวถึงในวิทยานิพนธ์ไปแล้ว เช่น การจัดพิธีฉลองการตั้งชื่อเด็กเพื่อให้คนในชุมชนรู้จักเด็ก และการทำพาสปอร์ตให้เด็กโดยอายุในเอกสารมากกว่าอายุจริงเพื่อที่จะได้รับค่าแรงเท่ากับผู้ใหญ่ เป็นต้น การเรียนรู้ที่จะมีชีวิตรองทางสังคมในครอบครัว/ชุมชนชาติพันธุ์ มีความจำเป็นและสำคัญกับเด็กมากกว่าการเรียนรู้ค่านิยมในโรงเรียน เพราะเด็กยังคงใช้ชีวิตอยู่ในครอบครัว ในชุมชนแรงงานต่างด้าว ที่ถึงที่สุดแล้วก็สามารถกลับไปเป็นพลเมืองของประเทศพม่าได้ในอนาคต

แม้พ่อแม่ของเด็กจะตระหนักถึงประโยชน์ของการไปโรงเรียนไทย เช่น ส่งเด็กไปเรียนก็ช่วยลดภาระการดูแลเด็กในช่วงเวลากลางวัน ตำรวจไม่สามารถจับเด็กนักเรียนได้ การเป็นนักเรียนในโรงเรียนของรัฐ เด็กจะสามารถเดินทางไปจังหวัดอื่น สามารถขอใบอนุญาตเดินทางจากครูได้ และการเป็นนักเรียน ช่วยให้การเดินทางระหว่างประเทศพม่ากับจังหวัดสมุทรสาครสะดวกขึ้น เนื่องจากโรงเรียนสามารถออกใบรับรองการว่าเด็กกลับไปทำธุระกับครอบครัว และจะเดินทางกลับเข้ามาศึกษาต่อในโรงเรียน ช่วยให้เด็กที่ไม่มีใบเกิด เสียค่านายหน้าในการเดินทางน้อยลง เพราะข้ามด่าน

กลับเข้าประเทศไทยง่ายกว่าไม่มีใบรับรอง หรืออาจมองว่าเด็กจะสามารถเขียน/อ่านภาษาไทย และภาษาอังกฤษได้ ซึ่งก็อาจจะเป็นประโยชน์ต่อการทำงานของเด็กในอนาคต อย่างไรก็ตาม เพราะพ่อแม่มีมุมมองต่อตัวเองว่าพวกเขามีศักยภาพในการจัดการดูแลเด็กเอง จึงอธิบายเหตุผลที่ไม่ส่งลูกหลานเข้าเรียนเชื่อมโยงกับวิถีปฏิบัติ/ค่านิยมของตนเอง เช่นว่า เด็กโตต้องช่วยแม่ดูแลน้องที่ยังเล็ก หรือเด็กย้ายไปเรียนที่ศูนย์การเรียนของกลุ่มชาติพันธุ์เพื่อเรียนภาษาพม่า/มอญ เด็กจะกลับ/กลับพม่าไปแล้ว รวมถึงการปฏิเสธการเข้าเรียนเพราะความบกพร่องของโรงเรียนเอง เช่น เด็กเล็กได้รับการดูแลไม่ดี ไม่ได้กิน ได้นอน โดนเพื่อนแกล้ง ถูกครูตี ซึ่งนับเป็นยุทธวิธีของครอบครัวแรงงานได้เช่นกัน

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าความเป็นเด็กถูกประกอบสร้างขึ้นจากสังคม/ผู้ใหญ่ที่มีแนวคิดแตกต่างกันไป จนนำไปสู่ปฏิบัติการอำนาจที่กระทำผ่านการนิยามความเป็นเด็กของเด็กต่างต่าง วิทยานิพนธ์นี้ชี้ว่า “ความเป็นเด็ก” ไม่ใช่สิ่งสากลที่มีเพียงมาตรฐานเดียว (ไม่อาจเปลี่ยนแปลงได้) แต่ความเป็นเด็กเกิดขึ้นจากการประกอบสร้างของสังคม/วัฒนธรรมที่หลากหลาย สามารถเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาและเงื่อนไขของสังคม¹ การอธิบายความเป็นเด็กแบบตะวันตก ที่มุ่งให้เด็กรับสิทธิทางการศึกษา ในแง่หนึ่งสะท้อนวิธีคิดที่เอาตนเองเป็นศูนย์กลาง ลดทอนเสียงของเด็กให้ลดน้อยลงไป โดยไม่คำนึงถึงสภาพความเป็นจริงของเด็กที่มีความหลากหลาย แตกต่างจากเด็กในสังคม

---

¹ การอธิบาย “ความเป็นเด็ก” ว่าเป็นสิ่งที่สังคมประกอบสร้างขึ้น อาจเริ่มต้นที่ Alan Prout และ Allison James เสนอไว้ในหนังสือ *Constructing and Reconstructing Childhood: Contemporary Issues in the Sociological Study of Childhood* (1990) ที่อธิบายว่างานศึกษาเด็กถูกครอบงำด้วยกรอบคิด 3 แบบ คือ กรอบคิดเรื่องความมีเหตุผล (rationality) ที่เป็นเครื่องบ่งชี้ความแตกต่างระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ กรอบคิดเรื่องชีววิทยา (biological) ที่หมายถึงการเติบโตตามพัฒนาการของร่างกาย/จิตใจ และกรอบคิดเรื่องความเป็นสากล (universality) ที่มองว่าเด็กทุกคนต้องเป็นเหมือนๆ กันหมด อิทธิพลดังกล่าวทำให้งานศึกษาส่วนมากไม่ได้ฟังเสียงเด็ก แต่เป็นการศึกษาเด็กจากมุมมองของผู้ใหญ่ ดังนั้นจึงเสนอ “กระบวนทัศน์ใหม่ของการศึกษาความเป็นเด็ก” ที่ว่าความเป็นเด็กเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปได้ตามกระบวนการวิเคราะห์ของสังคม แต่จะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรขึ้นอยู่กับ ชนชั้น เพศ และชาติพันธุ์ การวิเคราะห์เปรียบเทียบข้ามวัฒนธรรม จะแสดงให้เห็นความหลากหลายของความเป็นเด็กมากกว่าศึกษาปรากฏการณ์ใดเดี่ยวยุ หรือศึกษาครอบจักรวาลแบบกล่าวรวมๆ ราวกับว่าเด็กทุกคนนั้นเหมือนกันหมด ทั้งนี้เด็กควรถูกมองเป็นผู้กระทำการในโครงสร้างสังคม เด็กมีส่วนกำหนดชีวิตทางสังคมของตัวเอง และใช้ชีวิตในสังคมแบบที่ตนเองเป็นได้ เพราะเด็กไม่ได้เป็นเพียงผู้ถูกกระทำ (passive) ในโครงสร้างสังคมที่ตนเองอยู่ในกระบวนกรการกลายเป็นผู้ใหญ่ ทั้งนี้ชาติพันธุ์นิพนธ์ เป็นวิธีวิจัยที่มีประโยชน์กับการศึกษาความเป็นเด็ก เพราะเป็นวิธีการที่เอื้อให้ได้ฟังเสียงของเด็กโดยตรง เนื่องจากการเก็บข้อมูลกับเด็กที่เป็นไปได้มากกว่าการเก็บข้อมูลจากการทดลองหรือสำรวจแบบอื่น

ตะวันตก อีกทั้งยังเป็นการปิดตายให้กับความแตกต่างทางวัฒนธรรม นำไปสู่การศึกษาเด็กในมิติของผู้ถูกระทำเพียงมิติเดียว ปฏิบัติการที่เกิดขึ้นมุ่งทำให้เด็กได้รับสิทธิ เพื่อให้เด็กมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นตามเกณฑ์ชีวิตที่เป็นหลักการสากล หากใครไม่เรียนหนังสือก็ถูกอธิบายว่าไม่มีความรู้ โดยเฉพาะความรู้เรื่องสิทธิ ซึ่งเป็นความรู้ของโลกสมัยใหม่ จึงทำให้ตัวเองตกเป็นเหยื่อ ซึ่งเป็นการลดทอนศักยภาพของแรงงาน/เด็ก และไม่ศึกษาเด็กตามแนวทางที่เด็กเป็น

7.2 ปฏิบัติการของเด็กต่างด้าว

หากคำถามข้อแรกที่ผู้ศึกษาตั้งไว้เป็นโจทย์ได้คำตอบ คือ ปฏิบัติการและการทำงานของโรงเรียนสะท้อนว่าโรงเรียนนิยามความเป็นเด็กต่างด้าวผ่านแนวคิดความเป็นไทย องค์กรพัฒนาเอกชนนิยามความเป็นเด็กต่างด้าวผ่านแนวคิดสิทธิสากล ซึ่งแตกต่างจากพ่อแม่และชุมชนที่นิยามความเป็นเด็กต่างด้าวผ่านแนวคิดของกลุ่มชาติพันธุ์ ก็จะพบว่าการนิยามความเป็นเด็กของโรงเรียนขัดแย้งกับการดำรงชีวิตรูปแบบเดิม โดยเฉพาะการดำรงชีวิตในครอบครัว ทั้งนี้ส่งผลให้เกิดคำถามวิจัยข้อสองที่สนใจว่าภายใต้ปฏิบัติการอำนาจของโรงเรียนเป็นไปได้หรือไม่ที่เด็กจะสามารถเป็นผู้กระทำการผ่านอาณาบริเวณของการศึกษา ซึ่งวิทยานิพนธ์นี้เสนอว่าปฏิบัติการของเด็กเกิดขึ้นทั้งในและนอกพื้นที่ของโรงเรียน

ผู้ศึกษาพบว่าในพื้นที่โรงเรียน เด็กยังคงใช้วัฒนธรรมที่ติดตัวมา เช่น การพูดภาษาพม่า หรือการบ้วนน้ำลายลงพื้นซึ่งอาจได้รับการถ่ายทอดมาจากผู้ปกครองที่กินหมาก นอกจากนี้เด็กก็ยังยังปรับเปลี่ยนทิศทางของโรงเรียนเพราะเด็กสร้างบรรยากาศในห้องเรียนแบบใหม่ (เช่น การจับสมุดหรือการยื่นกอดอกเมื่อพูดกับครู) เด็กๆ อ่านตำราเรียนใหม่ นิยามโรงเรียนใหม่ โดยทำคล้ายๆ กับว่าโรงเรียนเป็นสถานที่เจอเพื่อนต่างที่ทาง แต่ไม่ได้ให้ความสำคัญกับเป้าหมายของโรงเรียนที่จะปรับพฤติกรรมของเด็ก/มุ่งสอนความเป็นไทย นอกจากนี้เด็กยังต่อรองกับโรงเรียน เช่น กรณีเด็กขอย้ายห้องเรียน เป็นต้น แต่เมื่ออยู่นอกโรงเรียน เด็กไม่ได้เอา “วัฒนธรรมโรงเรียน” กลับไปใช้ที่บ้าน แต่ก็ยกเว้นกรณีการนำภาษาไทยไปใช้ประโยชน์ในสถานที่ทำงาน หรือใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน เพื่อเป็นล่ามภาษาให้พ่อแม่กับครู หรือคนไทยในสังคม เช่น การไปพบหมอ หรือการไปซื้อของตามร้านค้า คนไทยก็สามารถโต้ตอบภาษาไทยได้

นอกจากนี้ เด็กบางคนยังใช้อำนาจในอาณาบริเวณของศาสนามาต่อรองกับการศึกษา เช่น กรณีเด็กเลิกกลับไปบวช/เรียนอยู่ที่ประเทศพม่า เช่น กรณีจ่อเซ็นไท เด็กผู้ชายอายุ 8 ปี ที่เข้าเรียนห้องอนุบาลนานาชาติ ในช่วงกลางเทอม 2 ของปีการศึกษา 2557 ในตอนนั้นแกเพิ่งเดินทางตามพ่อแม่เข้ามาที่สมุทรสาครเป็นครั้งแรก มาถึงได้ไม่กี่วัน พ่อของแกขี่มอเตอร์ไซด์มารับ-ส่งที่โรงเรียนทุกวัน จ่อเซ็นไทพูดภาษาไทยไม่ได้ แต่เมื่อเรียนไปสักพักหนึ่งก็เริ่มพูดเป็นคำ (คำว่าครู ออกเสียงว่า “คู้”) เมื่อครูพูดภาษาไทยด้วยแกจะพยักหน้าตอบรับหรือไม่ก็ส่ายหน้าเพื่อปฏิเสธ บางวันที่พ่อมาส่งในตอนเช้า เมื่อพ่อกลับไปแล้วแกยืนอยู่ที่หน้าโรงเรียน ไม่เดินเข้ามาในโรงเรียน หรือเดินเข้ามาแต่นั่งอยู่นอกห้องเรียน พ่อของแกเอาเบอร์โทรศัพท์ตนเองให้ผู้ศึกษา เขาว่าให้ครูตีลูกได้ แต่หากเด็กไม่ยอมเข้าเรียน จะมาช่วยจัดการเอง ในช่วงปิดเทอมพอกับแม่พาแกเดินทางกลับไปพม่าเพื่อร่วมงานศพยายของแกที่เสียชีวิตกะทันหัน พ่อแม่บอกให้แกบวชอุทิศบุญกุศลให้ยาย ในฐานะหลานชายที่บวชให้ญาติผู้ใหญ่ เมื่อทำพิธีมาปนกิจเสร็จพ่อบอกให้แกเลิก แต่แกกลับไม่ยอมเลิก ทั้งพ่อและแม่บอกว่าคงเป็นเพราะเด็กอยากอยู่กับญาติผู้ใหญ่ที่พม่ามากกว่า แม้อยากเอาเด็กกลับมาเรียน และให้อยู่เสียด้วยกันที่สมุทรสาคร แต่ตอนนี้เป็นณเริงไม่สามารถบังคับได้ แม่เด็กบอกว่าเด็กไม่อยากจะกลับมาอยู่กับพ่อแม่ที่ทำงาน แกไม่ยอมไปโรงเรียน หากไม่เชื่อฟังก็โดนพ่อใช้ไม้แขวนเสื้อตี

ดังนั้นกล่าวโดยสรุป แม้อูเหมือนว่าความเป็นเด็กต่างด้าวจะถูกประกอบสร้างจากผู้ใหญ่ที่มีแนวคิดแตกต่างกันไป จนนำไปสู่ปฏิบัติการอำนาจที่กระทำผ่านการนิยามความเป็นเด็กของเด็กต่างด้าว วิทยานิพนธ์นี้เสนอว่า ถึงที่สุดแล้ว เด็กก็สามารถกำหนดวิถีทางในการใช้ชีวิตของตนเอง ผ่านการหยิบบีมอำนาจจากอาณาบริเวณของการศึกษาที่ถูกนำมาใช้กับพวกเขาได้อย่างน่าสนใจ วิทยานิพนธ์นี้ชี้ว่า เด็กมิได้อยู่เฉยๆ นิ่งๆ แต่กำลังปฏิบัติการอะไรบางอย่างที่ส่งผลกระทบต่อโรงเรียน ผู้ศึกษาเห็นว่า หากเราไม่วางที่ทางให้เด็กเป็นเพียงผู้ถูกกระทำ ที่รอการช่วยเหลือด้านการศึกษาที่เท่าเทียมจากรัฐหรือองค์กรพัฒนาเอกชน แต่มอง/ศึกษาเด็กในวิถีทางของตัวเอง ไม่เพียงแต่จะช่วยเพิ่มเติมมุมมองที่หลากหลายของงานศึกษาเด็ก แต่ยังขยายพรมแดนความรู้เกี่ยวกับเด็กที่ไปไกลกว่าการให้สิทธิ/การคุ้มครอง เพราะพ่อแม่ รวมถึงตัวเด็กเอง ต่างก็ไม่ได้มองตนเองในฐานะผู้พึ่งพิง ดังนั้นจึงควรมีการทบทวนองค์ความรู้เกี่ยวกับเด็ก มองความเป็นเด็กใหม่

รายการอ้างอิง

หนังสือภาษาไทย

- คณะกรรมการองค์การป้องกันดูแลสิทธิเด็กและเยาวชน (เพื่อพลเมืองพม่า). (2554). *เด็กผู้อพยพกับความรู้สึกต่ำต้อยในประเทศของคนอื่น: สถานการณ์เด็กผู้อพยพชาวพม่าในอำเภอแม่สอด ประเทศไทย*. ตาก: โครงการวิจัยเพื่อปกป้องคุ้มครองเด็ก.
- โครงการปกป้องคุ้มครองเด็กจากการแสวงประโยชน์ และการค้าเด็กในอนุภาคลุ่มน้ำโขง. (2550). *แนวทางการปฏิบัติที่ดีในประเทศไทย กระบวนการคุ้มครองเด็กต่างชาติด้วยระบบโรงเรียน*. กรุงเทพฯ: องค์การช่วยเหลือเด็ก (สหราชอาณาจักร).
- นัยนัพร ลิปปภาส. (2552). *ความมั่นคงมนุษย์ด้านการศึกษาของเด็กต่างด้าวจังหวัดสมุทรสาคร*. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยการย้ายถิ่นแห่งเอเชีย สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุญชัย ชื่นสุขน. (2541). *คู่มือปฏิบัติการเรื่องแรงงานเด็กของเจ้าหน้าที่ตำรวจ*. กรุงเทพฯ: ตำรวจภูธรภาค 7. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยการย้ายถิ่นแห่งเอเชีย สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เปรมใจ วังศิริไพศาล. (2553). *การพัฒนารูปแบบและแนวทางการจัดการศึกษาสำหรับเด็กต่างด้าว: กรณีศึกษาอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก*. กรุงเทพฯ: กลุ่มพัฒนานโยบายด้านการเพิ่มโอกาสทางการศึกษา สำนักงานนโยบายด้านการเรียนรู้ตลอดชีวิตและโอกาสทางการศึกษา สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- มูลนิธิริษัทไทย. (2546). *การฝึกอบรมแบบมีส่วนร่วม: กรณีตัวอย่างการเสริมสร้างความรู้และความตระหนักในการป้องกันตนเองจากการติดเชื้อไวรัสและเอดส์ในกลุ่มแรงงานประมง : คู่มือการฝึกอบรม*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิริษัทไทย.

- รุ่งนภา ยรรยงเกษมสุข และ วรรณญา จิตรผ่อง. (2553). *แรงงานเด็กต่างชาติ: การแก้ไขปัญหาและ การคุ้มครองตามกฎหมาย* (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยการย้ายถิ่นเอเชีย สถาบัน เอเชีย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยกลุ่มเป้าหมายพิเศษ สำนักงานส่งเสริมการศึกษานอกระบบ และการศึกษาตามอัธยาศัย สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ. (2557). *แนวทางการจัดการศึกษานอกระบบระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานสำหรับเด็กไม่มีสัญชาติที่อยู่ในเกณฑ์การศึกษาภาคบังคับระดับประถมศึกษา*. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- สุภางค์ จันทวานิช และ คนอื่นๆ. (2549). *การใช้แรงงานเด็กภาคประมง ต่อเนื่องประมง เกษตรกรรม และคนรับใช้ในบ้าน จังหวัดสมุทรสาคร*. กรุงเทพฯ: ศูนย์วิจัยการย้ายถิ่นแห่งเอเชีย สถาบัน เอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สุภาวิตา เขมาธนนันท์. (2547). *สภาพการณ์ของเด็กและเยาวชนไร้สัญชาติในประเทศไทย : ศึกษากรณี บุคคลที่มีบิดาและมารดาเป็นแรงงานต่างด้าว เข้าเมืองโดยผิดกฎหมาย ในอำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานปลัดกระทรวง กระทรวงศึกษาธิการ. (2550). *คู่มือและแนวปฏิบัติสำหรับการจัดการศึกษา แก่บุคคลที่ไม่มีหลักฐานทะเบียนราษฎรหรือไม่มีสัญชาติไทย*. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- อมรทิพย์ อมราภิบาล และ จิราพร วรเสน. (2544). *การประเมินความต้องการของเด็กต่างชาติ: กรณีศึกษาเด็กพม่าในจังหวัดระนอง*. กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- องค์การสหประชาชาติ. (2533). *อนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก*. แปลจาก *Convention on the rights of the child*. โดย กระทรวงต่างประเทศ. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมและประสานงานเยาวชนแห่งชาติ.

อีวแมน ไรท์ วอทซ์. (2537). *รูปแบบใหม่ของการค้าทาส: การค้าหญิงและเด็กสาวพม่าในประเทศไทย*. แปลจาก *A Modern Form of Slavery Trafficking of Burmese Woman and Girls into Brothels in Thailand*. โดย สุภาพิมพ์ ณะพรพันธ์. กรุงเทพฯ: มุลนิธิผู้หญิง.

วิทยานิพนธ์

กันต์ชนิด แก้วบุญส่ง. (2548). *สภาพการทำงานและความต้องการบริการทางสังคมของแรงงานเด็กต่างชาติ: ศึกษากรณีกิจการประมงต่อเนื่อง ในตำบลมหาชัย อำเภอเมือง จังหวัดสมุทรสาคร*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, สถาบันวิจัยสังคม, สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม (สหสาขาวิชา)).

เข็มพร วิรุณราพันธ์. (2542). *การศึกษานโยบายและปฏิบัติการในการป้องกันและแก้ไขปัญหา การใช้แรงงานเด็กต่างชาติในประเทศไทย*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, สาขาพัฒนาแรงงานและสวัสดิการ).

ชนิกานต์ ธนุพิทักษ์. (2555). *การปฏิบัติตามแนวทางในการป้องกันปัญหาการใช้แรงงานเด็กและแรงงานบังคับของประเทศไทยเพื่อการส่งออกสินค้าไปสหรัฐอเมริกา: กรณีศึกษาอุตสาหกรรมปลาทูน่ากระป๋อง*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะวิทยาศาสตร์, สาขาวิชาการบริหารกิจการทางทะเล (สหสาขาวิชา)).

ทะนงศักดิ์ ธนกาญจน์. (2540). *การคุ้มครองเด็กและเยาวชนตามพระราชบัญญัติคนเข้าเมือง พ.ศ. 2522: ศึกษากรณีการค้าคนเข้าเมืองมาทำงานต่อเด็กและเยาวชนต่างด้าว ซึ่งกระทำความผิดต่อกฎหมายคนเข้าเมืองของประเทศไทย*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ, จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะนิติศาสตร์, สาขาวิชานิติศาสตร์).

- ทรงวุฒิ สารสาริน. (2549). *แนวทางใหม่ของกฎหมายไทยต่อปัญหาการค้าประเวณีหญิงและเด็กข้ามชาติ* เนื่องจากปัญหาการค้าประเวณีหญิงและเด็กข้ามชาติเป็นปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมไทย. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะนิติศาสตร์.
- พระนิเวศน์ จันมา. (2553). *รายงานต่างด้าวในภาคเกษตรกรรมกับผลกระทบต่อชุมชน : ศึกษาเฉพาะกรณี รายงานต่างด้าวสัญชาติพม่าในตำบลแม่ตาว อำเภอแม่สอด จังหวัดตาก*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, ภาควิชาการพัฒนารัฐบาลชน.
- เฟื่องฟ้า ปัญญา. (2547). *การจ้างงานแรงงานต่างด้าวในกิจการประมงทะเลและกิจการต่อเนื่องในจังหวัดสมุทรสาคร*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, สาขาพัฒนาแรงงานและสวัสดิการ.
- มนทกานต์ ฉิมมามี. (2548). *การติดตามผลการดำเนินงานตามนโยบายคุ้มครองและแก้ไขปัญหาแรงงานเด็กต่างชาตินในประเทศไทย*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, สถาบันวิจัยสังคม, สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม (สหสาขาวิชา).
- รัชพร วชิรถาวรชัย. (2557). *การเสริมพลังและคุณค่าในตนเองผ่านการสร้างสรรค์สื่อการ์ตูนดินน้ำมันของเด็กต่างชาตินิรโทษกรรมวัดศรีสุทธาวาส จ. สมุทรสาคร*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, ภาควิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์.
- รัตน์พงศ์ ตุมพสุวรรณ. (2553). *การวิเคราะห์มุมมองของครูในการจัดการเรียนการสอนเด็กต่างด้าวในโรงเรียน*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, คณะครุศาสตร์, ภาควิชาวิจัยและจิตวิทยาการศึกษา, สาขาวิชาจิตวิทยาการศึกษา.
- วรเชษฐ เขียวจันทร์. (2555). *โรงเรียนชายแดน: ปฏิบัติการอำนาจอธิปไตยในสภาวะยกเว้นและการปรับใช้ของเด็กพม่าพลัดถิ่น*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา, สาขาวิชามานุษยวิทยา.

- วีรยุทธ อิสลาม. (2557). *ทัศนะของแรงงานเด็กสัญชาติพม่าในจังหวัดสมุทรสาครต่อชีวิตการทำงานในประเทศไทยและอนาคต*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คณะสังคมสงเคราะห์ศาสตร์, ภาควิชาสังคมสงเคราะห์ศาสตร์.
- วัลยา มนัสเกษมสิริกุล. (2551). *กระบวนการการจัดการศึกษาสำหรับเด็กย้ายถิ่นข้ามชาติโดยองค์กรพัฒนาเอกชน: กรณีศึกษาอำเภอแม่สอด จังหวัดตาก*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต), จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, สถาบันวิจัยสังคม, สาขาวิชาพัฒนามนุษย์และสังคม.
- สุรียญา เจมะมะ. (2556). *การจัดการศึกษาเพื่อเด็กพลัดถิ่น กรณีศึกษา: โรงเรียนบ้านเด็กป่า หมู่ที่ 3 ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี*. (การค้นคว้าอิสระ ประกาศนียบัตรบัณฑิต), มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, สำนักบัณฑิตอาสาสมัคร.

เอกสารอื่นๆ

- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรสาคร. (2558). *เอกสารข้อมูลการจัดการศึกษาให้กับเด็กต่างด้าว/ไร้สัญชาติ ประจำปีการศึกษา 2558 จังหวัดสมุทรสาคร*. สมุทรสาคร: สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสมุทรสาคร. (อัดสำเนา).

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

- สาละวินนิวส์. (2554). *โรงเรียนวัดศิริมงคล ต้นแบบโรงเรียนในฝันของเด็กพลัดถิ่น*. สืบค้นเมื่อวันที่ 12 มกราคม 2559, จาก <http://www.salweennews.org/home/?p=898>
- สุกัญญา เบาเนิด. (2550). *เมื่อลูกหลานแรงงานมอญต้องเรียนภาษาพม่าในเมืองไทย*. สืบค้นเมื่อวันที่ 2 มกราคม 2559, จาก <http://www.kaowao.org/thaiversion/activist-Ms,sukanyar.php>

สำนักงานจัดหางานสมุทรสาคร. (2553). ข้อมูลด้านแรงงานของจังหวัดสมุทรสาคร. สืบค้นเมื่อวันที่

20 สิงหาคม 2558, จากสำนักงานแรงงานจังหวัดสมุทรสาคร เว็บไซต์:

<http://samutsakhon.mol.go.th/node/56>

มูลนิธิรักษไทย. (2554). ความเป็นมา. สืบค้นเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม 2558, จากมูลนิธิรักษไทย เว็บไซต์:

http://www.raksthai.org/new/about-history.php?tr_id=11

พร้อมบุญ พาณิชภักดิ์. (2558). วันเอดส์โลก ยุติเอดส์ หรือยุติงานเอดส์ กรณี การยุติความช่วยเหลือ

เงินต่างประเทศ. สืบค้นเมื่อวันที่ 12 มกราคม 2559, จาก

http://www.raksthai.org/new/news-events-detail.php?tr_id=272

สัมภาษณ์

สมพงศ์ สระแก้ว. (2557). สัมภาษณ์. 8 มกราคม

Books & Book Article

Ansell, N. (2005). *Children, youth and development*. London : Routledge.

Heywood, C. (2010). *A history of childhood: children and childhood in the West from medieval to modern times*. Cambridge, U.K.: Polity.

Jenks, C. (2005). *Childhood*. London: Routledge.

Locke, J. (1889). *Some Thoughts Concerning Education*. London: Cambridge University Press Warehouse.

Montgomery, H. (2013). Childhood: an anthropological approach. In Kehily, M. J. (Eds.), *Understanding childhood: a cross disciplinary approach*. Bristol: Policy Press.

New, R. S., & Levine, R. A. (2008). *Anthropology and child development: a cross-cultural reader*. Malden, Mass: Blackwell Pub.

Prout, A., & James, A. (1999). *Constructing and reconstructing childhood: contemporary issues in the sociological study of childhood*. London: Falmer Press.

Reed-Danahay, D. (1996). *Education and Identity in Rural France: The politics of schooling*. Cambridge: Cambridge University Press.

Rousseau, J., & Bloom, A. D. (1979). *Emile: or, On education / Jean-Jacques Rousseau*; introd., translation, and notes by Allan Bloom. New York: Basic Books.

Willis, P. E. (1977). *Learning to labour: how working class kids get working class jobs*. Farnborough, England: Saxon House.

Electronic Media

International Labor Rights Forum. (September 24, 2013). The Walmart Effect: Child and Worker Rights Violations at Narong Seafood. Retrieved May 20, 2016, from http://www.laborrights.org/sites/default/files/publications/The_Walmart_Effect_-_Narong_Seafood.pdf

The Public Broadcasting Service. (2012). Thai Shrimp Industry Exploits Workers to Whet Global Appetite for cheap shrimp. Retrieved September 2, 2014, from http://www.pbs.org/newshour/bb/world-july-dec12-thaishrimp_09-20/

U.S. Department of State. (2001). Victims of Trafficking and Violence Protection Act of 2000: Trafficking in Persons Report. Retrieved June 1, 2016, from <http://www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/2001/index.htm>

- U.S. Department of State. (2005). Victims of Trafficking and Violence Protection Act of 2000: Trafficking in Persons Report. Retrieved June 1, 2016, from <http://www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/2005/index.htm>
- U.S. Department of State. (2007). Trafficking in Persons Report 2007. Retrieved June 1, 2016, from <http://www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/2007/index.htm>
- U.S. Department of State. (2008). Trafficking in Persons Report 2008. Retrieved June 1, 2016, from <http://www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/2008/index.htm>
- U.S. Department of State. (2012). Trafficking in Persons Report 2012. Retrieved June 1, 2016, from <http://www.state.gov/j/tip/rls/tiprpt/2012/index.htm>

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ	นางสาวอารีลักษณ์ ไพรัตน์
วันเดือนปีเกิด	19 กรกฎาคม 2532
วุฒิการศึกษา	ปีการศึกษา 2555: ศิลปศาสตรบัณฑิต (เอเชียตะวันออกเฉียงใต้) คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
ทุนการศึกษา	ปีงบประมาณ 2558: โครงการทุนวิจัยมหาบัณฑิต สกว. ด้านมนุษยศาสตร์-สังคมศาสตร์ รุ่นที่ 11
ผลงานทางวิชาการ	อารีลักษณ์ ไพรัตน์. (พฤษภาคม 2559). <i>ชีวิตเด็กต่างด้าวกับวัฒนธรรมการศึกษาในสังคมไทย กรณีศึกษาเด็กพม่าในสมุทรสาคร</i> . การสัมมนาเครือข่ายนักศึกษาศิลปศาสตรบัณฑิตศึกษา สาขาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ครั้งที่ 15 วันที่ 28 – 29 พฤษภาคม 2559, มหาวิทยาลัยทักษิณ, สงขลา